

SHÁKÁRIM ÝNIVERSITETI
SEMET

**Мектеп және колледж оқушыларына арналған
«ШӘКӘРІМ ОҚУЛАРЫ»
III қалалық ғылыми конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ**

МАТЕРИАЛЫ
**III городской научной конференции
«ШАКАРИМОВСКИЕ ЧТЕНИЯ»**

*24 ақпан 2018 ж.
24 февраля 2018 г.*

**РУХАНИ
ЖАҢҒЫРУ**

ISBN 978-601-313-022-4

УДК 373.1(06)

М 41

Бас редактор:

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің ректоры тарих ғылымдарының докторы, профессор **М.Г. Ескендіров**

Редакция алқасы:

С. Шарма, ғылым және коммерцияландыру жөніндегі проректор м.а., PhD, профессор

Е.П. Евлампиева, ғылыми кітапхана басшысы, биология ғылымдарының кандидаты, доцент

Мектеп және колледж оқушыларына арналған «ШӘКӘРІМ ОҚУЛАРЫ» ІІІ қалалық ғылыми конференция материалдары. – Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті, 2018. – 138 б.

Өздерінің зерттеу нәтижелерін төмендегі бағытта жүргізен конференция қатысушыларының : инженерлік, аграрлық, физикалық және математикалық, жаратылыстану, педагогикалық, экономикалық және гуманитарлық ғылымдар, информатика және ақпараттық технологиялар, филология, жасыл экономика бойынша жинаққа мектеп оқушылары мен колледж студенттерінің баяндамаларының тезистері енгізілді.

Материалы ІІІ городской научной конференции «ШАКАРИМОВСКИЕ ЧТЕНИЯ» для учащихся школ и колледжей. – Государственный университет имени Шакарима города Семей, 2018. – 138 с.

В сборник включены тезисы докладов школьников и студентов колледжей, отражающие результаты собственной исследовательской деятельности по основным научным направлениям: инженерные, аграрные, физико-математические, естественные, педагогические, экономические и гуманитарные науки, информатика и информационные технологии, филология, зеленая экономика и др.

© Семей қаласының Шәкәрім атындағы
мемлекеттік университеті, 2018

СЕКЦИЯ № 1: ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫ (ГЕОГРАФИЯ, БИОЛОГИЯ, ЭКОЛОГИЯ, ХИМИЯ)

СЕКЦИЯ: ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ (ГЕОГРАФИЯ, БИОЛОГИЯ, ЭКОЛОГИЯ, ХИМИЯ)

Д.С. Байбуганова, К.Д. Келенцева

КГУ «СОШ №1 им. Н.Г. Чернышевского» г. Семей

Научный руководитель: О.Н. Сускина, учитель химии КГУ «СОШ № 1 им. Н. Г. Чернышевского»
Научный руководитель: А.Н. Кливенко, PhD, старший преподаватель кафедры химии и химических технологий ГУ им. Шакарима г. Семей

ПОЛУЧЕНИЕ И СВОЙСТВА ПОИАНИЛИНА

Актуальность исследования: Среди проводящих полимеров полианилин выделяется широким спектром свойств, позволяющих использовать его в составе разнообразных материалов и устройств. Мономер, применяемый для получения полианилина, отличается дешевизной и доступностью. Методы синтеза полианилина просты и разнообразны. Значительный интерес представляют исследования свойств как самого полианилина, так и его комплексов с другими компонентами, в качестве которых могут быть использованы материалы различной природы. Данные полимерные комплексы полианилина позволяют улучшить свойства композиций на его основе.

Данная работа значима и актуальна. Открытие новых свойств полимеров, проводящих электрический ток, дает возможность производить современные материалы, совершенствовать различные устройства и вносить определенный вклад в развитие науки.

Цель исследования: Синтез и исследование некоторых свойств полианилина

Задачи исследования:

1. Получить полианилин из анилина.
2. Исследовать электропроводность полученного полианилина.
3. Получить композиты на основе полианилина и некоторых материалов (жевательной резинки, лака для ногтей, парафина и глины) и изучить электропроводность полученных композитов.

Гипотеза: Если полианилин проводит электрический ток, то можно получать композиты на основе полианилина и непроводящих материалов (лак для ногтей, парафин, глина, жевательная резинка) с целью создания проводящих материалов неметаллической природы.

Объект исследования: полианилин и композиты на его основе.

Предмет исследования: электропроводность полианилина и композитов на его основе.

Методы исследования:

1. Гравиметрия.
2. Вольтамперная характеристика.

Новизна исследования Впервые получены композиты на основе полианилина и наполнителей – лака для ногтей, парафина, глины, жевательной резинки. Впервые в ходе исследования свойств данных композитов доказана их электрическая проводимость.

В результате исследований определено, что самой высокой электропроводностью обладает композит на основе полианилина и глины.

Исследование электропроводности композита на основе полианилина и глины

Таблица 1 – Зависимость силы тока и сопротивления от длины композита

Длина композита, мм	Сила тока, Ам	Сопротивление, Ом
0,50	300	0,007
3,00	3000	0,007
6,00	750	0.030
27,00	1500	0.014

Выводы:

1. Изучена методика получения полианилина, по которой был получен полианилин из анилина.
2. Исследовали электропроводность полученного полианилина.
3. Получены композиты на основе полианилина и жевательной резинки, полианилина и лака для ногтей, полианилина и парафина, полианилина и глины.
4. Установлено, что все полученные композиты обладают невысокой электропроводимостью, кроме композита на основе полианилина и жевательной резинки. В связи с этим данные композиты можно использовать в системе, проводящей электрический ток.

Ряд возрастания электропроводности композитов: Композит «ПАН и жевательная резинка» → Композит «ПАН и лак для ногтей» → Композит «ПАН и парафин» → Композит «ПАН и глина».

С.В. Захарова

КГКП «Семейский финансово-экономический колледж имени Рымбека Байсеитова»

Научный руководитель: Искаков Артур Николаевич, преподаватель истории

КАЗАХСТАН – ПУТИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ СНАБЖЕНИЯ ПРЕСНОЙ ВОДОЙ

Сегодня Казахстан занимает не последнее место по влиянию на мировую экономику. Наша страна богата полезными ископаемыми, такими как: нефть, уран, цинк, золото, уголь. Не так давно, мы праздновали 26-летие нашей Независимости. На протяжении этих лет, совершив невероятный рывок в историческом развитии. Без чего нет жизни на земле? Без воздуха, без солнечного света (тепла) и пресной воды.

К сожалению запас пресной воды во всем мире ограничен. Вода является, пожалуй, единственным природным ресурсом, который затрагивает все аспекты человеческой цивилизации. Казахстан – крупнейшая страна в Центральной Азии, но по обеспеченности водными ресурсами оказалась в самом тяжелом положении. Ситуация усугубляется тем, что водные ресурсы Казахстана неуклонно сокращаются [1].

Связано это с тем, что почти все реки в этой стране трансграничные. Экспертами прогнозируется – если не улучшить систему управления водными ресурсами Казахстана, то к 2015-2020 гг. могут возникнуть реальные угрозы для развития экономики, экологической устойчивости и обеспечения питьевой водой населения Казахстана. Вода – это ресурс, имеющий экономическую ценность и определяющий устойчивость развития страны. Общеизвестны наиболее яркие последствия несовершенства системы управления водными ресурсами в Казахстане:

- 1) Экологическая катастрофа Аральского моря.
- 2) В стране отмечается низкая обеспеченность населения безопасной питьевой водой.
- 3) Требуют неотложного решения экологические проблемы нефтегазового сектора, в связи с возможными техногенными катастрофами при добыче нефти на шельфе Каспийского моря.
- 4) Дефицит воды и загрязнение вод негативно влияют на продуктивность сельскохозяйственного производства [2].

Известно, что трагедия Аральского моря, например, стала прямым следствием нерационального использования воды в хозяйственных целях. В результате непродуманной антропогенной деятельности дно Арала превратился в очаг солепылевых бурь.

Ситуация усугубляется тем, что водные ресурсы Казахстана неуклонно сокращаются, главная причина этого загрязнение рек, озер, водоемов и близ лежащих территорий. Одной из причин сокращение пресной воды- уменьшение водоносности рек, связанные с вырубкой лесов вдоль их берегов. Но если мы будем соблюдать определенные правила, такие как, сокращение потребления свежей воды, очистка сточных вод, сооружение водохранилищ, регулирующих пресный сток, постройка новых ГЭС, то все это возможно будет способствовать к меньшему дефициту пресной воды. В “Стратегии-2030” Республики Казахстан, говорилось об “улучшение питания, чистоты окружающей среды и экологии” так как это является одним из приоритетных направлений. Вопросы водной уязвимости представляют угрозу, как и продовольственной, так и экологической безопасности страны. Поэтому было предложены решения для устранения дефицита пресной воды в Казахстане. Во- первых,

разработать водно-экологический обзор Республики Казахстан, во-вторых, создать единую информационную систему по обеспечению мониторинга и контроля за экологическим состоянием водных объектов на территории страны [3].

Сегодня мир вступает в эпоху **Четвертой промышленной революции**, эру глубоких и стремительных изменений: технологических, экономических и социальных. Если мы обратим внимание на 4 задачу, в которой предлагается определенный ряд действий, а именно, следует **критически переосмыслить** организацию сырьевых индустрий, подходы к управлению природными ресурсами. Важно повысить требования к **энергоэффективности и энергосбережению** предприятий, а также **экологичности** и эффективности работы самих производителей энергии. Важно стимулировать бизнес, инвестировать в «зеленые» технологии. Эти и другие меры потребуют актуализации законодательства, в том числе **Экологического кодекса**.

В итоге, на основании всего вышесказанного мы понимаем, что необходимо прилагать как можно больше усилий для сохранения источников пресной воды, а также для поисков возможных экономически менее затратных путей для решения проблемы нехватки пресной воды во многих странах мира, в том числе нашего Казахстана как в настоящем, так и в будущем.

Литература

1. https://studwood.ru/996217/ekologiya/problemy_presnoy_vody_v_kazahstane
2. <https://www.nur.kz/1666860-ekologicheskie-problemy-kazahstana.html>
3. <http://www.ktk.kz/ru/blog/blog/87645>

Ө. Қанат

«Электротехника колледжі» КМҚК, Семей қ.

Ғылыми жетекшісі: А.А. Ерғалиева, биология пәнінің мұғалімі

АҒЫНДЫ СУЛАРДЫ ТАЗАЛАУ ӘДІСТЕРІ

Су – Жер бетіндегі маңызды заттардың бірі. Су тіршілік көзі, сусыз өмір жоқ. Судың біздің планетамыздағы тіршілік көзі болып табылуға мүмкіндік беретін, ерекше қасиеттері бар. Қазіргі кезде табиғи сулардың ластану салдарын жою және тазалығын сақтау мәселелері ерекше маңызды болып тұр [1,4].

Ағынды сулардың ластануы табиғат пен оларды ластайтын шикізаттың қайнар көзіне байланысты. Ағынды сулар өндірістік және тұрмыстық деп бөлінеді. Тұрмыстық ағынды сулар көше қалдықтарымен, жуғыш құралдармен, сондай – ақ экскременттармен ластанған. Суда олар суспензиялы қатты және ұшқыш зат күйінде кездеседі. Суспензиялы қатты заттардың басым көпшілігі целлюлоза тектес, ластағыш органикалық компоненттерден, май қышқылынан, көмірсудан, ақуыздан тұрады. Ағынды суларда соңғы аталған өнімдердің ырырауы нәтижесінде жағымсыз иіс пайда болады [2,5].

Механикалық әдіс

Механикалық әдістер – ерімеген қалдықтары бар суларды әртүрлі торлардан, сүзгілерден, электрден өткізіп, бір жерге жинап, тұндыру арқылы тазалайды [3].

Химиялық әдіс

Қалдық суларға химиялық реагенттерден қосып еріген және ерімеген заттарды бөліп алу кейбір заттарды ертіп зиянсыз ету арқылы тазалайды [6].

Физико-химиялық әдіс

Физико-химиялық әдістер ағынды суды майды дисперсті, каллоидтық және еріген заттардан тазарту үшін қолданылады [6].

Табиғатты, қоршаған ортаны ластанудан қорғау мен табиғи ресурс ретінде тиімді пайдалану мақсатында қайтарылып қолдану үшін ағынды су құрамындағы ластағыш заттардың түрі мен мөлшеріне қарай әртүрлі әдіспен тазаланылады [2].

Биологиялық әдіс

Бұл әдісте әсіресе тұрмыстық қалдық суларды тазалауға пайдаланады. Органикалық қалдықтар микроорганизмдер көмегімен зиянсыз түрге айналады. 250 мың халықы бар қалаға 15-20 гектар жерге

биологиялық сүзгі жасап, астындағы қабатына қиыршықтас немесе ірі құм төсеп үстіне биологиялық заттардан жұқа жапқыш сияқты қабат жасап, оған көзге ілінбейтін ұсақ организмдерді орналастырады. Ластанған суды осы организмдер мен қиыршақ тас қабаттарынан өткізіп тазалайды [6].

Биологиялық тазалау әдісінің екінші түрі – аэротанктер. Олар темір беттоннан сұйық зат құятын ыдыс (резервуар) түрінде жасалады, ішіне тұнба балшық, лай салып оттекпен өмір сүретін, көзге ілінбейтін ұсақ организмдерді орналастырып, солар арқылы қалдық суларды ағызып тазалайды. Биологиялық жолмен ағынды суды тазалау үшін ластағыштарды ыдырататын, өздерінің қорректенуіне, өсуіне және көбеюіне пайдаланатын микроорганизмдер немесе оларды өз бойына сіңіретін өсімдіктер қолданылады. Биологиялық тазалауға қатысатын организмдерге әр түрлі бактериялар, балдырлар, саңырауқұлақтар, ең төмен сатыдағы жәндіктер, құрттар және басқалар жатады [1].

Әдебиеттер

1. Экологиялық биотехнология: ағылшыннан аударма / К.Ф. Фостер, Д.А. Дж. Вейз. – Л.: Химия, 1990.
2. Заядан Б.К., Экологиялық биотехнология. Алматы, 2013 жыл
3. Қ.Ә.Әлімбетов. Табиғатты пайдалану және оны қорғау негіздері. Алматы, Экономика, 2000 жыл
4. А.Башов. Экология негіздері. Түркістан, Яссауи университеті, 2000 жыл
5. Ә.С.Бейсенова. Экология. Алматы, «Ғылым» ғылыми баспа орталығы.
6. С.Каженбаев. Табиғат қорғау. Алматы, 1992 жыл
7. Ғ.Сағымбаев. Экология негіздері. Алматы, 1995 жыл

Д.Е. Такеева

«№34 жалпы орта білім беретін орта мектеп» КММ
Ғылыми жетекші: А.Т. Зиядина, химия пәнінің мұғалімі

ЙОД ЖӘНЕ ТАМАҚТАНУ

Жұмыстың мақсаты: йодтың адам өміріндегі, тамақтанудағы маңызын көрсету. Ас – адамның арқауы» дейді халқымыз. Денсаулықты сақтау дұрыс тамақтанудан басталады. Тамақтағы қоректік заттар сапасы жағынан адам мұқтажын өтеу қажет. Академик, физиолог И.П.Павлов: «Тым құнықпа және ас ішуді де ұмытпа» деген екен. Егер біз дұрыс тамақтанбасақ адам организміне қажетті кейбір элементтер жетіспей, адам ауыруға шалдығады. Ал адам организміне ең маңызды микроэлементтердің бірі ол йод. Организмнің қалыпты дамуы үшін йод аса қажет, солай болса да ағзаға қажетті мөлшері өте аз не бәрі 100-150 мкг. Ол адамға ғана емес, жануарлар мен өсімдіктерге қажет, бұл йодтың тіршілік үшін маңызды зор екенінің дәлелдейді. Жалпы йодты ең алғаш 1811 жылы Бернер Куртуа ашты. Йодтың латынша аты Iodum(грекше “ иодус” күлгін, қара көк деген мағынаны білдіреді).

Күнделікті ауыз суынан басқа йод ағзаға басқа тағамдармен қоректену арқылы да толтыруға болады:

1. Теңіз орам жапырығы. Тынық мұхиты мен Солтүстік мұзды мұхиты бассейнінде кездеседі.
2. Сельд, камбала, треска, палтус, теңіз оқуньі.
3. Креветка, кальмар, устрица.

Теңіз жағалауын мекендемейтін халыққа қосымша иод пайдалану керек. Бүгінгі таңда кез келген азық түлік дүкендерінде иодталған тағамдарды табуға болады: ас тұзы, сүт, нан т.б. Кейінгі кездерде арнайы йодталған кубиктер дәмдеуіштер шықты. Бір кубикте күнделікті қажетті ағзаға йодпен толтырылған. Йод концентраты әлемдегі еш затқа алмастырылмайтын тағамдық өнім. Ол тағам өнімдеріне бағалы қоспа болып табылады. Судағы йодтың мөлшері – 10,40мг. Йод концентратының басқа иод қосылыстарынан айырмашылығы йодтың ионы қалыпты жағдайда иодит немесе иодатпен әрекеттесу нәтижесінде әлсіз сутекті қосылыс түзеді. Осы қосылыстар иодтың жоғары биологиялық белсенділігін сақтаудағы және термоөңдеуден кейінгі тұрақтылығын түсіндіріледі. Бұл қосылыстар Германия Федеративті Республикасының Lebersmit telchemiker институтымен дәлелденген. Қазақстан йод жетіспейтін аймаққа жатады.

Йод тапшылық проблемалары Оңтүстік Қазақстан облысы Бәйдібек, Шаян, Созақ, Шолақорған аудандары. Осыған орай сол аймақта ион концентраты арнайы азық түлікке қосып белгілі бір мектеп балаларымен жүргізілген зерттеулер бойынша көптеген жағымды жақтарды байқаған.

1. Жасөспірімдер арасында 2 есеге қалқанша безінің ауыруы азайған.
2. 30% оқушылардың тест тапсырмаларын орындауы жақсарған.
3. 2,2 есе оқушының жаңа тақырыпты меңгеруі артқан.
4. 4,8 есе оқушының физиологиялық өсуі жақсарған.

Қазіргі кезде йод концентратын Венгрия, Австралия, Қытай, Польша, Литва, Ресей т.б мемлекеттерде қолданылады. Осы йод концентратын пайдаланған елдер қатарына Қазақстанда болса көптеген шешілмеген мәселе орны табылар еді. Йод тұтынуының азаюы нәтижесінде адам мынадай ауыруларға ұшырайды. Миксидема -қалқанша без қызметінің әлсіреуінен пайда болады. Кретенизм-Меңіреулік. Бала кем ақыл саңырау болып туылуы. Бұл ауыру анасының ішкен асында йодтың аз болуынан туындайды. Аста йодтың аз болуынан пайда болатын жемсау яғни зоб ауыруы. Зоб ауыруы қалқанша безінің ұлғаюынан пайда болады. Базедов ауыруы қалқанша безінің қызметі бұзылғанда жемсаудың организмді уландыруы. Ауыз суында 10мг йод болғаны ғана осы ауыруларды 10000 адам арасынан 350-265 адам өлімін төмендетер еді. Дүниежүзінде ең ұзақ өмір сүретіндер жапондықтар ал олардың ұзақ жасының сыры күнделікті йодты қабылдауы. Ал жануарлардың арасында теңіз жануарлары тасбақа, кит, балықтар жатады. Бұл жайттар бізге йодтың пайдалы екенін тағы да дәлелдеп отыр. Қорытындылай келе йод өмірлік қажетті микроэлемент, триоксин мен триодринин көзі, ұзақ өмір сүрудің кілті.

Г.Т. Қылычжанова, А.Е. Сламшаиқов
ҚМКҚ Геологиялық барлау колледжі
Ғылыми жетекшісі: Ш.А. Касымжанова

НАН – КҮШ ҚУАТ КӨЗІ!

Зерттеу жұмысымыздың өзекті мәселелері: Қазіргі кезде сауда жүйелерінде, мемлекеттік зауыттарында, сонымен қатар сауда жүйелері мен жеке меншік фирмаларда нан өнімдері көптеп кездеседі. Осы өнімдердің ішінен сапалы және адам денсаулығына зиян әкелмейтін нан өнімдерін іздестіру біздің зерттеу жұмысымыздың негізгі мақсаты болып

1. Теориялық бөлім.

1.1. Ұн тағамдарының ағза үшін маңызы

Нан құндылығы – адам организміне қажетті тағамдық заттардың құндылығымен анықталады. Ұн тағамдарының құрамындағы ақуыз, амин қышқылдары, дәрумендер: В1, В2, РР және Е, минералдық заттар адам ағзасына өте қажет. Нан азық-түлік өнімінің негізгі бір түрі болып табылады. Нанда орташа есеппен 7-8% ақуыз болады. Нанның калориялығы орташа есеппен 200-ден 260 ккал (100 г). Ақ нанның сіңімділігі жоғары. Нандағы ақуыздың мөлшерімен бірге оның амин қышқылдық құрамы да ескеріледі.

2. Зерттеу бөлімі

2.1. Тағам өнімдерінің қышқылдығын анықтау. Ұнның қышқылдығын анықтау.

Реактивтер: 3% фенолфталин, NaOH 0,1 моль/дм³ H₂O, колба 250 мл, техникалық таразы.

Жұмыс барысы: Техникалық таразыға 5 г ұнды өлшеу. Оны NaOH титрлеу. Ұнның қышқылдығын анықтауға арналған формула:

$$X = (V * V_1 * A) / (10m * V_2)$$

2.2. Тәтті нан (пряник) құрамындағы қышқылдықты анықтау

Мақсаты: Тәтті нан (пряник) құрамындағы қышқылдықты анықтау

Реактивтер: фенолфталеин 3%, NaOH 0,1 моль/дм³, бюретка, пипетка, груша, колба, сүзгі қағаз.

Жұмыс барысы: Тәтті нанды (25гр) 500см³ конусты колбаға салады. Сыйымдылығы 250см³ өлшемі бар колбаны белгісіне дейін су толтырады да, өлшемдегі колбаның суын 1/4 төгеді. Навесканы тез шыны таяқшасымен тез езгілейді, біркелкі масса болғанша, содан кейін қалған суды құяды да колбаны қақпақпен жауып қояды. Сосын қайтадан 2 мин шайқап, тағы 8 минут қойып қояды. Осы

алынған массаларға 2-3 тамшы 1%-тік спирттік фенолфталеин мен 0,1 моль/дм³ сілтімен әлсіз-қызғылт түске боялғанша титрлейді.

Тәтті нан қышқылдығын (X, град) мына формуламен анықтайды:

$$X=(V*V_1 *A)/(10m*V_2)$$

2.3 Тәтті нан(кекс) құрамынан күкіртті қышқылын анықтау

Мақсаты: Тәтті нан(кекс) құрамынан күкіртті қышқылын анықтау

Реактивтер: NaOH, H₂SO₃, тұзды қышқыл, йод ерітіндісі, крахмал.

Анықтау техникасы: 20 г ұнның өнімін 200-250 мл колбаға салып, жартылай H₂O құйып, бетін жауып 10 минутқа қоямыз. Содан кейін суды деңгейіне дейін толтырып, тұнғанға дейін қоямыз. Мұны құрғақ колбаға фильтрлейміз. 200-250 мл колбаға 50 мл сүзіндіні аламыз, оған 25 мл натрий гидроксидін құямыз. Оны 15 минутқа, содан соң 10 мл күкірт қышқылын, 1 мл крахмал құйып бірден йод ерітіндісімен титрлейміз. Титрлеуді көк түс пайда болғанға дейін титрлейміз. Қорытынды тәжірибе тура осылай жүргізіледі, бірақ сүзілген ерітіндінің орнына 50 мл су, 25 мл натрий гидроксиді, 10 мл күкірт қышқылын құйып крахмалсыз титрлейді. Күкіртті қышқылдың массалық үлесін табу формуласы: $X=(V*V_1 *A)/(10m*V_2)$

Әдебиеттер

1. Баешова А.Қ «Өндірістік экология негіздері»
2. Сулеев Д.К., Экология и природопользование. Учебник. – Алматы. Ғылым, 2004
2. Т.Қасымбаева, Л.Аманжолова, Ш.Әкімов, Р.Сәтімбекұлы Тіршіліктану 10-11 сынып Алматы, 2002 ж
3. Р. Жумадилова Биология 11 сынып Мектеп
4. Химия: Жалпы білім беретін мектептің сыныбына арналған оқулық. Усманова М.Б., Сақариянова Қ.Н. – Алматы: Атамұра, 2009. – 216 бет. ЫСБН9965-34-887

А. Акембаева, М. Төлегенқызы

№47 жалпы орта білім беретін мектеп, Семей қ.

Ғылыми жетекшілері: Ж.К.Курманбаева, А.Ж. Кумашева, география пәнінің мұғалімдері

СҮЛІК – СИҚЫРЛЫ ЕМШІ

Сүлік – буылтық құрттар типіне жататын арнайы кластың өкілі. Сүліктер суда тіршілік етеді. Сүлік денесінің алдыңғы және соңғы ұштарында сорғыштары болады. Алдыңғы сорғышында үш тісті аузы бар. Суда кездескен адамға немесе омыртқалы жануарларға дененің алдыңғы жағындағы сорғышымен жабысады. Ол жануардың денесін тістеген кезде теріде үш бұрышты із қалады. Өткір тістер теріні теседі. Сүлік тіс орнынан аққан қанды сорады. Қан соратын сүліктің жұтқыншағына арнаулы бездерден «гирудин» деп аталатын ерекше зат бөлініп шығады. Бұл зат қанды сұйылтады, сондықтан жара аузындағы қан ұйымайды. Халықтық медицинада гирудиннің осы қасиеті пайдаланылады. Сүлікке тамыр бітелгенде, жүрек бұлшықеттері жансызданғанда, миға қан құйылғанда, емдік мақсатта пайдаланып, адамның қанын сорғызады [1].

Алайда медицина саласындағы сүліктің дәл осы қасиетінің пайдасын санамалай бастасаңыз, оның пайдалылығына еріксіз сүйсінесіз. Латын тілінен аударғанда «getudis» сөзі сүлік дегенді білдіреді. Гирудотерапия қазіргі таңда кардиологияда, офтальмологияда, дерматологияда, хирургияда, гинекологияда, урологияда, неврологияда, герентологияда кеңінен қолданылып, күретамыр және қан тамыр ауруларына, тері ауруларына, өкпе, бас сақинасы, инфаркт, инсульт, глаукома секілді ауруларға таптырмас емге айналды. Тіпті соңғы кездері адамдар сүліктің көмегімен арықтап, адам жасын жасартатын «сиқырлы емші» ретінде де пайдалануда. Сүлік салу күретамыр және қан тамыр ауруларына, тері ауруларына, өкпе, бас сақинасына, басқа да ауруларға тиімді ем болып жүр. Соңғы кезде адамдар сүліктің көмегімен целлюлитті емдеп, арықтап, тіпті жасарады. Бұл жәндіктің емдік қасиетінің сыры оның биологиялық белсенді заттарға бай, түрлі ферменттерден тұратын сілекейінде екен. Сүліктің 60-тан аса түрлі науқасқа емдік қасиеті бар. Сүлікті адам денесіне жабыстыру арқылы және 3 түрлі тәсілмен емдейді: 1) шағу арқылы (нерв жүйесіне пайдасы бар), 2) бойындағы сікелей арқылы (сілекейді қан

тамырына жіберіп, қанды сұйылатын қызметі бар), 3) адамның бойындағы ұйыған қанды бойына алады [2].

Сүлік қадалған жеріндегі нашар қанды немесе қан аралас керексіз сұйық затты (сары су не ірің) сорып тойғаннан кейін 3 минут пен 30 минуттың аралығында өзі түседі. Сүлікті уақытынан бұрын тартып алып тастауға болмайды. Себебі тістері қалып қоюы мүмкін. Сүлікті адамның кез-келген дене бөлігіне сала беруге болады. Сүлікті басауруына, тіс, қан қысымы көтерілгенде, денеде ісік пайда болғанда, зат алмасу бұзылғанда, сары су жиналғанда қорықпай-ақ пайдалана беруге болады. Қалай болған күнде де адамға оның ешқандай зияны жоқ. Бар қасиет сүліктің сілекейінде. Сондықтан белгілі бір сырқат түрі асқынған болса, ауру адамның 8-10 процедура қабылдағаны дұрыс [3,4].

Шығыс медицинасында емшілер сүлікті саналылықпен пайдаланып, ерінбей, қиналмай ем қабылдағаннан кейін тазартып отырады. Яғни адам денесіне салынған сүлікті ем қабылдап болғаннан кейін таза тұзды суға салу керек. Сонда арам қанға тойған сүлік лоқсып құсады. Бірақ лоқсып құсқан құсқанына қанағаттанбай, сүлікті қолмен ұстап, ақырын жайлап қана аяқ жағынан басына қарай қан шығуын тоқтатқанша сығу қажет. Сондай жағдайда сүлік қаннан мүлде тазартылады. Тазартылған сүлікті таза суға кішкене шекер салып салып қою керек. Өмірде бір тіршілік иесінің екіншісі үшіншісі үшін құрбан болып жатуы бұл заңдылық. Сондықтан гирудотерапияның бұл әдісіне сәйкес сүлікті дұрыс, ұқыпты пайдалана білсе, адам денсаулығына тигізер пайдасы шексіз. Жабысып алып, қан соратын бұл жәндікті көргенде, денең түршігеді.

Әдебиеттер

1. Қазақ совет энциклопедиясы (сүлік сөздігі сөз тіркестері)
2. Биология 7-сынып Алматы:Атамұра баспасы, 2012 жыл (198-199 бет)
3. Қазақ әдебиеті тілінің сөздігі (С-Т;13том)
4. Мамаев Асылхан Мұхамедиярұлы: Мәскеу медицина университетінің биохимия кафедрасының ғылыми қызметкері. “Гирудотерапия – дәстүрлі емес медицина”еңбегі (97-105 бет)

М.М. Мақсатова, А.С. Глеутаева

№ 47 жалпы орта білім беретін мектеп, Семей қ.

Ғылыми жетекшілері: Ж.К.Курманбаева.,Б.М.Смагулова, биология пәнінің мұғалімдері

ҮЙ ЖАҒДАЙЫНДА ҰЛУДЫ ӨСІРУДІҢ ПАЙДАСЫ

Ұлудың пайдасы өте зор. Оның құрамында теріні жасартып, жаңарту үшін нәрлі заттар бар. Ұлудың баяу қозғалысы теріге жағымды әсер етіп, қан айналымды жақсартады.

Ахатин ұлуы – тропиктік климатты мемлекетте кең тараған. Сол себепті – бұл ұлулар көбінесе АҚШ және Африка да кең таралған. Қолда өсетін үй жануары. Оның 100 ден аса түрі бар. Бұл жануар көбінесе – үй жануары ретінде асырайды. Ахатин ұлуы созылғанда 15-18 см болады. Ахатин ұлуының жасын сауығындағы ирегінен білуге болады.Олар 10 жыл өмір сүре алады [1].

Үй жағдайында ұлуды өсірудің өзектілігі, қазіргі жастар сыртқы келбеттері мен әсемдікке ерекше ден қойқандықтан қолжетімді бағаға табиғи жолмен бет күтімі мен ішкі ағзасын қалыпты жұмыс жасау үшін ұлуды пайдаланады.

Зерттеу мақсаты – үй жағдайында ұлуды өсірудің пайдасын зерттеу

Міндеттері:

- Үй жағдайында ұлудың пайдасы
- Ұлуды үй жағдайына үйрету
- Ұлудың бойындағы қасиеттер

Сыртқы келбет пен әсемдікке ерекше ден қойған қазіргі уақытта.Қыздардың сұлулық салондарына баруы жиіледі. Олар бет күтімі мен ішкі ағзаның қалыпты жұмыс жасауы үшін, тіпті, жәндіктердің де пайдасын іске асырып келеді.

Ұлудың адам ағзасына пайдасы өте зор. Оның құрамында теріні жасартып, жаңарту үшін нәрлі заттар бар. Ұлудың баяу қозғалысы теріге жағымды әсер етіп, қан айналымды жақсартады. Сол арқылы денедегі бөртпе, безеу, дақ, әжім, тыртықтардың ізсіз жойылуына көмектеседі.

Қазіргі неше түрлі майлы кремдерден гөрі табиғи емнің нәтижесі жоғары. Мәселен, корей елінің косметикалық өнімдерінің басым көпшілігі осы ұлудың ағзасында болатын нәрлі сұйықтықтан жасалады екен. Мұның пайдасына бүгінде нәзік жандылардың көзі анық жеткен.

Ұлулардың күтімі де аса қиын емес. Арнайы 1 үлкен пластмасса ыдыста сақтаймыз. Арасында су құйып тұрамыз. Салат жапырағын, асқабақ, қияр, сәбіз ұнтақтарын жейді.

Бетке ұлудың денесін тазартып, залалсыздандырып барып қоямыз. Бет терісі де алдын-ала тазартылуы керек. Бес ұлу жарты сағатқа қойылады. Олар ақырын жылжи отырып, бауырынан сілекей бөледі. Кейін сілекейді бетке толықтай жағамыз, ол бет терісін «пленка» сияқты жабады. Оның кебуін күтіп, 10-15 минуттан соң жылы сумен шайып тастаймыз. Емделуші күн астына шығар кезде бетке оның зиянды сәулесінен қорғайтын крем жағуы керек [2, 3].

Бүгінгі таңда ұлулар ерекше сұранысқа ие болып отыр. Бұл жәндіктің адам денсаулығына айтарлықтай оң ықпалы бар. Бізде қолға алынғанына бір-екі жылдың жүзіне айналды. Осыған карамастан, оның көмегіне жүгінушілер қатары артқан. Мен алдыма қойған мақсатыма жеттім деп ойлаймын, себебі қазіргі жастар қолжетімді бағаға сапалы жасайтын мастерлерге барады. Сол себепті үй жағдайында ұлудың күтімін жақсартып баптауды одан әрі жалғастырудамын. Мен алдағы уақытта ұлу терапияларын көбейтіп, табиғи жолмен емдеу орталықтарын, сапалы сұлулық салондарын арттыруды, оларға қолдау көрсетуді ұсынамын.

Әдебиеттер

1. Ахатина/ Кеңестік энциклопедия Большая советская энциклопедия.
2. Гиляров М.С. Биологиялық энциклопедиялық сөздік.
3. Жас биолог энциклопедиялық сөздік.

М.Р. Балтачёва

КГУ «Средняя общеобразовательная школа № 1 им. Н.Г. Чернышевского»

Научный руководитель: В.Е. Пешкова, учитель биологии

ВИТАМИНОНОСНЫЕ РАСТЕНИЯ СЕМЕЙСКОГО РЕГИОНА

Витаминоносные растения – растения, которые образуют и накапливают в своих тканях *витамины* и провитамины в количествах, достаточных, чтобы служить сырьем для промышленности, производящей витаминные препараты, или источником обеспечения витаминами организмов человека, животных [3]. Большинство витаминов встречается почти во всех растениях, но в различных количествах. Чтобы витамины в достаточном количестве поступали в организм, необходимо как можно больше использовать в меню растительные продукты [1]. Витаминоносные растения используют в свежем или высушенном виде. Сырьем являются различные части этих растений (почки, листья, цветки, соцветия, плоды, семена, корни, корневища, луковицы, кора) [2]. Подробно рассмотрев литературу, посвященную проблеме изучения витаминов, мы составили список витаминноносных растений относительно нашего региона (Семейского региона). После это нами были собраны и определены наиболее яркие представители дикорастущих витаминноносных растений. С целью выявления знаний учащихся о видовом разнообразии витаминноносных растений, их значении для организма человека было проведено анкетирование. По итогам проделанной работы составлены рекомендации по использованию витаминноносных растений в профилактике авитаминозов, простудных заболеваний у школьников. Объектом исследований являются витаминноносные растения, и **цель** нашей работы состоит в изучении видового состава дикорастущих витаминноносных растений Семейского региона. Исходя из поставленной цели, нам необходимо решить следующие **задачи**: 1. сбор и гербаризация витаминноносных растений Семейского региона; 2. определение видового состава витаминноносных растений Семейского региона; 3. формирование представлений о витаминах, содержащихся в растениях, их влиянии на организм человека. **Актуальность темы.** Большинство ребят ежедневно употребляют в пищу продукты, содержащие вредные вещества. В настоящее время наблюдается недостаток витаминов в пищевом рационе детей. Поэтому необходимо вносить в рацион питания больше растительных продуктов, содержащих различные витамины. **Практическая значимость:** флористические данные могут быть

использованы для составления региональных и государственных кадастров растительного мира, а также для мониторинга состояния природной среды.

Видовой состав витаминноносных растений, представленных в гербарии. В результате наших исследований было собрано и определено 87 видов дикорастущих витаминноносных растений, относящихся к 63 родам и 27 семействам. Наибольшее количество видов обнаружено в семействах Сложноцветные – 17 видов, Розоцветные – 13 видов, далее в убывающем порядке идут Бобовые – 8, Губоцветные – 6, а остальные семейства представлены 1–2 видами. Из определенных 87 растений в сосновом бору собрано 19 (22%) растений, в Калбинских горах – 13 (15%), в пойме реки Иртыш – 55 (63%).

Практические рекомендации использования витаминноносных растений: в период развития простудных заболеваний лучше всего использовать витаминный чай, в состав которого должны входить травы и ягоды, обогащенные витаминами, и обладающие определенными терапевтическими свойствами. Витаминные чаи готовят из полевых или лесных ягод и растений, чрезвычайно различных по цвету, вкусу и аромату. Травяные витаминные чаи – это составные элементы питания, и к тому же такие, которые обладают массой биологически активных веществ (БАВ). Отчего витаминные травяные чаи желателно употреблять всем людям, не смотря на то в каком возрасте человек и каково его состояние здоровья. Ценность травяного витаминного чая можно увидеть и в том, что он не содержит кофеина и иных возбуждающих ингредиентов, которые не безобидны для организма человека, а тем более для детей и школьников. Предлагаем использовать сборы следующих наиболее распространенных витаминноносных растений: шиповник коричный, боярышник кроваво-красный, рябина обыкновенная, сосна обыкновенная, облепиха крушиновидная, земляника лесная, мята перечная, тимьян ползучий, крапива двудомная, смородина черная, малина обыкновенная, ежевика сизая.

Литература

1. Герман Э.В., Катин И.А. Растения и наше здоровье. – Алма-Ата: Кайнар, 1987. – с. 31–38
2. Доброхотова К.Д., Чудинов В.В. Лекарственные растения Казахстана. – Алма-Ата: Казахское государственное издательство, 1961. – 108 с.
3. Реймерс Н.Ф. Основные биологические понятия и термины: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1988. – С. 59

Д.С. Капезова

Назарбаев Интеллектуальная школа физико-математического направления г. Семей
Научные руководители: М.М. Мынбаева, учитель информатики НИШ ФМН г. Семей,
Х.Г. Акимжанова, учитель химии НИШ ФМН г. Семей

ИССЛЕДОВАНИЕ pH СРЕДЫ ПИЩЕВОГО РАЦИОНА КАК ПОТЕНЦИАЛЬНОГО ИНДИКАТОРА ФОРМИРОВАНИЯ РАКОВЫХ ЗАБОЛЕВАНИЙ

Всемирная организация здравоохранения считает, что число случаев заболевания раком возрастет в ближайшие 20 лет на 70%. Одна треть всех случаев раковых заболеваний связана с 4 ведущими факторами риска, одним из которых является неправильное питание.

Согласно теории образования раковых клеток немецкого биохимика О. Варбурга основная причина рака – это замена дыхания с использованием кислорода в теле нормальной клетки на другой тип энергетики – ферментацию глюкозы, приводящую к закислению. Во многих альтернативных протоколах исключаются продукты, понижающие pH.

Основной причиной возникновения раковых опухолей является **кислородное голодание клеток** (гипоксия на клеточном уровне). Межклеточная жидкость состоит из тех веществ, которые организм получает из пищи, в процессе пищеварения и усвоения потребляемых продуктов питания. Кислотно-щелочной баланс межклеточной жидкости **pH = 7,1 – 7,43**. Эти значения pH строго-настрого поддерживаются организмом для крови.

В случае, когда межклеточная жидкость закисляется (рН меньше 7) и засоряется токсинами из денатурированной пищи, клетка начинает голодать, то есть недополучать питательных веществ и кислород. Она начинает мутировать для того чтобы приспособиться питаться токсинами и кислотами.

Цель данного исследования: определить рН более распространённых среди учащихся школьного возраста продуктов питания как индикатора формирования раковых заболеваний, а также на основе исследований создать базу правильного питания в программе Visual C#.

Вопрос исследования:

В какой степени рацион питания учащегося школьного возраста является залогом его здоровья с точки зрения профилактики раковых заболеваний?

Задачи исследования:

1. Сделать литературный обзор по теме исследования
2. Провести он-лайн анкетирование с целью определения основного рациона питания учащихся школьного возраста
3. Исследовать рН распространённых среди учащихся продуктов питания
4. На основе результатов исследования создать базу правильного питания в программе Visual C#
5. Дать рекомендации правильного питания для профилактики онкозаболеваний

Выводы по исследованию

- ✓ По результатам исследования кислую рН показали мясные продукты, продукты вторичной переработки, майонез, кетчуп, продукты фаст-фуда, газированная вода
- ✓ Распространённые напитки, такие как вода питьевая, чёрный чай, кофе, молоко, а также овощи имеют нейтральную или слабощелочную среду
- ✓ Отварные овощи и овощи на пару имеют повышенную рН в сравнении с сырыми продуктами
- ✓ Добавление молока в традиционные напитки (чай, кофе) повышает рН 0.30-0.50 единицы
- ✓ Разработанная база правильного питания позволит учащимся корректировать свой рацион для уменьшения рисков заболеваний, связанных с зачислением среды, в том числе онкозаболеваний

План на дальнейшее исследование:

1. Изучить биохимические процессы расщепления кислотных и щелочных продуктов в организме
2. Провести моделирование поведения раковых клеток в различной среде
3. Составить каталог профилактического рациона питания школьника

Литература

1. <https://docs.google.com/forms/d/1anwRg0C1bQ6YAвNbZBAWKcnC28p9ex4BN8MwReZ2rpc/edit?ts=5a819113#responses>
2. <https://econet.ru/articles/65581-tulio-simonchini-rak-izlechimo-e-gribkovoe-zabolevanie>
3. <http://pro-rak.com/onkologiya/tulio-simonchini/>
4. <http://sodaved.com/metodiki/simonchini.html>

М. Нұрланқызы

Бескарағай ауданы Қарағайлы ауылы Н.Баймұратов атындағы орта мектеп
Ғылыми жетекшісі: С.Е. Байсбаева, биология және химия пәнінің мұғалімі

ҚИЯРДЫҢ ӨСУІНЕ МАКРОЭЛЕМЕНТТЕРДІҢ ӨСЕРІ

Зерттеу жұмысының мақсаты өсірілетін экологиялық таза қияр көшетіне әр түрлі макроэлементтерді қосу арқылы жағдай жасау, оның өсуін бақылау, салыстыру, нәтижесін көру.

Қазіргі кезде қияр қысы-жазы дастарханымыздан табылады. Қияр тұрғындарға жан-жақтан келуде. Сонымен қатар қиярды өсіру жақсы қолға алынған. Ал осы өсетін экологиялық таза қиярдың өнімділігі көп жағдайларда оларға қосымша берілетін макроэлементтерге байланысты болады. Сондықтан өсетін қиярға макроэлементтер әсерін байқау мақсатында зерттеу жұмысымыздың тақырыбын «Қиярдың өсуіне макроэлементтер әсері» деп алдық.

Зерттеу жұмысының болжамы өсірілетін қияр көшетіне белгіленген мөлшерде әр түрлі макроэлементтерді дер кезінде бәрін бірге қосып отырса, онда қияр көшеті жақсы өседі, таза экологиялық өнім береді.

Зерттеу әдістері бақылау, салыстыру, талдау, жинақтау әдістері арқылы іске асты.

Зерттеу жұмысының міндеттері: Қиярдың өсуін бақылау, әр түрлі тыңайтқыш ертінділерін әзірлеу, қияр көшеттерінің өсуіне макроэлементтерді қосу арқылы өсуін бақылау, эксперимент нәтижелерін талдау, диаграмма құру.

Табиғатта әр түрлі жағдайлардың әсерінен топырақтың құрамы ұдайы өзгеріп отырады. Өсімдіктердің тіршілігі үшін су, минералды тұздар және ауа қажет. Сондықтан топырақты құнарландыру үшін тыңайтқыштарды қосады.

Минералды тыңайтқыштар дегеніміз – өсімдіктің өсіп-өнуіне қажет және топырақтың құнарлылығын арттыратын қосылыстар. Көптеген минералды тыңайтқыштар бейорганикалық қосылыстарға, әсіресе тұздарға жатады. Макротыңайтқыштар құрамына, яғни макроэлементтерге негізінен маңызды үш элемент: азот (N), фосфор (P), калий (K) кіреді.

Өсірілген қиярға қажет макроэлемент ерітінділерін әзірлеу үшін қажетті зертханалық құрал – жабдықтарды пайдаландым. Натрий селитрасын, калийлі тыңайтқыш, фосфорлы тыңайтқыш ерітінділерін әзірлеу үшін олардың әрқайсысынан 5 грамын өлшеп, көлемі 0.5 литр суға еріттім. Өзірленген ерітіндіні қияр көшеттерін суаруға пайдаландым.

Біз өз зерттеуімізде жоғарыда айтылған азот, фосфор, калий макроэлементтерінен тұратын тыңайтқыштарды пайдаланып, қияр көшетінің өсуіне әсерін байқадық. Ол үшін 5 ыдыс алынып, алдымен тұқым егілді, өскін шыққаннан кейін, көшеттерге макроэлементтер қосылып суарылады.

- №1 үш ыдысқа – ешқандай макроэлемент қосылмады (0) тек су қосылды;
- №2 үш ыдысқа – тек ғана N азот макроэлементі қосылды;
- №3 үш ыдысқа - тек ғана K калий макроэлементі қосылды;
- №4 үш ыдысқа – тек ғана P фосфор макроэлементі қосылды;
- №5 үш ыдысқа – барлық N, K, P азот, калий, фосфор макроэлементтері қосылды;

Бақылау нәтижесінде кез келген қоректік заттардың әсіресе минералды тыңайтқыштардың өсімдіктің әрбір мүшесіне әсері бар. Сондықтан бір ғана макроэлемент қосылған немесе жәй сумен суарылған қияр көшеттерінің өсуі, барлық үш макроэлементі бар ерітіндімен суарылған қиярға қарағанда нашар болды. Өйткені әрбір макроэлемент өсімдіктің сабағына, жапырағына, жемісіне, жалпы өсуіне әсер етеді.

Сонымен қатар зерттеуде мынадай нәтижелер байқадым макроэлементтер азот, калий, фосфордың қияр көшетінің өсуіне әсері мол. Қиярға макроэлементтерді жеке-жеке бергеннен гөрі, бірге жинақтап берген тиімді. Өйткені әр макроэлементтің өсімдіктің өсуіне өз үлесі бар. Демек сабағының мықты өсуі, жапырағының жайқалып шығуы, жемісінің түзілуі, сақталу мерзімі бәрі де макроэлементтер қосылысына байланысты. Жылыжайда қияр топырақта емес, арнайы қоспаларда өсіріледі, сондықтан макроэлементтер әсері тез байқалды. Жылыжайда қияр тұқымының «Мултистар» сорты пайдаланылды.

Ұсынысым:

1. Әрбір макроэлемент: калий, фосфор, азот өсімдіктің өсуімен дамуына өз үлесін тигізеді және өзіне қатысты қызметін атқарады, сондықтан олар өсімдікке жеткілікті мөлшерде болуы керек.
2. Бір макроэлементті басқа бір макроэлемент алмастыруы мүмкін емес.
3. Өсімдіктің қалыпты өсуі мен дамуы, сол өсімдікке жетіспейтін макроэлементтің жетіспеушілігіне байланысты болады.
4. Қияр көшеттерін өсіруде егіншілік заңдылықтары қатаң сақталуы керек. Атап айтсақ, біздің зерттеу жұмысымызда факторлардың алмастырылмайтындығы мен бірдей маңыздылық заңдылығы айқын көрінді.
5. Қияр қалыпты өсіп, дамуы үшін макроэлементтер тиісті мөлшерде, белгілі арақатынаста берілуі тиіс. Және бұл жылыжайда қатаң сақталған.
6. Сырттан әкелінген өнімдерден гөрі жергілікті таза экологиялық өнімдерді көптеп пайдаланған дұрыс.

Әдебиеттер

1. Шаңырақ Үй-тұрмыстық энциклопедиясы. Алматы, 1995
2. Л.К. Сафина. Е.П. Петрова. Жасыл аптека. Алматы Қайнар 1992 ж.
3. Айгөйлек журналы 12-13,25 бет.
4. Бейорганикалық химия. Москва. 2005 ж 6, 142бет
5. Ауылшаруашылық анализі химиясы. Москва. 1999 ж.

А. Сырымова

Рымбек Байсейітов атындағы Семей қаржы – экономикалық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Б.А.Султанова, қоғамдық-гуманитарлық пәндер оқытушысы

«АҚЫЛДЫ ҚАЛА» – БОЛАШАҚ КЕПІЛІ

Ақылды қала – бұл, қазіргі заманғы өмір сүру сапасын инновациялық технологияларды қолдану есебінен қаланың тыныс-тіршілік жүйелерін үнемді пайдалануды қамтамасыз ету болып табылады. Жалпақ тілмен айтқанда, ақылды қала – бұл ақылды басқару, ақылды тұру, ақылды адамдар, ақылды орта, ақылды экономика, ақылды ұтқырлық. ХХІ ғасырдағы қалалық ортаның жай-күйі тек инфрақұрылыммен, яғни материалдық ресурстармен де анықталмайды. Ақылды қалаға сапалы жаңа дамытуды қамтамасыз ететін ақылды шешімдер қажет.

Ғалымдардың болжамдарына сүйенсек, 2030 жылға қарай қалаларда 5 миллиардтан астам адам өмір сүреді. Қалаларда халық санының өсі, яғни урбандалу деңгейі жоғары қалаларда мынадай мәселелер туындайды: кептелістердің шексіздігі, ресурстардың қажеттігі, экологияның барынша нашарлауы және т.б. әлеуметтік мәселелер. Қаланың инфрақұрылымы болашақта үлкен шиеленіске тап болмауы үшін, қазір жаңа технологиялар көмекке келеді. Әлемде аталған мәселелерді шешу үшін ақылды қалалар концепциясы (Smart City, Electronic City, Safe City) кеңінен таралуда. Бұл бағдарламаның негізгі мақсаты ақпараттық коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы барлық қалалық қызметтердің тиімділігін арттыру. Қазіргі уақытта әлемнің 2500 ден астам ірі және кіші қалалары ақылды қала концепциясының әртүрлі компоненттерін белсенді түрде енгізуде.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына Төртінші өнеркәсіптік революция жайындағы «дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауында атап көрсеткен «Ақылды қала» «ақылды ұлт үшін» бағыты бойынша қазіргі уақытта Smart City жобасын Астана Алматы Қарағанды Шымкент Және Ақтөбе сияқты ірі қалаларда біртіндеп енгізуді жүзеге асыруда. Осындай қалада өмір сүру digital – инновацияның арқасында ыңғайлы болады.

Астанада өткен «EXPO-2017» халықаралық көрмесінде «ақылды қалалар» жобасы Германия, Финляндия, Сингапур елдерінің павильондарында жақсы бейнеленген болатын. Мысалы, Германияның павильонында «Энергия – дұрыс жолда» ұранымен елдің жаңа энергетикалық саясаты ұсынылды. Неміс павильоны арқылы адамның өмірлік ортасына арналған және «Болашақтың қаласына» үңілуге мүмкіндік берді. «EXPO-2017» халықаралық көрмеде Финляндия елі қала шаруашылығында жәрдем бере алатын озық технологияларымен таныстырды, олардың қатарында, жол құрылысы, ғимарат салу кезіндегі энергиялық тиімді материалдар, су тазалау, бизнеске арналған ғылыми идеялар, соның ішінде жаңа заманның жарық диодты шешімдері, қатты бөренеден жасалған модульдық шағын үйлер, баспа электроникасы мен оптикалық өзгерістер зерттеулерінің нәтижелерін коммерциялау жөніндегі инновациялық орталықтар бар. «Таза технологиялар» немесе «Cleantech» бағыттарынан тыс, фин павильонында бүкіл әлемге белгілі финдік дизайнның көмегімен білім беру және денсаулық сақтау жүйелерінің цифрлық шешімдері де ұсынылған болатын.

Финляндия сондай-ақ Оулу смарт-сити тәжірибесін таныстырып, таза энергия мен таза су саласындағы өз жетістіктерін ұсынды. «Ақылды» технологияларды дамыту бөлігіндегі Оулу деген фин қаласының тәжірибесін қазір Астана қаласының әкімдігі зерттеу үстінде. Сингапур тұрақты энергетика саласындағы елдің инновациялық шешімдерін таныстырумен қатар, болашақ энергетикасы саласында тәжірибе алмасу үшін «EXPO-2017» халықаралық көрмеде өзінің жеке құрама павильонын ұсынды. Сингапурдың «Үлкен идеялардың кішкентай қаласы» («Small City, Big Ideas») деп аталатын павильонында тұрақты болашаққа тиімді шешімдерді дамытуға арналған экожүйе құру бойынша елдің күш-жігері көрсетілді. Сингапур елі 2030 жылға таман ел ғимараттарының кем дегенде 80% көгалдандыруды жоспарлайды. Бүгінгі таңда Сингапурдағы барлық құрылыс қорларының 33% Green Mark (Жасыл марка) схемасы бойынша сертификатталған.

Қазіргі уақытта еліміздің бас қаласы Астананы «ақылды қалалар» рейтингі бойынша көшбасшы қалаға айналдыру мақсаты тұр. Дүниежүзі бойынша «ақылды қалалар» рейтингінде Канада елінің Торонта қаласы біріші орында тұр, ал біздің Астана Интеллектуалдық қауымдастық форумының (АҚШ) рейтингі бойынша 2016 жылы «ТОП – 21» ақылды қалалар тізіміне енген болатын.

Ә. Бөкебаев

Семей қаржы-экономикалық колледжі, Семей қ.
Ғылыми жетекшісі: Б.А. Султанова

ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДАҒЫ ТУРИЗМ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазақстанда қазіргі заманғы инфрақұрылым салаларының дамуына, соның ішінде туризмге үлкен мән беріледі. Туризм елдің тұтас өңірлерінің экономикасына ықпал етеді. Туризм саласында шаруашылық жүргізуші субъектілердің құрылуы мен жұмыс істеуі жол көлігінің, халыққа сауда, мәдени, дәрігерлік қызмет көрсетудің дамуымен тығыз байланысты. Қазақстанның тәуелсіздік алуы туристік қызметті реттеу мен халықтың тарихи және мәдени мұрасын жаңғырту үшін негіз боп қаланды. Туризмнің тез және тұрақты өсуін, оның қоршаған ортаға, экономиканың барлық саласына және қоғамның әл ауқатына күшті ықпалын назарға ала отырып, үкімет туризмді Қазақстан экономикасының маңызды секторы деп санайды. Ал ШҚО туристік саласының дамуына байланысты Алматы мен Астана қалаларынан кейін 3-орынды иеленеді. 2020 жылдарға дейінгі Қазақстан Республикасының туристік саласын дамыту Тұжырымында «Шығыс Қазақстан кластері «Табиғат таңғажайыптары әлемі» және экологиялық туризмді дамыту орталығы ретінде» белгіленетіні жайлы айтылған. Облыс өзінің туристік мүмкіншіліктері бойынша бірегейлі. Бірақ та сонымен бірге ол жетілмеген, бұл саланың әлеуметтік мүмкіншіліктері бүгін тек 15% ғана пайдаланылады, осыған байланысты белгілі бір түзетулер енгізуді талап етеді. Қазіргі уақытта бұл саланы дамытудың өңірлік бағдарламасы жасалып, бекітілген, соңынан оларда құрылыстардың бас жобасын жасау үшін демалыс аймақтарына тексеру жүргізілуде. Белуха тауына, Марқакөл, Зайсан көлдеріне, табиғи емдеу-сауықтыру көздеріне, қорықтарға және де басқа да бір туристік маршруттарды дамыта отырып, жаңа маршруттар ашу ойластырылуда. Облыстың рекреациялық ресурстары туризмнің отыздан артық түрлерін дамытуға мүмкіндік береді. Дүниежүзілік Туристік ұйымының зерттеулері мен облыстың қазіргі туристік мүмкіндіктерді қолдана отырып туризмнің екі даму бағытын бөліп көрсетуге болады. Бірінші, Ұлы Жібек жолындағы мәдени туризм. Ал, екіншісі біріншімен тікелей байланысты экологиялық, спорттық және емдік туризм түрлерін дамыту. Олар альпинизм, аңшылық, сафари, рафтинг және трекинг.

«Шығыс Қазақстан бойынша саяхат» атты маршрут автотуризмге арналған. Және де облыста тағы да басқа көптеген туризм маршруттары белгілі. Бұл маршруттарың көбі Алтай ауданында көбірек таралғаны белгілі. Менің зерттеулерім бойынша қазіргі туристік саладағы қызметтер динамикасы:

Жыл	Туристік фирмалар саны	Резидент емес туристтер саны	Ораналастыру орындарының саны (резиденттер)	Ішкі туристтер саны
2005	34	1395	55	20815
2009	48	1179	75	17446
2012	63	50	81	15894
2015	75	22	405	17659

Негізгі проблема стандарттарға сәйкес келетін инфрақұрылымының болмауы, тұрғын үй мен тамақтандырудың төмен сапасы, қызмет көрсету сапасы және деңгейінің сәйкессіздігі, сондай-ақ жағалау аймағының экологиялық мәселелері болып табылады.

Осы айтылған мәселелерді келесідей түрде оларды шешу жолдарын ұсынуға болады:

Спорттық секциялардың ашу мен оларды дамыту; таулы гид-жолсеріктерінің мектебі ашу; еуропалық үлгі бойынша тау курорттарының кешенді дамуы мысалға: жолдар, қонақ үйлер, гидтер, құтқарушылар; өзіміздің Отанымызда туристік және альпинистік құрал-жабдықтарды шығару; туризмнің әйгіленуінің ақпараттық саясатын қалыптастыру; жаңа деңгейдегі БАҚ, ғаламтор-ресурстары, әлеуметтік желілерге, журналдарға шығару.

Жалпы қорыта келгенде, ШҚО туризмнің даму мәселесі көп. Бірақ оны шешу жолдары, оны дұрыс ұйымдастырудағы шаралар барлығы мемлекет, үкімет тарапынан бағдарламалар негізінде қарастырылып отыр. Тағы да мемлекеттік бағдарламалардың ресми түрде ғана жазылып, бірі жүзеге асып, екіншісінің іс жүзінде аспауы қатты өкіндіреді. Дегенмен оған қарамастан, мемлекет тарапынан бағдарламалар мен жобалар жасалып, жеке кәсіпкерлердің ат салысуымен облыстың туризмнің мүмкіншілігі істе қолданылып жатса өте жақсы болушы еді. Туризм түрлері бойынша жеке маршруттар немесе аралас маршруттарды талапқа сай ұйымдастырса ғана, осы салада жетістіктерге жетуге болатыны шындық.

Д.Е. Советбекова
№22 орта мектеп-лицей, Семей қаласы
Ғылыми жетекшісі: Г.Т. Саяхова

ОҚУШЫЛАРҒА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ МЕН ТАБИҒАТТЫ БЕЛСЕНДІ ҚОРҒАУҒА ТӘРБИЕЛЕУ

Адам – табиғатпен егіз. Сондықтан да, қоршаған ортаны қорғау, табиғатты сақтау, оған қамқор болу адамзат баласы үшін маңыздылығын жойған емес. Егер сіз табиғатқа қамқорлық жасасаңыз, оны табиғат үшін емес өзіңіз үшін, келешек ұрпақ үшін жасалған сауапты іс деп түсінгеніңіз жөн шығар.

Біз – тумасынан табиғатты сүйіп өскен, қоршаған ортаға үлкен ілтипатпен қараған халықпыз. Өкінішке орай, ғылым мен техниканың ғаламат жетістіктері және шапшаң дамуы, адамзаттың табиғатты тонауы, биосферадағы жаратылыстың тепе-теңдік заңдарын бұзды. Осылардың нәтижесінде жеріміздің ауасы тарылып, өзен-көлі бүлініп, жайылымдардың топырағы тілініп, қоршаған ортамыз көз алдымызда азып-тоза бастады. Мұның соңы азынаған желге, улы жаңбырға, ормандардың мезгілсіз қурауына, ауа райының бұзылуына, қоршаған ортаның әр түрлі улы қосылыстармен ластануына әкеліп соқтырды. Міне енді осы экологиялық апаттан қалай құтылуға болады? Табиғатты қалай сауықтыруға болады? Бұл өте күрделі мәселе. Бұл үшін ең алдымен адамдардың табиғатқа деген көзқарасын өзгертіп, дұрыстау керек, тәрбиелеу керек. Ол үшін балалар бақшасынан бастап, мектептерде, жоғары оқу орындарында, адамдардың табиғатқа, қоршаған ортаға деген көзқарасын өзгертіп, қалыптастыру керек. Қазіргі заманға сай экологиялық идеология қажет. Егер біз жас ұрпақты кішкентай кезінен бастап табиғатты сүйуге тәрбиелемесек көп нәрседен ұтылатынымыз айдан анық. Сонда ғана, әрбір адам өз көзқарасында қоршаған ортаны бүлдірмеу керектігі туралы негіз қалыптасады. Туған өңір табиғатын қорғауда белсенділік көрсете алады. Қазақстан Республикасының Конституциясында *қоршаған ортаны қорғау* әрбір азаматтың абыройлы *мақсаты* болып саналатыны атап көрсетілген. Осыны негізге ала отырып экологиялық білім мен табиғат қорғауда біздің мектептің оқушылары мен ұстаздары өз үлесін қосуда.

Мектебіміздің оқу-тәжірибелі телімі

Оқу-тәжірибе телімі мектептің көпшілігінде бар. Оларды ашық аспан астындағы жасыл зертхана деп атауға болады. Тәжірибе алаңы оқушы үшін қызықты жұмыстар мен зерттеулерге толы. Алаң ішінде әртүрлі бөлімдер орналақан. Атап айтсақ, көкөніс бөлімі мен астық дақылдарының, жеміс-жидек бақшасы мен ағаштар тәлімбағының, биологиялық жүйелеу бөлімдері, әсем гүлдер бөлімі бар. Көкөніс бөлімінде: қызанақ, қияр, пияз және сарымсақ, орамжапырақ, қызылша, сәбіз, асқабақ тұқымдастардың әртүрлі сорттары өсіріледі. Оқушылар топқа бөліне отырып, көкөністерге әртүрлі тәжірибелер қойып зерттеулер жүргізеді. Биологиялық, *экологиялық білімдерін* кеңейтеді. Өсімдіктен жоғары өнім алу әдістерін үйренеді. Жеміс-жидек бақшасында оқушылардың қолымен отырғызылған жеміс ағаштары мен түрлі жидекті өсімдіктер өседі. Экологиялық бұрышында- құрғақшылықта өсетін, ылғалды жерде, су немесе жарық сүйгіш және көлеңкеде өсетін өсімдіктер өсіріледі. Дендрологиялық бөлім мектептің едәуір жер аумағын алады. Бұл жерде түрлі ағаш және бұталы өсімдіктер отырғызылады (қайың, үйеңкі, сирень, қара ағаш т.б). Осы ағаштарда құстар үшін үйшіктерді оқушылар жасап, орналастырады. Біздің мектеп ғимаратының айналасында әсемдік сыйлайтын заманауи дизайнмен әрленген гүлді бөлім немесе гүлзарлар бөлімі бар. "Гүлзарларда біржылдық, екіжылдық және көп жылдық гүлдер кірген. Петуния, канна, тоқ сары барқытгүл және флоксы сияқты гүлдердің жарқын түсті бояулары адамдарды әрдайым қуантып, жақсы көңіл-күй сыйлайтыны белгілі.

Сондықтан мектептің оқу-тәжірибелі телімі оқушыны *табиғатты сүйуге*, биологиялық білімін шыңдауға, шыдамдылық пен төзімділікке де тәрбиелейді.

«КОКА-КОЛА» СУСЫНЫҢ ЗИЯНЫ МЕН ПАЙДАСЫ

Бұл баяндама бүгінгі күнде жас жеткіншектер көп пайдаланатын және адам ағзасына зиянды – кока-кола зиянын зерттеуге арналған. Кока-кола мен энергетикалық сусындарды көптеп пайдалану адамзаттың түрлі дертке шалдығуына себеп болуда. Себебі, оның құрамында біз біле бермейтін түрлі қоспалар кездеседі. Ол адам ағзасын әлсіретіп, денедегі қан айналымын бұзып, ас қорыту жүйелеріне кері әсер етіп, түрлі ауруларға жол ашып береді.

Баяндаманың басты міндеті мен мақсаты—кока-кола сусынының құрамындағы заттарға сапалық реакциялар жүргізу мен олардың адам денсаулығына келтіретін зиянын көрсету. Оларды күнделікті өмірде қолданудың аса қауіптілігін дәлелдеу. Өсіп келе жатқан ұрпақтың қандай сусындарды пайдаланып жүргенін анықтау; олардың адам ағзасына келтіретін зиянын зерттеу; келтірілген зияндармен күресу жолын іздеу.

«Кока-коланы» 1866 жылы доктор-фармацевт Джон Пемертон ойлап тапқан болатын. Алғаш Америкада, Атланта қаласында пайда болды. Пайда болған сусын «кез келген жүйке бұзылуына» емдік дәрі ретінде Атлантадағы Джекоба қалалық дәріханасында сатыла бастайды. Ол кезде кокаиннің адам денсаулығына зиян екені анықталмағандықтан, тыйым салынған заттек болып табылмайтын. 1985 жылда «Кока-Коланы» ғарышкерлер өздерімен бірге ғарышқа алып ұшты. 1991 жылы «Кока-Кола» Мәскеуге келіп жетті. «Кока-Коладан» 20 жыл бұрын СССР аумағында сатылған «PepsiCo-дан» 1998 жылы «Кока-Кола» сатылым жағынан үш есеге басып озды. Қазірдің өзінде «бес жасар» бала жазбай танитын «Кока-Кола» тауар белгісіне айналды [4].

«Coca Cola» жапсырмасын жазылған заттардың құрамын зерттеп, сіз табиғи және химиялық заттардың топтарын анықтай аласыз. Сонымен қатар коланың тағы бір компоненті – бұл ортофосфор қышқылы, мұнда тұрақтандырғыш, хош иістендіргіш – ванилин, лимон майлары бар хош иістендіргіш ретінде пайдаланылады. Кола бөлігі болып табылатын ортофосфор қышқылы кальций сіңірілуін нашарлатады және оны денеден шығарып тастайды, бұл әсіресе балалар, жасөспірімдер мен әйелдерде онтогенезге теріс әсер етеді. «Кока-Кола» сусынының табиғи өнімдері су мен қант деп білеміз. Біз бұл сусынның құрамын растайтын эксперименттер жүргіземіз. Зерттеу үшін біз «Кока-кола» газдалған сусынын алып, қажетті реагенттер мен жабдықтарды дайындап эксперимент жасадық. Сонда кока-кола сусынының құрамында көмірқышқыл газымен, ортафосфор қышқылының бар екенін дәлелдейтін сапалық реакция жүргіздік. Ерітіндідегі қанттың болуын растайтын химиялық реакция жасалып расталды [1].

Кока-коланың шұшыққа, етке, жұмыртқа, тат басқан шегенің, қарайып кеткен монетаның тазарылып шығуы, сүт өнімдеріне, тіске әсері зерттеліп тәжірибе жасалып нәтижесі анықталды. Кока-коланың құрамындағы ортофосфор қышқылы адам ағзасындағы кальций тапшылығына әкелуі мүмкін. Сондықтан энергетикалық сусынға әуестенбей, күнделікті табиғи ауызсуын ішкен жөн. Ең арзаны, қолда бар сусын. Кока-коланы жаз кезінде шыбын-шіркей шаққанда, сол шаққан орынға құйып жіберсе, бірден әсер етеді [3]. Темірдегі татты керемет кетіріп, терезені, автокөлікті жақсы жуады. Тамақ дайындағанда кез-келген соусқа араластырып қосып жіберсе, маринадталған тағам сияқты керемет дәм береді. Үйдегі жағымсыз иісті, киімдегі дақты кетіреді. Кока-коланы көп адамдар тамақты сіңдіру үшін де қолданады. Біз эксперименттер жүргізгеннен кейін, кока-коланың адам ағзасына қаншалықты зиянды әсер ететінінен мағлұмат алдық. Коладағы барлық компоненттердің ішінен – су ғана қауіпсіз болды. Кока-кола сусынының құрамын зерттеу жұмысы бізді жаңа білім мен дағдылармен ғана емес, сонымен бірге өте қызықты, шығармашылық көзқарасты талап етіп, коммуникативтік және іскерлік қасиеттерді дамытуға ықпал етіп, қызығушылық тудырды. Қазақстанның басты байлығы балалар болса, байлықтарыңыздың денсаулығына қатер төндіріп, ауруына ауру жамап, асқындырып аларларыңыз айдан анық. Ертеңіміз үшін ұрпақтың қамын бүгіннен ойлайық!

Әдебиеттер

1. ҚазАқпарат ақпараттар арнасы
2. Ғаламтордағы ақпараттар
3. Қызықты айғақтар 2011ж.
4. « Кока-кола Экспорт Корпорэйшен» сайты

5. «Кока-кола ЭйчБиСи Евразия» ресми сайты

С. Тоқанова, Е. Аметқан

№47 жалпы орта білім беретін мектеп, Семей қ.

Ғылыми жетекшілері: Ж.К.Курманбаева, Б.М.Смагулова география пәнінің мұғалімдері

АДАМ ТІРШІЛІГІНІҢ ӘР ТҮРЛІ САЛАЛАРЫНДАҒЫ ТОПЫРАҚТЫҢ РӨЛІ

Топырақ ресурстары жер бетіндегі тіршілікке қажетті ең маңызды алғы шарттардың бірі болып табылады. Алайда оның шын мәніндегі маңызы мен рөлін өз дәрежесінде бағалай алмай келеміз.

Топырақ биосфераның компоненттерінің бірі ретінде адам, жануарлар мен өсімдіктер үшін биохимиялық орта болып саналады, ол энергетикалық симдылығы жоғары, топырақ биотасы мен адамдар арасындағы тікелей және жанама әсерлерді тепе – теңдікте сақтап тұра алатын өздігінен тазару процестерінің механизмдерінің аса маңызды резерві болып табылады. Адамдарға азық – түлік пен жануарларға қоректі өндіру үшін қажетті жағдай тек топырақ арқылы ғана жасалынады.

Топырақтың адамзат қоғамы үшін маңызы өте ерекше. Ең алғашқы қауымдық құрылыс кезінде адамдар жабайы өсімдіктерді мәдени өсімдіктерге айналдыра бастады. Құнарлы топырақта өнімді өте көп алатынын адамдар сол кезде-ақ білген [4-6].

Топырақтың құрамында тыңайтқыштың үш түрі болады. Органикалық, минералды және бактериялық тыңайтқыштар. Оларды кез келген жерге пайдаланбай топырақта қай түрі жетіспесе соны пайдаланған жөн. Мұның көп пайдасы бар. Топырақ құнарлығы деп оның табиғи және мәдени өсімдіктердің қалыпты өсуі мен дамуын қамтамасыз ету қабілетін айтады. Әр табиғат зонасында топырақтың құнарлығы әр түрлі [514-516].

Қара топырақ – ең құнарлы топырақ. Ол орман және орманды дала зонасында орналасқан. Топырақтың құрамы сол жердің табиғатына, яғни, өсімдіктің, жануарлар дүниесіне күннің түсуіне тікелей байланысты. Топырақтың құрамында қара шірік көп болса, ол құнарлы топырақ болып саналады. Еліміздің президенті Н.Ә.Назарбаев 2003-2005 жылдарды ауыл жылы деп атады, бұл әрине ауылшаруашылығын көтеру деген сөз. Қазір кезде де көңіл бөлінуде. Осындай игілікті істер осы жылдан әрі қарай өз жалғасын табады деген үміттеміз.

Қазіргі кезде топырақтың құнарлығы өте төмендеп бара жатыр. 1953-1955 тың игеру жылдарда Қазақстан даласының едәуір көп бөлігін жыртып тастады. Артынан ол жерлер түгел игерілмей қараусыз қалды. Осы кезде Қазақстан жерлерінің көп жерлері эрозияға ұшырап үстіңгі қара топырақ қабаты ұшып кетті. Егін салғанда да жерді жыл сайын өңдеп, тыңдырып отырмаса, құнарлығы төмендеп кетеді. Соңғы жылдары бактериялық тыңайтқыштар да қолданыс табауда. Бактериялар массасын топыраққа араластырып микробиологиялық процестерді күшейтуге және химиялық элементтердің сіңімділігін көтеруге қол жеткізуде. Мысалы: фосфорбактерин органикалық заттарды алдыратын, фосфорды сіңімді фосфор түріне айналдырады. т.б. Ауылшаруашылығы дақылдарын қалыпты өсіру үшін макроэлементтер мөлшері ғана емес. Сирек кездесетін құрамы маңызды элементтердің болмауы өсімдіктің ауруына, түсімнің аз болуына әкеліп соғуда.

В.В.Докучаев деректері бойынша топырақты құраушы, оның қалыптасуына қатысушы барлық факторлар ішінде, топырақ түзілуін мақсатқа сай өзгертуге қабілетті тек адамзат қоғамы ғана. Адамның табиғатты өзгерту процесі топыраққа тарайды. Бұл адамзат дамуының деңгейіне байланысты. [12-15]

Жұмысымызды қорыта келе, топырақтың адам өмірі үшін пайдасы өте ерекше. Топырақсыз адам өмір сүру мүмкін емес және де оның құнарлылығына да аса мән берген жөн. Топырақ құнарлы болса өсімдік өсіп, өнімді өте көп мөлшерде береді. Ал топырақтың құнарлығы аз болса, өсімдік ауырып одан алынатын түсім де азаяды.

Әдебиеттер

1. М. Құспанов «Топырақ, өсімдік, тыңайтқыш»[4-6]
2. Н.А. Димо «Шөлейт облыстарда»
3. Н.А. Каинский «Топырақ, оның қасиеттері және тіршілік» 1959 ж. [514-516]
4. Тазабеков Т. Топырақтану түсіндірме сөздігі. – А., Ана тілі, 1993
5. Тазабеков Т.Т. және авторлар ұжымы. Топырақтар географиясы. – Алматы[12-15]

Д.Ж. Мусанова

КГКП «Семейский финансово-экономический колледж имени Рымбака Байсеитова»

Управления образования ВКО

Научный руководитель: А.С. Балыкбаева, преподаватель химии

ВИТАМИНЫ И ИХ РОЛЬ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА

Цель доклада: выяснить, что такое витамины, для чего они нужны человеку, как они влияют на здоровье человека. Эта тема актуальна, так как витамины поддерживают здоровье человека.

Витамины – это группа низкомолекулярных веществ различной химической природы, обладающих выраженной биологической активностью и необходимых для роста, развития и размножения организма.

Важнейшим признаком классификации является способность витаминов растворяться в воде или жирах. По этому признаку различают два класса витаминов: водорастворимые – С, Р, РР, Н, группы В (растворяются в воде и не накапливаются в организме); жирорастворимые – А, D, Е, К (содержатся в пище животного происхождения, они накапливаются в жировых клетках и расходуются по мере необходимости). Витамины – это активные вещества, которые обуславливают слаженную работу организма при их ежедневном употреблении. Растения являются основным источником витаминов, но также они содержатся в продуктах животного происхождения, к примеру, в мясе, молочных продуктах и яйцах [1,2].

Все жизненные процессы протекают в организме при непосредственном участии витаминов. Витамины входят в состав более 100 ферментов, запускающих огромное число реакций, способствуют поддержанию защитных сил организма, повышают его устойчивость к действию различных факторов окружающей среды, помогают приспосабливаться к все ухудшающейся экологической обстановке. Витамины играют важнейшую роль в поддержании иммунитета, т.е. они делают наш организм более устойчивым к болезням [3].

Витамины в основном непрочные соединения: они быстро разрушаются при нагревании пищевых продуктов. Натуральные витамины содержатся в продуктах растительного и животного происхождения и, за редким исключением (витамин О), не синтезируются в организме человека.

К активным веществам, обеспечивающим работу организма, относятся и витамины. Витамины в жизни человека играют не второстепенную роль. Витамины, попадая в наш организм и вступая в химическую реакцию, приводят к образованию необходимых ферментов, участвующих в обменных процессах. Вот в этом и заключается важная роль витаминов в образовании ферментов [4].

Для нормальной жизнедеятельности взрослого человека необходимы витамины А, В1, В2, С и Р-Р.

В чистом виде витамин А содержится в яичном желтке, молочных продуктах, печени рыб и животных. Морковь, помидоры и зеленые овощи имеют в своем составе каротин, который в организме человека перерабатывается в витамин А. В сутки необходимо употреблять 2 миллиграмма этого витамина.

Витамин В1 содержится в мясе, орехах и различных крупах. Суточная норма этого витамина для детей до 14 лет должна составлять 1,0-1,5 миллиграммов, а для подростков и взрослых – 2 миллиграмма.

Больше всего витамина В2 содержится в говяжьей печени и дрожжах. Также он присутствует в яичном белке, мясе, сыре, масле, зеленом луке, горошке и шпинате. В сутки человек должен получать не менее 2 миллиграммов этого витамина.

Высоким содержанием витамина С (аскорбиновой кислоты) отличаются свежие овощи, фрукты и ягоды: редис, салат, капуста, киви, цитрусовые, черная смородина. Суточная норма витамина С для среднестатистического человека должна составлять 50 миллиграммов в сутки.

Источниками витамина Р-Р служат такие продукты, как мясо, печень, сельдь и дрожжи. Чтобы исключить заболевание пеллагрой, человеку достаточно 15-25 миллиграммов витамина Р-Р в сутки.

Восполнить недостаток витаминов в пищевом рационе помогут различные препараты, которые в большом количестве выпускает современная фармацевтическая промышленность. Важно употреблять их в точном соответствии с дозировкой, указанной на упаковке или в инструкции [5].

Избыточное поступление витаминов в организм вызывает состояние, которое называется **гипервитаминозом**. Обычно это наблюдается при употреблении синтетических препаратов витаминов и сопровождается самыми разнообразными признаками отравления. Наиболее токсичными являются витамины А и D, которые часто дают маленьким детям. Иногда гипервитаминоз А возникает при приеме в пищу продуктов, содержащих большое количество этого витамина (овощи, печень морских животных). Из водорастворимых витаминов наиболее токсичным является витамин В1, большие дозы которого могут приводить к сильным аллергическим реакциям. При длительном приеме витамина В6 может наблюдаться повышение свертываемости крови.

Недостаток витаминов в пище может привести к дефицитным состояниям и спровоцировать различные заболевания. Цинга, бери-бери, рахит, анемия, пеллагра – это типичные заболевания, которые вызываются дефицитом витаминов. Если человек питается сбалансированно, то ему нет необходимости принимать витамины в виде специальных препаратов. От различных факторов зависит потребность в витаминах. Дети, кормящие и беременные женщины, люди, занимающиеся физическим трудом, пожилые люди нуждаются в дополнительном приеме витаминов. Роль витаминов особенно важна при приеме антибиотиков, разрушающих бактериальный фон кишечника. Витамины выполняют защитную функцию и регулируют жизнедеятельность организма. Они не имеют никакой питательной ценности, но без них обмен веществ невозможен. Кроме этого, они способствуют повышению работоспособности и тону, а также они улучшают самочувствие [6].

Литературы

1. Березов, Т.Т. Биологическая химия: Учебник / Т.Т.Березов, Б.Ф.Коровкин. – М.: Медицина, 2000. – 704 с.
2. <http://www.vit-amin.ru/>
3. Малахов Г.П. Витамины и минералы в повседневном питании: Лечебно-профилактическое значение продуктов питания; Овощные и фруктовые соки; Витамины; Минералы Рецепты здоровья. – Генеша,Сталкер, АСТ. 2006 год – 256 с.
4. <http://healthilytolive.ru/zdorove/rol-vitaminov-v-zhizni-cheloveka.html>
5. <https://sait-sovetov.net/sovety-dietologov/vitaminy-i-ih-rol-v-zhizni-cheloveka-696.php>
6. <https://www.skalpil.ru/novosti-mediciny/474-rol-vitaminov-v-zhizni-cheloveka.html>

А. Токаева, Ш. Мауығтайұлы

Геологиялық барлау колледжі Семей қ.

Ғылыми жетекшісі: Ш.А. Касымжанова, биология пәнінің оқытушысы

БАЛДАЙ ТӘТТИ БАЛМҰЗДАҚ – АҒЗАҒА БАЛДАЙ СІҢЕ МЕ?

Балмұздақ - тоңазытылып жасалған сүт тағамы. Балмұздақ – жұғымды және адам организміне жеңіл, шөл басатын сіңімді тағам. Сүттен дайындалған балмұздақта сүйектің дамуы мен өсуіне әсер ететін: А, В, Д, Е, Р витаминдері, ал жеміс-жидектен жасалған балмұздақта С витаминдері мол. Балмұздақ құрамындағы табиғи зат серотонин немесе «бақыт гормоны» адам ағзасын сергек сезінтіп, жүйке жүйесін тыныштандыратын, жағымды көңіл-күй сыйлайтын, жан күйзелісін ұмыттыратын қасиеттері бар.

Инулин – майлылығы басым балмұздақтың орнын басатын қоспа. Сонымен қатар құрамы лактоза, кальций, магний секілді түрлі дәрумендермен бірге ацидофильді қоспалармен байытылған балмұздақтың пайдасы асқазан, ішек жолдарының жұмыс істеу қабілетін жақсартып, микрофлораның артуына септігін тигізеді екен.

Зерттеу бөлімі

Тәжірибе № 1. Сынауыққа 1 мл еріген балмұздақты салып, 5 - 7 мл дистилденген су құйып, тығынмен жауып, 1 мл 2 М NaOH құйып, бірнеше тамшы 10%-тік CuSO₄ қосамыз. Ашық күлгін түсті ерітінді түзілді- биурет реакциясы деп аталады.

Қорытынды:

№ 1 пробиркада – Пломбир «Русский размах», Ресей, Мәскеу қаласы, Юнилевер Русь ЖШҚ – құрамында ақуыз бар. № 2 пробиркада – Шоколадты балмұздақ, ЖШҚ Чернышев В.Д., ҚР ШҚО, Риддер қаласы – құрамында ақуыз бар.

Тәжірибе № 2. Ароматты α-аминокышқылдарын анықтау (ксантопротеин реакциясы)

1мл ерітіндіні сынауыққа құйып, 3-5 тамшы концентрленген азот қышқылын тамызамыз. Қоспа суыған соң 3-5 тамшы 25%- дық аммиак ерітіндісін қосамыз. Ерітінді түсі сарыдан ақшыл қызыл болып өзгереді.

Қорытынды:

№ 1 пробиркада – Пломбир «Русский размах» Ресей, Мәскеу қаласы Юнилевер Русь ЖШҚ – құрамында ақуыз құрамында аминқышқылдары бар.

№ 2 пробиркада – Шоколадты балмұздақ ЖШҚ, Чернышев В.Д., ҚР ШҚО, Риддер қаласы – құрамында ақуыз құрамында аминқышқылдары бар.

Тәжірибе № 3. Көмірсуларды анықтау 2 мл қоспаны сүземіз, оған 2М NaOH-тан 2 – 3 тамшы, 10%- дық CuSO_4 қосамыз. Көпәтомды спирттерге тән ашық көк түсті ерітінді түзіледі.

Қорытынды:

№ 1 пробиркада – Пломбир «Русский размах» Ресей Мәскеу қаласы Юнилевер Русь ЖШҚ – көмірсулар құрамында бар.

№ 2 пробиркада – Шоколадты балмұздақ ЖШҚ, Чернышев В.Д., ҚР ШҚО, Риддер қаласы – құрамында көмірсулар бар.

Тәжірибе № 4. Балмұздақ тың қытырлақ нанындағы крахмалды анықтау. Балмұздақтың нанына 1-2 тамшы йодтың спирттегі ерітіндісіне тамызамыз. Пайда болған қою-күлгін түс-крахмалға

Қорытынды:

№ 1 пробиркада – Пломбир «Русский размах» Ресей, Мәскеу қаласы Юнилевер Русь ЖШҚ – құрамында крахмал бар.

№ 2 пробиркада Шоколадты балмұздақ ЖШҚ, Чернышев В.Д., ҚР ШҚО, Риддер қаласы – құрамында крахмал бар. Орауыштағы қазақша, орысша балмұздақ құрамдарында крахмал жазылмаған .

Тәжірибе № 5. Балмұздақ құрамындағы темірді анықтау.

Қорытынды:

№ 1 пробиркада – Пломбир «Русский размах» Ресей, Мәскеу қаласы, Юнилевер Русь ЖШҚ – құрамында темір жоқ.

№ 2 пробиркада – Шоколадты балмұздақ ЖШҚ, Чернышев В.Д., ҚР ШҚО, Риддер қаласы – құрамында темір жоқ.

Қорытынды: Зерттеу жұмысын аяқтай келе балмұздақ құрамында ақуыздың, көмірсулардың және майдың бар екеніне көз жеткіздік. Балдай тәтті балмұздақтың ағзаға балдай сіңетіні туралы кесіп айту мүмкін емес.

Әдебиеттер

1. Афанасьева Л.Р., Гримм А.И., Евдокимова А.М. и др. Товароведение продовольственных товаров – М.: Экономика, 1977
2. Ковалев Н.И. Энциклопедия гурмана. – Спб.: Фламинго, 1996
3. Кудряшов П. Замороженная история. Спрос. 2006, № 2

Т.А. Слямханов

«№44 ЖОББ мектеп» КММ

Ғылыми жетекшісі: С. К. Мусамагамбетова, география пәні мұғалім

САРЫАРҚА ШЫҢЫ -ШЫҢҒЫСТАУ АТАУЫНЫҢ ШЫҒУ ТАРИХЫ

Сарыарқа – өзіндік табиғи бітім-болмысымен дараланатын, кесек тарихы, оқшау ерекшелігі бар, уақытпен бірге жаңғырып-жасарған мекеннің бірі. Бұл өте байтақ мекен, бай мекен. Егер Қазақстанның географиялық картасына зер салсақ, оның орта тұсынан мындаған шақырымға созылған адырлы аймақты көреміз. Солтүстігінде Батыс-Сібір ойпатынан басталып, оңтүстігінде Балқаш-Алакөл құйылымына

дейін созылған, шығысы Сауыр, Сайхан, Тарбағатай сілемдерінен басталып, батысы Торғай жазығына дейін созылған ұланғайыр алқапты ертеден-ақ халқымыз Сарыарқа деп атаған [1].

Сарыарқа атауының шығу төркіні мен мағынасы туралы көптеген әдебиеттерде мысалдар, дәлелдер келтіріледі. Оны Арқа деп те атайды. Ешқандай географиядан хабары жоқ көшіп-қонып жүрген қарапайым халық еуропалық бірнеше мемлекет сиып кететін алқаптың ерекшелігін дөп басып айтқан. «Арқа» сөзін жылқының жон арқасына балап айтқан. Шындығында Ұлытаудан бастап Қызыларай, Шыңғыстау, Тарбағатай, Сауырға дейін сызық жүргізсек осы атауға сәйкес келетінін көреміз. Ал «сары» сөзіне келер болсақ, жаңбырлы жаз күндері сап-сары болып жайқалып шығатын қалың көде мен бойшаң бетеге болғандықтан аталған.

Шыңғыстау. Қазіргі уақытта бұл аумақ Қазақстан Республикасы Шығыс Қазақстан облысы Абай ауданына қарайды. Атаудың шығуына келетін болсақ, ойымызға XIII ғасырда өмір сүрген моңғол ханы Шыңғысхан есімізге түсетіні анық. Шыңғыстау қойнауы тарихқа, аңыздарға өте бай өлке.

Жергілікті жұрт осы ата қонысын Шыңғыс ханның бейнесімен байланыстырады, халықтың сенімі бойынша ол өз жорықтарында дәл осы өңірді қоныс еткен. Бұл, болашақ Жаһангер жолындағы Бұқара мен Самарқанды қиратып, Үргеніш, Балқы, Бамиан, Нишапур қалаларының күлін көкке ұшырып, Хорезм шахын тізе бүктіру үшін жорыққа шыққан 1219 жылы болуы мүмкін. Ал мұның алдында ол Сыр бойындағы қалаларды бағындырып, Отырарды жермен жексен етті. Шыңғысханның қазақ даласында екінші мәрте аялдауы анағұрлым ұзақ болды – ол алты жылдық жорықтан қайтып келе жатып, 1224 жылдың көктемі мен жазын осы өңірлерде өткізді. Шыңғысханның ордасы Балқаш пен Алакөлдің арасындағы қолайлы бір қоныста орналасқаны туралы дәйекті мәлімет бар. Бұл қоныс неге аң мен құсқа, жайылымға бай, таулы қырат арасында көлеңкелі салқын самал жазығы бар Шыңғыстау болмасқа? Шыңғыстаудың солтүстік-шығысындағы Орда тауының атауы хан ордасының орналасқан жерін меңзеп тұрғандай. Жергілікті тұрғындар арасында дәл осындағы Хан биік деген жерде Шыңғысханды ақ киізге орап хан көтерген деген аңыз таралған. Бұл аңызды XIX ғасырдың аяғында Құнанбайдың баласы Шәкәрімнің немере ағасы Халиолла (Халел) хатқа түсірген: «Шыңғыстау таулары Орда, Догалаң және Шұнай тауларының тобынан ойпат арқылы бөлінген. Шыңғыстаудың дәл ортасында «Хан» атты тау жеке дара тұр. Бұл жерлер туралы қайсақтарда мынадай аңыз сақталған. Өзінің бір жаулаушы жорықтарынан кейін, (Қарақытайлық) Гөрханды бағындырған соң Темучин Шыңғыстауға тоқтаған. Қайсақтар оған бағынуды ұйғарды. Осы мақсатта олар елшілік жасақтап, оның басына қадірлі би Майқыны қойды. Ол өз серіктерімен Темучинді ордасынан тауып, оған сыйлықтар берді. Бұл Темучинге өз еркімен бағынған жалғыз халық болатын. Сонда бақсы айтты, ол әлі көптеген халықтарды бағындырады және сондықтан да ол «Шыңғыс-хан», яғни әлемнің ханы. Шыңғыстау: даналық дәні иесі, ұлы хан деп аталуы тиіс деп болжады. Темучин осы жерде (осы тауда) өз атын өзгертпекке бекінді. Шыңғысханға бағынған барлық он екі тайпаның өкілдері Хан тауының шыңына бір-бірден қазық қағып, оның үстіне сәкі жасап, ақ шатыр тікті [2]. Майқы бастаған барлық билер әрқайсысы бір шетінен ұстап ақ киізге Темучинді отырғызып, дайындалған шатырға көтеріп мінгізді. Бұл салтанатты рәсім кезінде билер мен халық «Шыңғыс-хан», «Шыңғыс-хан» деп ұрандады. Содан бері Темучиннің хан сайланған тауы «Шыңғыстау» аталып кетті». (Халиулла. Киргизское предание // Московская иллюстративная газета. 1892. № 274). Халиолланың бұл жорамалын Шыңғысханның жуан қарағай бөренелерінен салынған ордасы туралы Тобықты руының көсемі Құнанбайдың өзінің әңгімесі де растайды. Бұл мұнараларды Құнанбайдың бабалары өз көздерімен көріпті [3]. Оның бұл әңгімесін қазақ даласына қызмет жөнімен келіп-кетіп тұрған айдаудағы поляк Адольф Янушкевич (1803-1857) жазып қалдырған. *Шәкәрімнің өзі де кейінірек, 1911 жылы, өзінің «Түрік, қырғыз, қазақ һәм хандар шежіресі» кітабында Шыңғысханның шын аты Темучин, ал Шыңғыс есімі ұлы, құдіретті дегенді білдіреді деп жазып, осы жорамалды қайталайды.* М.Әуезовтың «Абай жолы» романын зер салсақ, романның негізгі желісі Сарыарқадағы Шыңғыстау мен (Шыңғыспен) байланысты. Басқаны былай қойғанда Қодардың жазықсыз дарға асылып, күздан лақтырылатын жері осы Шыңғыстаудың «үлкен биігінің бірі» Қарашоқы емес пе? Сөз орайына қарай ұлы жазушы осы географиялық атауларды қайдан шыққанына айрықша тоқталғандығын атап кету орынды. «Шыңғыс деген осы үлкен алып таудың аты неге Шыңғыс атанды екен бұл?» - деп Сүйіндік өзі де ойланып қалды. Таудың «Шыңғыс» биігінің «хан» аталғаны содан және сонау бір бөлек тауы «Орда» аталғаны да сол Шыңғыс ханның мекен еткен қонысы екенін баяндайды. Қарауыл демек те сол кезден қалған ат емес екенін паш етеді. Осыған ұқсас мәліметтердің негізінде кеңес дәуірінің өзіндегі ғалымдар (мысалы, Константин Юдахин) Шыңғысханның есімінің мәнін

біршама басқаша түсіндірді: «*шын (шин – чин) – нағыз, шынайы*» деген түркі сөзінен шығарды. Яғни Шыңғысхан – нағыз хан [4]. Бағзы заман аңыздарының қоймасы ретінде Шыңғыстау бүгінгі күні де қасқайып тұр. Осы қастерлі Шыңғыстау өлкесінде – ғұлама Абай, Шәкәрім, Мұхтар Әуезов дәл осы табиғи және рухани ортадан түлеп ұшты. Біздің де осынау қазақ даласының Шыңғыстау өлкесінде өмірге келіп, өз қоғамымызға береріміз мол.

Мақаланы қорытындыласам, Шыңғыстау атауы бізге сонау тарихи бір кезеңдерден сыр шертеді. Сондықтан да бұл жерлерде тарихтың өшпес іздері сайрап жатыр.

Әдебиеттер

1. Қазақстанның физикалық географиясы. – Алматы: 2008 жыл. ISBN 9965-34809X
2. Исакова А.Г.: «Жер-су атаулары –тарихи, географиялық деректер көзі». – Орал қаласы
3. Сыдықов Е.Б.: «Шәкәрім» ғылыми-танымдық басылым. – Алматы: 2013 жыл
4. Койчубаев Е.: «Краткий толковый словарь топонимики Казахстана». – Семей 2012 жыл

Д. Алмасқызы

«№ 34 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, Семей қаласы
Ғылыми жетекшісі- А.Т.Зиядина, химия пәнінің мұғалімі

АДАМ ОРГАНИЗМІНДЕГІ КАЛЬЦИЙДІҢ РӨЛІ

Мақсаты: Адам организміндегі кальцийдің рөлі туралы анықтап, зерттеу.

Кальций өте қажетті, өйткені ол кез-келген құрылымның құрамына кіретін негізгі қосылыс. Ғаламшарда ең көп таралған элементтердің бірі. Периодтық системада екінші топта орналасқан химиялық элемент, күміс түсті ақ металл. Адам организмінде кездесетін минералды компоненттердің шінде кальций бесінші орынды алады. Ересек адамның дене салмағының шамамен 2% кальцийден тұрады. Кальций бәрімізге белгілі. Ол жиі түрлі дәрілік препараттар мен азық-түліктің жарнамаларында кездеседі. Бірақ, көптеген адамдар кальцийдің адам организмнің басқа да жүйелеріне маңызы зор екенін біле бермейді.

Тіс пен сүйектегі Са+ қызметі

Қажетті кальцийдің саны сүйектің дұрыс дамуын және тістің құрылымына әсер етеді. Бұл әсіресе кішкентай нәрестелерге, балаларға және жасөспірімдерге қатысты. Үлкендерге бұл элемент өте қажет ол – сүйектің қаттылығын сақтайды, осыған байланысты сүйек өмір бойы берік болады.

Жүрек және бұлшықет жүйесі

Жүрек денсаулығында да кальций өте маңызды. Ол жүрекқағысты реттеп тұрады. Сол себептен барлығына кальцийді дұрыс қабылдау маңызды, себебі жүрек – дененің қалған бөлігін қанмен қамтамасыз етуші мүше. Артериалық қысым жүрекқағыспен тікелей байланысты. Ал кальций болса артериалық қысымды төмендетеді.

Кальцийдің минералды алмасуға қажеттілігі

Кальций жүйке импульстарын жіберуге көмектеседі. Егер ол жетіспесе жүйке жүйесі дұрыс қызмет атқармайды. Осының салдарынан шаршаңқылыққа, ашуланшақтыққа, жады нашарлауына шағымданамыз.

Өт құрамындағы Са+ қызметі

Өттің түсі оның құрамына кіретін ферменттеріне байланысты. Өт құрамындағы пигменттерден нәжісті табиғи түске бояйтын пигмент пайда болады. Өт құрамында мұнымен қатар, холестерин, лецитин, өт қышқылдары, олардың тұздары және муцин, май қышқылдары бейтарап майлар Са+ тұздары болады. Өт майда еритін витаминдердің холестерин мен Са+ иондарының қанға сіңуін жеңілдетеді.

Кальцийдің минералды алмасуға қажеттілігі

Са+ секілді химиялық элемент денеде бірсыпыра көбірек шамада кездеседі. Оны микроэлемент деп атайды. Оның организм үшін маңызы өте зор.

Барлық тұздардың организмдегі маңызы өте күшті:

- 1) олар қан мен тіндегі осмотық қысымды реттейді;
- 2) қанның сілтілі-қышқылды реакциясының тепе-теңдігін және қанның белсенді реакциясын

бірқалыпты сақтауға қатысады;

3) минералды заттар катализаторлық қызмет атқарады.

Қалыпты дұрыс тамақтанатын адам жеткілікті мөлшерде минерал тұздарын қабылдайды. Өсіп келе жатқан организмге тұз көп әсер мөлшерде қажет, әсіресе Са,Р тұздары сүйек, жүйке, тінге өте қажет. Кальций тұзының организм үшін маңызы ерекше. Ол қанның ұюына қатысады және жүрек қызметіне әсерін тигізеді.

Пайда болатын аурулар: аденома,гиперспазия,бүйректегі кальцийдің жетіспеуі,педжет ауру,сүттен болатын синдром нефроз, нефрит және т.б. Дұрыс тамақтану бұрын да, қазір де адам денсаулығының қуат көзі болып табылады.Сиыр сүті кальцийдің тамаша көзі, онда кальций ана сүтіндегі кальцийден шамамен 4 есе көп. Қойдың сүті мен брынзада кальций одан да көбірек. Кальций сондай-ақ жұмыртқаның сарысы мен қара бидайдыңнананында молынан кездеседі. Кальций жетіспеушілігі тағы да бір қауіпті ауруға алып соғады. Ол остеомаляция мен остеопороз. Бұл аурулар сүйектің жумсаруына және ауыр салмақты көтере алмай сынып кетуіне алып келеді.

Д.Н. Ериманов

Еуразиялық технико-гуманитарлық колледж, Семей қ.

Ғылыми жетекші: М.С.Жунусова, қоғамдық және гуманитарлық пәндер оқытушысы

СЕМЕЙДІҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АХУАЛЫ

Семейдің экологиялық жағдайы қала тұрғының кез келгені сияқты мені де алаңдатады.Семей қаласының экологиялық жағдайы көз қуантарлық емес. Мен өз баяндамамда осы мәселені көтермекпін.

Ғаламдық экологиялық проблемаларға **климаттың өзгеруі, озон қабатының бұзылуы, биоәртүрліліктің азаюы, шөлейттену және жердің құлдырауы (деградация)** жатады. Ұлттық экологиялық проблемаларға экологиялық апатты аймақтардың бірі – Семей полигоны.

Еліміздің тарихындағы ең қайғылы парақтардың бірі – Семей ядролық сынақ полигонының өмірге келуі Алғашқы атомдық жарылыс дауысы 1949 жылы тамыздың 29-ы, таңғы сағат 7-де естілді. Тек Семей ядролық полигонының ғана емес, соған жақын жатқан орасан үлкен аумақтар да (Павлодар, Қарағанды, Шығыс Қазақстан, Жезқазған облыстары және Ресей Федерациясының Алтай өлкесі) радиоактивті ластануға ұшырады.

Тұңғыш атомдық жарылыстың радиоактивті өнімдері аймақтың барлық елді мекендерін жауып қалды. Радиацияның адамға ықпалының механизмі қазіргі кезде едәуір жақсы парықталған. 1949 жылғы алғашқы жер бетіндегі жарылыстан бастап Семей және Павлодар облыстарының радиациялық сәулеленудің ықпалына ұшыраған басқа аумақтардың тұрғындарының арасында сырқат санының ұдайы өсіп келе жатқаны байқалады. Бұлар өкпе мен сүт бездерінің рагы, лимфогемобластоз және басқа да қатерлі ісікті патологиялары.

Соңғы сынақтардан бері жиырма алты жылдан астам уақыт өткеніне қарамастан, Семей ядролық полигонының белдемі күні бүгінге дейін экологиялық қауіпті аудан болып есептеледі. Өйткені онда ұзақ сақталатын радиоактивті заттар жинақталған. Полигон аймағында күні бүгінге дейін топырақ және өсімдіктер ластанған. Ауаға шығатын улы заттардың концентрациясы (**ауыр металдар, шаң-тозаң, күкірт тотығы, көмірқышқыл газы**және т.б.) белгіленген мөлшерден он есе артық. Ең ауыр жағдай Семей қаласында да қалыптасқан. Қазгидрометтің ауа мониторингінің ресми деректері бойынша 2016 жыл бойынша ластанудың жоғарлатылған деңгейі бар қаланың бірі – Семей. Қалада лас заттардың концентрациясы жыл бойынша белгіленген мөлшерден 5-10 есе артады. Ауа кеңістігінің ластануы пайдалы қазбалар өндіретін аудандарда да байқалады. Өнеркәсіп орындарының ластанушы заттарына жер игеру ножиесінде пайда болған масштабы химиялық ластанудың көлемдері ұлғаюда. Өсімдік жамылғысын қорғайтын әр түрлі химиялық заттар, дефолианттар, пестицидтер, **мөлшерден артық** қолданған тыңайтқыштар, тек қана қоршаған ортаны емес, тамақ өнімдерін де ластануда.

ШҚО қоршаған ортаның жағдайына негізінен басым бөлігін тау-кен өндіру және түсті металлургия өнеркәсібі әсер етеді. Олардың негізгілері «Жылукоммунэнерго» МКК, машина жасау саласында, «Цементный завод Семей» ЖШС, ШЖҚ «Семей-Водоканал» МКК және басқалары жатады.

Халық санының көбеюіне және кіші және орта бизнестің дамуына байланысты электроэнергия мен жылууды пайдалану сұранысы өсіп келеді, ол өз кезегінде ЖЭО қуатын ұлғаюын талап етеді. Семей қаласында атмосфера ластануына бұлардан басқа автокөлік және сәйкес келмейтін отын түрін пайдаланатын жеке сектор жатады. Жеке тұрғын секторы отын ретінде қатты тұрмыстық қалдықтар, резеңке (автокөлік дөңгелегі), пластик, полиэтиленді пакет және басқада қоршаған ортаға жағымсыз әсер ететін заттар пайдалануы мүмкін. Қортынды сөзімді өзімнің ұсыныстарыммен аяқтағым келеді.

- Мемлекет тарапынан зиянды қалдықтарды шығару бойынша қатаң бақылау орнату.
- Қалдықтарды қайта пайдалану. Екінші рет өңдеу.
- Филтрлерді пайдалану, аз қалдық шығаратын технология.
- Ресурстарды үнемді және толық пайдалану .
- Орман алқаптарын кеңейту. Қаланың әрбір тұрғынына шаққанда 50 ағаштан отырғызу.
- Радиоактивті қалдықтарды көму
- Энергияның дәстүрден тыс баламасын қолдану (күн, судың көбеюі мен азаю мөлшері, жел).
- Автомобилдерді газ және электр көздерімен жүргізу
- Қала халқы санының өсуін қадағалау.
- Ұлттық саябақтар мен қорықтар жұмысын жандандыру және қаржыландыру. Табиғат-Анаға деген көзқарасты өзгерту. Барри Коммонер айтқандай «Природа знает лучше»
- Экологиялық орындарды көбейту. Қаланың әрбір аялдамасына қою.

Е.С. Сәлімов

Еуразиялық технико-гуманитарлық колледж, Семей қ.

Ғылыми жетекші: М.С. Жунусова, қоғамдық және гуманитарлық пәндер оқытушысы

ҚАЛА БАР СЕМЕЙ ДЕГЕН...

Семипалат бекінісінің құрылғанына биыл 300 жыл толады. Осы межені Семей қаласының да құрылған уақыты дегенді негізге алып, оның 300 жылдық мерейтойын атап өту туралы пікірлер де, көзқарастар арасындағы тартыс та қызып келеді. Мерзімді баспасөз беттері мен интернет сайттарында Семей қаласының тарихына байланысты тарихшы ғалымдардың зерттеу мақалаларымен қатар, қоғам белсенділерінің сыни мақалалар да жарияланып жатыр.

Осы орайда мен баяндамамды Семей қаласының арғы тарихы мен бүгінгі Семейдің тарихына арнамақшымын. Алдымен сөзімді көне Семей тарихынан бастайын.

«Семей» сөзі – көне түркілерге жататын сары ұйғырлар тайпасының тілінде «киелі мекен» деген мағынаны білдірсе, «Алаш» сөзі – түркі тілінде бауырлас, қандас, туыс деген мағынаны береді. Яғни, Семей, Алаш атауы – тұтас түркі дәуірінде қалыптасқан ең ежелгі атаулардың бірі. Зерттеуші лингвист ғалымдардың топшылауынша қаланың тарихи атауы қала маңындағы Семей тауының атауына байланысты қойылған. Олардың алға тартар басты дәлелінің негізі: «Семей» — көне түрік сөзі дегенге саяды. Яғни Түрік қағанатының бесігі болған алтынды тау Алтай деп аталса, біздің тіліміз алтай тілдер тобына жататындығын ескере отырып, ұсақ шоқылы қазақ даласындағы тау да түрік сөзімен аталғандығы даусыз заңдылық және еш дәлелді қажет етпейтін-аксиома деуге негіз бола алады. Екіншіден: Еуразия құрлығында алып мемлекеттердің пайда болу негізін қалаған Шыңғыс ханның Ертіс өңірінде болғандығын айғақтайтын айшықты із ретінде «Ұлылар мекені» деп танылған Абай жеріндегі Шыңғыстау тауының атауы да тарих қойнауынан үн қатқан көне ескерткіш екендігі даусыз дүние.

Кеңес үкіметі орнағаннан кейін 1928 жылға дейін Семей қаласы губерниялық, одан кейін округтік қала болды; 1932 жылы республика облыстарға бөлініп, Семей қаласы әуелде Шығыс Қазақстан облысының, ал 1939 жылдан бастап Семей облысының орталығы болды.

Семей – республикамыздың мәдени, тарихи орталықтарының бірі. Мұнда Абайдың және Ф.М. Достоевскийдің мұражайлары, Қазақстанның байырғы өлкетану мұражайы, Невзоровтар отбасы атындағы бейнелеу өнері мұражайы, кітапханалардың тұтас желісі халыққа қызмет етеді. Екі театр-Абай атындағы қазақ музыкалы-драма театры және Ф.М. Достоевский атындағы орыс драма театры жұмыс істейді.

Семей – тарихы тереңнен бастау алатын, сәулетті ескерткіштерімен ерекшеленетін қала. 1776 жылы салынған Ямышев қақпасының үлкен аркалары, шатырлы төбесі, карнизінің түрі қарапайым суретімен және қабырғаларының екі метр қалыңдығымен, он метр тереңдігімен таң қалдырады. Осы қақпаның құлпы тарихи-өлкетану мұражайында сақтаулы. XVIII-XIX ғасырлар арасында салынған төрт мешіт, екі шіркеу, әйелдер шіркеуі және часовня қазіргі заманға сай жаңа мазмұнда жұмыс істеп, қаламыздың тарихи келбетін көрік беруде. Солардың ішінде, губернатордың бұрынғы үйі (қазіргі тарихи-өлкетану мұражайы), екі мұнаралы және бір мұнаралы мешіт, Тыныбай мешіті, Қытай Консулдыңғы (қазіргі «Бинар» қонақ үйі), ерлер гимназиясы.

Қаланың тау-кен өнеркәсібі көмір қазу бойынша «Қаражыра ЛТД» ЖШС, құрамында алтыны бар руда қазатын «ФИК «Алел» АҚ, «Данк» ЖШС, «Жерек» ЖШС, марганец рудасын қазатын «ТЭМК» АҚ сияқты кәсіпорындармен ұсынылған. Metallургиялық өнеркәсіп алтын қазу кешені кәсіпорындарымен ұсынылған: «Данк» ЖШС, «ФИК «Алел» АҚ, «Жерек» ЖШС, олар құрамында алтыны бар руданы өңдеумен және алтын өндірісімен айналысады; Жеңіл өнеркәсіп «Семей былғары-тері комбинаты» ЖШС (былғары, былғарыдан жасалған бұйымдар, тон-тері бұйымдары өндірісі), «Роза-ВВК» ЖШС (пима, киіздің әртүрлі түрлері), «Семспецснаб» ЖШС (тігін және тон-тері бұйымдары), «Семей аяқ-киім фабрикасы» ЖШС (табиғи былғарыдан жасалған аяқ-киім) сынды кәсіпорындармен қамтылған.

Тарихты тарихшылардай бұрмалаған ешкім жоқ-деген тарихшы ғалым Лев Гумилев. Мағыналы сөздің артында ашты шындықтың бар екендігі ақиқат. Әлем тарихын айтпағанның өзінде, кешегі КСРО заманында Қазақстан тарихы орынсыз бұрмаланып, бүркемеленіп келгендігін еліміздің егемендікке қолы жеткенше көріп өскен ұрпақы. Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру бағыты бойынша: «Қазіргі медиамәдениетті суырыла сөйлейтін «шешендер» емес, өмірдің өзінен алынған шынайы оқиғалар қалыптастырады» - дегеніне сүйенсек, нағыз рухани жаңғырудың қайнар көзі де, нүктесі де Семей емес пе?! Сондықтан туған қаламыздың тарихын зерделеу әлі де ізденісті қажет етеді.

А.О. Юрковский

«КГУ СОШ №1 им. Н.Г. Чернышевского» г. Семей

Научный руководитель: С.Н. Коновалова, учитель биологии

Научный консультант: М.Ж. Еспенбетова, д.м.н., профессор ГМУ Г.Семей

ОСТЕОПЕНИЧЕСКИЙ СИНДРОМ У ДЕТЕЙ ГОРОДА СЕМЕЙ

Согласно определению экспертов ВОЗ, остеопороз – это гетерогенное заболевание костей, характеризующееся массовой потерей костной массы, а также нарушением строения костной ткани, что приводит к снижению физической прочности кости и развитию переломов. К сожалению, сегодня многие медико-социальные проблемы остеопении и остеопороза остаются неизученными. К тому же сложности состоят в том, что остеопороз у детей и подростков длительно протекает бессимптомно, на субклиническом уровне и диагностируется, как правило, после переломов. При этом эпидемиологические исследования переломов свидетельствуют о том, что наибольшая частота переломов, обусловленная значительным увеличением длины тела на фоне недостаточного накопления костной массы, регистрируется у детей в возрасте 5-7 и 13-14 лет [1, 2].

Цель исследования: Определить частоту встречаемости и изучить структуру клинически значимых факторов риска развития остеопенического синдрома у школьников города Семей

Материалы и методы: Всего в исследовании приняли участие 727 школьников 2-х СОШ г.Семей, в возрасте от 12 до 17 лет, при этом возрастные группы были разделены на 12-14 лет и 15-17 лет. Среди них мальчиков – 317, девочек – 410. Всем детям были проведены следующие мероприятия: анкетирование, антропометрические исследования: измерение роста и веса, изучение амбулаторных карт

(форма 026/у), УЗИ щитовидной железы, денситометрия, проводилась на базе медицинского центра ГМУ г. Семей

Полученные результаты: Всего в обеих школах было выявлено 183 (25,1%) человека с предположительным остеопеническим синдромом, из них в школе №15 – 75(40,9%), в школе № 1 – 108 (59%)

Из них: мальчиков 79 (43%) и девочек 104 (57%), школе №15 мальчиков 32 (46,6%), девочек 43 (57,4%), в школе №1 мальчиков 47 (43,5%), девочек 61(56,6%)

Объективный осмотр участников нашего исследования выявил кариес у 108 (14,8%), патологию щитовидной железы у 65- (9%) и ортопедическую патологию 163 (22,5%).

По данным денситометрии, остеопении выявлена у 25 школьников (43,1%), из них мальчики 11 (40%) и девочки 14 (60%). Остеопороз был выявлен у 16 (27,6%) школьников, из них мальчики составили 7 (43,75%), девочки 9 (56,25%). У оставшихся 17(29,3%) школьников выявлена норма. Таким образом, при проведении нашего исследования мы установили, что из 58 школьников, по данным проведенной денситометрии, у 41 человека был выявлен остеопенический синдром: у 25 школьников (43,1%) – остеопения, у 16 – остеопороз (27,6%). Среди девочек частота встречаемости остеопенического синдрома незначительно больше 54,8% (23) и 45,2% (18) у мальчиков соответственно. Остеопенический синдром у девочек формируется раньше, чем у мальчиков, и связан чаще всего с началом пубертатного период. Наше исследование подтвердило, что клинически значимыми проявлениями остеопенического синдрома являются ортопедическая патология и кариес.

Литература

1. Шеплягина Л.А., Римарчук Г.В., Самохина Е.О. и др. Костная прочность у детей: известные и неизвестные факты. Методические рекомендации. – М., 2013. – 13 с.
2. National Osteoporosis Foundation // Washington. – 2016. <http://www.nof.org/osteoporosis/diseasefacts.htm>.

Е.К. Боброва

КГУ «Средняя общеобразовательная школа № 15» г. Семей
Научный руководитель: С.А.Мухамеденова

НАНОМАТЕРИАЛЫ В МЕДИЦИНЕ И БИОЛОГИИ

К началу 21 века резко увеличилось число сердечно-сосудистых, онкологических заболеваний. Работа, стрессы, проблемы настойчиво отвлекают нас от понимания важности состояния нашего здоровья. К тому же мы активно пользуемся благами цивилизации, которые уносят нас всё дальше от здорового образа жизни.

Согласно статистическим данным за 2005 год на нашей планете умерло от онкологических заболеваний примерно около семи миллионов семисот тысяч человек. В индустриально развитых странах Запада рак занимает второе место после сердечно-сосудистых заболеваний в перечне причин смерти и, несмотря на усилия медиков, не уступает его уже много десятилетий подряд. Считается, что программу опухолевого роста имеет любая клетка. Если учесть, что болезнь зарождается в клетке, то и спасение от неё нужно искать в излечении, восстановлении клетки. Именно по этой причине на первый план выходит наномедицина.

Данная тема заинтересовала меня, так как в будущем я мечтаю связать жизнь с медициной и считаю, что при разумном использовании нанотехнологии могут стать панацеей от любых заболеваний.

Гипотеза.

С помощью высоких технологий, таких как наномедицина и нанофармакология, можно победить болезни, которые сейчас считаются неизлечимыми.

Цель работы:

Изучить проблему использования нанотехнологий в медицине и биологии привлечь внимание общественности к данной теме.

Вообразите себе мир, в котором человек не будет иметь возраста и никогда ничем не будет болеть, где дома будут сами себя чистить, ремонтировать, освещать, нагревать и где даже деньги

потеряют свою ценность, потому что каждый сможет иметь все, что пожелает. И, как нас уверяют, все это произойдет благодаря нанотехнологиям.

Итак, понятие нанотехнологии прочно входит в нашу жизнь, а еще в 1959 году знаменитый американский физик-теоретик Ричард Фейнман говорил о том, что существует "поразительно сложный мир малых форм, и когда-нибудь (например, в 2000 г.) люди будут удивляться тому, что до 1960 г. никто не относился серьезно к исследованиям этого мира". На первом этапе развитие нанотехнологий определялось в основном созданием устройств зондовой микроскопии. Эти устройства являются своеобразными глазами и руками нанотехнолога.

Впервые мысль о применении микроскопических устройств в медицине была высказана в 1959 г. Р. Фейнманом в своей знаменитой лекции "Там внизу – много места" (со ссылкой на идею Альберта Р. Хиббса). Но только в последние несколько лет предложения Фейнмана приблизились к реальности [1].

Существует три подхода к наномедицине. Рассмотрим, какими способами в будущем могут быть осуществлены диагностика и лечение на клеточном, субклеточном и молекулярном уровнях.

Сегодня предполагаемые пути к этому могут быть разбиты на три группы. Подход "Сверху вниз"

Второй подход – "Мокрая нанотехнология"..

Третий подход – «Молекулярная нанотехнология».

Согласно статистическим данным за 2005 год на нашей планете умерло от онкологических заболеваний примерно около семи миллионов семисот тысяч человек. Если учесть, что болезнь зарождается в клетке, то и спасение от неё нужно искать в излечении, восстановлении клетки. Именно по этой причине на первый план выходит наномедицина.

Данная тема заинтересовала меня, так как в будущем я мечтаю связать жизнь с медициной и считаю, что при разумном использовании нанотехнологии могут стать панацеей от любых заболеваний.

По каноническому определению ведущего учёного в данной области Р. Фрейтаса наномедицина это: "слежение, исправление, конструирование и контроль над биологическими системами человека на молекулярном уровне, используя разработанные наноустройства и наноструктуры".

Иногда наноструктурированные материалы проявляют совершенно неожиданные качества, которые могут найти потенциальное применение в самых разных отраслях науки и техники, в частности в медицине. Биохимикам, похоже, удалось найти способ срastить порванные во время травмы нервы. Имплантат состоит из полимерных нановолокон, которые служат направляющей для растущего нерва. Кроме того, эти нановолокна можно сделать биоактивными.

Аппарат Илизарова

В Кургане состоялась конференция «Клеточные и нанотехнологии в биологии и медицине». Был предложен способ лечения людей с заболеваниями и повреждениями опорно-двигательного аппарата. Нанотехнологи направлены на стимуляцию регенерационного процесса, то есть, мобилизацию тех сил, которые есть в каждом организме. На конференции курганский научный центр представил технологии, которые позволяют сократить сроки лечения больных в разы.

Доцент Калифорнийского университета Беркли, провела презентацию своего портативного наноцитометра во время «научной ярмарки», которая проводилась для членов Конгресса и Национального научного фонда (National Science Foundation).

Наноцитометр – это карманное устройство, которое очень быстро определяет болезнь, тестируя всего одну каплю крови с помощью дешёвого доступного картриджа. Картридж состоит из кремниевого чипа, усеянного искусственными нанопорами, которые имитируют систему очистки человеческих клеток.

Лекарства и сорбенты

Ученым из США удалось впервые проткнуть живую клетку нанотрубкой без ее гибели и доставить в клеточную цитоплазму «полезный груз». Наиболее подходящими на роль «иголки» в наноразмерном диапазоне являются углеродные нанотрубки. Они имеют характерную игловидную форму и достаточно гибки и жестки, чтобы проткнуть мембрану. Однако самое главное то, что с их помощью можно доставлять внутрь клетки лекарства и фрагменты ДНК

Благодаря своим особым свойствам наноматериалы могут быть в будущем использованы для выращивания искусственных органов и тканей. Композиты, включающие наночастицы, обладают

большей прочностью, гибкостью, химической устойчивостью. В дальнейшем ученые планируют также заниматься разработкой наноматериалов, которые способствовали бы росту и заживлению тканей.

Ученые всего земного шара ищут способы заставить наночастицы улучшать человеческое здоровье. Однако остается под вопросом токсическое воздействие на организм человека, а также этические проблемы, которые появятся вместе с наномедициной, и на них нужно также обращать внимание, как и на выгоды.

Вывод

В последнее время мы узнаём все больше о нанотехнологиях, о которых нам сообщают СМИ. А может быть – это то, самое направление в науке, которое поможет нам вступить на новый уровень жизни? Мой ответ "да", так как перспективы развития нанотехнологий очень велики.

Применяемые в настоящее время нанотехнологии безвредны, примером являются наночипы и солнцезащитная косметика на основе нанокристаллов. А такие технологии, как нанороботы и наносенсоры, пока еще находятся в процессе разработки.

Утверждается, что в ближайшем будущем с помощью них можно будет не только побороть любую физическую болезнь, но и предотвратить ее появление. Поэтому я считаю, что медицина на наноуровне будет намного эффективней, чем традиционная, но применять её в качестве создания суперлюдей я категорически против.

Эволюция должна идти естественным путем, а ребенок, обделенный этим правом, будет напоминать сам робота. Мы должны использовать нанотехнологии с умом там, где они по-настоящему необходимы.

Литература

1. Ю.Д. Семчиков. "Дендримеры - новый класс полимеров"
2. Соросовский "Магия микрочипов". "В мире науки", ноябрь, 2002, стр.6-15
3. Лен Ж.-М. Супрамолекулярная химия. Концепции и перспективы. – Новосибирск: Наука. Сибирское предприятие РАН, 1998. – 333 с.
4. Наноматериалы и перспективы их применения. «Умные» наноматериалы //http://nanoedu.ulsu.ru/w/index.php/
5. Нанотехнологии в медицине. //http://www.bioinformatix.ru/nanotehnologii/nanotehnologii-v-meditsine-nanochipyi.html

СЕКЦИЯ № 2: ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР (ФИЛОСОФИЯ, САЯСАТТАНУ, ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ)

СЕКЦИЯ: ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ (ФИЛОСОФИЯ, ПОЛИТОЛОГИЯ, ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА)

А.Қ. Сепбосынова

«Пригород жалпы орта білім беретін мектебі» КММ, Семей қаласы
Ғылыми жетекшілері: К.М. Хасенов, тарих пән мұғалімі
А.А. Аубакирова, география пән мұғалімі.

ШӘКӘРІМНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Қазақтың белгілі ақыны, ойшыл философы Шәкәрімнің рухани мұрасы өте бай әрі құдіретті. Шәкәрімнің шығармаларының құдіреті сонда – ол философия, тарих, әдебиет мәселелерін қарастырумен шектеліп қалмай, ерекше дүниетанымы арқылы адамзаттың, мемлекеттің, саясаттың, құқықтық, ең бастысы, адам құқығы мәселелерінің даму үрдісін терең ой елегінен өткізеді. Баршамызға белгілі себептермен Шәкәрім шығармашылығы ұзақ уақыт бойына «тұмшаланып» келді. Тек 1958 жылы КСРО Прокуратурасы Шәкәрім Құдайбердиевті ресми тұрғыдан ақтағаннан кейін ғана оның есімін қайта жаңғырту үрдісі біртіндеп болса да қолға алынды. Оқырмандар ең алғаш рет Шәкәрім шығармашылығымен 1959 жылы танысуға мүмкіндік алды. Сол жылы «Қазақ әдебиеті» газетінде ұлы ойшылдың іріктеліп алынған сегіз өлеңі жария етілді. Шәкәрімнің шын мәніндегі толық ақталуы 1988 жылы ғана жүзеге асырылды. Қазақ ойшылының қоғам, құқық және адам құқығы жөніндегі көзқарасы қандай? Оның қазіргі заманмен үндестігі қандай? Шәкәрім идеалындағы мемлекет – саяси білікті және республикалық басқару түріндегі мемлекет, онда жалпыхалықтық сайлау құқығы, сөз бостандығы, теңдік, әділеттілік берік орын алуы, әрі жыныстық белгісі бойынша бөлектеу, әлеуметтік және лауазымдық санатына орай шектеу болмауы шарт. Шәкәрім шығармаларында бостандық, еркіндік ұғымы, адамдардың бақытты өмір сүру құқығы, мемлекеттің соған сәйкес тиісті жағдайларды туындатуы туралы мәселелер ерекше орын алады. Әсіресе, ақын өлеңдерінде адамдардың игілікті еңбек етуі, соның негізінде бейбітшілік пен қоғамдық тұрақтылық туындайтыны баса айтылады. «Бостандық таңы атты» туындысында ақын: Бостандық таңы атты, қазағым, көріндер, Арға ие басшының соңынан еріндер, Таң артынан хақиқат күн шығады, Еріншек, жалқаулық әдеттен безіндер, – дейді [1].

Шәкәрім өз шығармаларында адамзаттың бақыты, теңдік жағдайында әділетті өмір сүру құқығын қорғады, мемлекет халық үшін еркін өмір сүретін, жасампаз еңбекпен шұғылданатын жағдай жасауы, ең маңыздысы, бейбітшілік пен қоғамдағы тұрақтылықты қамтамасыз етуге борышты деп ұқты: Ар түзер адамның адамдық санасын, Ақ жеңіп шығады, арамның қарасын. Адал еңбек, ақ жүрек берер шешіп, Таза ақыл қосылса, әлемнің таласын. Мемлекет заң шығарушы көз, қағида жасаушы фактор ғана емес, солай құрылған және қызмет ететін, сондай ақ құқығы шектеулі саяси нысана да. Шәкәрім мемлекетті қоғамның барлық топтарының мүддесін қорғаушы, ал үкіметті қол астындағы адамдарды «әділетті және бәріне ортақ заңдармен», яғни, бәрінің заң алдында теңдігін білдіретін заңдармен қамтамасыз ететін орган ретінде таниды. Мемлекет пен құқықты салыстырар болсақ, құқық алғашқы болып табылады. Дж. Локк құқықты барша мемлекеттік институттардан жоғары қойған. Құқық түрлі әлеуметтік мүдделерді келістіруші құрал, саяси келісім мен әлеуметтік тұрақтылыққа жетудің басты факторы болып табылады. Саяси қатынастардың реттеушісі бола отырып, заң құқықтық болуы тиіс [2].

Шәкәрім пікірінше, заңдар халықтың еркі мен мүддесін білдіруі тиіс. Құқық және адам құқығы – бір бірінен бөлінбейтін біртұтас дүниелер, ал ажыратылмайтын адам құқығы мәселесі ұлттық заңнамалар мен кез келген демократиялық мемлекеттің ұлттық құқықтық жүйесінің мағыналы ядросы болуы тиіс. Заңның құқықтық сипатымен бірге құқықтың шығу тегі де болуы керек, яғни заңды қабылдау рәсімі де, жоғарғы заң шығарушы органдарды түзу үрдісі де заңды болмағы керек. Құқықты актілердің әрекеті таралатын субъектілердің қатарында мемлекеттің өзі де бар, оның өзі шығарған актілерді ескермеуге құқығы жоқ. Саясат билік және оның институттарын құрумен байланысты, бірақ ол тек қана билікпен

шектелмейді: саясат негізінде дара, топтық және қоғамдық мүдделер жатыр. Шәкәрімнің шығармашылық мұраларына назар аударып отырып, сайлау мәселелері мен сайлау жүйелеріне қатысты мәселелерге деген көзқарасына тоқталмай болмайды, ол бұларды шындық және демократиялық тұрғыдан көргісі келді. Шәкәрім өзі (1911 ж.) Аягөздің болысы, 1917 жылы Семей уезінің земствосына Шыңғыс болысынан депутат болып сайланғаны белгілі. Азаматтық қоғамда және азаматтық бақылауы бар мемлекетте ешқашан адамның құқығы мен бостандығы жайлы мәселе туындамайды. Демократиялық қоғамға деген Шәкәрімнің көзқарасы, әділдік, теңдік, азаматтық сияқты ойлары жаңа ғасырда шешімін таба алмай жүрген сауалдарға жауап бола алады.

Әдебиеттер

1. Шәкәрім. Бостандық таңы атты//Шәкәрім. Таңдамалы. – Талер-Пресс, 2007. – 100-6
2. Құдайбердіұлы Шәкәрім. «Үш анық». Алматы, 1991

Ә. Айдар

«Пригород жалпы орта білім беретін мектебі» КММ, Семей қаласы.

Ғылыми жетекшілері: К.М. Хасенов, тарих пән мұғалімі

Ж.А. Сансызбаева, биология пән мұғалімі

ШӘКӘРІМНІҢ ДІНИ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Шәкәрім – қажылық парызын орындаған, халқына Ислам парыздары мен шарттарын түсіндірген ғұлама. Шәкәрім «Үш анық» туындысында екі өмірге де керекті іс ұждан деп болжайды. Шәкәрімде алғашқы ақиқат – діни анықтықтың дәлелі ғаламның бір заңдылыққа сүйеніп дамитындығы мен ондағы кездейсоқтықтың болмайтындығы. Яғни, ойшылдың пікірінше, ғаламдағы заңдылық пен үйлесімділіктің түпкі тамырында Құдай жатыр. Екінші ақиқат – ғылым ақиқаты, жанмен, оның ажалсыздығымен байланысты ақыл-ойды алды. Шәкәрімде жанның мәңгілігі рухпен айқындалмайды, оның түсінігіндегі рух ақыл-ой қасиеті. Ал жанның азығы ретінде үшінші ақиқат ретінде ұжданды көрсетті. Ұждан – адамның ішкі рухани әлемі, онсыз адам жанын елестету де мүмкін емес. Ұждан жанның азығы ретінде, адамның адамдығы мен адамгершілік қасиеттерінің негізі, қоғамдық дамудың көзі. Шәкәрім ар ілімімен қоғамды дамытудың жолын көрсетіп берді. Қоғамдағы әрбір адамның ары мен ұятын оятып, оны жетілдіру арқылы мүмкін екендігін айқындады. Адамның ішкі дүниесін жетілдіруді ұсынған ойшыл, ағартушы ретінде өзіндік ерекше жолды нұсқады. Оның нұсқаған жолы ар ілімінде көрсетілгендей, адамды ең басты құндылық ретінде тану болып табылады. Ойшылдың бұл ойы бүгінгі күннің де мәнді мәселесі екендігі анық. Осы тұрғыда ойшылдың ілімінің құндылығы адамның өзін-өзі тәрбиелеу, мүмкіндіктерін тек жағымды жағдайларға пайдалану, адам деген атқа сай өмір сүру, өзін-өзі жетілдіру, білім мен еңбек арқылы дүниенің кілтін іе болатындығы туралы ойларынан көрінеді [1].

Шәкәрім Құдайбердіұлының ұсынған ілімі гуманизм, ол адам жанын жетілдіру арқылы адамға қолайлы қоғам орнығатындығын, онда тек адами заңдар басшылыққа алынатынын, қоғамның ең басты құндылығы адам болып табылатынын тұжырымдады. Ойшылдың «Мұсылмандық шарты» еңбегі мен көптеген өлеңдерінде діндегі рухани тазалықты дәріптеп, адамды арсыздықтан сақтау діннің ақ жол ұстану арқылы мүмкін болатындығын пайымдайды. «Иманым» атты өлеңінде әлем мен адамды жаратқан Аллаһ екендігін айта отырып, сенімсіздік адам жанын тұмшалап тастайтындығын, сондықтан иман адамның рухани жан дүниесіне сәуле түсіріп, оған жан бітіріп, сөйтіп оның көкірек көзін ашатындығын жазады. Шәкәрім – өз ұлтын бар болмысымен сүйген ұлтжанды, ойшыл. Ол елінің болашағын, халықтың иманын ойлап, тұңғығы терең рухани мұра қалдырған. Ойшыл өзінің «Шошыма, ойым, шошыма» атты өлеңінде былай пайымдайды:

Қажыма, ойым, қажыма,
Қарама тозған жасыма.
Адаспасаң ақ жолдан,
Қонады бақыт басыңа.
Билет бәрін сабырға,
Кірме ажалсыз қабырға.

Сырласатын күн туар,
Жан қияр жақын тамырға!

Бұл өлең жолдарында имандылық пен тән және жан тазалығының адам өміріндегі маңыздылығын айқындай келе, дені таза, жаны пәк, иманды жаннан қандай жағдайда да Аллаһтың нұры жауып, бақытқа кенелетіндігіне сенімін білдірді. Осы жолдарда діндегі адамның өз ажалымен бақилық болу мен өзіне қол жұмсау мәселесін көтеріп, адам өмірінде қиындыққа ұшырасқанда барлығын сабырға жеңдіріп, ақ жолдан таймаған жағдайда ғана бақыттың төрі алыс емес екендігін тағы да көрсетеді. Өзі жасынан Ислами құндылықтарды бойына сіңіріп, имандылықтың, сабырлықтың, адалдықтың мәні мен маңызын діни тұрғыдан терең түсінген ойшыл, адамдарды имандылыққа, жақсылыққа, сабырлыққа, білім мен ғылым білуге шақырды. Философ ғалым Ғарифолла Есім Шәкәрімнің дінге қатысты көзқарастары туралы былай дейді: «Шәкәрім Құдайға сенген, тақуа адам болған» Сонымен, Шәкәрім Құдайбердіұлының рухани ізденістері нәтижесінде туындаған шығармалары – жалпы адамзаттық мәселелерді тереңінен толғаған, берері мол құнды дүние [2]. Тек сол рухани бұлақтың көзін ашып, сусындау өзін-өзі жетілдіруді көздеген әрбір адамға таптырмас қазына десек артық айтқандық емес.

Әдебиеттер

1. Шәкәрім. Бостандық таңы атты//Шәкәрім. Таңдамалы. – 2007. – 100-6
2. Есім Г. Наука совести. – Алматы: Раритет, 2008. – 480 с .

Д.Б. Сарсенбина

КГКП «Семипалатинский финансово-экономический колледж им. Р.С. Байсеитова»
Научный руководитель: Искаков Артур Николаевич (преподаватель истории)

СЕМЕЙ – КАК СТОЛИЦА «АЛАШ-ОРДЫ»

Общие вехи становления, развития и разгрома “Алаш” сегодня пусть скупое, но известны. И хотя активное объединение будущих лидеров партии началось еще в 1905 году с подписания “Каркаралинской петиции”, официальная история движения берет начало в 1917 году после Февральской революции и прихода к власти в России так называемого Временного правительства. Демократические реформы, казалось, давали надежду на выполнение тех задач, которые ставили перед собой и будущие алашордынцы. Уже весной того года состоялась череда казахских областных съездов, где определялись стратегические пути решения земельных, религиозных, культурно-общественных вопросов. Но только на семипалатинском областном съезде были рассмотрены и получили поддержку вопросы о государственной автономии и о политической партии. Это говорит о том, что казахское общество тогда было еще не готово принимать политические решения на уровне государственных интересов. В декабре 1917 года состоялось торжественное открытие первого заседания партии “Алаш”. Ее политическая платформа с просветительского, либерального противостояния стала обретать четкие национально-государственные демократические приоритеты. Второй Всеказахский съезд принял решение о создании казахской национально-территориальной автономии, названной “Алаш”, также был создан Временный Народный Совет – Алаш-Орда. Его административным центром был избран город Семипалатинск, левобережная часть которого была переименована в город Алаш и получила статус отдельной административной единицы [1,3].

Семипалатинск был избран столицей только что провозглашенной Национальной Автономии Алаш, пусть и временно, обратите внимание – ПОСТАНОВЛЕНИЕМ II ВСЕКАЗАХСКОГО КУРУЛТАЯ (съезда) от 25 декабря 1917 года, в I-IV и VI пунктах протокол.

Свои столичные функции город выполнял под названием «Алаш», о чем свидетельствует архивный документ – переписка и распоряжения главы Автономии Алаш и председателя Народного совета Алаш-Орда Алихана Букейхана, отпечатанная на правительственном бланке, где местом его расположения указан город Алаш [2,5].

Лидеры движения “Алаш” были не только выдающимися политическими деятелями. В первую очередь, это были люди с глубокими энциклопедическими знаниями, которые внесли огромный вклад в развитие образования, культуры, искусства, экономики Казахстана. Получив блестящее образование в

университетах Москвы и Санкт-Петербурга, они понимали, что развитие родного народа возможно только при условии всеобщей грамотности, просвещения. И, конечно, при условии независимости и свободного выбора собственного пути. Они не виноваты в том, что во время Первой мировой войны была свергнута Российская империя, затем были Февральская и Октябрьская революции. Их задачей было сохранить национальный код казахского народа. Чтобы в этой сложной ситуации не потерять свой народ, самих себя. Стремясь сохранить национальное достояние, язык, культуру, свой народ, лидеры движения “Алаш” создали собственное автономное государство, избрав своей столицей Семипалатинск [4,8].

По одному историческому документу, часть города Семипалатинска, известная до революции 1917 года как Заречная Слободка, уже к 1916 году называлась Алаш. Эту ¼ часть города в подавляющем большинстве занимали казахская интеллигенция, казахские баи-скотопромышленники и купцы. Казахский комитет Семипалатинской области, организованный буквально вслед за февральской революцией 1917 года, на одном из заседаний рассматривал вопрос о переименовании Заречной Слободки в город Алаш, но отложил. В январе 1918 года, в соответствии с Постановлением II Всеказахского съезда, Всеказахский народный совет Алаш-Орда из Оренбурга переехал в Семипалатинск, разместив все учреждения в Заречной Слободке, которая приступила к исполнению функции столицы Автономии Алаш.

В заключение остается добавить, что только перечисленные исторические факты не оставляют никаких оснований на бюрократические отговорки и более чем достаточно, чтобы – во исполнение Постановления II Всеказахского курултая от 25 декабря 1917 года – город Семей переименовать в Алаш [3,1]

Литература

1. Жанбосинова А.С. Краткая энциклопедия истории Алаш и Алаш-Орда / гл. редактор А.У. Кувандыков; ред.: С.К. Игибаев, Г.М. Ахметова. – Усть-Каменогорск: Изд-во «Берель» ВКГУ им. С. Аманжолова, 2013. – 204 с.
2. История Казахстана: энциклопедический словарь. – Алматы: Аруна, 2010. – С.37-38
3. Казахстан: национальная энциклопедия / гл. ред. Б.Аяган. – Алматы: Гл. редакция «Қазақ энциклопедиясы», 2004. – С.168-169; 467-468
4. Кыдыралина Ж. Нация и история. – Астана: Елорда, 2009. – 304 с.

Т. Болатов, А. Сыдықова

№47 жалпы орта білім беретін мектеп, Семей қ.
Ғылыми жетекшілері: А.Ж. Кумашева, география пәнінің мұғалімі,
Г.К. Смагулова химия пәнінің мұғалімі

ҚАЗАҚСТАНДА «ҰЛТТЫҚ ЗЕРГЕРЛІК» САЛАНЫ ДАМУДЫҢ АЛҒЫШАРТТАРЫ

Ұлттық мәдениетіміздің қолданбалы дәстүрлі өнері халқымыздың тарихымен, дүниетаны-мымен үндесе дамып келеді. Тамырын тереңнен алатын қолданбалы өнердің көрікті де көрнекті саласы ұлттық зергерлік өнері – атадан-балаға, ұстаздан шәкіртке ауысып отыратын өнер. Зергерлік өнердің қазақ тарихындағы және оның ұлттық мәдениетіндегі рөлі айрықша. Дәл осы зергерлік бұйымдарымыздың халықтың талғамын, оның өнерге деген көзқарасын және халықтың тарихын біле аламыз.

Қазақстанның жерінде асыл және жартылай асыл тастардың қоры мол. Бүгінгі күнде олардың көбісі қолданысқа енгізілмеген. Кеңес Үкіметі кезінде экспортқа жадеит пен хризопраз өндірілген, қазір олардың өндірісі тоқтап тұр. Шри-Ланка, Мьянма, Мозамбик, Ауғанстан және Пәкістан елдерінде турмалин өндірісі жүргізіледі, ал турмалиннің шие қызыл түсті ең бағалысы – рубеллит болып келеді. Рубеллит тек Ресей мен Қазақстан елдерінде шоғырланған, бірақ оларды өңдеу қолға алынбаған [1,2].

Қазақстан экспортының 70,3%-ын «минералды өнімдер» тобы алады. Алайда, бұл құрылымда асыл тастардың үлесі жоқтың қасы. Отандық нарықта әшекей бұйымдарды әрлеуде сырттан әкелінген жасанды тастарды пайдалану кең таралған. Қазақстанда шикізат бола тұра, оның өндірісі қолға алынбаған, яғни ел экономикасы табыс көзінің үлкен мүмкіндігін қолданбай отыр. Қазақстан жерінде

асыл тастар мен түсті минералдардың 500-ге жуық кен орны анықталған. Оның ішінде осы күнге дейін зергерлік өнер өндірісі дамыған елдердің тәжірибесінде қолданылмаған дәстүрлі емес тастар да кездеседі. Мәселен, сарғыш қоңыр түсті аксинит, көгілдір, жасыл түсті альбит-квелеландит, мөлдір кальцит, ақ, қара жылтыр тастар, күрең шұбар реңді амфиболит, алтын түстес кәріптастар, аметриндер мен көк-жасыл дюмотьерит, қоңырқай турмалиндер сияқты бағалы тастар көптеп кездеседі. Қазақстан ТМД елдерінің арасында минералды-шикізат базасы мен зергерлік бұйымды безендіретін тастардың мықты кен орындарына ие аз ғана мемлекеттердің бірі. Тек Алматы облысының аумағында зергерлік бұйымдарда көбірек қолданылатын ақық, көкшіл тас (аметист), жылтыр тастар (опал) сияқты әшекей тастар бар. Табиғи ресурстарының қоры бойынша әлемде алтыншы орында. Минералды шикізатқа бай болғанымызбен, оны толыққанды қажетімізге жарата алмай отырмыз [3].

Менделеевтің кестесіндегі 118 элементтің 99-ы елімізде бар. Одан басқа әлем бойынша құнды саналатын асыл тастардың түрі қаншама. Мысалы, бирюза Шымкент пен Қызылорданың арасындағы Келіншектау деген жерден табылды. Қазақстандағы бағалы тас кен орындары: алмаз – Ақмола облысындағы Құмдықөл мен Мойынқұмда; бағалы, жартылай бағалы тастар – ШҚО Делбегетей тау сілемінде; диоктаз – Қарағанды облысындағы Алтынтөбеде; малахит – Шоқпақ шатқалында, Қарағанды облысындағы Шет ауданындағы "Бесшоқы", "Алмалы", "Күздіадыр", "Сарыбұлақта", Солтүстік-батыс Балқаш маңындағы "Саяқ" кен орындарында, Жезқазғанның солтүстігіндегі Жыланды тауының етегіндегі "Қарашошақ" кен орнында; хризопраз – Сарыкүлболды шатқалында; көгілдір ақық (бирюза) – Павлодар облысындағы Алпыс шатқалы мен Тайғын шатқалында, Майқайында, ОҚО Келіншектау шатқалында; тау хрусталі – Қалмаққырған шатқалында; ақық (агат) – Ақшимаң шатқалында [4].

Қорытындылай келе, Қазақстанның асыл тастарды өндіру кәсібін дамыту керек деген тұжырымға келдік. Қазақстан жерінде асыл тастарды өндіру мен өңдеу саласын дамыту қажеттілігі айқын көрінеді.

Әдебиеттер

1. Драгоценные камни // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. (82 т. и 4 доп.). – СПб., 1890-1907
2. Пыляев М.И. Драгоценные камни, их свойства, местонахождения и употребление // С.-Петербург: Издание АС Суворина. – 3-е доп. изд. – 1988. – 404 с. – 1888
3. Основы оценки бриллиантов, ювелирных камней и изделий из них : конспект лекций / С.А. Ананьев, А.К. Вальд, Л.П. Костененко и др. – Красноярск : ИПК СФУ, 2008
4. <http://www.catalogmineralov.ru/deposit/kazakhstan/>

А. Ербол, А. Алтаева

№47 жалпы орта білім беретін мектеп, Семей қ.
Ғылыми жетекшілері: тарих пәнінің мұғалім Ж.О.Кажыбаева,
география пәнінің мұғалімі Ж.К.Курманбаева

ҚАЗАҚ ТАРИХЫНДАҒЫ ҚЫЗДАР БОЛМЫСЫ (ЖАҢА ЗАМАН ТАРИХЫ КЕЗЕҢІ)

Қазақ халқы ертеден – ақ адамгершілікті ардақтап, ұлттық әдепті жоғары бағалай білген. Отбасында ұл тәрбиелей отырып, жер иесін тәрбиелейтінін, қыз тәрбиелей отырып, ұлтты тәрбиелейтінін сезінген. Өткен ғасырда өмір сүріп, ұлт тарихында елеулі із қалдырған, халқына ақ тілек жолында бар ғұмырын арнаған абзал аналардың болғандығын сарғайған құжаттар дәлелдеп отыр. [54]

Тарихқа көз жүгіртсек, көшпенді қазақ халқы тарихында қыздардың қоғамдағы орнын қастерлеген. Қызын қырық үйден тия отырып, алақанына салып әспеттеп еркелеткен. Қызды қашанда жат жұрттық деп, жас күнінен отбасының сенімді серігі, қара қазанның иесі, үйдің ұйытқысы ретінде ұзатқанға дейін тек тәрбие берген. Сол дәстүрдің арқасында Елдің анасы атанған талай әйелдердің есімі бізге жетті. Бұдан екі жарым мың жыл бұрын өмір сүрген ұлы даладан шыққан сақтың батыр қыздары Томирис пен Зарина ерлігі, Жоңғар шапқыншылығы кезіндегі Гауһардың, ұлт-азаттық көтерілісі кезіндегі Бопайдың, күн кеше Әлия мен Мәншүктің ерлігіне ұласты. Кеңес Үкіметі күйрердегі желтоқсанда ерліктің туын жықпаған қыздарымыз қаншама [1].

Бүгінгі қазақ қоғамында әйел мәртебесінің биіктігі әйелдерге, аналарға жасалған қамқорлығынан, сый-құрметінен байқалады. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Шығыс халықтарының арасында, жалпы мұсылман әлемінде әйел затын бөлекше бағалайтын, қарындасты ерекше қадірлейтін халықтың бірі де, бірегейі де – біздің қазақ.. Қазақ қыздары мен аналары өз жүрегінің от-жалынымен, мейірім шапағатымен қазақ халқының ұлттық сезім-түйсігін, мәдени-рухани біртұтастығын елеусіз ғана шындап отырған»-деген сөздері осыған дәлел.

Нәзік жандылардың қоғамда алатын орны ерекше маңызды. Қазақ аруларыда ерте заманда тек отбасының жағдайын ғана жасап қоймай, дәстүрлі мәдениеттің бесігін тербетіп, рулы елдің қамын жейтін ел анасы деңгейіне көтеріле білген. Бүгінгі таңда әйелдер ер адамдармен бірге тізе қосып, елімізді көркейту мақсатында ерен еңбек етуде. Бүгінгі күні әйелдің барлық салада қызмет етуі заман өзгерісіне орай заңды құбылыс [2, 3].

XVIII-XIX ғасырдағы қазақ тарихындағы қыздар – халқына қанатымен су сепкен қарылғаштай қызмет еткен қазақ халқының біртуар қыздары. Олар ел мүддесін көздеп, өз заманының ғана емес қазіргі уақытта үлгі болатын тұлғалар. Қазақ халқының басына төнген қасіретті патша үкіметінің зымиян саясатынан екендігін түсіне білген олар бар болмысымен қарсы бола тұрса да, ел бірлігі мен тұтастығын, ағайын арасындағы алауыздық әрекеттерге тосқауыл қоюда көрегендік таныта білген. Қазақ халқының қайта өрлейтіндігіне, өз елінің жарқын болашағына анық сенген қазақ қыздарының арманы жүзеге асты деп ойлаймын. Аумалы-төкпелі заман ырқымен Ресей құрамына енген елінің ертеңі үшін, туған жерінің тағдыры мен ұрпағы үшін алаңдады. Сол үшін өткеннің өнегесін тірілтуге талпынды. «Біз етек-жеңін ежелден жинаған елміз, билікті сыйлап, шешендікті бағалап, ұлыларды даралай білген елміз. Біз тексіз емеспіз, жесірімізді жылатпайтын, жетімімізді шетке қаңғытпайтын елміз»,-деп сыр шертеді сол заманның қазақ қыздарының тұлғасы.

Ар-ұятты жоғары бағалаған, қоғамды өз орын білген, үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсете білген тарихтағы қазақ арулары біз үшін басты үлгі алатын тұлға. Өз халқын сүйе білген жас адамдардың бойында ұлттық намыс та, ұлттық рух та, жарасымдылық та молынан табылады. Қыздар саналы да тәрбиелі болып өссе, терең білім алса, жоғарыда айтылған өрелі міндет биігінен көрінеріміз хақ [4-6].

Әдебиеттер

1. Ахметова Ұ. «Қазақ қыздарының қоғамдағы орны» Қазақ тарихы журналы, № 2,2002, 54 - бет
2. Е.К. Мейендорф «Путешествие из Оренбурга в Бухару», Қазақ тарихы журналы, № 2, 2002, 55- бет
3. «Қазақстан тарихы» оқулығы Автор: Қабылдинов Алматы «Атамұра» баспасы, 2008ж , 26-27 беттер
4. Қазақстан энциклопедиясы 1,2,3 томдар
5. «Қазақстан тарихы көне заманнан бері бүгінге дейін» Алматы «Атамұра» 1996ж, III - томы
6. Махамбет Өтемісұлы: «Ай заман-ай заман-ай...», I-том,1 15-235 бб.

А.С. Тагибаев

КГКП «Педагогический колледж имени М.О. Ауэзова» г. Семей
Научный руководитель: М.Б. Гельмендинова, преподаватель истории

МИРОВОЗЗРЕНИЕ ШАКАРИМА

Духовное наследие известного казахского мыслителя, философа и гуманиста Шакарима не только интересно, но и во многих отношениях уникально. Шакарим всегда совершенствовал свой духовный мир и многое мог объяснить: что значит в философском понятии жизнь и смерть, личность и мир.

Он задавался вопросами:
В чем вера, что есть душа,
Исчезну ли я совсем после смерти?
Кто сотворил этот многообразный мир?

Шакарим в своих произведениях воспел Жизнь, не догадываясь, что именно данный парадокс сделал его литературное наследие полным философского осмысления. Как истинный просвещенный мусульманин, он ищет ответы на все злободневные проблемы современности в Коране, считая, что

мусульманское мировоззрение способствует формированию и сохранению гуманистических основ личности в сложных явлениях XX века. " Человеческую скромность, справедливость, доброту в их единстве я называю русским словом – совесть.. . Сердце человека, так и не поверившего в это, не смогут очистить ни одна наука, никакое искусство, ни один путь и никакой закон. Но, если человек в полной мере уверует в то, что совесть -это первейшая потребность души, никто не сможет сделать его сердце черным и черствым" [2].

Погасить пламя невежества, навести чистоту внутри себя, сосредоточиться на духовном развитии – основные мысли писателя. Шакарим непрерывно искал способы, как сделать лучше себя и других. Его волновали и тревожили вопросы о том, как исправить человеческую природу, как научиться жить в согласии с собой и окружающим миром. Его нравственно-духовные поиски привели к созданию философских произведений, которые мы принимаем как духовное завещание писателя.

«Мысли разных лет» – это небольшая миниатюра, где собраны афоризмы Шакарима. Для меня они являются жемчужинами мудрости, помогающими нам понять самих себя и мир вокруг нас. Давайте же сердцем услышим мудрость Шакарима: «Глаза человеческие можно прикрыть, око души никогда», «Разве тот, кто говорит обо мне плохо, сумеет сделать меня хуже, чем я есть на самом деле?», «Если нет жизни помимо этой, какой смысл тратить ее на единоборство с природой и людьми?», «Беды сыплются на землю беспрерывно, как белый дождь. А радость сверкнет молнией и исчезнет. Отчего это? А оттого, что в человеке недоброты больше, чем милосердия», «Творя крупицу добра, мы пытаемся искупить этим грехи величиной с гору. И не стыдно нам после этого называться человечеством?» [1].

В эссе под названием «За семьдесят два года» он утверждает идею нравственно-духовного очищения. Он убежден, что основой для хорошей жизни человека должны стать честный труд, совестливый разум, искреннее сердце.

В трактате «Зеркало подлинного счастья» Шакарим задает себе вопрос «Как стать счастливым человеком?». Размышляя, приводя различные примеры, он находит формулу счастья. Она не в обретении богатства, власти, славы, которые скоротечны, преходящи и обманчивы. Счастье в том, чтобы иметь безупречно чистое сердце и испытать самое возвышенное из чувств – любовь. Не утратить чистоты сердца, сохранить целомудрие помыслов, неустанно творить добро – в этих духовных ценностях заключается настоящее счастье. Другими словами, Шакарим дает нам понять, что счастье не то, что есть у человека, а то, что есть в человеке, в нашем стремлении совершать как можно больше добрых дел. Внешние человеческие ценности приносят только временную радость. Правильнее возводить фундамент счастья на духовном развитии. Искать его вне себя – заблуждение, оно внутри нас, в нашем сердце [1].

Шакарим был убежден, что счастье человека определяется богатством его души и нравственностью деяний. Счастлив тот, полагал мыслитель, кто с любовью и честно трудиться. Любить дитя человеческое, как своего родного ребенка, справедливо к нему относиться – вот оно истинное счастье, считал Шакарим [3, 9].

Поэт не требовал революционных изменений в обществе, он надеялся преобразить человеческую жизнь через облагораживание души и духовных потребностей. Он был убежден в необходимости нравственного очищения людей для построения нового общества [1].

Литература

1. Баймурзина Г. Вечное слово Шакарима. Атырау. 2014
2. Педагогическая мысль и образовательная система Казахстана в 20-е -50-е годы XX века. Шакарим
3. Кудайбердиев. Учебное пособие Усть-Каменогорск Издательство ВКГУ им. С. Аманжолова. 2004
3. Шыбынтаева М. «Три истины – скромность, справедливость, доброта». Наше дело. 1998., 3сентября

ФИЛОСОФСКАЯ МЫСЛЬ ШАКАРИМА

Философия Шакарима формировалась на основе сопоставления истинной веры и науки, знания и религии.

Шакарим никогда не отказывался от своих убеждений, так как они были результатом длительных поисков и исследований, а также глубоких размышлений. Центральный объект философии Шакарима – человек. Он считал, что сущность человека, его природа и назначение заключаются в знании, прежде всего в знании истины. Но истина не дана человеку в чувствах. Человек может увидеть ее только глазами разума, так как главной основополагающей истиной является истина о причинах возникновения и сущности мироздания. Он формулирует два основных направления развития человеческой мысли: одно - признающее бытие Создателя, другое - признающее, что в мире все возникло самопроизвольно и нет никакой бессмертной души. Представителей всех форм религии, спиритуалистов, мистиков он относит к приверженцам первой идеи; материалисты же верны второй идее [1].

На протяжении многих страниц своего сочинения «Три истины» Шакарим пытается ответить на вопрос о том, какое из этих двух направлений мысли является истинным, поскольку, по его мнению, от ответа на этот вопрос зависит судьба всего человечества. Он считает, что его предложение жить с чистым сердцем под руководством разума – это единственный выход для человечества.

Характерной особенностью является то, что работая над своими "Тремя истинами", Шакарим не просто регистрировал открытия известных философов, а старался пропустить через себя все прочитанное и переосмыслить.

Три истины Шакарима Трактовка первая

Первую истину составляет истина веры, признающая бытие Создателя и идею бессмертия души, но поскольку эта истина бралась на веру и не получила убедительного научного обоснования, то большинство людей осталась к ней равнодушна.

Вторая истина – это истина науки, основанная на достоверных данных чувственных восприятий и рационально-логического мышления. Но доводы науки подверглись опровержению по мере дальнейшего развития жизни и знания, и они не смогли стать основанием для формирования добрых начал человеческой души [2].

Исследуя законы Вселенной, он приводит споры между теми, кто утверждает, что мир был сотворен Богом, и теми, кто убежден, что Вселенная возникла сама по себе. Это значит, что он приводит в пример две истины – материалистическую и теологическую [1].

Третья истина – это истина души, основу которой составляет совесть. Именно совесть, и есть та истина, которая может очистить человека от нравственной скверны и поставить его на путь праведной жизни. Шакарим утверждает, что душа является такой сущностью, которая никогда не исчезнет, не поддается порче, а с каждым разом совершенствуется, идет к возвышению. Самая крепкая опора для духовного возвышения – совесть. Она есть желание, потребность Души. В это понятие входит скромность, справедливость, доброта. Совестьливый человек впускает в свою жизнь свет.

Трактовка вторая

Возможен другой вариант трактовки "Трех истин". Он вытекает из философского эссе мыслителя "Записки забытого". Согласно второй трактовке, основой для хорошей жизни должны послужить *честный труд, совестливый разум, искреннее сердце*.

Вот три качества, которые должны господствовать над всем. Без них не обрести в жизни мира и согласия [2].

Заслуга Шакарима остается несомненной: философ призывал людей искать пути избавления человечества от пороков.

Человек похож порою то на волка, то на сыть,
И порой от человека зверя все ж не отличить.

Лишь в одном его отличие – в светлом разуме, в уме.
Если сил на это хватит – должен ум ты подлечить [1].

Он верил, что слова обладают великой силой и своими строками воспевал пользу науки, просвещения, искусства, поэзии.

Литература

1. Баймурзина Г. Вечное слово Шакарима. Атырау. 2014
2. Джаксылыкова С. Философия Ш. Кудайбердиева. Алма – Ата

А.Б. Жапаева

ШҚО.Бесқарағай ауданы. «Н.Баймұратов атындағы» орта мектебі
Ғылыми жетекшісі: А.Х. Шамсутдинова, қазақ әдебиеті пәнінің мұғалімі

ЖЕРЛЕС АҚЫНЫМЫЗДЫҢ ТАҒЫЛЫМЫ

«Алдыңғы толқын ағалар» деп Абай айтпақшы, сол алдыңғы толқының ішінде өзің іш тартып жүретін, халықтың қамы, елдің бірлігі дегенде түн ұйқысын төрт бөлетін, қазыналы сөзін айтатын кісілер болады. Атам қазақ анау замандарда сондай адамдардың сөзіне тоқтап, батасына ұйыған. Алдын қиып өтпей кішілік танытқан жаны таза һәм адамгершілігі мол сондай ағалар жайында қолына қалам алып айтар ойың мен пікіріңді көпшіліктің назарына жеткізе алсаң, парызыңның орындалғаны.

«Аман ердің аты шығады», – дейді қазақ халқымыз. Бүгінгідей өз қолымыз өз аузымызға жеткен жаймашуақ кезеңде кешегі аумалы – төкпелі уақыт, тарих қыспағынан аман шыққанымызға, бостандығымызға шүкіршілік ете аламыз. Осы амандығымыз кешегі өткен заманда еркіндікті аңсаған, арманда кеткен ерлеріміздің салып кеткен сара жолы ма деп ойлайсың. Өзінің асқақтаған дауысымен халық есінде қалған ақиық, талантты, байсалды ақынымыз – Нұрлыбек Баймұратұлы. Ол тек Бесқарағай өлкесінің ғана емес Семей округінің, бүкіл Қазақстанның тұрмыс-тіршілігін жырлаған суырып – салма ақын. Ақынның өлеңдері шың мәнінде халықтық өлеңдер. «Ақын өз халқымен, Отанымен бақытты» – деген сөздің бағасын беруге болады.

Нұрлыбектің поэзиясы, терең идеясы- саяси жағынан өміршең поэзия болды, оның шындығы мен күші де осында.

Адамға керегі үш–ақ нәрсе: жылы жүрек, нұрлы ақыл, ыстық қайрат. Осынау үш қасиетті бойына сіңіре білгендердің бірі – Нұрлыбек Баймұратов. Қаншама таршылық, тапшылық заманға ұшырап, соншама қиын әлеуметтік – саяси дағдарыстан шыға алмай тығыраққа тірелгенмен, тәуелсіздік әкелген сөз бен құқық бостандығы егемендік алған ел еңсесін көтеріп, рухани дамудың алдына жаңа бір көкжиек ашты. Егер бұрын халық жырлары жырымдалып, ұлттық тарих тарамдалынып, селсоқ назар аударылып келсе, егемендігіміздің арқасында оған зерделі зейін қойып, бар құндылықтарымызды риясыз көңіл көзінен өткізіп, кәдеге асыратын заман туғаны аса ғанибет сезімді оятады. Туған еліне, ауылы мен аймағына арнап, жұртшылықтың есінде ұзақ сақталып келе жатқан асыл азаматтардың бірі – Нұрлыбек Баймұратов. Оның Қазақстандағы бүгінгі айтыс ақындарының тұңғыш жол салушылардың бірі екені мәлім болды. 1922 жылы Семей қаласында заманымыздың ұлы жазушысы Мұхтар Әуезовтің қатысуымен өткен атақты Иса Байзақовпен айтысы айғақ бола алады. Ол жөнінде М. Әуезов: «Бұл айтыс бұрынғы айтыстардай ру айтысы болмай, қайта қала мен ел өмірінің мәдениетін көтеру мәселесіне ден қоюын және ақындардың әлеуметтік істерге бет құру талабын дұрыс атқарып шықты.» – деп жоғары бағалады [1. №15.4 бет].

Сондықтан қазақи дәстүр айтыс өнерінің жақтаушысы, насихаттаушысы біртуар өнер иесі Нұрлыбек Баймұратов-Қазақстан Республикасының ұлы мәдениет қайраткері, Бесқарағай өңірінің таланты және оны қазақ мәдениетінің насихаттаушысы, жалғастырушысы. Ақынның шығармаларын толық зерттеп, талдап, өткен деректерді интернет сайттары арқылы әлемдік айналысқа беру, тарихи жадымызды жаңғыртып, тарих, әдебиет қорына енуін іске асырсақ нұр үстіне нұр болар еді. Мұнда өзекті мәселе жасөспірімдер бойына сіңірілуге тиісті құндылықтар ретінде патриоттық тәрбие беруді насихаттау көзделген.

Нұрлыбек Баймұратов – Бесқарағай өнерінің атақты ақыны, өз атынан өшпестей із, өнегелі іс қалдырған. Оның әрбір жырының, шығармаларынан әділдіктің, адамгершіліктің асыл қасиеттердің иісі аңқып тұр. Нұрлыбек есімі қашанда ұрпақтарының жүрегінде, оған деген халықтың ілтипаты еш уақытта суымайды, ұмтылуы да мүмкін емес!

Әдебиеттер

1. Қазақ халқының әдебиеті .Айтыс 1 том Алматы «Жазушы», 1988.
2. «Семей таңы» 16 желтоқсан 1986 жыл «Ертістің серке сүлейі»

Е.М. Карпенко, В.Ю. Крамер, А.Г.Шагаева
Колледж «Кайнар» г.Семей

Научный руководитель: В.И. Балко, преподаватель правовых дисциплин

ЭЛЕКТРОННОЕ ДАКТИЛОСКОПИРОВАНИЕ КАК СОВРЕМЕННЫЙ СПОСОБ ДОКУМЕНТИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИИ

Дактилоскопирование – получение отпечатков кожных узоров, образуемых папиллярными линиями ногтевых фаланг и ладонных поверхностей рук, на материальных носителях.

Задачи, принципы, условия и субъекты проведения государственной дактилоскопической регистрации определены законом Республики Казахстан (далее – РК) от 30 декабря 2016 года «О дактилоскопической и геномной регистрации» и Постановлением Правительства РК от 31 января 2018 года № 36 «Об утверждении Правил проведения дактилоскопической и геномной регистрации».

Так, органы внутренних дел с 1 января 2021 года будут осуществлять сбор дактилоскопической информации с лиц, достигших шестнадцатилетнего возраста граждан РК при обращении для получения впервые, а также в случаях восстановления, замены: паспорта гражданина РК или удостоверения личности гражданина РК и т.д. Сбор дактилоскопической информации лиц будет проводится в регистрационных пунктах «Документирование и регистрация населения», подразделениях миграционной службы органов внутренних дел, органах национальной безопасности, загранучреждениях РК.

Современное дактилоскопирование – это одно из направлений криминалистической техники, имеющее своей целью не только идентификационное исследование отображений папиллярных узоров, но и **«биометрический способ документирования информации»** [1] в результате которого **создается биометрический документ**. К дактилоскопическим документам можно отнести: дактилоскопическую карту, дактилоскопическое удостоверение, биометрический паспорт (загранпаспорт, дипломатический паспорт), въездную визу, проездной документ беженца, удостоверение личности моряка и т.д.

В дактилоскопических картах указываются определенный перечень сведений: фамилия, имя, отчество, гражданство, пол, дата и место рождения, сведения о регистрации лица и т.д.

Биометрический паспорт – это документ, дающий право на выезд за пределы страны и въезд в иностранные государства. Биометрический загранпаспорт отличается от обычного тем, что в него встроены специальный чип, который содержит биометрические и демографические данные владельца.

Для работы с биометрическим паспортом, дактилоскопическим удостоверением используется автоматизированная дактилоскопическая информационно-поисковая система АДИС ПАПИЛОН. АДИС ПАПИЛОН обеспечивает создание, хранение и функционирование электронной базы данных дактилоскопических документов и автоматизацию процесса дактилоскопической идентификации для решения обширного круга задач: – установление личности по отпечаткам и следам пальцев рук и ладоней, в том числе путем проведения оперативных проверок по отisku пальца в режиме реального времени; – идентификация неопознанных трупов и т. д.

С помощью АДИС ПАПИЛОН возможны следующие действия: – ввод и хранение в базе данных электронных дактилокарт, включающих в себя: текстовую информацию, отпечатки пальцев и ладоней, фотоизображения внешности и особых примет, словесное описание внешности и т.д.

АДИС ПАПИЛОН широко применяется в РК для автоматизации дактилоскопических учетов. В РК все автоматизированные банки данных дактилоскопической информации построены на базе АДИС

ПАПИЛОН. В электронный формат ПАПИЛОН переведены практически все бумажные дактилоскопические учеты страны.

Пользователями АДИС Папилон в РК являются подразделения МВД РК, КНБ РК и др.

В настоящее время технологии дактилоскопической идентификации личности получили распространение в процессе создания паспортно-визовых систем, транспортно-пассажирских систем, систем безопасности доступа к секретным сведениям, вопросах банковской безопасности. По мере расширения сферы применения дактилоскопических технологий и развития правовой базы будет улучшаться качество дактилоскопических документов. А это дает основание рассматривать дактилоскопическое документирование в числе перспективных направлений документооборота.

Литература

1. Двоеносова Г.А., Двоеносова М.В. Биометрия как наука, метод и способ документирования. //Секретарское дело. -2009.– № 2. – 50 с.

С.Е. Еремин, Д.С. Тлеубаев

Колледж «Кайнар» г.Семей

Научный руководитель: Э.Т. Ирбаев, преподаватель правовых дисциплин, доцент

РОЛЬ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ

Правовая культура общества является условием обеспечения свободы, безопасности личности, прав человека, гарантом его правовой защищенности, гражданской активности. Дать полноценную характеристику гражданско-правовой культуре невозможно без исследования двух ее самостоятельных составляющих: гражданской и правовой культур. Правовую культуру можно определить, как совокупность правовых идей, навыков и традиций, накопленных обществом за время его существования и развития. При этом в зависимости от численности носителей правовую культуру можно разделить на три основных вида: правовая культура общества, правовая культура группы и правовая культура личности.

Правовая культура личности формируется с самых ранних лет жизни ребенка. Из детских сказок он узнает о правах людей, негативных и позитивных явлениях повседневной жизни. Через общение со сверстниками и родителями ребенок постигает азы поведенческих норм. С расширением круга общения, появлением новых интересов и склонностей меняется и уровень правовой культуры человека [1].

Некоторые ученые полагают, что правовую культуру можно рассматривать как способность человека самостоятельно найти свое место в жизни с учетом осознания индивидуально определенных целей, средств их достижения и личной ответственности за собственное решение и последствия его реализации [2].

Таким образом, правовая культура представляется многогранной составляющей общей социальной и личностной культуры.

Второй составляющей гражданско-правовой культуры является гражданская культура. Гражданская культура является относительно новым объектом научного исследования. Впервые как отдельную часть культуры ее рассмотрели американские политологи Сидней Верба и Габриэль Алмонд в своей работе «Гражданская культура и стабильность демократии», опубликованной в 1980 году. Указанные авторы говорят о том, что гражданская культура предполагает одновременную активность и пассивность человека по отношению к политической системе, он должен влиять на власть, но почитать ее [3].

Гражданская культура может возникнуть только в развитом демократическом обществе. Сама личность должна также находиться на определенном уровне социализации, чтобы стать носителем данного вида культуры. В то же время, азы гражданской культуры можно воспитать в человеке. Его можно познакомить с основными политическими течениями, помочь ему проследить основные социальные тенденции и разобраться в их сущности и т. д.

Таким образом, гражданская культура является важным индикатором участия человека в общественно-политической жизни государства.

Как уже говорилось выше, гражданско-правовая культура формируется в результате соединения гражданской и правовой культуры. Из этого можно сделать вывод о том, что гражданско-правовая культура представляет собой соединение моральных и ценностных качеств личности, которые позволяют ей иметь твердую гражданскую позицию, принимать участие в политической жизни государства, основываясь на правовых принципах и уважении к законодательству.

Литература

1. Молокова М. В. Формирование правовой культуры школьников // Сидоров С.В. Сайт педагога-исследователя. – URL: http://si-sv.com/publ/formirovanie_pravovoj_kultury/4-1-0-87
2. Соломенко Л.Д. Формирование правовой культуры учащихся. Внимание: опыт // Практика административной работы в школе. – 2003. - №3. С. 55-58.
3. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии // Электронная библиотека «Гражданское общество». http://www.civisbook.ru/files/File/1992-4-Almond_Verba.pdf

М.В. Пляскина, Д.А. Пашкевич

Колледж «Кайнар» г.Семей

Научный руководитель: Э.Т. Ирбаев, преподаватель правовых дисциплин, доцент

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДОПРОСА МАЛОЛЕТНИХ СВИДЕТЕЛЕЙ

Преступность в среде несовершеннолетних – это серьезная проблема, с которой так или иначе сталкивается и борется каждое государство. В сложившейся ситуации возникает необходимость совершенствования тактики следственных действий, проводимых с участием представителей указанной категории лиц в частности, тактики допроса несовершеннолетних свидетелей, нередко оказывающихся единственными очевидцами преступлений и в силу этого располагающих очень важной информацией, определяющей весь ход расследования [1].

В разговоре с детьми, следователи или дознаватели часто допускают неестественные интонации, злоупотребляют уменьшительной формой слов, наивно полагая, что от этого дети их лучше понимают и проникаются к ним доверием. Лучшее средство расположить к себе ребенка – сохранять естественность поведения, серьезно отнестись к тому, что интересует или волнует ребенка.

В отдельных случаях, когда контакт с ребенком не налаживается, можно прибегнуть к приему, основанному на многочисленных наблюдениях психологов и педагогов о том, что дети часто заинтересовываются людьми, не обращающими на них внимания, и, привыкнув к их присутствию, сами начинают пытаться вступить с ними в общение. В подобных случаях следователь может занять выжидательную позицию, сделать вид, что занимается своими делами, не имеющими к ребенку никакого отношения, в то время как с ребенком разговаривает педагог или сопровождающее лицо.

Допрос детей почти всегда требует включения ориентировочного этапа, позволяющего получить и скорректировать имеющееся представление о психологических особенностях ребенка и создать у него мотивацию для дачи показаний. На ориентировочном этапе следователь может поставить вопросы о событиях или предметах, заведомо хорошо известных ребенку, – например, о том, что происходило вчера в детском саду или во дворе, с кем дружит ребенок, о внешности знакомых детей и взрослых и т.п. Это позволяет следователю проверить умение ребенка рассказывать, находить средства для описания зрительных впечатлений [2].

Для активизации припоминания, когда ребенок говорит, что не помнит какого-то факта, целесообразно вернуться к тому, что ему предшествовало. Припоминая, как развивалась ситуация, расширяя круг воспроизводимых фактов, ребенок может непроизвольно вспомнить нужное обстоятельство как фрагмент целостной ситуации, поскольку трудности припоминания у детей бывают вызваны неспособностью вычленив отдельный эпизод из общей картины происходящего [3].

Стимулом к активному припоминанию (если речь идет не об убийстве, изнасиловании, развратных действиях) может служить предложение ребенку нарисовать то, что он наблюдал. При этом

бедность изобразительных средств часто вынуждает ребенка объяснять рисунок, комментировать его, уточнять детали. Этот прием может оказаться полезным и в случаях, когда возникает подозрение, что ребенок повторяет воспринятый со слов взрослых рассказ.

Итак, мы выяснили, что допрос несовершеннолетнего свидетеля – это сложная, многогранная деятельность следователя, представляющая собой совокупность определенных компонентов. Обладая интегративным свойством, структура этого следственного действия состоит из таких сторон, как организационная, коммуникативная, психологическая, воспитательная, познавательная и нравственная. Эти аспекты допроса несовершеннолетнего свидетеля органически вплетаются в процессуальные и тактические основы его производства. Тесная взаимосвязь и соотношение между ними выражаются в том, что тактические приемы используются и применяются на основе и в рамках закона, требований норм нравственности, с учетом возрастно-психологических и индивидуальных особенностей личности несовершеннолетнего.

Литература

1. В.В. Мозяков. Руководство для следователей / М.: Экзамен, 2005
2. Кузнецова С.В., Кобцова Т.С. Тактика допроса несовершеннолетних / М.: Издательство «Экзамен», 2004
3. Алексеев А.М. Психологические особенности показаний очевидцев. – М. 1972

Ә.Т.Әлібек

ШҚО Бесқарағай ауданы «Үлкен Владимировка орта мектебі» КММ
Ғылыми жетекші: Г.К. Чегибаева, тарих пәнінің мұғалімі

ҰЛТТЫҚ САНА ЖӘНЕ АЛАШ АРЫСТАРЫ

«Алаш идеясы» – қазақтың мемлекеттік, елдің ұлттық идеясы. Өйткені Алаш – халқымызды бесігінде тербетіп, есейіп ат жалын тартып мінгенде бойына күш-қуат және сенім берген ұлттық идея. Алаштың серкелері – Әлихан Бөкейханов, Мұстафа Шоқай, Ахмет Байтұрсынұлы, Халел Досмұхамедұлы, Міржақып Дулатұлы, Халел Ғаббасұлы, Мұхамеджан Тынышбайұлы. Алаш зиялыларының алдыңғы толқыны болып есептелетін осынау тұлғалардың әрбірі мемлекет басқаруға қабілетті еді. Қазақ тарихында Алаш арыстарының орны ерекше. Олар Қазақ елінің сан ғасырлық даму тәжірибесін, салт-дәстүрін төңкерістік әдіспен күрт өзгертуді емес, қайта оларды өркениетті елдердің өмір тәжірибесін ескере отырып, одан әрі дамытуды, білім алып, көпшен терезе теңестіруін көздеді. Ең алдымен, қазақтың өз атамекеніне ие болуын мақсат етті. Сол жолда күресті. Сонымен қатар елге демократия, білім-білік алып келу үдерісінің бастауында тұрғандар да – солар болды.

Алаш зиялылары – елшілдік пен Отанға адал қызмет етудің рәмізі. Алаш қозғалысының тарихи негізі Ресей отаршылдығының қазақ жеріндегі аса асқынған кезеңінен басталды десек те, Алаш идеясы одан әлдеқайда бұрын өмірге келіп, күні бүгінге дейін еліміз, жеріміз деп ұлт болашағын ойлаған әрбір қазақ жүрегінің терең түкпірінен орын тепкен.

2008 жылы 29 мамыр күні Астанада қазақ тілді басылым редакторларымен кездесуінде Елбасымыз Н.Назарбаев: «Алаштың басты мақсаты қазақ қоғамын бірте-бірте өзгертіп, заманға бейімдеу еді. Бұл біздің қазіргі жедел жаңғыру, яғни, модернизация бағытымызға да сай келеді. Алаш арыстары бізге мемлекеттілік идеясын ту етіп көтеруді табыстап кетті... Алаштың асыл аманаты бізге тарихи-мәдени бірегейлігімізді, қарапайым тілмен айтсақ, қазақы қалпымызды қасиеттеп сақтауға міндеттейді, – дей келе олардың алдына қойған мақсат-мүдделері арқылы өткенімізді саралап, болашағымызға назар аударды. Нәтижесінде, Алаш тарихын, оның қайраткерлерінің ұлт игілігіне сіңірген еңбектерін адамзат құндылықтарына айналдыру барысында қыруар жұмыстар жасалды. Тарихшылар К.Нұрпейістің, К.Есмағамбетовтың, М.Қойгелдиевтің, Д.Аманжолованың монографиялары алаштануды жаңа сатыға көтерді. Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынов, Бақытжан Қаратаев, Міржақып Дулатов, Халел Досмұхамедов, Жаһанша Досмұхамедов, Мұстафа Шоқай, Телжан Шонанов, Қошкелмеңгерұлы, Смағұл Сәдуақасов, Тұрар Рысқұлов, Бақтыкерей Құлманов және өзге де тарихи тұлғалардың қоғамдық-

саяси қызметтерінің зерделеніп, біздерге жетуі – тарихи сананың жаңғыруына септігін тигізді. Мұның барлығы – Ел тәуелсіздігінің арқасы.»

Мұны Президенттің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласынан да айқын байқауымызға болады. Осы жолы Елбасы еліміздің саяси экономикалық тұрақты дамуы үшін «біздің санамыз ісімізден озып жүруі» керек дей отыра: «Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды. Ұлттық сана жер бетіндегі әрбір ұлттың жаһандану заманында өзгеге жұтылмауының, өз ерекшелігін сақтап қана қоймай, әлемдегі лайықты орнын айғақтайтын негізгі кепіл. Біздіңше, ұлттық сана ғана ұлтты ауызбірлікке, тұтастыққа, оның мәңгіліктігіне жол бастайды. Бүгінгі рухани жаңғыру Алаш зиялыларының арман мүддесін, алдына қойған мақсат-міндеттерін іс жүзіне асырып отыр.

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә.Тарих толқынында. – Алматы, 1999. 172-173 бб.
2. Қойгелдиев М.«Алаш қозғалысының ұлт тағдырындағы орны жөнінде» // «Алаш қозғалысы идеясының Еуразия кеңіс-тігіндегі ықпалы: тарих және қазіргі кезең» халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Семей, 2008. 26 б.
3. Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» – 26.04.2017

А.Е. Жұмағаділова

М.Әуезов атындағы орта мектеп, Абай ауданы
Ғылыми жетекшісі: Т.Р.Мурсалимова, тарих пәнінің мұғалімі

«АБАЙ» ЖУРНАЛЫ – АЛАШ ИДЕЯСЫНЫҢ ЖАРШЫСЫНЫҢ БІРІ

XX ғасыр басындағы қазақ зиялылары бүкіл қазақ халқы атынан іс – қимыл жасай отырып, елді экономикалық және рухани дағдарыстан шығару жолын іздестірді,қазақ халқының мемлекеттігін қалпына келтіріп, халықты жалпы адамзат құндылықтарымен таныстыруға ұмтылды. Алаш қозғалысының негізгі идеясын және Алаш партиясының бағдарламасын, қазақ зиялыларының халық бостандығы жолындағы күресін және олардың ғылыми саяси еңбектерін халыққа жеткізудегі басты құрал баспасөз беттері болып табылды.«Қазақ» газеті - алаш зиялыларының алғашқы баспа органы болса,«Сары-Арка», «Бирлик туы», «Ұран»,«Абай» сияқты газеттер мен журналдар бөлімшелері болып саналған. Бұл туралы белгілі алаштанушы Айжан Байтасова өз зерттеулеріде ««Абай» журналы қазақ демократиялық баспасөзі мен Алаш идеясын жақтағанын 1926 жылы жарық көрген Тұрар Рысқұловтың«Из прошлого казахской интеллигенции» деген мақаласынан көруге болады»деп жазады.[1-1] Қазақты алға жетелеп, саяси көз қарасының қалыптасуына жол ашқан ұлт тарихының жүгі мен жауапкершілігін мойнына алған баспасөз құралдарының бірі «Абай» журналына бүгінгі күні 100 жыл толуда.

«Қоғамдық-саяси және әдеби «Абай» журналы 1918 жылдың 4 ақпанынан Алаш (қазіргі Жаңасемей) қаласынан шыға бастаған және небәрі 12 саны жарық көрген .Журналдың негізін қалаушы және редакторлары Жүсіпбек Аймауытов пен Мұхтар Әуезов «Екеу» деген лақап атпен ашып қызмет етеді. Аймауытов 1914 жылы Семейдегі оқытушылар семинариясына қабылданып, оны 1918 жылы аяқтап шығады. Сол кезден Жүсіпбектің алашордашылармен қарым-қатынасы басталады. Мұхтар Әуезов болса, Ресейдегі саяси төңкерістер әсерінен Семейде «Алаш жастары» одағын құрып, түрлі үйірмелердің ашылуына себепші болады. Дәл сол уақытта Жүсіпбек Аймауытов пен Мұхтар Әуезов танысып, «Абай» журналына дейін, 1917 жылы «Алаш» газетіне бірігіп «Қазақтың өзгеше мінездері» атты мақала дайындайды"

Сонымен қатар басылымның Алаш идеясын жақтайтындығының ең анық көрсеткіші – № 4 сандағы Тұрар Рысқұловтың «Алашқа ашық хат» атты мақаласында:Ал, Алаш! Қабағың қатып, көңілің жабығып тұр едің, ілгері басқан аяғың кейін кетуге таянып еді. Бодандық көліңе түсіп жоғала жаздап едің... Құдай берді, жарылқайды. Ақ түйенің қарны жарылды! Өмірі, қазақ-қазақ болғалы көрмеген қуаныш басыңа келді – көрдің. Кеудесінде жаны бар, денесінде қазақтың қаны бар, жүрегінде алаштың намысы бар, ары бар, алаштың баласы! Көтер басыңды! Қуанышың құтты болсын! Тойың тойға

ұлассын! Тіріл, Алаш! Сілкін, Алаш! Қуан, Алаш! Жаса, Алаш! 21 мартта Бөкейханов, Ғаббасов, Ермеков атына Мәскеуден тағы телеграмма алдық: «Халық комиссарларымен сөйлесіп жатырмыз. Алаштың автономиясына қарсылығы жоқ. Бүгін, ертең «Алашордамен» Сталин өзі сөйлеседі», - депті Жаһанша, Халел Досмұхамедовтер. Жоғарыдағы өкілдер сабаздар екен» деп жазады Айжан Байтасова [1-2].

Алаш қайраткерлері журналға жазған мақалаларын лақап атпен жариялап отырған. Мысалы: М.Әуезов «Екеу», Ж.Аймаутов «Жас түрік», М.Дулатов «Мадияр». Абай журналында жарық көрген Мадиярдың (Міржақып Дулатов) «Алашқа» атты реквиемінде (қазалы жыр) қазақтың бұрынғы ақ киізге көтеріп сайлайтын хандары, әділ билері, ел намысын қорғай алатын батырлары болған кең сахарادا малын бағып, еркін көшіп-қонып жүрген дәуірі артта қалды дей отырып, ол заман өкінгенмен енді қайтып келмейді, сондықтан уақыттың, қоғамдық жағдайдың өзгергенін түсініп, соған сәйкес әрекет қылып, қазақ көшін оңға бастайтын адамдар керек деген ойын білдіреді. Осылайша Міржақып Дулатов бірден қазақ халқының арман-мүддесін терең түсіне білетін, қазақ қоғамында жаңадан өріс алып келе жатқан демократияшыл, бостандық сүйгіш идеялардың жаршысы екенін айқын аңғартады [2].

Ел басымыз Н.Ә. Назарбаев «Алаш» партиясының саяси әрекеттерін жоғары бағалап, өзінің «Тарих толқынында» деп аталатын кітабының бір бөлімін «Алаш мұрасы және осы заман» деп атады. Міне осы мұраны бізге жеткізе білген «Абай» журналы "Қазақ халқының мәдени өмірінде елеулі қоғамдық-саяси және әдеби оқиға болды". Тоғыз ай баспа бетін көрген «Абай» журналы қазақ елі үшін бір ғасырлық қызмет еткендей із қалдырғаны сөзсіз. Белгілі жазушы Әбіш Кекілбаев «Бағалай білмегенге бақ қонбайды, қуана білмегенге құт қонбайды» деген екен. Барымызда «Абай» сынды асыл дүниелерімізді сарғайған қалың газет-журналдар ішінен аршып, лайықты бағасын бере білейік.

Әдебиеттер

1. Айжан Байтанова «Абай» журналының шығу тарихы» Абай.kz ақпараттық порталы
2. Бейбіт Қойшыбаев «Тарихи келіссөзге – бір ғасыр» Абай.kz ақпараттық порталы

Ш.Б. Шаданова

“№ 44 ЖОББМ” КММ, Семей қаласы

Ғылыми жетекшісі: Т.К. Нукенова, тарих пәнінің мұғалімі

ШӘКӘРІМ ҚҰДАЙБЕРДІҰЛЫНЫҢ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСЫ

Өз заманының ақыны болсын, батыры болсын әркез заман келбетін тұжырымдап көрсете білген. Халқымыздың рухани мәдениетіне зор үлес қосушылардың бірі – Шәкәрім Құдайбердіұлы. Оның қалдырған "Түрік, қырғыз, қазақ хәм хандар шежіресі ", "Мұсылмандық шарты ", "Үш анық " атты еңбектерін адамгершілік мұраттарды, халықтық ағартушылық идеяларды уағыздаған мұра ретінде ұғынуымыз қажет [5]. Ұлы ойшылымыз көп ізденіп, өте көп оқыған. Ол ойлау, ойлану деген ұғымға аса мән берген, дүниенің, жаратылыстың қозғаушы күші, адам өмірінің, тіршіліктің мәні мен сыры, жан мен тән туралы түрлі ой қозғап, осы тұрғыда көптеген шығармалары жарық көрген. Ақын өз сауалдарына жауапты әркез діннен қарастырған. “Сансыз кереметті кім жаратса – тәуірі сол”, – деген екен Шәкәрім атамыз. Ол өзіне дейінгі болған, өзінің рухани ұстаздары Шоқан, Ыбырай, Абайға қарағанда, грек, Еуропа кәсіпқой философиясының тарихымен тікелей шұғылданып, оларды тек танып біліп қана қоймай өз пікірлерін, ойларын ортаға салып, айта отырып, өмірге қазақ кәсіби философиясының ірге тасын қалап, өзі де нағыз қазақтың алғаш кәсіби философы атанды. Сөйтіп қазақ философиясының деңгейін әлемдік деңгейге дейін көтерді [3].

Шәкәрім “Үш анық” деп аталатын трактатын жазуға отыз жылдай уақыт сарп етіпті. Бұл ақынның ғылымға деген үлкен жауапкершілігі мен тазалығы болса керек. Алайда ол бізге толық нұсқада жетпеген. Дегенмен, ең қажетті бөлімдері өзгертілместен сақталған. Ойшыл өз кезегінде Ақиқат деген не? деген сұрақ қояды. Оған өзі Ақиқат – әрбір адамның жанында болады немесе өзіндік өмір сүреді деп тұжырым жасайды. Ол адамның рухани жаңғыруына қажетті үш анықты айтады. Шәкәрім, затшылдық ғылы жолындағы таным мен дін жолындағы теологтардың дүниетанымы бірінші, екінші анық деп көрсетеді де:

Іздедім, таптым анығын

Тастадым ескі танығын, – деп өзі ғұмыр бойы шарқ ұрып ізденіп тапқан жолы үшінші анықты ұсынады [1]. Үшінші анығында – адам жанының жоғарылап, тазаруы үшін ұжданға сай арлы болып өмір сүруі керек дей келе ар – ұжданның қажеттілігін еске салады. Яғни, Абайда кеңінен сөз болған мораль философиясындағы жан құмарына барып ұштасатын ұждан туралы күрделі проблеманы көтереді. “Адамда нысап, әділет, мейірім үшеуін қосып айтқанда мұсылманша ұждан, орысша совесть бар. Бұл не? Істеп тұрған кім? – дей келе: “Меніңше совесть – жанның тілегі. Неге десеніз жан тіпті жоғалмайтын, бұзылмайтын нәрсе. Сондықтан тезірек жоғарылауға себеп керек кылады” дейді. Адам жанының өміршендігіне сенген адам ғана ұжданға ие бола алады. Адам өлгеннен кейін өмір жоқ дейтін адамдарда ұждан бола алмайды деп, кейінгі өмірде ар-ұжданның тек адал, әділ адамдарға ғана тән қажет екендігін айтып өтеді. Сондай – ақ, ұждан туралы ұғымы - адамды рухани тазалыққа, имандылыққа жетелейтін ілім [5].

Философия ғылымының докторы Қ.Бейсеновтың “Ол үшін әрине Шәкәрімді айыптаудың еш жөні жоқ өйткені, өз көзқарасында үндес келетін ағымдарға бейтарап қалған ойшыл философия тарихында кездескен емес, мүмкін енді кездеспейтін де шығар” деуі көңілге қонымды [3].

Бүгінгі қоғамымыздағы рухани ізгілік бағытында адами құндылықтарды бойға сіңіру сынды мәселелердің жауабын Шәкәрім атамыздың құндылығы жоғалмайтын еңбектерінен табамыз. Әрине, “Үш анық” еңбегі сонау қуғын – сүргінге ұшыраған қилы заманда жазылған еді. Сонымен Шәкәрім «адамзатты бауырластыққа бастайтын жол – мұсылмандық» деп ең алдымен ислам дінінің негізінде дүниетанымды қалыптастыруды, оны адамгершілік тәрбиесінің басты элементі, иман- тірегі ретінде қабылдауды мұрат ете отырып, «Мұсылмандық шартын» жазды. Қазіргі біздің жағдайымызда, мен нағыз мұсылманмын дейтін жанға жоғарыда қарастырылған мәселелер таңсық еместігі хақ. Алайда адасып әрі қарайып қалған жүректерді қалпына келтіруге қаухары жететіндігі анық. Шәкәрімнің ойлары, ілімі сол кездегі кең таралған діни догмаға қарсы күресте үлкен соққы болып тиді [4].

Әдебиеттер

1. Құдайбердіұлы Ш. Мұсылмандық шарты. – Алматы: 1993
2. Құдайбердіұлы Ш. Үш анық. – Алматы: 1991
3. Шәкәрім (Өмірі мен творчествосы жайында) // Қазақ әдебиеті. – 1988. – 15 сәуір
4. Бердібаев Р. Шежірелі Шыңғыстау (Шәкәрімнің тойынан соң) // Лениншіл жас. – 1988. – №55
5. Қалижанұлы У. Қазақ әдебиетіндегі діни-ағартушылық ағым. – А.: 1998

Г.А. Қанағатова

«Приречное жалпы орта білім беретін мектебі» КММ, Семей қаласы, Приречное ауылы
Ғылыми жетекші: Б.Б. Абенов, тарих пәнінің мұғалімі

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТАРИХИ ЕСКЕРТКІШТЕРІ

Ортақ типологиялық белгілері бойынша ескерткіштер негізінен 4 түрге бөлінеді: археологиялық ескерткіштер, тарихи ескерткіштер, сәулет өнері ескерткіштері, монументтік өнер ескерткіштері. Сондай-ақ, ескерткіштерге тарихи-танымдық немесе тарихи-көркем құндылығы бар жазбаларды да жатқызуға болады. Оған адамзаттың көне заманнан күні бүгінге дейінгі дамуы жолындағы түрлі саладағы аса маңызды жетістіктерінің ерекше қайталанбас заттық-рухани үлгі-нұсқаларын жатқызамыз. Адам өміріндегі оқиғаларды, белгілі бір елдің, халықтың басынан кешкен тарихи кезеңін еске түсіретін құндылықтарды, қастерлі мұраларды ескерткіш деп атау қалыптасқан. Оларды шартты түрде ауыз әдебиеті ескерткіші, жазба ескерткіші, өнер ескерткіші, сәулет ескерткіші, ұлттық дәстүрлі қолөнер ескерткіші, діни ескерткіш, т.б. деп те түрліше жеткізуге болады. Мәселен, адам қабірінің басындағы оба, қорғандардың, Сақ дәуірінен, Көне түркі кезеңінен жеткен тас мүсіндер, құлпытас, қойтас, сағана, төртқұлақ, кесене, т.б. археологиялық және сәулет ескерткіштері – ең алғашқы ескерткіш түрлері қатарына жатады. Ал монумент деген ұғымның мағынасы – ұлы тұлғаларды, белгілі қайраткерлерді немесе елеулі тарихи оқиғаларды есте қалдыру үшін жасалатын мүсіндік туынды. Монументтер әдетте,

дүние салған адамның құрметіне тұрғызылады. Ескерткіштің кең тараған түрі де - осы, көлемі нақты үлкендеу мүсіндік бейнелер. Олар, көбінесе көрнекті жерлерге, қаланың орталық алаңына, саябаққа, тарихи орындарға, тарихи адамдардың туған жерлеріне, ұрыс даласына орнатылды.

Қазіргі Қазақстан территориясы екі ежелгі мәдениеттің тоғысқан жерінде орналасқан – көшпенді және отырықшыл. Олар көптеген ғасырлар бойы қатар өмір сүріп келген, үздік материалды және рухани жетістіктермен бөліскен. Бұл жерде көп халықтар, ежелгі өркениеттер мәдени ескерткіштері пайда болған. Қазақстандағы 25 мың тіркелген ескерткіштер арасында алғашқы адамдардың тұрақтары, мыңдаған жылдар бойғы тарихы бар қалалар бар. Осы мыңдаған археологиялық куәліктер арасында ежелгі, ортағасырлық, шығыс сәулет өнерінің құнды қазынасы жатыр. Жамбыл облысындағы Айша-Бибі кесенесі – Қазақстан территориясында VII-VIII ғасырларда құрылыс технологиясының даму деңгейінің зор екендігін көрсететін тағы бір әлемде қайталанбас сәулет туындысы. Түркістандағы Қожа Ахмет Яссауидің кесенесін ЮНЕСКО әлемдік ескерткіш деп таныды. 2004 жылы Қазақстан Республикасы Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев бастамасымен негізгі тарих пен мәдениет ескерткіштерін қалпына келтіру, реставрациялау, консервациялау және мұражайландыру болып табылатын «Мәдени мұра» Мемлекеттік бағдарлама жасалып, қабылданды. Қазақстанның тарихи және мәдени ескерткіштері – бүкіл тарихи аумақтарында көрсетілген ғимараттар, мемориалдық үйлер, некропольдер, кесенелер және жеке кісі жерленген жерлер, монументалды өнердің туындылары, тас бейнелер, жартас суреттер, археология ескерткіштері, Қазақстанның мемлекеттік тарихи және мәдени нысанасының ішіне кіретін ескерткіштер. Олар тарихи, ғылыми, архитектуралық, көркем және мемориалдық айрықша мағына білдіреді. Тарихи және мәдени ескерткіштердің тізбелері мемлекеттің қорғауында.

Көне тарихи мұралар әсіресе, біз зерттеуімізге нысан етіп отырған Қазақстандағы тарихи ескерткіш мұралардағы білім мен тәрбие мәселелері негізінен рухани адамгершілік бағытта болған. Қазіргі кезде туризмнің өте қарқынды дамуына байланысты жоғарыда аталған тарихи ескерткіштер арқылы біз елімізді дүниежүзіне таныта аламыз. Осы құндылықтарымызды қорғау және оны қайта қалпына келтіріп отыру кезек күттірмейтін мәселелердің бірі. Тарих және мәдениет ескерткіштерін қорғау мемлекеттік деңгейдегі шара болып табылады және өскелең ұрпақ тәрбиесінің маңызды бөлігін құрайды, тар мағынасында – ұлы тұлғаларды, белгілі қайраткерлерді немесе елеулі тарихи оқиғаларды есте қалдыру үшін жасалатын мүсіндік туынды. Бұл атау монумент деген ұғымның мағынасына жақын. Алайда, ескерткіштер әдетте дүние салған адамның құрметіне тұрғызылады. Түркістандағы Қожа Ахмет Яссауидің кесенесі сәулетті құрылыстың Орта Азия мен Қазақстандағы ең үлкен жебе формалы күмбезден көмкерілген орталық залдың-қазандықтың айналасында топталған, пайдалану мақсаты мен аумағы әр түрлі 30 астам бөлмелері бар.

Е.Е. Амангельдина

КГУ «Индустриально-технологический колледж».

Научный руководитель: Е.А. Гордеева, О.В. Мамедова, мастер производственного обучения

ЛЮБИМОЕ КАФЕ В ГОРОДЕ, В КОТОРОМ КОМФОРТНО ЖИТЬ И РАБОТАТЬ

2018 год – юбилейный для Семей. За триста лет его жизнедеятельности есть что поведать. История города – это не только факты и события, это еще и воспоминания, переживания, сохранившиеся в памяти горожан. В Послании Президента народу Казахстана на 2018 год говорится о городах, в которых комфортно жить и работать. Как известно, в формировании феномена городской культуры входит и такая составляющая, как стереотипное мышление жителей. Например, любимые места горожан. Об одном из таких, находящихся в самом центре Семей (улица Интернациональная, 43) хотелось бы рассказать.

Целью работы ставится отследить историю точки общепита города Семей через жизнь, работу и судьбы людей. В ходе исследования использованы сведения информаторов, с которыми авторы знакомы лично, фото семейных архивов. Подбор предоставленного в работе материала свидетельствует о том, что простые горожане могут быть творцами истории (семьи, города, страны). В связи с вышеуказанным, актуальность работы трудно переоценить .

Все течет, все меняется – говорили древние. С течением времени меняемся не только мы, но и лицо нашего города. Пожалуй, только старожилы Семипалатинска помнят такие, некогда любимые места, как кафе “Росток”, кафе “Журавушка”, ресторан “Алтай”.

Еще с советских времен излюбленным местом горожан стал Детский парк “Малышок”. Досуг проводили целыми семьями. После аттракционов, любили посидеть в кафе-мороженое. Здесь всегда былолюдно.

На смену восьмидесятым, где жизнь текла тихо и размеренно, пришли бурные девяностые годы. С разрывом хозяйственных связей остановилось производство, сократилось государственное участие в экономике, в том числе и деятельности общепита, к структуре которого относилось кафе - мороженое в Детском парке Семипалатинска. Это были трудные времена для всех. Не все, что некогда так любили, удалось сохранить. Маленькому кафе - мороженое у Детского парка повезло. Нашлись люди, которые захотели и смогли выкупить это кафе у государства. Это были жители поселка Восточный, 3 линии, семья «N». Хозяин семейства Иван его супруга Надежда были сами работающие люди и детей своих Николая и Татьяну воспитывали в труде. Все соседи знали их как добрых, хлебосольных людей. И вот серое, скромное кафе-мороженое преобразилось в современный бар “У Татьяны”.

Для обслуживания Детского парка и работы кафе штат формировали из хорошо знакомых и соседей. При этом вся дружная семья «N» не сидела сложа руки. Татьяна – молодая, энергичная, перспективная возглавила кафе. Оно стало любимым местом отдыха молодежи девяностых.

Жизнь и работа кипела и бурлила, но постучалась в дом большая беда – трагически погибает сын Николай, вскоре умирает дочь Татьяна. Родители продают семейный бизнес уезжают далеко отсюда.

Сегодня кафе “У Татьяны” – ресторан “Кофеман” выглядит как все современные здания. Стильное кафе-ресторан с красивым интерьером, с хорошей кухней (кухня смешанная), с залом на 120 мест, где вечерами играет живая музыка. Кафе приятно удивляет ценами и оставляет хорошее впечатление. Посетители бывают здесь независимо от времени года и работы детских аттракционов.

Здесь трудятся выпускники Индустриально-технологического колледжа города Семей, которые обращают наше внимание на профессиональный подход руководства к организации производства в кафе. Геннадий Седых нам поведал о том, что периодически приглашаются на работу повара-специалисты итальянской, китайской и других кухонь мира. Это способствует гастрономическому знакомству, обмену опытом, и развитию нашей профессии повар. Более того, руководство и персонал занимается благотворительной деятельностью.

Сейчас весь мир и мы, в том числе, входим в эпоху новой промышленной революции. Современные технологии меняют мир. Глобальные технологические сдвиги несут в себе как вызовы, так и новые возможности роста. Хочется верить, что все это даст импульс развитию ресторана в самом центре города, который в памяти семейчан все еще остается маленьким уютным кафе, куда всегда хочется попасть и посидеть с семьей, друзьями, с теми, кто дорог твоему сердцу.

В.В. Полевик

КГУ «СОШ №15» г.Семей

Научный руководитель: Ш.А. Карибжанова, учитель русского языка и литературы

РОЛЬ ШЕЖИРЕ В КАЗАХСКОЙ КУЛЬТУРНО - ИСТОРИЧЕСКОЙ ТРАДИЦИИ

*Гордиться славою своих предков не только можно, но и должно,
не уважать оную есть постыдное малодушие.*

А.С. Пушкин

Шежире – генеалогическая таблица у казахов и кипчакских народов. Как правило, представляет собой письменное или устное перечисление предков по прямой мужской линии. Также распространен синонимический вариант шежіре – Жеті Ата – считается, что знание шежире (или своих предков до седьмого колена) является обязательным для каждого казаха.

Предания, сказания о происхождении какого-либо этноса, рода, племени должны выступать составным элементом исторических исследований, иначе возможно смешение полумифических и реальных исторических событий.

Понятие «шежіре» впервые встречается в словаре тюркских наречий Махмуда Кашгари «Диуани лугат ат-тюрк». Здесь данный термин представлен огузским словом сежіле. Как утверждал сам М. Кашгари, данный словарь он создавал, используя помимо пословиц, поговорок, поэм и эпосов, также устные генеалогические родословные – сежіле [1]. Тем самым, М. Кашгари является одним из первых ученых, широко использовавших в качестве исторического источника по древнетюркской истории устную генеалогическую традицию.

Активно использовал данные генеалогий М. Дулати при написании «Тарихи Рашиди». Он одним из первых в мировой исторической науке начал исследовать роль и место устной генеалогии в казахских степях. При этом он отмечал, что устная генеалогическая историческая традиция служила для казахов основой преемственности поколений, и необходимого для этого знания о жизни предков [2]. Исследованиями различных аспектов именно казахской устной генеалогической традиции ученые стали заниматься лишь с XIX века. Среди них изучением генеалогических преданий, использованием шежіре как исторического источника занимались Ч. Ч. Валиханов, М.Ж. Копеев, Шакарим Кудайбердиев. Чокан Валиханов, основываясь на генеалогических преданиях и легендах, показал, что представители Старшего жуза произошли от рода уйсунув, родоначальником которого был Майкы-би.

«...Люди дорожили честью. Когда упоминали имя предков и звали к роду, люди рода, забыв личные обиды, забыв вражду, шли на выручку обиженного сородича», – утверждал в Тридцать восьмом слове «Слов назиданий» Абай Кунанбаев [3].

Итогом многолетнего сбора и составления исторической летописи казахских жузов, тюркских родов и племен Шакарима Кудайбердиева явилась его книга «Родословная тюрков, киргиз-казахов и ханских династий» («Шежіре»), изданная в 1911 году в Оренбурге.

Вышесказанное позволяет заключить – традиция шежіре является одним из литературных памятников, иллюстрирующих преемственность традиций евразийских степей. Тем самым, шежіре выступали для казахов основой преемственности опыта поколений и дальнейшего развития и, соответственно, имели особое значение в казахской культурно-исторической традиции. Шежіре коренится в традиционной системе ценностей и жизнеобеспечения казахов, оно выступало источником исторических знаний о своем роде, осмыслением его исторического положения, кодифицировало социально-политическую организацию казахского общества в виде важной значимости для него родоплеменной организации, посредством чего выстраивался более высокий уровень – идентификация по принадлежности к этносу «казах».

Как бы то ни было, родоплеменное деление казахов, – это часть культуры народа, которая должна восприниматься ее носителями именно таким образом, не влияя на общественную и профессиональную деятельность и взгляды людей. У нее есть свои положительные и отрицательные последствия как для частной, так и социальной жизни, как и у любого иного значительного элемента мировоззрения человеческих обществ.

Литература

1. Қашқари М. Түрік тілінің сөздігі: (Диуани лұғат ат-түрік): 3 томдық шығармалар жинағы / Алғы сөзі мен ғылыми түсініктерін жазған А. Егеубай. – 1 т. – Алматы: ХАНТ баспасы, 1997. – 590 б.
2. Дулати М.Х. Тарихи Рашиди. – Алматы: М.Х. Дулати қоғамдық қоры, 2003. – 616 б.
3. Абай Кунанбаев, стихотворения, поэмы, проза. – Москва: Госуд. издат. худ. литер., 1954.-С.389

СЕКЦИЯ № 3: ОРЫС ЖӘНЕ ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫ

СЕКЦИЯ: РУССКАЯ И ИНОСТРАННАЯ ФИЛОЛОГИЯ

М.К. Salmenbayeva

Nazarbayev Intellectual School of physics and mathematics in Semey

Research leader: K.T. Yessimbekova, teacher of English

THE USAGE AND TYPES OF ENGLISH IRONY

Irony has turned to an inalienable part of our lives. Irony is often misused nowadays and majority of people, who think they know what it is, actually are profoundly mistaken.

Irony is a literary technique in which words are used in such a way that their intended meaning is different from the actual meaning of the words. Irony first came into use thousands of years ago, in Ancient Greece. The word "irony" comes from the Greek word *eiron*, a stock character in ancient Greek comedy who feigns stupidity in order to deceive and defeat the *alazon*, an incompetent show-off. Both characters pretend to be something other than what they are: the *eiron* is not actually stupid, while the *alazon* is not actually capable. This contrast between "what seems to be" and "what is" is the root of all the different kinds of irony.

There are 3 types of irony:

- **Verbal irony.** When the speaker says the opposite of what he means. For example, saying "What a wonderful day!" when the day was actually very unlucky. Often verbal irony and sarcasm are muddled together, but there are several nuances. All sarcasm fits the definition of verbal irony, but not all verbal irony is sarcastic. Sarcasm is used to mock something or someone. For instance, when you are saying "You were meant to be a cook" to someone who cannot cook at all, you are being sarcastic.
- **Situational irony.** When what happens is completely opposite of what was expected. *The quietest kid in the class singing heavy metal on the discotheque* can be an example.
- **Dramatic irony.** When an audience seems to know more about the situation than the main characters do. This is a great story-telling device. It is used a lot in literature or cinematography.

We can find examples of irony everywhere. Books, stories, movies, our life itself contain irony in it. It adds a note of humor, delight, and astonishment, that's why writers tend to use it frequently. Irony makes a plot more powerful and sophisticated. It can keep reader in suspense from the beginning to the very end of the story. Dramatic irony is an inherent part of the horror stories and films. At the end of "The Night of Living dead", Ben, the main character is the only human left alive in the house after a zombie attack. But when the police arrive looking for survivors and see Ben in the window, they think he is one of the walking dead and shoot him on sight. Only the audience actually knows what had happened.

An awareness of all characteristics of irony is not only rewarded because one can feel the effect of it, but without it one cannot grasp the whole essence of the examples of irony that poets, writers have to convey. For instance, William Shakespeare neatly used irony in most of his works. They, probably, would not create the same impressive and empathic effect, if irony weren't included. In *Romeo and Juliet*, Romeo thinks Juliet is dead, but the audience knows she is not or in a tragedy "Othello", Othello blames Desdemona for lying to him, but, in fact, she has been truthful. Irony is literally the whole point of these stories, of how unpredictable and bizarre our life can be. It conveys the authors idea, thus you can feel how characters mood fluctuates and varies. You begin to understand yourself and everything around you.

Summing up our review of usage, types of irony, we come to the conclusion that it is hard to precisely describe how indispensable and significant irony is, but if you will dig a little deeper, you'll realize that many things would lose their gist and would not be the same without it.

Литература

1. <https://www.litcharts.com/literary-devices-and-terms/dramatic-irony>
2. <https://literarydevices.net/10-examples-of-irony-in-shakespeare/>
3. <https://en.wikipedia.org/wiki/Irony>
4. <https://www.youtube.com/watch?v=IiR-bnCHIYo>
5. https://www.youtube.com/watch?v=tqg6RO8c_W0
6. <https://www.youtube.com/watch?v=RZFYuX84n1U>

G.K. Salmenbayeva

Nazarbayev Intellectual school of physics and mathematics in Semey

Research leader: K.T. Yessimbekova, teacher of English of NIS

THE USAGE OF ENGLISH OXYMORON

The walking dead, reality show, forced choice, what from your point of view, links all of these collocations together? If you will go deeper into their meaning, you might notice that they are opposite. It is known as an oxymoron.

Oxymoron is a figure of speech in which two opposite ideas are joined to create an effect. The common oxymoron phrase is a combination of an adjective preceded by a noun with contrasting meanings. As a matter of fact, from the Greek ‘oxy’ means ‘sharp’ and ‘moron’ means ‘dull’. In our everyday life oxymoron is used oftentimes and we do not have a hunch that this astonishing rhetorical device is around us. We are all surrounded by natural acting people, white chocolate, original copies and other seriously funny things.

Why do we use this figurative device? Maybe to make our speech more vivid, to define a dramatic effect of it, to clarify the different shades of meaning, to impress and captivate the readers. All above mentioned ideas have their significance, but we would like to analyze its importance in our routine life. For instance, let’s compare the following examples:

- His new girlfriend is **beautiful**.
- His new girlfriend is **awfully pretty**.

Unlike the adjective ‘beautiful’, in the second example oxymoron ‘awfully pretty’ creates more colorful picture in the readers’ mind. Or:

- I am not sure about my feelings.
- I find no **peace**, and all my **war** is done
- I fear and hope, I **burn** and **freeze** like ice,
- I flee above the wind, yet can I not arise (Petrarch’s 134th sonnet by Sir Thomas Wyatt).

As you can see, oxymoron is a key to an abundant and weighty speech. People definitely will be impressed and get emotional splash. That is the reason why considerable amount of famous people, such as John Donne (O **miserable abundance**, O **beggarly riches!**), Calvin Trillin (It happens to be true that **health** food makes me **sick**.) made an oxymoron a part of their life. Furthermore, you can find this figurative device in songs. For example: ‘The **sound of silence**’ by Disturbed, ‘**Lonely together**’ by Avicii and Rita Ora.

Oxymoron often can be compared with a paradox, the other stylistic device. Of course, oxymoron and paradox (a statement that seems contradictory, but is actually true) have some common properties. Here you can see an example of a paradox: I must be cruel to be kind (‘Hamlet’ by William Shakespeare). A paradox may consist of a sentence, or even a group of sentences. An oxymoron, on the other hand, is a combination of two contradictory or opposite words, which can be found both in literature and casual life, like deafening silence, open secret, sweet sorrow, sad joy, wise fool etc.

Let’s analyze some instances of oxymoron and paradox. In the expression **sad joy**, it is not ‘joy’ that produces ‘sadness,’ it is ‘joy’ that is somehow mitigated by ‘sadness’. In this sense, the cause of ‘joy’ is not the cause of ‘sadness’; there are different underlying causes. **Sad joy** can be paraphrased as ‘sadness caused by some event that also produced joy’, as in “Her eyes shone with relief and sad joy.”

As for the example of oxymoron **wise fool**, we can find this collocation in language instances like *Be not a fool, even worse, be not a wise fool* for **a wise fool** thinks himself wise when he is indeed a fool. It can be paraphrased as ‘a fool who does not realize he is a fool and believes he’s very wise instead.’ So what the word **wise** does is highlight an attribute of fools, the attribute of being too prideful to be aware of one’s own foolishness.

More instances of oxymoron and paradox can be found in *clamorous silence, paid mortgage, calm disturbance, pleasing pains, loving hate, false truth, the sound of silence*.

Here are some humour cases of paradox: Do not read this sentence, snail –paced in a hurry; examples like hell’s angels, deafening silence create a dramatic effect. We can observe, *false truth* and **the sound of silence** are cases of oxymoron in which the main purpose is to make the addressee deeply think about what they mean.

In our research we have drawn a clear-cut distinction between oxymoron and paradox: the former is restricted to just two or three predicates; the latter has a propositional dimension.

We have not only identified the difference and likeness of oxymoron and paradox, but we have also studied its operations: oxymoron is accomplished via the same operations as paradox and it may also appear in combinations with overstatement (e.g. This is terribly excellent) and understatement (e.g. He's a bit of a stupid genius)

Summarizing all of the things said above, oxymoron is one and only rhetorical device, which found wide application in literature, everyday communication and modern life itself.

Literature

1. <https://literarydevices.net/oxymoron/>
2. <https://study.com/academy/lesson/oxymoron-in-literature-definition-purpose-examples.html>
3. <https://www.thoughtco.com/oxymoron-figures-of-speech-1691467>

Н.К. Кадырова

Назарбаев Интеллектуальная школа физико-математического направления г.Семей
Научный руководитель: Бодеева А.А, учитель русского языка и литературы

ФУНКЦИИ ОККАЗИОНАЛИЗМОВ В СОВРЕМЕННОЙ КАЗАХСТАНСКОЙ ПРЕССЕ

Одним из индикаторов развития уровня русского языка являются окказиональные единицы. Наиболее точным мы считаем определение, данное Земской Е.А. «Окказионализмы – это речевые явления, возникающие под влиянием контекста, ситуации речевого общения для осуществления какого-либо актуального коммуникативного задания, главным образом для выражения смысла, необходимого в данном случае». Окказионализмы, или авторские новообразования, – характерное речевое явление для современной казахстанской прессы. Об этом свидетельствуют такие популярные издания, как «A&F.kz», «Gazeta.kz», «Tengry.news», «Nur.kz», новости Mail.ru, «Caravan.kz», «Time.kz». «Художники встречают весНЮ», «интербредация», «АСТАНАвилась в шаге...», «Келинизация и келинизаторство», «Образование без чипсопитания» – это малая часть того фактического материала, которая послужила в качестве объекта исследования и позволила нам поставить четкую цель: выявить функции окказиональных единиц.

Мы провели лексико-семантический анализ окказионализмов и выявили наиболее типичные продуктивные и непродуктивные способы образования окказионализмов.

К первой группе относятся такие окказионализмы как *прошерстить* (при помощи приставки при-), *книговорот*, *шинотаун*, *чипсопитание*, *самсовоз*, *тракторовод* (сложение двух основ), *прошерстить*, *интернет* – *независимость*, *перебдеть*, *недобдеть*. *Продуктивные способы- графика, каламбур, контаминация*. (PRIORитеты), через использование аббревиатуры с сопутствующей заменой букв (воОБСЕ), или без замены («каДЕТСТВО кончилось!») «*ПРОзрение*» (название одной из офтальмологических клиник Восточно-Казахстанской области). Графическая форма этих слов не всегда может быть передана фонетически, поскольку звуковая оболочка во многих случаях бывает недостаточной для адекватной интерпретации авторской интенции. Визуальное восприятие и контекстуальное окружение являются обязательными составляющими семантизации этих окказионализмов. Каламбур – это фигура речи, «содержащая нарочитую или невольную двусмысленность, которая возникает благодаря соединению в одном контексте двух или более значений одного и того же слова (любого речевого отрезка) или использованию сходства в звучании разных слов, приводящей к игре значений и звучаний слов с различными стилистическими целями, чаще всего с целью создания комического эффекта». Вот как «играют» со словами и звуками казахстанские журналисты: *келинизация* – по аналогии со словом «колонизация»; «колесо *оборзения*» – вместо обозрения, *угробление* созвучно со словами *огробление*, *угробить*, *интерБРЕДация* как интерпретация, *нерадители* и *поперчители* – нерадивые и те, кто «добавляет перца» и так в непростой ситуации с лишением прав на детей. Игра слов на уровне целого заголовка тоже впечатляет: «*Победа Подобедовой*», «*1000 и 1 нож*», «*Я бомбею, дорогая редакция*», «*Без бумажки мы букашки*» и пр.

В ходе анализа данных мы пришли к выводу, что функционирование авторских слов и фраз в казахстанской публицистике носит разнообразный характер: рекламный, комический, информативный, реже номинативный.

Проведенный лингвистический эксперимент позволил сделать вывод о том, что обнаруженные нами окказионализмы носят в большей степени рекламный характер. Эпатирующие заголовки статей, как мы и предполагали, «цепляют» внимание читателя и пробуждают интерес. Для проведения эксперимента мы выбрали группу, состоящую преимущественно из учащихся 11-12 классов, и предложили им статьи, содержащие в заголовке окказионализмы, а потом и без них. Оригинальное словотворчество отечественных журналистов в виде таких заголовков как «НИШ, зачем мудрИШЬ?», «Люди белой халатности» и другие привлекло внимание старшеклассников, и в течение нескольких минут ими было прочитано несколько статей. Таким образом, гипотеза нашего исследования была полностью подтверждена: окказиональные единицы в современной печати носят рекламный характер.

М.М. Мушекенова

КГУ «Средняя школа имени Н.Баймуратова»

Научный руководитель: Бейсекина Бакыт Аскарвна, учитель русского языка и литературы

ТАЙНЫЙ СМЫСЛ РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК

На свете нет человека, который не знал бы хоть одной сказки. Все мы читали, слушали или пересказывали их. И то, что мы слышали в детстве, заложило программу на всю жизнь, ведь слушая сказки или рассказывая их, люди осознают себя, свои помыслы, мечты и надежды. Но что мы знаем о своих любимых с детства сказках? Содержание, имена и поступки героев? Это всё на поверхности. Но есть глубинные пласты, о которых знали те, кто эти сказки создавал, но совершенно позабыли мы, читающие или слушающие эти сказки спустя века. Актуальность данной темы определила цель работы: раскрыть изначальный смысл сказок «Колобок», «Курочка Ряба», «Репка» и «Царевна-лягушка» и выяснить значение.

В соответствии с поставленной целью была выдвинута следующая гипотеза: несмотря на широкую популярность русских народных сказок, их идейно-философское содержание зачастую остается неразгаданным. Для достижения цели и проверки гипотезы были определены следующие задачи:

1. Изучить критическую литературу по теме исследования;
2. Разработать анкету, которая проверит, знают ли респонденты скрытый смысл сказок;
3. Провести анкетирование, проанализировать полученные результаты, сделать соответствующие выводы;
4. Составить справочник основных мифологических образов и устаревших слов к изученным сказкам.

В данной работе были использованы следующие методы исследования:

1. Изучение монографических публикаций и статей;
2. Чтение и построчное размышление над сказкой;
3. Анкетирование.

Работа по теме исследования проводилась в несколько этапов:

1. Накопление фактического материала;
2. Научно-обоснованное содержание и выводы.

Что такое сказки? Классификация русских народных сказок. Происхождение слова «сказка» Сказки на Руси известны с древних времен. Рассказывание сказок – старый русский обычай. Еще в давние времена исполнение сказок было доступно каждому: и мужчинам, и женщинам, и детям, и взрослым. Были такие люди, которые берегли и развивали свое сказочное наследие. Они всегда пользовались уважением в народе. Однако в русском языке само слово «сказка» сравнительно позднее. В современном значении оно появляется не раньше XVII века. Однако древняя и средневековая Русь этого слова не знали. Но это не значит, что не было сказок. Обратимся к определению слова «сказка». В словаре литературных терминов находим такое определение: «Сказка – народная (употребляя термин в самом широком значении) - всякий устный рассказ, сообщаемый слушателям в целях занимательности.

(6) В историческом словаре сказано: «Сказка – один из основных жанров фольклора, эпические, преимущественно прозаические произведения волшебного, авантюрного или бытового характера с установкой на вымысел. Генетически восходят к мифологическим сюжетам и часто несут в себе отголоски мифических обрядов. (7) В энциклопедическом словаре сказано, что «сказка – один из основных жанров фольклора, эпическое, преимущественно прозаическое произведение волшебного, авантюрного или бытового характера с установкой на вымысел». (8) В своей работе мы будем придерживаться следующего определения: сказка – это один из основных жанров фольклора, преимущественно прозаическое произведение волшебного, авантюрного или бытового характера с установкой на вымысел. Сказка – это не просто развлекательное произведение, но и текст, который содержит в себе рассыпанные символы, которые необходимо расшифровать, чтобы понять предостережения, намёки и разгадать загадки времени. Авторы данной работы предприняли попытку познакомиться со скрытым смыслом самых популярных русских народных сказок и выяснить, удалось ли читателям самостоятельно разобраться в глубинном смысле всем хорошо знакомых сказок. В результате проделанной работы авторы достигли поставленной цели и выяснили изначальный смысл сказок «Колобок», «Курочка Ряба», «Репка» и «Царевна-лягушка», а также определили значение устаревших слов, которые упоминаются в русских народных сказках. Проведя анкетирование и проанализировав его результаты, авторы работы подтвердили выдвинутую гипотезу: несмотря на широкую популярность русских народных сказок, их идейно-философское содержание зачастую остается неразгаданным. Следовательно, чтобы не прервать нить времени между вчера, сегодня и завтра, нам необходимо перечитывать хорошо «знакомые» сказки, чтобы понять всё, что завещали в своих сказках наши предки.

Проведенное нами анкетирование показало:

1. Далеко не все учащиеся 6, 8, 9, и 11 классов отличают русские народные сказки от литературных;
2. Многие учащиеся не знают значение устаревших слов, которые встречаются в сказках;
3. Большинство читателей не знакомо с тайным смыслом русских народных сказок.

Чтобы попытаться исправить сложившуюся ситуацию и помочь учащимся понять изначальный смысл хорошо знакомых русских народных сказок, авторы данной работы составили «Справочник мифологических образов и устаревших слов к сказкам «Колобок», «Курочка Ряба», «Репка» и «Царевна-лягушка»

Литература

1. Коровина, Е.А. Знаем ли мы своими любимые сказки? Скрытый смысл, зашифрованный сказочниками. Читатем между строк/ Е.А.Коровина.-М.: ЗАО Издательство Центрполиграф, 2013. – 381 с., ил.
2. Особенности русских народных сказок. Ресурс: <http://skazki.smeha.net/russkie/info.html>; Просмотрово 4.02.2014
3. Пропп В.Я. «Обозначение понятия «сказка» на разных языках». Ресурс: http://ec-dejavu.ru/f-2/Fairy_tale.html; Просмотрово:
4. Русские народные сказки для детей. Ресурс:<http://dети-online.com/stati/russkie-narodnye-skazki-dlja-detei/>;
5. Сказка. Этимологический словарь русского языка. – М.: Прогресс М. Р. Фасмер 1964—1973 Ресурс: <http://linguistic-dictionary.info/word/s/Skazka-14596.html>
6. Сказка. Словарь литературных терминов. Ресурс: <http://enc-dic.com/lit/Skazka-455.html>;
7. Сказка. Исторический словарь. Ресурс: <http://www.onlinedics.ru/slovar/his/s/skazka.html>;
8. Сказка. Энциклопедический словарь. Ресурс: <http://www.onlinedics.ru/slovar/bes/s/skazka.html>;
9. Сказка. Этимологический словарь Крылова. Ресурс: <http://linguistic-dictionary.info/word/s/Skazka-14596.html>;
10. Толковый словарь. С.Лапатухин

А.С. Сарбиева
«Филиал «Назарбаев Интеллектуальная школа
физико-математического направления г. Семей» АОО НИШ
Научный руководитель: С.Б. Ертуганова, учитель русского языка и литературы

ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА ПРОЦЕСС ЗАИМСТВОВАНИЯ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ В СФЕРЕ МАРКЕТИНГА (НА ПРИМЕРЕ НИШ ФМН Г. СЕМЕЙ)

Вопрос исследования:

Как влияют современные процессы глобализации на заимствование в русском языке в сфере маркетинга?

Цель исследования:

1. Обосновать причину процесса заимствования маркетинговой лексики в русском языке.
2. Выявить влияние мировых процессов и их последствия на заимствование в русском языке.
3. Показать вовлеченность учеников НИШ города Семей в современные процессы глобализации и применения заимствованной лексики маркетинга.

Назарбаев Интеллектуальные школы стремятся сформировать лингвистическую компетенцию учащихся с целью развития навыков эффективной коммуникации [Образовательная программа АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» – NIS-Program, Астана, 2015г.] Изучая основы экономики и маркетинга, столкнулась с огромной узкоспециальной терминологией в области маркетинга, которая используется в работе с материалами на уроках как гуманитарного, так и политехнического циклов. Возник интерес в исследовании проникновения, заимствования и укоренения лексики маркетинга в русский язык и, соответственно, определить обусловленность и уместность использования именно заимствованной лексики, а не эквивалентов в русском языке.

Внедрение иноязычных слов определяется контактами народов, что вызывает необходимость называния (номинации) новых предметов и понятий. Такие слова могут быть результатом новаторства той или иной нации в какой-либо области науки и техники. Они также могут возникнуть как следствие снобизма, моды. Существуют и собственно лингвистические причины: например, необходимость выразить при помощи заимствованного слова многозначные русские понятия, пополнить выразительные (экспрессивные) средства языка и др. Все слова, попадая из исходного языка в язык заимствующий, проходят первый этап – проникновения.

Постепенно слово иностранного языка, благодаря частому использованию в устной и письменной форме, приживается, его внешняя форма приобретает устойчивый вид, происходит адаптация слова по нормам заимствующего языка.

Это период заимствования, или вхождения в язык. На этом этапе еще заметно сильное семантическое (относящееся к значению) влияние языка-источника.

Последний этап проникновения иностранного слова в заимствующий язык – укоренение, когда слово широко употребляется в среде носителей языка-восприимчика и полностью адаптируется по правилам грамматики этого языка.

Практическая часть работы представлена проведением опроса учащихся НИШ ФМН г. Семей, в котором были заданы вопросы на понимание и применение лексики заимствования, исследованием процесса заимствований в русском языке в сфере экономики и бизнеса.

Результаты проведенного опроса. Заимствованные слова входят в активный словарный запас 80% учеников. Более 20% учеников используют заимствования, так как хотят «быть в тренде». Это обусловлено процессом американизации, в следствие чего заимствованные слова воспринимаются как требование современного мира. Около 30% учеников используют заимствования, так как хотят быть более точными в выражении своих мыслей, потому что многие иноязычные слова являются единственными наименованиями соответствующих реалий. И, наконец, 50% опрошенных лиц используют иноязычные слова, чтобы выразиться лексикой, соответствующей той или иной сфере деятельности. То есть, это говорит нам о том, что представленные в опросе слова маркетинговой лексики являются неотъемлемой частью словарного состава учащихся, которых интересует тема нашего исследования. Следовательно, можно даже считать закономерным включение заимствованных слов в русскую лексику.

Заемствованное слово	Примеры укоренения заимствованных слов в русском языке (на примере НИШ)
Рейтинг [англ. rating]	В электронном дневнике учеников НИШ ведется система рейтинга.
Инвестиция [англ. investments]	Инвестиционные фонды Казахстана начали активацию с новой подачей (уроки географии).
Менеджмент [англ. management]	Процесс менеджмента включает в себя ряд последовательных функции, к которым относятся планирование, организация, мотивация и контроль (элективный курс Тайм-менеджмента).
Менеджер [англ. manager]	Финансовый менеджер-это специалист, который распоряжается финансовыми ресурсами предприятия (уроки русского, казахского, экономики и GP).
Маркетинг [англ. marketing]	Выпускники «AlmaU» становятся специалистами маркетинговых служб предприятий и компаний (уроки русского, казахского, экономики и Global perspectives).
Инфляция [лат. Inflation «вздутие»]	Каждая страна подвергалась инфляционному риску(уроки экономики и Global perspectives).
Партнер [франц. partenaire]	Партнерская программа может осуществляться в форме делового сотрудничества между продавцом и партнерами (уроки права, экономики и Global perspectives).
Партнерство [франц. partenaire]	В политическом лексиконе понятие «стратегическое партнерство» появилось сравнительно недавно (уроки права, экономике, географии, и также Global perspectives).
Продукт [нем. produkt]	Продуктовые магазины всегда востребованы на рынке труда (уроки русского, казахского, английского, экономики, и Global perspectives).
Прайс [англ. Price]	Каждый ресторан должен иметь свой прайс-лист (уроки русского, казахского, английского, экономики, и Global perspectives).
Коммерция [лат. commercium]	Коммерсанты знают толк в торговле.
Концепция [лат. conceptio «система понимания»]	Концептуальные карты используются для организации и репрезентации знаний (уроки русского, казахского, английского, экономики, и Global perspectives).

Во второй части исследования приведены примеры укоренения заимствованных слов в русском языке из сферы экономики и маркетинга в устной и письменной речи учащихся НИШ ФМН г. Семей.

Таким образом, исходя из проведенного анализа некоторых дефиниций, процесс заимствования проходит все стадии, и на примере практического применения учащимися соответствующей маркетинговой лексики можно сделать вывод, что современный русский язык обогащается заимствованиями в области маркетинга, зачастую не имеющих эквивалентов в русском языке, подвергающихся процессам укоренения и полной адаптации. Происходят данные процессы в языке благодаря процессам глобализации.

Литература

1. <https://www.kaplaninternational.com/ru/blog/anglijskii-biznes-slang> Английский бизнес сленг с расшифровкой
2. В. М. Аристова Вхождение заимствованных слов в лексику русского языка «Англо-русские языковые контакты». Л., 1978.
3. Ариэль Клячко (Калифорния) «Вестник» №17(224), 17 августа 1999
4. Джон Данн «Языковая глобализация и русский язык» «Троицкий вариант», №19, 2015
5. Т. Г. Линник Проблемы языкового заимствования «Языковые ситуации и взаимодействия языков»- Киев, 1989
6. Толковый словарь русского общего жаргона. М., 1999

Р.А. Кабиев

КГУ «Индустриально-технологический колледж», г. Семей
Научный руководитель: А.А. Шаяхметова, преподаватель английского языка

ENGLISH CUISINE

Everyone knows that in every country in the world its own kitchen. And all have different. And, in England there are their favorite traditional dishes. The theme of project is dedicated to the English cuisine, its features and habits of Englishmen. This theme is very important for studying since it has a linguistic-cultural character, allow you to learn more about culinary traditions of England.

History of the rise of English cuisine

The main factors that shaped the kitchen are the island state of the country and the culinary preferences of the conquerors.

Together with the transformation of England into the British Empire on the national cuisine began to influence the culinary features of India, China, North America.

The English proverb says:

“Every cook praises his own broth”.

One can not say English cookery is bad, but there is not a lot of variety in it in comparison with Europe cuisine.

The English are very particular about their meal.

Features of English cuisine

The usual meals in England are:

- Breakfast - between 7 a.m. and 9 a.m.
- Lunch - between 12:00 and 1:30 p.m.
- Afternoon tea – between 3 p.m. and 5 p.m.
- Dinner (supper) - between 6 p.m. and 8 p.m.

Traditionally, people in Britain have enjoyed a substantial hot meal for breakfast, featuring eggs, bacon, and sausage, accompanied by toast and tea or coffee. Many other items (kedgerie, grilled or fried tomatoes, baked beans, fried sliced bread, fried potato and mushrooms) may be included depending on taste and location.

Many people eat lunch while at work or school. Employers and schools usually provide a lunch break in the middle of the day, lasting as much as an hour. Some factories and schools have canteens where you can eat.

But the packed lunch is the most common thing to eat. A packed lunch normally consists of some sandwiches, a packet of crisps, an apple and a can of something to drink, for example, coca-cola. The contents are kept in a plastic container and you take it with you when you go to school or work.

Traditions of English tea

Tea is very popular among the English; it may almost be called their national drink. The English like it strong and fresh made. The English put one teaspoon of tea for each person. Tea means two things. It is a drink and a meal. Traditionally, loose tea would be served in a teapot with milk and sugar. This would be accompanied by various sandwiches, scones and usually cakes and pastries. The food would be often served in a tiered stand.

Dinner – the evening meal – is the biggest and the main meal of the day. It begins with soup.

The most typical thing to eat for dinner is "meat and two vegs". This consists of a piece of meat accompanied by two different boiled vegetables. One of the vegetables is almost always potatoes. The British eat a lot of potatoes.

In the course of work on the project I got acquainted with English cuisine, traditional and festive dishes of England and introduced my friends.

The English follow the diet. The main eating of food: morning tea, breakfast, lunch, five o'clock tea, dinner.

The main dishes are deep-fried fish with potato, bloated acne.

The result of the work was a book of recipes in Kazakh and English languages “Traditional dishes of Great Britain”.

Work of project is continuing. In the course of the project I found out that the British prefer a lot of meat. My prospects for the future to learn dishes with meat and cooks them.

М.М. Сазанова

КГУ «Индустриально-технологический колледж», г.Семей

Научный руководитель: Г.К.Андриханова, преподаватель русского языка и литературы

Л.Н.ТОЛСТОЙ. СЕМЬЯ РОСТОВЫХ В РОМАНЕ «ВОЙНА И МИР»

Ростовы – это граф Илья Андреевич, его жена и четверо их детей – Вера, Наташа, Николай и Петя. Также практически членом их семьи стала Соня, племянница графа, которая с детства росла и воспитывалась в доме Ростовых.

Атмосфера добра, благожелательности, душевной щедрости, любви, заботы друг о друге создана в доме Ростовых взаимными усилиями старого графа Ильи Андреевича, графини и их детей. Душой этой семьи, несомненно, является Наташа. Будучи решительной личностью, она умеет подчинить себе окружающих. Для Ростовых семья воплощает не просто родственные чувства, обычно испытываемые друг к другу, но, в первую очередь, стремление помочь в беде и объединиться ради общего благополучия любящих людей. Совсем не случайно Толстой делает семью Ростовых идеалом семейной жизни.

Первый раз семья Ростовых встречается на именинах графини. Сразу же можно заметить здесь атмосферу радушия, любви и доброжелательности, так как "в доме Ростовых любовный воздух". Граф и графиня — добрые и простые люди, всей душой и сердцем открытые детям. Они рады каждому, кто приходит к ним. Жить в таком доме, где царят мир, взаимопонимание и уважение, – это счастье. В семье все откровенны друг с другом: искренне веселятся и плачут, вместе переживают жизненные драмы. Все дети чувствуют родительскую нежность и ласку.

Ростовы – патриоты. Своим поведением во время Отечественной войны они выражают народный дух. Они жертвуют своим имуществом, отдавая подводы раненым, на Бородинском поле солдатам и платят самым дорогим – гибелью Пети. О близости Ростовых к народу можно было догадаться, наблюдая сцену охоты, где все равны – и граф, и ловчий Данила; народную пляску Наташи в доме дядюшки; близость семьи Ростовых к народным обычаям (святки, ряженые). Родители воспитывают своих детей, отдавая им всю свою любовь. Они могут понять, простить, помочь. И дети отвечают родителям своей заботой, вниманием, лаской.

Граф Ростов «Мы люди простые, не умеем ни беречь, ни приумножать. Я всегда рад гостям. Жена даже жалуется иногда: мол, замучили визитёры. А я люблю всех, у меня все милые. У нас большая дружная семья, я всегда мечтал о такой, всей душой привязан к жене и детям. В нашей семье не принято прятать чувства: если грустно – мы плачем, радостно – смеемся. Хочется в пляс – пожалуйста.

Глава семьи Ростовых – граф Илья Ильич Ростов – мягкий, доверчивый, бескорыстный человек. В ранних набросках к роману Толстой характеризовал своего героя как небрежного, непоследовательного, несколько тщеславного, но в целом добродушного человека. Граф очень любит своих детей и жену. Он глубоко чувствует искусство, прекрасное. Но этот герой крайне непрактичен в житейских вопросах. Он может потратить немногие оставшиеся у него деньги на роскошный бал. Илье Андреевичу чужд расчет, корысть, алчность. Отец смог проявить своим детям чувство чести. Именно поэтому он с легкой душой отпускает младшего сына Петю на войну.

ВЫВОД

Мы рассмотрели образцовую семью Ростовых. Это семья является примером для подражания. В семье царит атмосфера добра, любви, взаимопонимания. Несмотря на то, что современная семья тоже патриархальная, она всё же отличается от классической семьи 19 века тем, что в 19 веке основное назначение женщины – это женщина – мать – хранительница домашнего очага. Современная женщина сочетает и заботу о детях, и работу. Возможно, поэтому некоторые дети совсем не похожи, по своим, нравственным качествам на детей из семьи Ростовых, из – за занятости родителей на работе.

СЕКЦИЯ № 4: ҚАЗАҚ ТІЛІ, ӘДЕБИЕТІ ЖӘНЕ ЖУРНАЛИСТИКА

СЕКЦИЯ: КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА И ЖУРНАЛИСТИКА

С. Жеңісқазина, А. Болатқызы

№ 47 жалпы орта білім беретін мектеп, Семей қ.

Ғылыми жетекшілері: А.Ж. Кумашева, Ж.Қ. Бияхметова, география пәнінің мұғалімдері

АЛАШТЫҢ АСЫЛ АРЫСЫ – АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВ

Тарихтың ойлы-қырлы беттерінде халық жүрегінде сақталып, жадында жатталып қалатын есімдер болады. Ал менің осы жұмысты жазуыма және рухани сана-сезімімнің қалыптасуына айрықша әсер еткен тұлға-Ахмет Байтұрсынұлы. Мен осы Ахмет Байтұрсынұлын бір тұтамын. «Қайтсем халқыма пайдамды тигіземін, қалай ғана ұйқысынан оятамын, қайтсем қара халықтың көзін ашамын» – деген мақсатты ойларын үнемі жадымда сақтаймын. Абай атамыз «Болмасаң да, ұқсап бақ» - дегендей, мен де туған халқының рухани дүниесін көтеруге көп күш жұмсаған қоғам қайраткері – Ахмет Байтұрсынұлының еңбектерімен, шығармаларымен қаруланып, жігерленіп, оның ізін жалғастырып, қазақ халқының дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын қалыптастыру үшін және руханиятын кеңейту мақсатында осы тақырыпты таңдап алдым. Ол бүкіл мағыналы өмірін халқының азаттық алып, еркін ел болуына арнаған, қазақ халқының саяси, әлеуметтік, мәдени, рухани тарихында өшпестей із қалдырған ұлы тұлға [1].

Ахмет Байтұрсынұлы (5 қыркүйек 1872 жыл, қазіргі Қостанай облысы, Жангелді ауданы Сарытүбек ауылында туған. Ахмет Байтұрсынұлы – қазақ халқының ХХ ғасырдың басындағы ұлт-азаттық қозғалыс жетекшілерінің бірі, ақын, аудармашы, педагог-ағартушы, публицист, қоғам қайраткері, лингвист, қазақ әдебиетінің негізін қалаушылардың бірі.

Байтұрсынұлының саяси қызмет жолына түсуі 1905 жылға тұс келеді. 1905 жылы Қоянды жәрмеңкесінде жазылып, 14500 адам қол қойған Қарқаралы петициясы (арыз-тілегі) авторларының бірі Байтұрсынұлы болды. Қарқаралы петициясында жергілікті басқару, сот, халыққа білім беру істеріне қазақ елінің мүддесіне сәйкес өзгерістер енгізу, ар-ождан бостандығы, дін ұстану еркіндігі, цензурасыз газет шығару және баспахана ашуға рұқсат беру, күні өткен Дала ережесін қазақ елінің мүддесіне сай заңмен ауыстыру мәселелері көтерілді. Онда қазақ даласына орыс шаруаларын қоныс аударуды үзілді-кесілді тоқтату талап етілген болатын. Сол кезеңнен бастап жандармдық бақылауға алынған Байтұрсынұлы 1909 жылы 1 шілдеде губернатор Тройницкийдің бұйрығымен тұтқындалып, Семей түрмесіне жабылды. Ресей ІІМ-нің Ерекше Кеңесі 1910 жылы 19 ақпанда Байтұрсынұлын қазақ облыстарынан тыс жерге жер аудару жөнінде шешім қабылдады. Осы шешімге сәйкес Байтұрсынұлы Орынборға 1910 жылы 9 наурызда келіп, 1917 жылдың соңына дейін сонда тұрды. Байтұрсынұлы өмірінің Орынбор кезеңі оның қоғамдық-саяси қызметінің аса құнарлы шағы болды. Ол осы қалада 1913–1918 жылы өзінің ең жақын сенімді достары Ә.Бөкейхан, М.Дулатұлымен бірігіп, сондай-ақ қалың қазақ зиялыларының қолдауына сүйеніп, тұңғыш жалпыұлттық «Қазақ» газетін шығарып тұрды. Газет қазақ халқын өнер, білімді игеруге шақырды [2,3].

Дана өз заманасынан озық туады, тозық елді озық етемін деп халқының алдына шығып, өрге сүйрейді, жолында тұрған кесепаттарды өңменінен түйрейді. Ол отаршылдықтың озбыр саясатына қарсы халықты ояту үшін халықты оқыту керек екенін түсінді. Осы жолда газет шығарып, мақала жазып, ұйқыдағы ұлтын оятып, замана аңғарын түсіндірді, өлең жазып, мақсат-мүддесін танытты.

«Алаш арыстары бізге мемлекеттік идеясын ту етіп көтеруді табыстап кетті. 1991 жылы құрылған Қазақстан Республикасы атты мемлекет – сол арыстардың асыл арманының жүзеге асуы. Біз осы мемлекетті көздің қарашығындай сақтауымыз керек» деп Елбасы Н.Ә.Назарбаев айтып кеткендей, Ахмет Байтұрсынұлы абақтыға жабылып, атылғанымен, оның артына қалдырған асыл сөздері мен арман арқалаған ойлары ел жадында, халық жүрегінде мәңгі сақталады. Кейінгі ұрпақ оның істерін

жалғастыруда, оның армандаған тілектері жүзеге асырылуда. Себебі, Қазақ елі қазірде өркениетті елдер қатарына қосылып, мәдениеті жоғары дәрежеде дамуда [4].

Әдебиеттер

1. Өмірхан Әбдиманұлы Ахмет Байтұрсынұлы: Зерттеу-эссе. Алматы: «Арда» 2007 жыл 39 бет
2. С.Мағыпарұлы, Т.Сыдықов Қазақ әдебиеті Алматы: «Фолиант» баспасы, 2011 жыл 95 бет
3. Е.Тілешов, Г.Әріпбекова Алаштың ардағы. Астана: Зерде, 2008 жыл
4. Ахмет Байтұрсынұлы [Мәтін]: (алаштың ардақтысы Ахмет Байтұрсынұлы жайында) // Егемен Қазақстан. – 2017. – 17-24 ақпан. -Б. 7

А.Б. Мұбарак

«А.Ибраев атындағы жалпы орта білім беретін мектеп» КММ
Ғылыми жетекшісі: Д.Ш.Турдуғұлова, қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі

ӘДЕБИ МӘТІНДЕ КЕЗДЕСЕТІН КҮРДЕЛІ СӨЗДЕРДІ КОНЦЕПТУАЛДЫ ТҮРДЕ ЕСТЕ САҚТАУ АРҚЫЛЫ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Қазақ әдебиеті – қалыптасқан тарихы бар, әлем әдебиетінде өзіндік орнымен ерекшеленетін бай әдебиет. Сонымен қатар қазақ әдебиеті білім деңгейі ой-өрісі дамыған, әдеби тіл және әдеби формалар арқылы өз ойын еркін жеткізе алатын, туындаған мәселелерді шеше білетін өмірге бейім ұрпақ тәрбиелейді. Сабақ барысында «баланың өзін еңбектендіріп, бірлестіріп, өз бетімен білім тапқандай қылса», «жұмыстайтын материалдар даяр түрінде емес, балалар тәжірибе қылып, зерттеп, өз бетімен шешкендей, тұрмыс жұмбақ түрінде берілсе» деп ұлт ұстаздарының бірі Жүсіпбек Аймауытұлы (1929ж.) айтқандай бұл ретте оқудың анағұрлым тиімді болатынын естен шығармаған дұрыс. Бір сабақта «мұғалім–бағыттаушы» ретінде тапсырманы орындауды кіріктірілген түрде ұйымдастырып, «оқушыны-зерттеуші» ретінде қоя отырып, түсінбеген материалға мұғалім өзі жетекшілік ете отырып, оқушының жан-жақты түрде қарастыруына жағдай жасайды. Бұл жұмысты біз барлық пәндерді кіріктіру арқылы қарастырдық. Мысалы жырдан үзінді:

Ақ маңдайы жалтылдап,
Танадай көзі жаркылдап,
Алтын шашбау шашында.

Осы жыр үзіндісіндегі «алтын шашбау» тіркесіндегі «шашбау» сөзін негізгі нысан ретінде алдық. Мәселен, химиялық жағынан алғандағы алтынның құрамын айта отырып, тот баспайтындығын, әдемі екендігін, алтын ауыр металл болғандықтан шаштың өсуіне әсер ететіндігін, сонымен қатар медицина-биологиялық жағынан омыртқаның түзу қалыптасуына, арқа бұлшық еті мен жүрек, бүйрек, ішкі құрылысымыздың дұрыс орналасуына септігін тигізетіндігін, егер омыртқа қисаятын болса, «сколиоз» ауруына ұласатындығын мұғалімнің жетекшілігімен бірлесе отырып анықтай білдік. Салт-дәстүр мен лингвистика жағынан шашбауға, шашқа қатысты қаншама тыйымдар бар. Шашты өсіру – әдеміліктің белгісі, бірақ салт-дәстүр бойынша шашты жайып жүрген дұрыс емес екендігіне де тоқталдық. Бір айта кететін мәселе, тек «Қыз Жібек» жырындағы бір ғана «алтын шашбау» тіркесіндегі «алтын» сөзі туралы кіріктірілген түрде қаншама мәліметтер алынды. Ол басқа пәндерден осы тектес тақырыптарды өткен кезде де алған білімін қолдана алады. Міне, бұл концептуалды түрде оқушының лексиконында қазіргі таңда қолданылмайтын «шашбау» сөзін зерттеу арқылы біз өзіміздің ұлттық құндылығымызға деген көзқарасымызды өзгерттік. Оны бағалай білу керектігін, кезіндегі салт-дәстүрлерімізді жаңғыртуымыз керектігін, басқа мемлекеттерде осы ұлттық нақыштарымыз арқылы таныла білу керектігін білдік. Концептуалды түрде қарастырудың тиімділігі: түрлі пәндердің мазмұнын кіріктіруге, идеяларды, әдістерді, қағидаларды бір пәннен екіншіге таратуға, оқу сауаттылығын арттыруға мүмкіндік береді; бұл тәсіл зерттеуге негізделген оқытуды меңзеп, пәнді терең оқуға жағдай жасайды; концептуалды оқыту әдісін пайдалану- оқу үдерісінің табысты болуына мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 17 қаңтардағы «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Мәңгілік Ел» идеясының маңызды құрамдас бөліктері болып табылатын азаматтық және жалпыұлттық идея – қазақстандықтардың

бойында патриоттық сезімі, ұлттық сана-сезімі, ұлттық рухы, азаматтылығы мен әлеуметтік белсенділігі жоғары деңгейлі зияткер әрі бәсекеге қабілетті тұлғаға тән қасиет сапаларды жетілдіруге бағытталған» деп атап өткен болатын. Қорыта айтқанда, елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың «Қазір бой жарыстыратын заман емес, ой жарыстыратын заман» дегендей бәсекеге қабілетті ұлт болашағы – жас ұрпақ біздің қолымызда деп аяқтағым келеді.

Әдебиеттер

1. <http://ushkin.kazjur.kz/?p=48> Қыз Жібек (1894 жылы Қазан қаласында жарияланған нұсқа)
2. Биология: Жалпы білім беретін мектептің 8-сыныбына арналған оқулық. Р.Әлімқұлова, Р.Сәтімбекова, А.Соловьева/ Алматы: Атамұра, 2016.-110 бет.
3. Химия: Жалпы білім беретін мектептің 8 сыныбына арналған оқулық. Усманова М.Б., Сақариянова Қ.Н. / Алматы: Атамұра, 2009. - 216 бет.
4. Ғаламтор материалдары

Г.Ж. Жарқынбекова

Семей қаласындағы физика-математика бағытындағы Назарбаев зияткерлік мектебі
Ғылыми жетекшісі: А.Б. Манабаева, қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі

ӘЗІЛХАН НҰРШАЙЫҚОВТЫҢ ӨСИЕТ ӨЛЕҢДЕРІНІҢ ӘДЕБИ-ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ СИПАТЫ

«Әзілхан – біздің республикамыздағы, үлкен одақ көлеміндегі жақсы танылған прозаиктеріміздің бірі. Әзілханның әрбір кітабы, баспадан шыққан әрбір сөзі біздің халықтың жүрегіне қонып жатқан сөздер, көңіліне ұялап қалған ойлар» [3]. Бұл – жарты ғасыр бұрын Ә.Нұршайықовқа Ғабит Мүсіреповтің берген бағасы.

Көңілге ой ұялатын шығармасы – өсиет өлеңдері. «Өсиет өлеңдер» – бүгінгі қоғам мен әлеумет өмірінің ғана емес, адам жан-дүниесінің өзгерістеріне үңілген, ізгілікке, жақсылыққа үндейтін, кейінгі жасқа бағыт-бағдар көрсете алатын, көркем сөзбен жазылған шығарма. Прозаның ақтангері бұл жолы поэзия тілімен де парасатты үн қата біліпті-ау!» [2].

Парасатты үн, көтеріп тұрған жүгі ауыр. Парасаттылық лингвистикалық сипатынан көрінеді. Ал әрбір сөз ой күрделілігінің «сақшысы» тәрізді, өзіндік стилистикалық мәнін асыра атқарады. Антонимдік, метафоралы, синонимдік қолданыстар өсиет өлең табиғатын әсерлендіріп, байыта түседі.

Автордың:

Сенбегендер ақыры,

Ақиқатқа жетеді.

Сенгіштердің көбісі,

Алданумен өтеді [2], – деген шумақтағы антонимдік қолданысы адам баласының табиғаттан сенгіш болып келетінін, сондықтан кез келген пендеге толықтай сенбеу керектігін көрсетеді де, ақиқат пен алдану ұғымдарын контекстікте антоним ретінде қолданады.

Жалғыздықты ерекше

Ұлы адамдар ұнатқан.

Ой теңізін кешкенде,

Серік боп, сол – жұбатқан [2], – деп, «ой теңізі» деген метафоралық қолданысының ойлы адамға беретін керемет мүмкіндіктері мен оның ашатын белестерін танытады. Сол «ой теңізіне» шақырып, данышпандықты дәріптейді.

Рухың бай болмаса,

Оңалмайсың, оңбайсың.

Ақылың, арың бар болса,

Азбайсың да тозбайсың [2], – деген автордың гипербола синонимдері ақыл мен рухтың адам өміріндегі маңызын күшейтіп, түптің түбінде жақсылық күтетінін білдіреді. Бұл тағы да оқырман санасы мен ақылына қажет қасиеттерді үнемі дамыту қажеттігін ұғындырады.

Енді бірде қатыстық және сапалық сын есімді былай қолданады:

Өмір деген жастарға –

*Таусылмайтын болашақ,
Қарттар үшін бір тұтам,
Қысқа жіптей, шоп-шолақ!* [2].

Бұл жастарға өмір шаттыққа толы екенін айтып, көзді ашып жұмғанша өте шығатынын меңзеп, ондағы әр уақыттыңды бағалай білуге шақырады. Эпитетті теңеу мен күшейтпелі шырайлы сапалық сын есім бірыңғай анықтауыш қызметінде жұмсалып, адам өмірінің қысқалығын градациялық жолмен үдетеді.

Осындай әдеби-лингвистикалық сипат өсиет өлеңнің көркемдігін шырайландырып, танымдық құндылығын алмастай жарқыратады.

Өсиет өлеңді тану мен түсіну, оның әдеби-лингвистикалық сипатын зерттеу де оқырман қолында. Жеңісі – өмірлік ұстанымда.

Әдебиеттер

1. <https://yvision.kz/post/309254>
2. https://aqparat.info/news/2012/02/04/6277689-azilhan_nyrshaiykov_osiet_olender.html
3. Нұршайықов Ә. Мен және менің замандастарым//Таңдамалы шығармаларының он томдығы
4. Тоқтағазин М. «Деректілік пен көркемдік» “Arna-b” баспасы, 2012

А.А. Қуанышева

Семей технологиялық колледжі, Семей қ.

Ғылыми жетекшісі: Б.Б. Рымбосинова, қазақ тілі пәнінің мұғалімі

ШӘКӘРІМ ӨЛЕҢДЕРІНДЕГІ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚАҒИДАЛАРЫНЫҢ ЖАСТАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ОРНЫ

XXI ғасырдың табалдырығын аттаған еліміз әлемнің дамыған елдерінің қатарына кіруге бет алды. Сондықтан еліміздің туын биікке көтерер білімді, білікті, адамгершілігі жоғары ұрпақ тәрбиелеу қазіргі кездегі ең басты міндет. «... Ерінбей еңбек еткен, талмай ғылым іздеген, жалықпай техника меңгерген адам озады. Тұрмысы жақсы, абыройы асқақ болады. Біз жүзеге асырып жатқан түбегейлі реформалар мен атқарып жатқан қыруар істердің бәрі сендер үшін, болашақ үшін жасалуда. Сондықтан тәрбиелі жас болып қаланайық. Біреудің ала жібін аттамай адамгершілігі мол ұрпақ болайық», – деп Елбасы Қазақстан халқына 30.11. 2015 жылғы жолдауында жас ұрпақты, ғылым жолында еңбектенуге және адамгершілігі мол тұлға болып қалыптасуға үндеді [1].

Олай болса, адамгершілік-рухани тәрбиенің, жалпы адамдық құндылықтарды білім жүйесіне енгізу қажеттігі күн талабына енді. Сонау атадан келе жатқан ұлттық құндылығымыз – рухани-адамгершілік байлығымыз.

Осы бағытта ақын ағартушы Шәкәрімнің көзқарастары қазақ халқының жас ұрпақты өсіру мен оқытып тәрбиелеудегі талаптарына сүйеніп негізделген.

Шәкәрім Құдайбердіұлының «Адамның жақсы өмір сүруіне үш сапа негіз бола алады, олар барлығынан басым болатын – адал еңбек, мінсіз ақыл, таза жүрек», — деген нақыл сөзде айтылған адамның жақсы өмір сүруіне негіз бола алатын адами қасиеттердің мәнін ұғыну жастардың өз бойларындағы адамгершілік қасиеттерді дамытуына ықпал етеді.

Шәкәрім «қиянатсыз надандар әулиеден кем емес» деу арқылы адамшылықтың ең алдымен білім арқылы емес, қиянатсыздық арқылы қалыптасатынын айтып, қиянатсыздықты білімнен жоғары қойған. Ар білімнің алдында тұрса, білімді адамзат игілігі үшін қызмет еткізуге болады. «Қиянатың бар болса, иманың жоқ» деген Шәкәрім. Қиянатсыз ой ойлау, қиянатсыз сөз сөйлеу, қиянатсыз әрекет ету адамды жарыққа, тазалыққа бастайды [2].

Қорыта келгенде, ақын өлеңдерінің басым көпшілігі рухани адамгершілік қағидаларға толы. Адамгершіліктің ақ туын жоғары ұстаған Шәкәрім атамыздың тәлім – тәрбиесінің, ұстаған қағидаларының жас ұрпаққа берері мол.

Демек, жастарды тәрбиелеуде олардың жан-дүниесіне сезіммен қарап, әрбір іс-әрекетіне мақсат қоюға, жоспарлауға, оны орындауға, өзіне-өзі талап қоя білуге тәрбиелеуде Шәкәрім өлеңдерінің рөлі ерекше.

Әдебиеттер

1. ҚР Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы
2. Ізтілеуова С. Шәкәрімнің шеберлігі. Алматы. 2007ж.

М.Е. Еркын

«Семей қаласының Технология колледж» мекемесі
Ғылыми жетекшісі: Г.Е. Бейсебаева қазақ тілі және әдебиет мұғалімі

ҚАЗАҚ МАҚАЛЫ – ТӘРБИЕ КӨЗІ

Халық ауыз әдебиеті – талай ғасырдан келе жатқан асыл мұра, сарқылмас байлық, мол қазына. Қазіргі кезде ұлттық тәрбиенің көзі ретінде ауыз әдебиетін, шешендік сөздерді, мақал-мәтелдерді айтуымызға болады. Қазақ сөзбен түзеп, көзбен тәрбиелеген ұлы халық қой. Даналығы мен даралығы, тәрбиесі мен өнегесі сөзінде көмкерілген.

Шәкәрімнің: «Адам ақиқатты бас көзімен көрмейді, ақыл көзімен көреді... Өлімнен соң бір түрлі тіршілік бар. Екі өмірге де керекті іс – ұждан. Ұждан – дегеніміз ынсап, әділет, мейірім», -дей келе, «тіршілік туралы адам арасында көптен бері айтылып келе жатқан екі түрлі жол бар. Бірі – дене өлсе де, жан өлмейді, жоғалмайды; өлгеннен кейін де осы күнгі тіршілікке мүлде ұқсамайтын бір түрлі тіршілік өмір бар; сондықтан адамдар жалғыз ғана дүние тіршілігін ойламай, сол соңғы дүние өмірінде де жақсы, бақытты болудың қамын ойлай білуі керек. Мұны ақырет дейді, өлгеннен соңғы өмір жолы дейді» [1,65], – деген сөзі де адамның бұл дүниедегі ғұмыр мақсаты ұждан болуы керектігін философиялық тұрғыда дәйектеген мәтелдік мәндегі тағылымдық сөз.

Мақал-мәтелдер жекелеген өмір құбылысына нақты баға беретін халық мұрасы. Сондықтан, «Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін» айтатын мақал-мәтелдер аз сөзден құралғанымен, беретін мағынасы өте кең. Осындай даналық мәйегі қазақ мақал-мәтелдерінің мағыналық сипаттарына ар, ұят, ұждан туралы қазақтың көптеген мақал мәтелдерін келтіруге болады, қалықта кең тараған күнделікті көп қолданыста жүрген «Тас пен атқанды аспен ат», – деген мақалдың мағынасы туралы айтқым келеді.

Осыған байланысты бір атаның әңгімесі есіме түсіп отыр. Ол кісі жастайынан жетімдіктің тауқыметін көріп өседі. Жас кезінде айналасындағы адамдардан тек жамандық көріп, жақсылықтың не екенін білмей өседі. Сөйтіп күндердің бір күні сол жігіт ашығып келе жатып, жол бойында аяғы ауыр әйелді көреді. Ол әйел қойнына тығып бірдеме жеп отырады. Сосын ол әйелдің қасына барып қолындағы бір үзім нанын тартып алып, өзін құдыққа итеріп жібереді. Ол әйелдің бақырғанына қарамай кете барады.

Жылдар өте келе ол жігіт басынан көп қиындық өткізіп, бірақ жүрегі жылымай айналасындағы адамдарды жау көріп, өзінің алған бетінен қайтпады. Түрмеден келе жатып бір ауылды көреді. Сол ауылдағы бір үйге кіріп түнеп шығуға рұқсат сұрайды. Ол үйдің есігін ашқанда бір егде әйел бетіне бір қарап «Жоғары шығыңыз. Көптен бері біздің үйге қонақ келмедіңіз». Сол жігітке арнап мал сойып, ет асып дастархан жаяды. Бұндай құрметті көрмеген жігіт мәз болып қалады. Дастархан басына ет қойып сол әйел – “ Еттен алыңыз, ет жеңіз”, -дейді. Ол жігіт – “рахмет тойдым” – дейді. Сол кезде әйел алдында шай құйып отырған қызды көрсетіп былай дейді:

-Бұл қызды таныдың ба? Сол кезде мені құдыққа итеріп жіберген кезде осы қызға аяғым ауыр болатын. Енді міне осы қыз алдында шәй құйып отыр. Бұны естіген жігіт өзі істеген ісіне көзі жетіп, жауыздығын сезініп, жерге кірерге тесік таппай өз-өзін жек көріп кетеді. Сол кез қайтіп келсе жеген тамағын қайтарып бергісі келеді. Содан ұялғанынан үн-түнсіз түн қараңғысына қарамай ай далаға безіп кетті. Осы кезде жігіт қайғырғанынан жерді құшақтап, өлімде алмайды мені, тым болмаса қасқырға да жем болмадым ғой деп ақырып жылайды. Содан бастап сол жігіт жақсылық жасап жақсы жағына қарай өзгереді, бірақ өмір бойы осы басынан өткен оқиғаны тірі жанға айтпай ішінде бүгіп жүре берді.

Сондықтан төсек тартып жатқан адам, өмір бойы ішінде бүгіп жүрген сырын ана дүниеге барар алдында ішіне сақтай алмай, тірі жанға жүрегіндегі күнәсін өгей баласынан туған немересіне айтып берді. Өз сөзін осындай сөзбен аяқтады: Балам, сол жерде «Тас пен атқанды аспен ат», – деген мақалдың мағынасын түсіндім. Жас кезімде мен істеген жамандығым үшін қаншама опық жесем де, не сөз өтпейтін, не таяқ өтпейтін жаным қатып қалған пенде болдым. Сол әйел бүкіл ауылмен бірге қосылып мені соғып өлтірсе де, мен ұждан, ұят дегеннің не екенін білмес едім. Осы мақалдың мағынасын көбі дұрыс түсінбейді, осы мақалдың мағынасын дұрыс түсінген әйел, өркөкірек, ақылсыз, тас жүрек және де адамға жақсылық пен жамандықтың, адамгершілік пен жауыздықтың терең мағынасын аша білді.

Әдебиеттер

- 1.Құдайбердиев Ш. Үш анық. Алматы, 1992 ж.
- 2.Потебня А.А. Эстетика и поэтика.-М., Искусство,1976 г.
- 3.Қазақтың мақалдары мен мәтелдері. Алматы, 1980 ж.

С. Қуанышбаев

Н.Г. Чернышевский атындағы №1 мектеп, Семей қ.
Ғылыми жетекшісі: Ж.Ш. Баймұратова, қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі

МАҚАЛ – МӘТЕЛДЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Мақал – мәтел өмірден, тәжірибеден туған, қоғамдағы сан қилы құбылыстарға берілген баға, қорытынды түйін. Мақал – мәтелді шығарушы, оның асылын тудырушы да халық. Мақал еңбекші халықтың ұшан-теңіз мол өмір тәжірибесінен, рухани бай өмірінен, ұшқыр қиялынан, сергек ой-ақылынан туады.

Осыдан 100 жыл бұрын В.В.Радлов жазып алған: “Түркі сөздігіндегі мақал-мәтелдерді қазіргі түркі тілдермен салыстырғанда, олардың даму, қалыптасу кезеңдеріндегі өзгерістерді жақсы байқауға болады.

Мақал – мәтел халықтың өмірі, өткендегі тарихы туралы құнды материал ретінде қолданылып отырады. Қазақ мақалдарының ертеден келе жатқан көне жанр екендігі түркі тілдес елдердің жазба ескерткіштерінен көруге болады. Мысалы, Махмұд Қашқаридың “Диуани лұғат ат - түрік” (1072) деген еңбегінде, “Кодекс Куманикусте” (Еңбектің авторы мен жазылған жері белгісіз) қазіргі қазақ мақалдарына ұқсас мақалдар кездеседі. Мақал – мәтелдерді өткендегі халық өмірінің айнасы деуге болады. В.В.Радлов өз қолымен жинаған, зерттеген ескі жазба түркі ескерткіштерін де мол пайдаланған. В.В.Радлов келтірген мақал-мәтелдерді тіл білімі тұрғысынан зерттегенде, түркі тілдердің негізі бір, туыстығымен қатар, ұлт, тіл лексикалық құрамындағы, грамматикалық өзгерістер байқалады. Бұл- заңды құбылыс.

Қазақ халқының мақалдарын жинау, зерттеу жұмысы тек 19 ғасырда басталды. Оларға ең алғашқы рет назар аударып, жинаушылар орыс ғалымдары болды. Қазақстан Ресейге қосылғаннан кейін орыс ғалымдары қазақтың жер байлығын, географиясын өте зер сала зерттеп бастағаны мәлім. Сол сияқты қазақтың бай ауыз әдебиеті, соның ішінде мақал-мәтелдерді де 19 ғасырдың 70 –ші жылдарынан бастап жиналып баспа жүзіне шыға бастады. Қазақ мақалдарын жинап баспа жүзіне алғаш жариялағандар орыс ғалымдарынан: В.В. Радлов, М. Терентьев, Ф. Плотников, И. Гординов, А.В. Васильев, Н.Н. Пантусов, В. Екатеринбургский т.б болды. Ал, қазақтың өз мәдениет қайраткерлерінен орыс ғалымдарымен иықтаса Ы. Алтынсарин, Ш. Уәлиханов, Ә. Диваев, А. Байтұрсынов т.б ауыз әдебиет нұсқаларына, соның ішінде нақыл сөздерге, мақал – мәтелдерге қатты зер салып, жинап, зерттеп, соған ғылыми баға берді.

Өткен ғасырда баспа бетіне шыққан мақалдарды тексеріп қарағанда, өзге облыстардан гөрі Ақмола, Семей, Торғай облыстарының мақалдары көбірек жарияланғаны байқалады.

1876 жылы Ақмола облыстық ведомостерінде жүз елуге жуық қазақ мақалы басылған. Соның небәрі жүзден астам мақалы төмендегі түрде:

- 1.Құдайға, дінге көзқарас.
- 2.Ұят, ар, адамшылық туралы.

3. Үкімет, үкімет тағайындаған ел басшылары, заң туралы.
4. Дүние, қоғам туралы.
5. Үй іші туысқандық туралы.
6. Жеке адамдар туралы.
7. Табиғат, әлемге көзқарас – делініп жеті тарауға бөлінген.

Мақалдардың осылай жүйеленуі мен әр бөлімінің атынан – ақ жарияланған мақалдардың идеялық жағы анық байқалады. Баспасөз беттерінде басылған қазақ мақалдарының ішінде ең көлемдісінің бірі – А.Е.Алекторовтың 1894 жылы “Астраханский вестникте” жарияланған мақалдары. Орыс ғалымдары жинаған мақалдардың жеке жинақ болып басылғандарының ең көлемдісі В.Катаринский жинағы.

XIX ғасырдың аяқ кезінде мақал-мәтелдерді жинау, зерттеу жұмысына қазақтың өз ғалымдары да араласты. Басқа ауыз әдебиет үлгілерімен бірге қазақ мақалдарын жарыққа шығарып, баспа жүзінде жариялауда Әбубәкір Диваев көп еңбек етті.

Мақал-мәтелдердің қазақ әдебиетінің қалыптасуы, дамуында елеулі мәні бар. Ауыз әдебиеті және жазба әдебиетінің өкілдері өз шығармаларында халық мақал-мәтелдерін кеңінен пайдаланды.

Қазақтың белгілі ағартушы ғалымы, әдебиет зерттеушісі Ш.Уәлиханов мақал-мәтелді халық әдебиетінің қоғам өмірін терең суреттейтін маңызды бір саласы деп жоғары бағалаған. Ш. Уәлиханов кейбір қазақ мақалдары мен орыс мақалдарында жақындық, ұқсастық барында атап көрсетті. Қазақ әдебиетінің классиктері Ы. Алтынсарин, А. Құнанбаев мақал-мәтелдерге өте үлкен мән берді. Алтынсарин балаларға арналған оқулықтар мен әңгімелеріне қазақ мақалдарының ең таңдаулысын енгізді. Абай өз өлең шығармаларында халық мақалдарын сүйсіне пайдаланған. Қазақ совет әдебиетінің С. Сейфуллин, Б. Майлин, М. Әуезов, С. Мұқанов, Ғ. Мүсірепов, Ғ. Мұстафин сияқты көрнекті өкілдерінің шығармаларында да мақал-мәтелдер үлкен шеберлікпен қолданады. М. Әуезовтің “Абай жолы” эпопеясында жүздеген бейнелі сөз тіркестері кездеседі. Мысалы: “Бөрінің артынан бөлтірік, ақылды болғандықтан ермейді” сияқты. Мақалды тудырушы – еңбекші халық. Ол халық данышпандығының алтын қазыналы мұрасы болып табылады. Бұдан барлық мақалды халық шығарған деген ұғым тумайды.

Менің бұл ғылыми жұмысымызда басты мақсат – қазақ мақал-мәтелдерінің тіл мәдениетін дамытудағы ролін ашу, ұлттық жазба әдеби тілдің даму барысындағы мақал-мәтелдердің көркемдік ерекшелігін зерттеп салыстыра, сипаттап айқын көрсету еді.

А.Ж. Сексенова

«№15 жалпы орта білім беретін мектеп»КММ, Семей қ.

Ғылыми жетекшісі: С.К. Балыкбаева, қазақ тілі және әдебиеті пәнінің мұғалімі

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ОРЫС ТІЛДЕРІНДЕГІ СЫН ЕСІМНІҢ ШЫРАЙ КАТЕГОРИЯСЫ

Мақалада қазақ және орыс тілдеріндегі сын есімнің шырай категориясы қарастырылады. Салғастырылып отырған тілдерде заттың сапасын, сипатын, қасиетін, көлемін, салмағын, түсін және басқа сол сияқты сыр-сипаттарын білдіретін лексика-грамматикалық сөз табы сын есім деп аталады. Сын есім өз семантикалық ерекшелігіне қарай затты сыр-сипат жағынан анықтайды, бірақ ол анықтауыш қызметін атқарып тұрғанда тәуелденбейді, көптелмейді және септелмейді. Ал орыс тілінде сын есім анықталатын зат есіммен бірдей өзгеріске ұшырайды, яғни көптеледі, септеледі, тек (род) категориясы бойынша өзгереді. Мысалы: *большой дом – большие дома* [1].

Қазақ тілінде де, орыс тілінде де сын есімдерге шырай формасы тән. Бірақ шырай формасына байланысты айырмашылықтар да баршылық. Қазақ тілінде кейбір мағынасына қарай және топтау барысында бір топқа жататын сан есімдердің кейбіреулерінің шырай формасы бар, ал кейбіреулерінде жоқ. Мысалы: *әдемі – әдемілеу, қисық – қисықтау, ал бойдақ* деген сын есімдердің шырай формасы жоқ. Салғастырылып отырған тілдерде шырайдың үш түрі де кездеседі: жай шырай (положительная степень); салыстырмалы шырай (сравнительная степень); күшейтпелі шырай (превосходная степень) [2].

Заттың белгісін, түсін (түрін), сапасын, көлемін, салмағын, аумағын, тағы басқа сондай негізгі сын-сипаттарын білдіретін сапалық сын есім жай шырай (положительная степень) деп аталады. Жай

шырай формасы шырайлардың басқа түрлерін мағына жағынан да, форма жағынан да салыстыратын негізгі форма болып саналады. Мысалы: *жылы үй (теплый дом), әсем сурет (прекрасный портрет)*. Салыстырмалы шырай (сравнительная степень) бір заттың сынын екінші заттың сынына салыстырып, сол салыстырылатын белгілердің бір-бірінен не кем, не артық екенін білдіреді. Салыстырмалы шырай тұлғасы, негізінен, жұрнақтар арқылы жасалады. Қазақ тілінде салыстырмалы шырай тудыратын жұрнақтар төмендегідей: *-рақ, -рек; -ырақ, -ірек: көгірек, жасылырақ* т.б.; *-лау, -леу; -дау, -деу; -тау, -теу: үлкендеу (бірақ үлкенірек), қаттылау (қатқыл, сонда «қыл» мен «лау» синонимдес болып шығады); -қыл, -ғыл, -қылт, -ғылт, -тым, -шыл, -шіл, -қай, -аң, -ғыш: дымқыл, көкшіл, сарғыш* т.б. Мынадай тұлға да кездеседі: *қызылтым, аиқылтым* [1]. Орыс тілінде салыстырмалы шырай (сравнительная степень) мына жұрнақтар арқылы жасалады: *-ее, -ей: красивее, прекрасней; -е, -ше: реже, больше*. Салыстырмалы шырайдың жасалу барысында мынадай да ерекшеліктер байқалады:

1. Салыстырмалы шырай басқа түбірден жасалады, Мысалы: *хороший – лучше, маленький – меньше*

2. Бір сын есімнен екі тәсіл арқылы салыстырмалы шырай жасауға болады. Мысалы: *поздний – позднее, позже, далекий – дальше*. Бұны ерекшелік деп атауға болмайтын сияқты, өйткені қазақ тілінде де екі тәсіл арқылы бір сын есімнен салыстырмалы шырай жасалады. Мысалы: *көктеу – көгірек, қаттылау – қаттырақ*.

3. *-и, -ий* жұрнақтары арқылы жасалған кейбір сын есімдер бірнеше мағына білдіреді. Мысалы: *лучший* – салыстырмалы мағынаны да, күшейтпелі мағынаны да білдіреді [3].

Екі тілде де сын есімнің күшейтпелі шырай (превосходная степень) категориясы бар. Заттың бастапқы сындық қасиетін күшейте түсетін, асыра көтеретін не асыра төмендететін сын есімнің формасын күшейтпелі шырай (превосходная степень) дейміз. Қазақ тілінде бұл шырай негізгі сын есімдерге күшейткіш буынды қабаттастыру арқылы жасалады. Мысалы: *жап-жасыл, жұп-жұмсақ*. Күшейтпелі шырай формасын жасайтын тағы бір тәсіл – сын есімдер мен *аса, өте, тым, нағыз, нақ, ең, орасан, керемет* сияқты көмекші сөздердің тіркесуі. Мысалы: *ең құрметті, аса үлкен* [4].

Әдебиеттер

1. Жағыпар Мұсаұлы. Раушан Сақтиярқызы Әміренова. Қазақ ,орыс тілдерінің салғастырмалы грамматикасы. Көкшетау, 2003
2. Бейсенбаева К.А. Сопоставительная грамматика русского и казахского языков. – Алматы, 1994
3. Бейсенбаева К.А. Сопоставительная грамматика русского и казахского языков. – Алматы, 1994
4. Исаев С.М. Қазақ тілі жайында ойлар. Алматы, 1997ж.

Г. Ақанқызы

КММ «Индустрия – технология колледжі»

Ғылыми жетекші: А.Б. Жакпекова қазақ тілі және әдебиет мұғалімі

ҚАЗАҚ ТІЛІ ОРЫС ТІЛІНІҢ АУДАРМАСЫ СТАТУСЫНДА ҚАЛЫП КЕЛЕДІ

Қазақ тілі – мемлекеттік тіл. Ол қазақ ұлтының ресми құжаты. Қазақстандық ұлттардың тағдыр маңдайына жазылған төлқұжат. Тәуелсіздік алғалы қазақ тілінің ұлттық мұраты бірталай асулардан өтіп, қиын кешулерді бастан өткерді. Бүгін қазақ тілі – кеңсе тіліне айналып келеді. Ұлт зияткері С.Сейфуллин «Қазақ тілі кеңсе тіліне айналмай – бағы жанбайды» деп бүгінгі тілдік түйіткілді анық айтып кеткендей. Қазақ тілі мемлекеттік құзырлы органдардың қадағалауымен кеңсе тіліне еніп, қолданыс аясы кеңігенімен, тек қана орыс тілінің ғана аудармасы статусында қалып келеді. Өйткені, кез келген ресми іс қағаз болсын, оқулық болсын, жарнамалық билборд болсын, қазақ тілінен бұрын орыс тіліндегі нұсқасына көз жүгіртіп алатын ғадетіміз бар. Өйткені, сіздің қолыңызға түскен тағамның, не болмаса дәрілік заттың құрам-қолданысын түсіну үшін орыс тіліндегі түсініктемесін шолып барып, қазақ тіліндегі аудармасын оқысаңыз ғана түсінетін жағдайға жеттік. Қазақ тілі өзінің тілдік үстемдігін өсіру үшін әуелі орыс тілінің көлеңкелік нұсқасы болудан бас тарту керек. Яғни, қазақ тіліндегі кез келген оқулық, ақпарат көздері орыстілді континенттен аудару ісінен бас тарту керек.

Қазақша ойлау ең әуелі баба салтты дәстүрлі мәдениет көзінен бастау алады. Қазақша ойлаудың негізі – қазақша сөйлеу дағдысында. Сөйлеу мәдениеті жұтаң буынның ойлау қабілеті де кедей. Бұл дерт тек қала тұрғындарына ғана тиесілі емес, дала тұрғындарының сөйлеу мәдениеті дағдарып қалуымен де байланысты. Қарапайым ғана мысал, қазір сөйлеп отырғанда «жаңағы», «жана», «неғып», «нема», «не ғой» деп күмілжу дерті тілдің сөйлеу мәдениетінің дағдарып қалғанын көрсетеді. Тұрмыстық деңгейдегі қазақша сөйлеу мәдениетін қалыптастыру үшін қазақша ойлауға бағыттайтын іс-шаралар атқарылуы тиіс. Қазақша ойлаудың көзі – дәстүрлі мәдениетте. Дәстүрлі мәдениет дегенімізде – қазақтың мифологиялық ойлау түйсігі, нақылдық, шешендік сөздері, Батырлар жырының мазмұнында, ұлттық ойлай жүйесінде.

Өткен ғасырда қазақ тілінің түпнегізіне балта шабу үшін екі рет әріп ауыстырылғаны аян. Бірінші төтеше жазудан латынға, латыннан кирилшеге. Елбасының латын әрпіне көшу туралы ұсынысы бірнеше жыл бойы көтеріліп келеді. Латын әрпіне көшуді біршама ғалымдар бірауыздан қолдауы құптарық жайт. Өйткені, латын әрпіне көшу арқылы өз ұлттық негізімізге біртабан жақындаймыз.

Жаңа алфавит 25 әріптен және 8 диграфтан тұратын болады.

Шаяхметов атындағы тілдер даму орталығының директоры

Ербол Тлешовтың айтуы бойынша жаңа алфавит жобасы 25 әріптен тұрады. Қазақ тілінің кейбір дыбыстары диграф деген 8 әріптен тұрады. Тлешов айтуы бойынша берілген нұсқа қазақ тілінің бүкіл дыбыстық гаммасын білдіреді.

Президентіміз Нұрсұлтан Назарбаев “Болашаққа бағдар рухани жаңғыру” атты жарлығында 2017 жылдың аяғына дейін ғалымдар мен қоғам қайраткерлердің көмегімен осы жаңа алфавитті заңға енгізу ұсынысы болды. Осыдан 1 апта бұрын осы ұсынысқа елбасымыз қол қойды. Елбасымыздың бұйрығымен 2018 жылдың басынан бастап осы жаңа алфавиттер Қазақстандағы бүкіл оқу орындарында және оқулықтарда енгізілмек. Және 2025 жылы осы латын алфавиті

Қазақстанда жергілікті қолданылуы керек.

Қорта айтқанда: Осы жаңа алфавит үлгісі мүмкін қазақ тіліміздің статусын көтеруге бір септігін тигізеді. Қазақстанның ана тілі ол қазақ тілі осы тілімізді көркендетіп биік шыңға көтеру ол өзіміздің қолымызда. Сол үшін егер біз қазақ болып қазақ жерінде еркін өмір сүріп жүрсек өз ана тіліміздіде өлтірмеуге тырысайық.

Е.М. Краснобородкина

КММ «Индустрия – технология колледжі»

Ғылыми жетекші: А.Б. Жакпекова қазақ тілі және әдебиет мұғалімі

КАК ВЫУЧИТЬ КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК В ДОМАШНИХ УСЛОВИЯХ?

Изучить казахский язык хотят по разным причинам. Кто-то недавно переехал в Казахстан и хочет избавиться от языкового барьера. Кому-то неудобно не знать родную речь. На посещение репетитора и обучающих курсов многим не хватает времени. Поэтому сегодня мы расскажем, как выучить казахский язык в домашних условиях.

Казахский язык с нуля

Методика обучения казахскому языку в целом не отличается от изучения языков других народов. Для начала необходимо создать базу, которая сделает дальнейшую учебу эффективнее.

Как выучить казахский язык дома

Итак, имеем набор сервисов. Давайте поговорим о том, как применять их на практике. Для быстрого изучения казахского языка в домашних условиях есть несколько действенных методик. С чего начинать?

Первые уроки казахского языка посвятите освоению букв и звуков, чтобы в дальнейшем не путаться в произношении и написании слов. Это основа, а, как известно, без прочного фундамента дом не построить.

К счастью, алфавит казахского языка, кроме привычных 33 букв кириллицы, содержит только 9 уникальных звуков: ә, і, ө, ү, ұ, ң, ғ, қ, һ. Поэтому первые шаги в обучении не покажутся сложными.

Освоив специфические буквы, купите казахский словарь. Выпишите слова, в которых присутствуют эти звуки, и поработайте над ними. Отточив произношение, переходите к увеличению словарного запаса.

Чем шире лексикон, тем лучше понимаешь собеседника и тем проще строить предложения. Выучить казахские слова можно со словарем или с помощью онлайн-сервисов, инструментов, которые мы упоминали выше.

Изучаем казахский язык: грамматика

Ни одну речь невозможно освоить в совершенстве, не зная грамматики. Казахский язык не исключение: правил написания и построения предложений в нем довольно много. Например, тут нет местоимений, обозначающих род. Привычные «он» и «она» заменяются на «ол».

Поэтому многим казахам сложно освоить окончания слов в русском языке. Все правила грамматики можно выучить дома, изучая и перечитывая тексты на казахском языке, однако это займет немало времени.

Если хотите быстрее разобраться во всех тонкостях, запишитесь на курсы казахского языка. Специалист объяснит и покажет на примерах все правила грамматики. Если что-то непонятно, всегда можно переспросить.

6 советов, как быстро освоить казахский

1. Как заставить себя начать обучение? Казахский язык для начинающих может показаться сложным, потому что люди ставят себе невыполнимые задачи – выучить 200 слов за день или освоить грамматику за неделю. Видя перед собой такой объем работы, легко поддаться лени. В итоге обучение так и не начнется. Исправить положение поможет японская техника «Кайдзен». Она подразумевает занятие любым делом в течение одной минуты каждый день. За 60 секунд многого не сделать. Но это только первый шаг, который приведет к совершенному владению казахским языком.

2. Если одни не могут начать заниматься, то другие, напротив, нагружают себя слишком сильно. Увеличивайте нагрузку постепенно.

Главное в казахском для начинающих – это регулярность занятий. Достаточно 30 минут обучения каждый день, чтобы достичь впечатляющих результатов. При таком подходе еще останется время на домашние дела.

3. Слушайте. Если живете в Казахстане, прислушивайтесь, как строят свою речь окружающие, и старайтесь запоминать. В жизни говорят не так, как пишут в учебниках, поэтому лучше сразу практиковаться, разговаривая на «человеческом» языке.

А. Нұрсағатова, Ш. Таңатқызы

Семей қаласы, КММ «№47 жалпы орта білім беретін мектеп»

Ғылыми жетекшісі: Г.Б. Акимжанова, Ж.К. Далбина, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімдері

ШӘКӘРІМ ҚҰДАЙБЕРДІҰЛЫНЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ ЖАСТАРДЫ ЗЕРДЕЛІККЕ БАУЛУДАҒЫ МАҢЫЗЫ

Алмас қылыш қын түбінде жатпайды.

Қазақтың ғұлама ақыны, ойшылы Шәкәрім Құдайбердіұлының әдеби бай мұрасы еліміздің рухани игілігіне айналды. Бұл – бүгінгі Тәуелсіздігіміздің жемісі. Алайда, Тәуелсіздікке жетер жолдың оңай болмағаны жақсы білеміз..

Шәкәрім өмірінің соңғы кездері секілді ақын мұрасы тағдырының да тар бұралаң соқпағы, тауқыметі зор болды. Шәкәрімдей асылымызды ақтап, әдеби бас мұрасын елімізге қайтару жолындағы ерекше еңбек сіңірген бір топ қазақ зиялыларының алдыңғы қатарында академик, көрнекті қоғам қайраткері Е.Букетов есімінің ерекше мақтанышпен аталып тұрары сөзсіз. Кешегі кеңестік әкімшілік – тоталитарлық жүйенің әділетсіздіктеріне тек іштей наразылық білдіріп қоймай, ұлт мүддесіне қатысты осындай ұлы істерді атқарып кеткен Қ. Сәтпаев, Қ. Жұбанов, Е. Букетов, Қ. Мұхаметханов тәрізді ірі тұлғаларымыз болды.

Шәкәрімдей асылымыздың әдеби бай мұрасын ел игілігіне айналдыруда алдыңғы толқын ағаларымыздың осындай өнегелі ісін бүгінгі ұрпақ одан әрі лайықты жалғастыруда. Шәкәрімнің өмірдегі және өнердегі жолы, шынында да, М.Мағауин айтқандай, «ұзақ та ұлағатты, келісті әрі күрделі» болды. Адамгершілік асыл қасиеттерді өміріне арқау етіп, оны ақындық құдірет – дарыны және биік азаматтық ісімен халқына үйретуге ұмтылған ғұлама ойшылдың жан дүниесіндегі қуаныш – күйініш сезімдерінің сырын бірден деп басып, ашып айту өте қиын. Шәкәрім – Абайдан кейінгі әдеби көшті бастаушы, иманды жырымен ұрпағын иландыра білген ақиық ақын. Кез келген ақын ұлылығының айғағы оның шығармашылығы болмақ, себебі ақын туындысы - оның жүрек үні, адал ақтық сыры, бүкіл ойының, танымының көрінісі. Сондықтан оны танып білу, зерттеу, қыр – сырын барлау – үлкен міндет.

Болашаққа үміт пен сенім артқан оптимист Шәкәрім жас ұрпақты, ең алдымен, бірлікке, ынтымақта болуға үндейді. Аласапыран заманда «адам» деген атты жоғары ұстап, өмір ағынына қарсы тұру идеясы, қазіргі біздің қоғамымызға нағыз керек тәрбие құралы болып табылады. «Тәрбие мен білім – егіз», – демекші білім мен тәрбиені ұштастыра отырып оқытудың негізі Шәкәрімнің өлеңдері мен поэмалары қайнар көзі болып табылады. Жеке тұлғаның (оқушының) дамуында кездесетін уақытша қиындықты жоғары саналы әрекетпен жену, адамзаттық сапаларының бағасын арттырады. Қанағатқа ұмтылу рухтың тереңдігі «талпынған мақсат іздеп мақұрым қалмас» деп ой – пікірін айтады. Ұлттық танымның бағыттарын рефлексия элементтерін ақынның ағартушылық идеяларынан табамыз:

Өзімді ұрған мінезді сөгемін деп,
Тілім тисе сіздерге, кеш, достарым.
Ащы сөзім – достығым, маған нансаң,
Кемдігім – келістіріп айта алмасам

Шәкәрім шығармашылығының негізгі ерекшелігі ұлтын, жерін сүйген, жалпы адамзатты сүйген адам тұлғасының дамуына әсер ету үшін өлең сөзді көркемдік қару ету міндетін көздеген. Сондықтан да ақын өлеңнің мәні мен мағынасына, бүкіл көркемдік сапасына аса үлкен талап қойған. Өзін –өзі тану, өзгені тану, ой –тұжырым жасау, ойды қорытып жеткізу – тәрбие рефлексиясы бола отырып, қарым – қатынас коммуникациясын тудырушы фактор. Олай болса Шәкәрімнің «Өкінішті өмір» өлеңінің бір өзі ғана этнопедагогикалық теорияның негізі болады. Халық ұстазы Ш.Құдайбердіұлы – нағыз педагог – психолог. Ұлттық педагогиканың алдында тұрған міндеттердің бірі қазақ халқының ойшыл, кеменгер, біртуар ғұламаларының қайталанбас еңбектеріне терең көз жүгіртіп, тәрбие құралы ретінде қолдану – өте оңтайлы әдістердің бірі

Шәкәрім мұрасының құндылығы – оның рухани бастау көздерінің күрделілігінде. Ең алдымен ол өзі өсіп өнген қазақ жұртының халықтық мұрасын терең меңгеріп, асылын бойына жинақтаған. Сондықтан да рухани жетілу жолындағы алған өзге әсер ықпалдарының ізгі үрдісін халқының қажетіне жарата алған. Шәкәрім адамның ізгі қасиеттерін дамыту жолдарын айқындап, бұл тұрғыда адамзаттық игі дәстүрлерге сүйенеді. Жинақтай келгенде, Шәкәрім өмірі мен шығармашылығы – сан-алуан суретке толы, өмір құбылыстарын көркем айшықтаған күрделі сала. Оның сырларына үңіліп, философиялық, психологиялық, тарихи себептерін ашу әлі талай зерттеулерге негіз болары анық.

А. Маулетқазина

Назарбаев Зияткерлік Мектебі, Семей қ.

Ғылыми жетекшісі: Н.М. Байбусинова, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

ШӘКӘРІМ ӨЛЕҢДЕРІНІҢ ОРТА МЕКТЕПТЕРДЕ ОҚЫТЫЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазіргі таңда мектеп бағдарламасында «Шәкәрім шығармаларын оқыту мәселелері өз деңгейінде ме?» деген сұрақ әркімді мазалайтыны анық.

Мектеп бағдарламасында 6-сыныпта «Адамдық борышын», «Жолама қулар маңайға», 8-сыныпта «Қалқаман - Мамыр» поэмасы (қосымша оқуға «Сөз жазып, сөз өлшемек», «Өмір» өлеңдері) 10-сыныпта «Жастарға», «Дүние мен өмір», «Бір Аллаға сыйынған адам өлмес», «Кәрілік туралы», «Еңлік - Кебек» поэмасы оқытылады [1].

Әрине, ақынның кез келген шығармасы – ұлтымыз үшін бағасыз мұра, теңдессіз байлық, бірақ мен осы шығармалармен қатар мектеп бағдарламасына ақынның мол дүниетанымын, көзқарасын білдіретін көлемді шығармаларын да енгізсе деген пікірдемін.

Мәселен, қазіргі заман бейнесін қоғамымыздың шынайы бет-пердесін ашатын «Мал жимақ» өлеңін оқи отырып, жастар адалдықпен мал табудың жолын іздеп, харекет қылмасаң ештеңеге қол жеткізудің мүмкін еместігіне тағы бір көз жеткізер еді.

«Ерінбесен еңбекке, дәулет дайын,

Жаратқан жоқ жатсын деп бір құдайың.

Ойласын деп ой берді, көруге қоз,

Аяқ берді, тапсын деп басқан сайын»,– деген жолдардан осы заман талабы, адам баласының шығар биігі тек өзіне байланысты, еңбек еткеніне байланысты екендігіне жастар тағы бір мәрте көз жеткізер еді.

Білім білмек – әр іске шебер болмақ,

Қол өнерден пайда қыл үйреніп-ақ, –

Кетпес дәулет осы ғой әмбеге хақ.

Қол өнер – өзің өлсең – бірге өледі,

Өлеңнің өн бойы толған өнеге, өмірден алынған қарапайым да нақты мысалдарға толы. Қазіргі оқытуда басты назар аударылып жүрген функционалдық сауаттылық деген осы емес пе?! Асқан көрегендікпен Шәкәрім бабамыз білім мен кәсіптің қадірін білуді және әркім өз қолынан келетін іспен шұғылдану керектігін дөп басып айта білген.

Баста таза жаратты, сен таза бол,

Ұқсаң анық айттым ғой бұл – тура жол,

Мақтан күйлеп, арамнан мал жинасаң,

Орның – дозақ, сорлы – сен, айтқаным сол!

Өлеңнің түйіні мал таппақ үшін жаратқан берген теңдессіз байлық-жан-дүниенді таза ұстау-қашанда басты мәселе болмақ.

«Насихат» өлеңінде қазіргі қоғамдағы асқынған дерт – қазақтың сөзуарлығы, босқа мақтан, желікпе мінезінен қашуға шақырады, ел бірлігі сияқты қазіргі заман мүддесін насихаттайтын өлеңнің жас ұрпақ үшін тәрбиелік мәні зор .

Осы күнде қазақтың бәрі де мас,

Жақсылардың біріне біреуі қас.

Атқа мінген жігіттен үмітім жоқ,

Сөзімді ұқса, ойланар кейінгі жас.

Осы жолдардағы ақынның болашаққа артар зор үміті, жастарға артар үлкен жауапкершілігі бар екенін түсінген жастар ақын сынаған жат қылықтардан қашуға тырысар еді деп ойлайлаймын.

«Ашу мен ынсап» өлеңінің де астарлы ойы, берер үлгі-өнегесі мол. Ақын өз басындағы мүшкіл халін ащы да болса шынайы жеткізе отырып, қоғамдағы зорлық пен әділетсіздікті, адам бойындағы нашар қасиеттерді терең философиялық тұрғыдан талдай келе, ғылымның адам өміріндегі алар орны ерекше, тіпті бәрінен жоғары деген тоқтамға келеді.

Жалпы, менің ақын шығармаларын оқып, түрлі ғылыми зерттеулермен таныса келе түйгенім, метептерде «Шәкәрімтану» пәнін енгізіп, ақын шығармаларын молынан насихаттасақ, болашақ ұрпаққа рухани азық, ұлттық құндылықтарымызды дәріптеудің таптырмас құралына айналар еді.

Әдебиеттер

1. Т. Жұмажанова. «Шәкәрім Құдайбердіұлының ақындық шеберлігін студенттерге меңгертудің кейбір жолдары». «Қазақстан мектебі». 2010 ж
2. Ш.Қ. Сәтбаева. «Шәкәрім Құдайбердиев» Алматы. 1990 ж.

А. Оспанова

Назарбаев Зияткерлік Мектебі, Семей қ.

Ғылыми жетекшісі: Саинова Г.Н, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

ШӘКӘРІМ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ АБАЙ ӨЛЕҢДЕРІМЕН ҮНДЕСТІГІ

Өзінің ұлы туысы Абай тағлымынан сусындаған Шәкәрім көптеген өлеңдерінде қазақтың надандығын, малжандылығын, білімсіздігін, сөзуарлығын ашына сынайды.

Қазақ халқының аңсаған болашағы туралы ақынның үні 1917 жылғы оқиғалар кезінде ерекше қуатты естілді. "Бостандық таңы атты", "Бостандық туы жарқырап", "Қош, жұртым" сияқты – өлеңдерінде ақын қазақты оянуға, марқаулықтан арылуға шақырды. Бұл кезеңде Шәкәрімге елінің басына тәуелсіз заман туғандай көрінді, содан үміттенді. Ақынның лирикалық қаһарманы да осы сарында үн қатты. Шәкәрімнің кейіпкері шарқ ұра ойланады, кемшілік атаулының себебін, тығырықтан шығудың амалын іздейді [1].

Асқақ рухты, жастарды жарқын болашаққа шақыратын, адамгершілік пен білімге шақыратын көптеген өлеңдерінен ақынның адамдық миссиясы анық көрінеді.

Шәкәрім поэзиясының биік тұғыры – гуманизм, туған халқына деген махаббат, адал еңбекті дәріптеу, жастық шақты босқа өткізбеу.

Осындай шоқтығы биік туындыларының бірі «Мал жимақ» өлеңі. Бұл өлеңі идеясы жағынан Абайдың «Ғылым таппай мақтанба» өлеңімен үндес келеді. Өзі Абайдың шын ақыл иесі екендігін, оның ақыл-кеңесінің теңдессіз екенін түсінген Шәкәрім Абайды барша жұртқа үлгі қылады.

«Мал жимақ» өлеңінде:

Мақтан үшін мал жима, жан үшін жи,
Қазаққа көз сүзбестің қамы үшін жи.
Арың сатпа, терің сат, алалды ізде,

Ғибадат пен адалдық, ар үшін жи, – деп, қазаққа мал жиюдың бұрынғыдан өзге жолын ұсынады, мал жию мақтан емес, оқу-білім алу жолындағы құрал ретінде, адалдық жолында қажетті дүние ретінде сипаттап жаңаша көзқарас білдіреді.

Өлеңнің өн бойында Абай салған сара жол, адалдық пен имандылық жолы өз өрнегін тапқан.

Егін сал, не сауда қыл, малыңды бақ,
Білім білмек – әр іске шебер болмақ,
Қол өнерден пайда қыл үйреніп-ақ, –
Кетпес дәулет осы ғой әмбеге хақ.

Осы жолдардан адамзаттың өмірге келгендегі мақсат-мүддесі, арман-тілегі анық көрініп тұрғандай. Өлеңнің негізгі идеясы мал-дәулетті мақтан үшін емес, оқу-білім, кәсіп үйрену, басқаға көмек көрсету мағынасында жию керек дегенге саяды.

Қазақтың сол кездегі кертартпа қоғамын, надан ортаны, түрлі тап адамдарының мінез-құлқын өз шығармаларына арқау еткен ақын жастарды ескіліктің шырмауына шырмалмай, өркениетке қарай ұмтылуға шақырады. Абай нұсқаған сара жол-оқу-білімге бастар жол екендігін барлық өлеңдерінде насихаттап отырған.

Өнер – білім, ғылым үйрену мәселесін ойшыл ақын халықтың мүддесімен, биік адамгершілік, әділеттілік, махаббат, адал еңбек ете білу, талаптылық, жігерлілік секілді қасиеттерді үлгі тұтады. Бұл қасиеттер мейірімділік, имандылық арқылы толысып, жетілетінін атап айтады.

Адамдық борышың
Халқыңа еңбек қыл,
Ақ жолдан айнымай,
Ар сақта, оны біл.

деген сөздері Шәкәрімнің жоғарыда келтірген пікірлерімен тікелей жалғас, солардың қорытынды – түйіні деуге лайық.

Жалпы, Шәкәрімнің қай шығармасын алсақ та, өлеңінің өміршеңдігі – ол көтерген мәселелердің бір қоғамдық ортаға ғана тән емес, жалпылық сипатында, яғни ақынның, шын мәнінде, адамзат ақынына айнала алуында деп білемін.

Әдебиеттер

1. Оразбек М. Ақындық тұлға табиғаты (Шәкәрім, Мағжан, Сұлтанмахмұт): Зерттеу.– Астана: Фолиант, 2002.

2. Шәкәрімтану мәселелері VI

А. Токанова

Назарбаев Зияткерлік Мектебі, Семей қ.

Ғылыми жетекшісі: Е.Б. Нурпеисова, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Ш.ҚҰДАЙБЕРДІҰЛЫНЫҢ «ҚАЛҚАМАН-МАМЫР» ПОЭМАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР

Қазақтың маңдайын біткен заңғар тұлғасы Ш.Құдайбердіұлының шығармашылығы зерттеліп, қанат жайып, бүгінде «шәкәрімтану» ғылымы ретінде танылды [1].

Бүгін мен атамыздың көпке жақсы танымал «Қалқаман-Мамыр» поэмасындағы ұлттық құндылықтарға тоқталмақпын.

Ұлттық тәрбиенің қайнар көзінің бірі – ұлттық мүдде. Ұлттық мүдде дегеніміз – сол ұлттың рухани, әлеуметтік, қоғамдық дамуында шешуші роль атқаратын оның басты белгілері. Бүгінгі күні қазақ халқының мемлекет құрушы ұлт ретіндегі басты мүдделері – тәуелсіздігіміздің нығаюы, жеріміздің тұтастығы, тіліміздің дамуы, дініміздің сақталуы, салт-дәстүріміздің, тіліміздің өркендеуі [2].

Шәкәрім – ағасы Абайдан алған өнегесі қай тақырыпта қалам тартса да шығармасының таңғы шықтай мөлдіреген таза, шыңыраудай терең ойлы болуын қалаған, соған ұмтылған.

Поэмада ақын күрделі де мәңгілік тақырып – махаббат тақырыбына қалам тартады.

Бір қарағанда, бәрі түсінікті, ғашықтық дертіне шалдыққан екі жас араларындағы аталастық, туыстыққа қарамай бір-бірін шын сүйеді. Дала заңының сақшысындай, ұлттық құндылықтарды жанынан артық ардақтайтын Көкөнай оларды аяусыз жазалайды.

Жүрегі жұмсақ, гуманист, адамзатты шексіз сүйген нәзік жанды ақын үшін бұл – аяусыз жаза болып көрінеді. Жалпы, қай кейіпкерді баяндаса, автор соның ішіне енеді, сол болып сөйлейді, сол болып ойлайды [3].

Осы уақытқа дейін поэма идеясы туралы қарама-қайшы пікір айтылып келді. Нақты өз көзқарасын ашып көрсетпегенімен, біз Қалқаман атынан айтылған мына жодардан ақынның екі жастың махаббаты жағында екенін анық байқаймыз:

- Мамыр-ау, айтып тұрсың әлденені,
- Шарият қосады екен немерені.

Қайғы ойлап жаман ырым айта берме,

Алаңсыз сүйген болсаң анық мені.

Менің ойымша, ақын екі жасқа қаншалықты жаны ашыса да, тарихи шындықты бұрмалауға ары бармаған, себебі бұл поэманың негізгі бағыты, идеясы дұрыс, жеті атадан қыз алмау сияқты ұлттық құндылығымызды дәріптеп, қан тазалығын сақтау, ұрпақ денсаулығына зор мән беру идеясын жастарға жеткізуге тырысқан. Бұл, бәлкім, қажы атасы Құнанбайдың тәрбиесі мен қазақ қоғамында орын алған бұлжымас дала заңына адалдық болар.

Поэмадағы ұлттық құндылықтың тағы бір жарқын көрініс – жастардың сертке адалдығы, өз істерінің өздеріне таяқ боп тиерін сезсе де, Қалқаман мен Мамыр ештеңеден қорықпады, бір-біріне деген сезімдері үшін жандарын құрбан қылды. Бұл да қазақ халқының мәрт ұл-қызына тән ұлттық қасиет деп білемін.

Қалқаман «Мамырдан қалған жанның керегі жоқ» деп қандай жаза болса да қаймықпай қарсы алды. Оқтан аман қалған соң, өз елін тәрк етуі де нағыз батырға тән қасиет, махаббатқа адалдық, жалпы қазақ халқының мінезіндегі шынайылық, адалдық, табандылық осы поэманың өн бойына арқау болған.

Өскелең ұрпақ өнеге алатын тамаша ұлттық құндылықтарымыздың бірі-үлкенді сыйлау, ақсақалдар айтқан билікті талқыламау, яғни үлкенге деген құрмет те поэманың шоқтығын көтеріп, мазмұнын байытатын құндылықтарының бірі. Поэмада бұл жайт былай суретеледі:

Тобықты, Қанжығалы, Бәсентиін,

Атығай, Қарауылмен бәрі жиын.

Бабаң хабар айтқан соң ел жиылды,

Сүйтсе де сөз аяғы болды қиын.

Қорыта келе, мен Ш.Құдайбердіұлының шығармаларын мектеп қабырғасында кеңінен насихаттау керек деп ойлаймын. Ақынның кең дүниетанымы, діни көзқарасы, ғылымға ұмтылысы,

халқына деген шын жанашырлығы оқушы бойына неғұрлым молынан сіңірілсе, соғұрлым жаны таза, ойы терең, сергек те ұлтжанды азаматтарымыз қалыптасады деп ойлаймын.

Әдебиеттер

1. Е.Сыдықов «Шәкәрім». Алматы 2013
2. Г.Кенжебаева, «Ұлттық құндылықтар-тәрбие бастауы». Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің аға оқытушысы, педагогика ғылымдарының кандидаты
3. Ш.Бердібаев. «Көркем мәтіндегі автор бейнесі».
4. Ш.Уәлиханов атындағы КМУ-нің профессоры, филология ғылымдарының докторы

СЕКЦИЯ № 5: ИНФОРМАТИКА ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

СЕКЦИЯ: ИНФОРМАТИКА И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Г.М. Мырзабекова, Г.М. Советова

КГКП Семейский финансово-экономический колледж им.Рымбека Байсеитова

Научный руководитель: А.Н. Искаков, преподаватель истории

СОВРЕМЕННЫЕ ИТ-ТЕХНОЛОГИИ И РОЛЬ ИНТЕРНЕТА В ОБРАЗОВАНИИ

XXI век – век высоких компьютерных технологий. В настоящее время каждый ребенок свободно владеет компьютерными технологиями. Бурное развитие новых информационных технологий и внедрение их в нашей стране наложили отпечаток на развитие личности современного ребёнка.

На данный момент наш мир тесно связан с информационными технологиями. Конечно же сначала начнем с них. Развитие сектора информационных технологий тесно связано с развитием экономики – чем выше уровень развития экономики, тем выше уровень развития ИКТ. Основным макроэкономическим фактором, обуславливающим развитие ИКТ в Казахстане сегодня и в ближайшие годы, является увеличение ВВП и средних доходов населения [2,6].

Конечно же, можем узнать побольше об Интернете. Все мы хорошо знаем, что интернет – это объединение сетей. Его можно рассматривать в физическом смысле как миллионы компьютеров, связанных друг с другом все возможными линиями связи, однако такой «физический» взгляд на Интернет слишком узок. Лучше рассматривать его как некое информационное пространство. Таким образом, Интернет представляет собой как бы «пространство», внутри которого осуществляется непрерывная циркуляция данных [1,3].

Дистанционное обучение – это гибкая адаптивная модульная технология обучения. Она ориентирована на потребителя и опирается на современные информационные и коммуникационные технологии, считается экономически эффективным. Система открытого образования призвана обеспечить равноправную возможность получения образования для всех категории граждан без исключения. Эта возможность ценна для лиц, которые физически не могут добраться до места учебы. К этой категории относятся, например, лица, имеющие ограничения передвижения по состоянию здоровья и т.д [2,9].

Рассмотрим возможности Дистанционного обучения. К числу одним из несомненных достоинств дистанционного образования относятся, конечно же, тот факт, что вы можете учиться тогда, когда вам это удобно, в любое время суток. Дело в том, что способности у всех разные, и различным студентам на то, чтобы освоить один и тот же материал, может потребоваться разное количество времени [4,7]. Дистанционное обучение конечно же, очень хорошо развито в городах, но в сельских местностях такая возможность очень редка. И именно поэтому мне хотелось бы рассмотреть несколько проблем которые возникают в отдаленных местах нашей страны:

- Нет возможности выйти в Интернет
- Так как экономика местности не развита, поэтому не каждый гражданин может Интернет позволить себе приобрести компьютерные технологии, тем более установить
- Не умение пользоваться компьютерными технологиями человека.

Вывод: Современный этап развития сферы образования характеризуется массовым внедрением информационных и телекоммуникационных технологий в деятельность всех участников образовательного процесса. Информатизация является одним из основных факторов, заставляющих образование совершенствоваться. Одним из развития является дистанционное обучение. Ведь в настоящее время им пользуется большое количество населения и конечно же это очень быстро и легко. Ведь задание можно выполнять в любое время суток для человека.

Литература

1. Полонский В.М. «Образовательные ресурсы и возможности сети Интернет»

2. Решек А.М. «Развитие Интернет в целях образования»
- 3 <http://d.sfek.kz/login/index.php>
- 4 https://superinf.ru/view_helpstud.php?id=4226

А.Е. Макашев

КГКП «Семейский финансово-экономический колледж имени Рымбака Байсеитова»

Научный руководитель: А.Н. Искаков, преподаватель истории

КИБЕРЩИТ КАЗАХСТАНА

Что такое киберпреступление? Поскольку применение защитных средств или мер борьбы с любым явлением невозможно без понимания сути этого самого явления, ученые, исследователи и законодатели всего мира предприняли попытку определить понятие «киберпреступление» и сформулировать критерии его отграничения от иных противоправных деяний. В результате проделанной работы появилось огромное количество весьма пространственных определений, но суть всех их сводится к следующему: «киберпреступление – это любое преступление в электронной сфере, совершенное при помощи компьютерной системы или сети, или против них» [1].

Чтобы понять сущность киберпреступления, определим разновидности правонарушений:

- 1) Правонарушения, которые направлены в сторону компьютерных систем и баз данных. Пример – взлом базы данных мобильного оператора с целью получения паспортных данных пользователей.
- 2) Преступления, совершенные с использованием каких-либо технологий с целью извлечения экономической выгоды. Это мошенничество в интернете, пример – фишинг, то есть незаконное получение каких-либо сведений пользователя компьютера (данные банковских карт, пользовательские данные электронных кошельков и т.д.).
- 3) Нарушение авторских прав. Пример – распространение видеоролика (с целью получения выгоды) с присваиванием его авторства. Такие правонарушения часто совершаются на YouTube.
- 4) Кибертерроризм. Таким словом называют особо серьезные преступления, связанные с жестокостью и совершением актов насилия по средствам высоких технологий. Также к этому виду относят деяния, которые ставят под угрозу общественную безопасность. Пример – взлом NASA. Такое происходило однажды, и к счастью виновник не имел злого умысла, в противном случае он мог бы поставить под угрозу национальную безопасность США (например, если продать засекреченные государственные сведения враждебным государствам или террористическим группировкам) [1,2].

Специфика подобной незаконной деятельности вынудила власти нашей страны создать отдельную структуру, которая бы занималась их расследованиям. Указом Президента Республики Казахстан от 15 февраля 2017 года, утверждается Концепция кибербезопасности ("Киберщит Казахстан"). Концепция «Киберщит» – первый в стране документ, четко описывающий проблему безопасности информационно-коммуникационных технологий и отношение власти Казахстана к этой проблеме [3].

Целями Концепции являются достижение и поддержание уровня защищенности электронных информационных ресурсов, информационных систем и информационно-коммуникационной инфраструктуры от внешних и внутренних угроз, обеспечивающего устойчивое развитие Республики Казахстан в условиях глобальной конкуренции [3].

Литература

1. Современная киберпреступность / Владимир Борисович Клаверов. 2012 г.
2. Информационная безопасность: политическая теория и дипломатическая практика: монография / А.В. Федоров, Е.С. Зиновьева
3. www.zakon.kz

Е.Қ. Улыкбекова

КГКП «Семейский финансово-экономический колледж имени Рымбака Байсеитова»

Научный руководитель: А.Н. Исакаов, преподаватель истории

РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ В ОБРАЗОВАНИИ

Говоря о современном времени, мы представляем инновационные технологии, то есть гаджеты, компьютера, роботов. А так же на фоне с этим, мы понимаем, что, все же, в основном сейчас главную роль играет это интернет. Без интернета все эти технологий могут стать просто железом. Интернет это очень простой способ получать и передавать информацию. И сейчас в интернете, наиболее стали популярными это социальные сети.

Социальная сеть – это онлайн сервис и веб сайт, который служить для поддержания связей между людьми, а так же для получения какой либо информации, играть. Социальные сети используются в дружеском общении, работе, учебе и любви, то есть практически во всех моментах жизни. Я бы хотела рассмотреть вариант социальных сетей в сфере учебы.

Какие социальные сети на сегодняшний день очень знамениты? Это Вконтакте, Whatsapp, Telegram, Twitter и что то тому подобное. Возникает вопрос, каким образом они могут нам помочь в учебном процессе? Все люди, сегодня, делятся на два типа, одна, которая думает что в социальных сетях люди деградируют и от них больше минусов, чем плюсов. Вторая, наоборот ищет выход из этих ситуаций, ищет новый подход к решению задач. Вот один из таких попыток сделать социальные сети полезными, это создания «ботов». Боты стали популярны. Они буквально по всюду. Речь не идет о надоедливых комментаторов в Вконтакте или же в Twitter. Сейчас хочу представить вам о собеседниках, которые отвечают на запросы автоматически. Они заранее запрограммированы для выдачи собеседнику нужную ему информацию. Таких Ботов называют Боты-помощники.

Сейчас с ботами можно пообщаться в соцсетях как Telegram, Facebook и Вконтакте. Этих ботов можно запрограммировать в разных сферах. Например, бот Медуза в Telegram создан специально чтобы отправлять своим подписчикам курс доллара и давать информацию о изменение погоды в городе. Свойство хороших ботов в том, что они упрощают решение каких-то задач для человека. Если есть что-то неудобное или сложное – можно создать бота, который сделает это простым и быстрым [1].

Вот именно эту идею я взяла целью своей научной работы. То есть цель моего доклада это: сделать подготовку к учебе и изучение новых тем, наших студентов очень удобным и быстрым.

Для того что бы объяснить всю суть, хочу представить вам -SfekTeacherBot. Так как самой добной средой для работы с ботами это сеть Telegram, бот SfekTeacherBot был создан именно там. Это, бот – помощник, специально созданный и запрограммированный для того, что бы упростить учебу студентам нашего колледжа. Все боты понимают несколько языков, по мере программирования. SfekTeacherBot – это бот собеседник. Он понимает 3 языка: русский, казахский, английский [2].

И так, SfekTeacherBot – сделан специально что бы студенты без, каких-либо препятствии и потери времени могли найти нужную себе информацию в сфере информатики. Что бы начать с ним работать необходима быть зарегистрированным в Telegram. Так как все студенты имеют доступ к Telegram, им не заставит труда работать с бот – помощником SfekTeacherBot [3].

Для того что бы начать беседу, нужно нажать **/star**.

SfekTeacherBot может давать определения каким либо терминам. При возможности он отправляет видео уроки на данную вами тему. Например, начнем беседу, и попросим у бота определения о инкапсуляций.

Бот нам выдает определения. И сразу же видео урок в котором говориться о инкапсуляций. Обычно мы заходим в браузер, после находим сайт YouTube и только после введения данной темы, мы находим нужный нам видео урок. А бот-помощник, SfekTeacherBot, занимает меньше времени. Требуется только задать тему, и бот сам подбирает тебе урок.

Нужно понимать что, бот это умный помощник, но все-таки он робот, а не человек. И он не в состоянии понимать человеческий язык. Так как это только начальная стадия разработки, SfekTeacherBot воспринимает все заданные слова, с маленькой буквы и только терминологию. Например, если вам нужно узнать об «языке программирования HTML», то бот сможет воспринять, только, понятия как «HTML».

Что бы создать бота не обязательно знать программирования. Бота можно создать с помощью конструктора. Но SfekTeacherBot- создан с помощью языка программирования Python. Именно поэтому мы можем добавить функций, что бы бот был более смышлѐным. Бот сможет преобразовать запросы пользователя в стандартную форму, которую понимает компьютер.

Так как SfekTeacherBot создан понимать только определенные слова. То можно сделать так чтобы он мог понимать человеческий язык. Бот запрограммирован, так что он способен в процессе работы запоминать все запросы, запоминать популярные и понимать человеческий язык. То есть обладает «искусственным интеллектом»

Может возникнуть вопросы: Будут ли им пользоваться?

Среди студентов нашего колледжа проводился опрос. В опросе участвовало 68 студентов. В опросе были вопросы:

1. Часто ли вы работаете с браузером? Ответ составил: 98% да. 2 % нет.
2. Какие трудности бывают, когда вы ищите данный вопрос? Ответ:4,4% очень мало информации. 8,8% много ненужного материала. 86,8% трата времени
3. Нужен ли такой бот как SfekTeacherBot? Ответ:2,9% нет, Google хватает. 5,8% не совсем. 91,3% да, это с экономит время.

То есть по опросу можно уже понять, что такой бот-помощник поможет обучающимся.

С SfekTeacherBot Вы можете ознакомиться в Telegram. Я очень надеюсь что этот бот будет популярен. И принесет пользу как и учащимся нашего колледжа так и другим студентам.

Литература

1. Moxie Marlinspike >> Blog >> A Crypto Challenge For The Telegram Developers. moxie.org. Проверено 28 ноября 2016
2. Официальный сайт Telegram
3. Официальный блог Telegram (Eng)

Д. Ильдартов, Т. Касенов

Физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі, Семей қ.

Ғылыми жетекшілері: А.А. Жумабекова, М.М. Мынбаева, информатика пәнінің мұғалімдері

СЕМЕЙ ҚАЛАСЫНЫҢ ТУРИСТІК МАРШРУТЫН АНЫҚТАУҒА КӨМЕКТЕСЕТІН МОБИЛЬДІК ҚОСЫМША ҚҰРУ

Туған қаламыз Семей – ескі қалалардың бірі болып табылады. Қала өз шығу тарихы бар көптеген көрнекті жерлерімен, мәдени орталықтарымен, әдемі табиғатымен ерекшеленеді. Қала тұрғындары және қонақтары біздің қаламыз туралы толық мәліметтерді біле бермейді. Сондықтан біздің зерттеу жұмысымыздың тақырыбы жаңа ақпараттық технологияға сай келетін «Семей қаласының туристік маршрутын анықтауға көмектесетін мобильдік қосымшаны» құру болып табылды. Себебі қазіргі таңда ұялы телефондарды қолданбайтын адамдар кемде-кем. Осы бағдарламаның көмегімен Семей қаласының көрнекті жерлерімен танысып, жету маршрутын анықтай алады.

Зерттеу мәселесі:

Біздің қаламызға келген қонақтарымыз және қала тұрғындарының өздері де қаладағы көрнекті жерлердің көбін және осы жерлерге жету үшін бағдарды біле бермейді.

Осы мәселені шешу үшін біз App2 Inventor бағдарламаның көмегімен мобильдік қосымшаны құруды жоспарладық.

Өзектілігі:

Қазіргі таңда Семей қаласы – ескі қалалардың бірі болып табылады, бірақ соған қарамастан біртіндеп даму үстінде. Қаламыздың көрнекті жерлерін қала қонақтарына таныстыру және бағдарды анықтау үшін туристік маршрут құруды қажет деп ойладық. Осы бағдарламаны қолданып, қонақтарымыз қаламыздың көрнекті жерлері туралы және осы жерлерге жету маршрутын білетін болады.

Мақсаты:

Семей қаласының маршрутын құру үшін көрнекті жерлерді анықтап, App2 Inventor бағдарламасының көмегімен мобильдік қосымшаны құру.

Міндеттері:

- Семей қаласы туралы әдебиеттермен оқып танысу
- Көрнекті жерлерді анықтау
- Көрнекті жерлердің ерекшеліктерін, шығу тарихын анықтау
- Семей қаласының туристік маршрутын құру

Зерттеу әдістері: Қажетті мәліметтерді жинақтау және талдау

Зерттеу нысаны: Семей қаласының көрнекті жерлері, шығу тарихы.

Гипотеза:

Семей қаласының әдемі және көрнекті жерлері өз шығу тарихымен жан-жақтан келген қонақтарды таң қалдырады деп ойлаймыз. Ол үшін барлық көрнекті жерлермен таныстыруға көмектесетін Семей қаласының туристік маршрутын құру қажет.

Бағдарламалық жасақтама:

Семей қаласының көрнекті жерлерімен қала қонақтарын таныстыру үшін туристік маршрутты анықтайтын мобильдік бағдарлама құрылды.

Әдебиеттер

1. http://semeyleft.kz/?page_id=471
2. Сағындықұлы Е. Семей өңірінің тарихи деректері. Алматы. 1996ж.
3. Қазақ Совет энциклопедиясы. «қ том. Алматы. 1977, 114-115 б.
4. Серия: История городов Казахстана: Семипалатинск. Алма-ата. 1984ж.
5. <http://appinventor.mit.edu/explore/books.html>

Т.А. Захаревич, М.К. Бекеева, А.Ж. Кабенова

Колледж «Кайнар» г. Семей

Научный руководитель: В.И. Балко, преподаватель

ПРОФИЛАКТИКА ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЧЕЛОВЕКА И ОБЩЕСТВА

В послании Президента страны народу Казахстана «Казахстан – 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев» в качестве долгосрочного приоритета определена национальная безопасность, одной из составляющих которой является информационная безопасность. В Послании Назарбаева народу Казахстана озвучена «необходимость повышать грамотность граждан страны в области информационных технологий, доносить информацию об угрозах и рисках до всех слоев населения, формировать... базовые навыки по защите от киберугроз и безопасному использованию информационных систем».

Дадим определения понятию: «Профилактика информационной безопасности» – это действия направленные техническими, правовыми, организационными и превентивно – профилактическими методами, на повышение информационной безопасности (ИБ) личности, общества и государства

Выделим пять уровней профилактики ИБ:

- 1) Профилактика ИБ 1 уровня для физических лиц и к ним приравненных.
- 2) Профилактика ИБ 2 уровня для микропредпринимательства и к ним приравненных.
- 3) Профилактика ИБ 3 уровня для малого предпринимательства и к ним приравненных.
- 4) Профилактика ИБ 4 уровня для среднего предпринимательства и к ним приравненных.
- 5) Профилактика ИБ 5 уровня для крупного предпринимательства и гос.юридических лиц и к ним приравненных.

Рассмотрим некоторые действия, решения, которые положительно влияют на профилактику ИБ при их соблюдении, чтобы не стать жертвами киберпреступников, рекомендуется соблюдать следующие правила пяти уровней профилактики ИБ: соблюдать духовность (1,2 - 5); соблюдать общий свод требований к информационной безопасности (1,2 - 5); не давать паспортные данные, кому не положено

(1,2 - 5); не использовать один и тот же пароль для всех интернет – ресурсов (1,2 - 5); – не показывать реквизиты банковские карты, данные для входа в Интернет-банк (логин и пароль) (1,2 - 5); – связаться с оператором связи при поступлении на смартфон или компьютер сообщения о внезапном выигрыше для прояснения ситуации (1,2 - 5); не доверять и проверять объявления, поступившие на вашу электронную почту, требующих вложения денежных средств (1,2 - 5); тщательно перепроверять поступившую информацию на вашу почту о просящих вас оказать благотворительную помощь (1,2 - 5); при поступлении на смартфон сообщения о блокировке банковской карты в первую очередь связаться с банком (1,2 - 5); выбирать и поддерживать высокое качество пароля (1,2 - 5); устанавливать и поддерживать безопасность программного обеспечения на цифровые устройства(1,2 - 4); запускать регулярные сканирования безопасности своих цифровых устройств, т.е. проводить постоянный контроль и мониторинг информационной системы (1,2 - 4); избегать потенциальных источников заражения (1,2 - 5); проводить тренинги в игровой форме и обучающие практики по защите персональных данных среди несовершеннолетних пользователей интернета и их родителей" (1,2 - 5); использовать специализированные программные обеспечения для защиты информации, такие, как антивирусные программы, криптографические программы (1,2 - 5); регистрация атак на компьютерные данные и системы (2 - 5); сохранять наиболее эффективно и легко изменяемые электронные доказательства и т.д. (2 - 5); эффективное всемирное международное сотрудничество с учетом специальных процессуальных мер (2 - 5); активное контактирование с МВД РК (1,2 - 5); формирование ряда базовых правовых понятий в киберпреступности (4 - 5); повысить качество образования в области информационно - коммуникационных технологий, с распределением образовательных грантов в сфере информационной безопасности в системе подготовки специалистов (4 - 5); наличие экспертов в сфере информационной и сетевой безопасности (4 - 5); охватывание гражданским и уголовным законодательством Казахстана полного спектра киберпреступлений (2 - 5); - накопление зарубежного и национального опыта противодействия мошенничеству (4 - 5); разрабатывать уникальные методы борьбы с кредитным, внутренним и другими видами мошенничества (5); своевременно классифицировать и квалифицировать компьютерные атаки как акт вооруженного нападения (5).

Изучение современного состояния ИБ в Казахстане показывает, что ее уровень в настоящее время не соответствует потребностям человека, общества и государства. Существует дефицит специалистов по специальности “Система информационной безопасности”.

Необходима комплексная координация мер техническая и правовая по защите информации на всех уровнях для обеспечения целостности и конфиденциальности информации, так как основной угрозой и слабым звеном ИБ по-прежнему остается человек, из-за человеческого фактора происходит большинство инцидентов.

Поэтому необходимо налаживание всех уровней взаимодействия, где единственно правильный способ – объединение и информирование на межгосударственном, государственном и ведомственном уровнях о существующих угрозах.

А.Ә. Құрманғазы

«Семей қаласының Технология колледжі» мекемесі
Ғылыми жетекшісі: Г.А. Амангелді, информатика пәнінің мұғалімі

МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Мақсаты: Мультимедия және мультимедиялық технология туралы мәліметтер беру.

Мульти-(multi)-көп-**медиа** (-media)-орталық

Мультимедиа

Мультимедиа (*Multimedia*) – компьютерде дыбысты, ақпаратты, тұрақты және қозғалыстағы бейнелерді біріктіріп көрсету үшін жинақталған компьютерлік технология. Ол ақпаратты кешенді түрде бейнелеуді – мәліметтерді мәтіндік, графикалық, бейне-, аудио- және мультипликациялық түрде шығаруды – жүзеге асырады. Мәтін, түрлі-түсті графика, дыбыс, сөз бен кескін синтезін жасап, ақпараттың өте көлемді мөлшерін жадында сақтап, диалогтық түрде жұмыс істейді. Мультимедиа элементтерімен еркін интерактивті түрде қатынас құруға, дыбыспен сүйемелденетін бейнекөріністерді

компьютер экранында көрсетуге, тыңдауға толық мүмкіндік бар. Мультимедиялық программалар сөйлейтін энциклопедиядан бастап, бейнеклиптік мәліметтер базасын жасау жұмыстарын толық қамти алады.

Мультимедиялық ақпараттық қамсыздандыру

Негізгі мультимедиялық комплект	Қосымша құрылғылар
Жүйелік блок	Құлаққап
Оперативті жад	Микрофон
Бейне адаптер	MPEG- декодерлер
Дыбыстық плата, колонка	Дисковод DVD
Дискіжетек	CD – R немесе CD-RW

Мультимедиялық құжаттар

Мәтіндік графикалық, сандық ақпарат	Анимацияланған графика	Дыбыстық ақпарат	Бейне

Мультимедиялық құралдардың түрлері:

- Теледидар
- DVD-ойнатқыш
- CD- ойнатқыш
- Микрофон, құлаққап
- Камера, фотопарат
- Компьютер, ноутбук, планшет. КПК, мобильді телефон (смартфон)
- Проектор, интерактивті тақта
- Bluetooth, флеш-карталар

Мультимедияның қолданылуы:

- Білімде
- Телевидениеде
- Жарнама және бизнес презентацияларда
- Модельдеуде

Қорытынды

Мультимедиялық құралдарды пайдалану білім беру саласын, оқыту үрдісін айтарлықтай жақсартып алады. Бұл зерттеу мидың ақпаратты қалай өңдейтінін түсіндіре алатын мультимедиялық құралдардың тиімділігін түсінуімізге барынша ықпал жасады. Осы зерттеу мультимедиялық құралдарды оқыту мақсатына пайдаланудың тиімді, тиімсіздігін көрсететін бірнеше қағидаларды айқындады. Мультимедиялық құралдарды пайдаланатын оқыту барлық мәселелерді шешпегенімен, ХХІ ғасырда қолданылып жатқан (қолданылатын) оқыту құралдарының ішінде өзіндік маңызды орнын алары айқын. Зерттеулерге сүйенсек, мультимедиялық оқыту құралдары оқушыларды сабаққа ынталандырудың және оқытудың ең маңызды құралы болып саналады.

Е.Е. Құсманов

«Семей қаласының Д.Қалматаев атындағы мемлекеттік медицина колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: А.А. Жумахан, информатика пәнінің оқытушысы

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МЕДИЦИНАДА АЛАТЫН ОРНЫ

Соңғы 20 жылда медицинада компьютерлерді қолдану деңгейі айтарлықтай өсті. Қоғам дамуының қазіргі заманғы кезеңі адам қызметінің барлық саласына еніп, қоғамдағы ақпараттық ағындарды таратуды, ғаламдық ақпараттық кеңістікті қалыптастыруды қамтамасыз ететін компьютерлік

технологияларға қатты әсер етеді. Олар өте тез әлемдік экономиканың ғана емес, сондай-ақ адам қызметінің басқа да салаларын дамыту үшін өмірлік ынталандыруға айналды.

Ақпараттық техникалардың даму жолдары:

- Азаматтардың денсаулығын сақтау мәселелері бойынша сектораралық және ведомствоаралық өзара іс-қимылдың тиімділігін арттыру;
- Профилактикалық іс-шараларды, скринингтік зерттеулерді күшейту, негізгі әлеуметтік мәні бар аурулар мен жарақаттарды диагностикалауды, емдеуді және оңалтуды жетілдіру;
- Санитариялық-эпидемиологиялық қызметті жетілдіру;
- Денсаулық сақтаудың бірыңғай ұлттық жүйесінде медициналық көмекті ұйымдастыруды, басқару мен қаржыландыруды жетілдіру;

Ғылым мен техникалық прогрестің арқасында бұрынғыдан да нәтижелі емдеу тәсілдері арқылы халық денсаулығын жақсартуға мүмкіндік беретін жаңа технологиялар үнемі пайда болып отыр. Денсаулық сақтау саласына жалпы медицинадағы тың идеялар мен технологиялық жаңалықтар өзінің оң әсерін тигізетіні сөзсіз. Ақпараттық технологиялар медициналық ортада – бүкіләлемдегі денсаулық сақтау саласы үшін ортақ мәселе болып отыр. Ақпараттық технологиялар – бүкіл әлемдегі денсаулық сақтау саласы үшін ортақ мәселе болып отыр. Бүгінгі әлем Төртінші өнеркәсіптік революция дәуіріне, технологиялық, экономикалық және әлеуметтік салалардағы терең және қарқынды өзгерістер кезеңіне қадам басып келеді. Халықтың өмір сүру ұзақтығының өсуіне және медициналық технологиялардың дамуына байланысты медициналық қызмет көрсетуге деген сұраныс көлемі арта түсетін болады. Ақпараттық жүйелерді біріктіру, мобильдік цифрлық қосымшаларды қолдану, электрондық денсаулық паспортын енгізу, қағаз қолданбайтын ауруханаға көшу арқылы медициналық көмектің қолжетімділігі мен тиімділігін арттыру қажет [1]. Медицинада ауруларды диагностикалау мен емдеудің тиімділігін айтарлықтай арттыратын генетикалық талдау мен жасанды интеллект технологияларын енгізуге кірісуіміз керек. "2018 жылдың соңына дейін еліміздің денсаулық сақтау бөлімдерінің "Смарт-медицина" жобасы бойынша ақпараттық жүйелермен қамтамасыз етілетін болады. Цифрлық денсаулық сақтауды жаңғырту дәрігерлерге қағазсыз жұмыс форматына көшуге мүмкіндік береді [2, 3].

Смарт-медицина ақылды, интеллектуалды медицина ретінде бағаланады. Қазіргі уақытта медицина саласында денсаулық сақтаудың компьютерлік технологияларының, ақпараттық жүйелерінің одан арғы дамуының негіздері қаланып жатыр. Денсаулық сақтауға ҚР ЖІӨ-нің 3% жұмсалады, бұл ірі жобаларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. «Электронды денсаулық сақтау» – бұл «Қазақстан-2050» Стратегиясы» аясында денсаулық сақтауды дамыту бойынша негізгі міндеттердің бірі. Негізгі артықшылығы ақпараттық жүйесін айналады және ашықтығын арттыру, есепке алу дәрі-дәрімектер мен медициналық жабдықтар, сапалы орнату диагнозды бақылау, деректерді енгізу және талдау тағайындауларды арттыру, өндеу дәлдігін суреттерді және зертханалық зерттеулер [3].

Әрбір медицина бағыты жоғарғы деңгейлі техниканы талап етеді. Медициналық технологиялар емдеу процедураларының сенімділігін арттыруға көмектеседі, ең үмітсіз, сыни жағдайларды сақтайды. Адамдардың денсаулығы мен өміріне, қызметкерлердің сеніміне, клиниканың лайықты беделіне жауапты.

Әдебиеттер

1. «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2018 жыл
2. «Қазақстан 2030» стратегиясы. Н.Ә.Назарбаев
3. Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т. Ақпараттық – коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі. Алматы: ЖШС «Дайыр Баспа», 2014 ж.

Т.С. Серікқазыева

«Семей қаласының Д.Қалматаев атындағы мемлекеттік медицина колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: Д.К.Б ейсенбаева информатика пәнінің мұғалімі

МЕДИЦИНАЛЫҚ ИНФОРМАТИКАНЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ МӘНІ

Медициналық информатика – ғылыми пән өндіру, беру, өңдеу процестерін зерттеуге арналған пайдалана отырып, есеп, сақтау, тарату, деректерді өңдеу жабдықтары мен технологияларды медицинада және денсаулық сақтауда қолдану.

Қазіргі заманның пән ретінде, сондай-ақ көптеген медициналық информатика бойынша туындаған негізгі биомедициналық ғылымдар, пәндер бірқатар қиылысуы: философия, физика, математика, ықтималдығы, биология және медицина, кибернетика.

Медициналық информатиканың негізгі мақсаты тұрғындардың денсаулығын сақтау, сапасын көтеруді қамтамасыз ететін компьютерлік технологияны қолдану есебінен медицинада ақпараттық үрдістердің тиімділігі болып табылады.

Медицина мен денсаулық сақтау үшін компьютер өндіріс құралы. Қазіргі кезде барлық мекемелерді компьютерсіз елестету мүмкін емес. Әрбір келген емделушінің аты – жөнін, қай палатада жататындығы, қандай диагноз қойылғандығын компьютерге тіркеп тез табуға болады. Компьютермен интернетке қосылып, шет мемлекеттермен тәжірибе алмастыруға және түрлі мәліметтер алуға болады.

Медицинада алғаш рет компьютерлік желілер пайда бола бастады. Қазіргі кезде медицина ақпараттардың негізгі бағыттарының бірі болып табылады.

Компьютердің медицина саласындағы көптеген есептерді айырып білу, емдеу, алдын-ала сақтандыру, ағза мүшелерімен ұлпаның қызметін сүйемелдеу, жасанды мүшелер жасау және оларды басқару міндеттерін орындауға тиімді қолданады.

1970 ж клиникада пайдалану үшін арнайы автоматтандырылған жүйелі компьютерлер қолдана бастады.

Медициналық техника – аурудың алдын алу, диагностика жасау, емдеу және сауықтыру мақсатында, сонымен қатар санитарлық-гигиеналық және ідетке қарсы шараларды орындау, дәріханада дәрігерлер дайындау барысында пайдаланылатын техникалық заттардың жиынтығы.

Медициналық техниканың дамуына ықпал ететін жағдайлар:

- ғылыми-техникалық іргерлік;
- әлеуметтік-экономикалық өзгеріс;
- медицина мен денсаулық сақтауда жаңа түсініктердің пайда болуы.

Электронды есептеу техникасының, кибернетика және информатиканың дамуына байланысты организмнің жағдайын өңдеп және орнатылған техникалық заттар және жекеленген дене мүшелерінің қызметін атқаратын құрылғылар пайда болуы.

Медициналық ақпараттық жүйелер (МАЖ) – бұл ЕАМ және денсаулық сақтау жүйесінде өтетін бағдарламалы – техникалық құрылғылардың, мәліметтер қоры және білімдердің, түрлі үрдістердің автоматтандыруына арналған жиынтығы.

Медициналық ақпараттық жүйелерінің негізгі міндеттері халыққа кез келген жағдайда ақпараттық медициналық көмек көрсету, медициналық мекемелерді басқару мен денсаулық сақтау жүйесінің өзін ақпараттық қамтамасыз ету.

Информациялық ақпаратты медицинада өңдеу – өңдеу информациялық технологиялары арқылы іске сады. Ал жаңа ақпараттық технологияларды медицинаға енгізуден денсаулық сақтау ұйымындағы информатизация деп аталады.

Қорытындылай келсе қазіргі уақытта ақпараттық медицина бағыттарының бірі және медициналық жабдықтың компьютерлендіру болып табылады. Ол нақты уақыт науқасқа, оның қайта өңдеу туралы автоматтандырылған ақпаратты жинау қамтамасыз ету және оның жағдайын бақылау үшін жаңа және тиімді құралын жасау, медициналық практикада өлшеу және бақылау жабдықтарымен бірге компьютерді мүмкінше пайдалану.

Әдебиеттер

1. Гельман В.Я. “Медицинская информатика”. Практикум. издат: Питер. 2002г.
2. Угреневич Н.Д. «Информатика и информационные технологии» 2003г
3. Гусев, А. В. Опыт разработки медицинской информационной системы /А.В.Гусев, Ф.А.Романов, И. П. Дуданов. // Медицинский академический журнал. – 2001. – № 1. – Приложение 1.-18 с.

А.Р. Мазанбекова

КГКП “Государственный медицинский колледж имени Д. Калматаева г. Семей”
Научный руководитель: Б.А. Наурызбаев, преподаватель дисциплины информатика

ПЕРСПЕКТИВЫ МЕДИЦИНСКОЙ ИНФОРМАТИКИ И МЕДИЦИНСКИХ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ РК

В XXI веке информационно-коммуникационные технологии (далее ИКТ) стали неотъемлемой частью современного общества и нашли широкое применение во всех сферах деятельности человека. Они предоставляют в сфере образования такие возможности:

- рационально организовать нам студентам познавательную деятельность учащихся в ходе учебного процесса;
- обучение становится более эффективным потому что нас вооружают новым концептуальным инструментарием;
- эти возможности дают возможность каждому студенту построить собственную траекторию обучения;
- в каждой группе есть студенты, которые отличаются способностями и более высоким освоением знаний в ИКТ их можно вовлекать в процесс активного обучения;
- свойство ИКТ позволяет нам обращаться к новым познавательным средствам и учебный процесс становится более индивидуальным [2].

В данное время в соответствии с государственной программой “Информационный Казахстан – 2020”, утвержденный указом президента Республики Казахстан от 8 января 2013 года № 464, в целях повышения доступности и качества оказания медицинских услуг населению посредством максимального использования информационных технологий идет полномасштабная информатизация здравоохранения.

В связи с этим 2018 года будет доступен «Личный кабинет» пациента, через который можно будет получить информацию о медицинских услугах [1]. Кроме того, все медицинские организации будут обеспечены информационными системами, а с 1 января 2019 года они перейдут на безбумажный формат работы. К 2020 году планируется охватить все население электронными паспортами здоровья. В настоящее время ведется разработка ряда мобильных приложений, которые призваны поднять качество медицинских услуг, обеспечивая постоянную связь пациента и врача [4]. Я будущая медсестра, хочу вам рассказать о существующем мобильном приложении, которое предназначено для сестринского обслуживания матери и ребенка, эта система позволит обеспечить предоставление полного спектра услуг посещения на дому, а также улучшит координацию между системами здравоохранения, образования и социальной защиты.

Эта новая реальность выдвигает новый уровень требований к подготовке специалистов медиков среднего звена. В связи с этим в нашем государственном медицинском колледже имени Д.Калматаева функционирует студенческий научный кружок “I’m medical engineer”. Наш кружок, создан преподавателями “дисциплины“ – информационно-технической профессиональной деятельности с целью разработок базирующихся на данных многолетних исследований в сфере медицинской информатики и кибернетики. В рамках кружка наши преподаватели ведут разработки методов систематизации, подходов к обучению средних медицинских работников, по информационным технологиям в сфере образовательной медицины.

Конечно, Казахстан столкнется с большими трудностями в процессе внедрения новых инноваций в систему здравоохранения. Но, наша страна уже добилась успеха – первой среди стран СНГ, осуществила переход на комплексную информатизацию системы здравоохранения. И этот путь откроет большие перспективы для Казахстана и нас будущего медицинского персонала.

Литература

1. <http://www.rcrz.kz/100/p89.pdf>
2. Т.В. Турбина / «О перспективах развития ИТ-образования врачей»/ Проблемы информатизации здравоохранения на современном этапе/ Врач и информационные технологии/ 2008 год/№5/стр 67-70
3. <http://profit.kz/articles/7178/Almaz-Sharman-HealthCity-IT-v-medicine-eto-sozidatelnoe-razrushenie/>
4. <http://www.iak.kz/ru/press-center-news/news/medicine-innovation/>

Е.Қ. Садвакасов

«№ 47 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, Семей қ.
Ғылыми жетекшісі: Д.М. Салимбаева, информатика пәнінің мұғалімі

«ANDROID» ОПЕРАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ

Бұл жұмыстың мақсаты адамдарға арналған Android операциялық жүйесіне арнап қосымша құру арқылы оның тиімділігін көрсету болып табылады. Android SDK құрылғысы қосымшаның өзінде жүзеге асырылатын болады. *Android SDK* – Android операциялық жүйесі үшін қосымшаларды жасау ортасы. Бағдарлама виртуалды машинада Java (Dalvik Virtual Machine) орындалады [1].

Бұл мақсатқа жету үшін келесі тапсырмаларды орындадым: Android ОЖ-не арналған қосымшаны әзірлеудің ерекшеліктері мен құрал-жабдықтарын, оның архитектурасын зерттеу; қолданушының интерфейсін жасау; жасалған қосымшаны тестілеуден өткізу;

Android негізінде бірегей, өзгеше операциялық жүйе. Жақсы нәтижеге жету үшін бағдарлама әзірлеуші операциялық жүйенің өзектілігін және өзгешілігін білуі қажет. Бағдарлама әзірлеу кезінде бірнеше қиындықтарды ескеру қажет [2]. Оларға тоқталып өтейік: бағдарламаны қондыру кезінде, бағдарлама екі есе немесе төрт есе орын алады, яғни ол бағдарламаның түпнұсқалық орны қажет етеді; орнатылған флеш-картамен жұмыс істеу кезінде файлдың жылдамдығы он есе төмендейді, егер бос орын аз болса; әр процесс кезінде жедел жадтан 16Мб (кейде 24 Мб) қолданылады [3].

Қосымша құру арқылы «Android» операциялық жүйесінің тиімділігін көрсетуге болады. Мысал ретінде, «**Айша – Пицца**» пиццериясын тақырыпқа алдық. «Айша Пицца» пиццериясына арналған бағдарлама қолданушыларға өте тиімді әрі қолайлы қосымша болу үшін жасалынды. Бұл бағдарлама төмендегідей мүмкіншіліктерге ие: әр қолданушыға қосымшаны онлайн түрде ешбір тіркелусіз пайдалануға мүмкіндік береді және бастапқы беттен мәзір бөліміне өтіп барлық тағамдардың тізімі мен бағасын сонымен қатар құрамын көре алу мүмкіндігін береді; тағамдарды өзінің қалауы бойынша тапсырыстар қатарына қоса алады; бастапқы бетке өтіп, менің тапсырысым деген бөлімге өтіп тапсырысын қайта қарап шығып, оны қалауынша жоя алады; және онлайн түрде брондау бөліміне кіріп администраторға тікелей тапсырыс бере алады; брондау бөліміне өткеннен кейін, тапсырыс қағазын толтыра алады, яғни аты- жөнін толықтай, адам санына қай күнге, қай уақытқа тапсырыс беретінін жазып толтыра алады; сонымен қатар пиццерияның қай жерде орналасқанын көре алу мүмкіншілігі бар; пиццерия галереясына кіріп біздің суреттерімізді қарай алады; сұрақтары болса, администраторға хабарласа алады; «Айша Пицца» пиццериясы көңілдерінен шықса достарымен бөлісе алу мүмкіншілігін береді.

Қосымшаның құрылымы

Әдебиеттер

1. Голощапов А. Google Android программирование для мобильных устройств. Санкт-Петербург 2011. – 438 с.
2. Соснов А. Основы проектирование информационных систем. – М.: ДМК Пресс, 2002. – 1020 с.
3. Ибраева Л.К., Сатимова Е.Г. Проектирование баз данных. МУ к выполнению лабораторных работ. – Алматы: АИЭС, 2004

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ІТ КЕЛЕШЕГІ

XXI ғасыр – бұл ақпараттық қоғам дәуірі, технологиялық мәдениет дәуірі, айналадағы дүниеге, адамның денсаулығына, кәсіби мәдениеттілігіне мұқият қарайтын дәуір. БҰҰ-ның шешімімен “XXI ғасыр ақпараттандыру ғасыры” деп аталады. Қазақстан Республикасы да ғылыми-техникалық прогрестің негізгі белгісі – қоғамды ақпараттандыру болатын жаңа кезеңіне енді.

Ақпараттық технологиялардың тиімділігі:

- Қашықтықтан білім алу мүмкінділігінің туындауы;
- Қажетті ақпаратты жедел түрде алу мүмкінділігі;
- Экономикалық тиімділігі (бару, келу, тұрмыс тауқыметі т.с.с материалдық шығынды қажет етпеу);
- Тіл сабақтарын игеруге (ағылшын, орыс, қазақ т.с.с тілдерді) айқын басымдылық сезіледі;
- Іс-әрекет, қимылды қажет ететін пәндер мен тапсырмаларды оқып үйренуге (би өнеріне, қол еңбек, дене шынықтыру сабақтары т.с.с);
- Қарапайым көзбен көріп, қолмен ұстап сезіну немесе құлақпен есту мүмкіндіктер болмайтын табиғаттың таңғажайып үрдістері мен әртүрлі физикалық, химиялық, биологиялық тәжірбие нәтижелерін көріп, сезінуге мүмкіндік береді;
- Оқушының ой-өрісін, дүниетанымын кеңейтуге де, ықпалы зор (теледидардағы ғылыми-көпшілік, рухани, тарихи танымдық хабарлар мен компьютерлік жүйедегі шахмат, дойбы, тоғызқұмалақ т.с.с логикалық ойындар).

Еліміздегі интернет 1994 жылғы 19 қыркүйектен бастау алады. Интернеттің адрестік кеңестік әкімшілігі kz. домендік атауын табыстаған сәттен бері бүгінгі күнге дейінгі 24 жылда көптеген жетістіктерге жетті. 2014 жылғы 1 қыркүйектегі мәлімет бойынша kz. доменінде – 115 мың атау, .kaz доменінде – 1800 атау тіркелген, хостинг қызметтерін 25-тен астам провайдерлер көрсетеді. Қазіргі таңда Интернет желісін пайдаланушылар саны 9,9 млн адамды құрап 1,8% пайызға өсті.

Соңғы кезде дамып келе жатқан тың технологиялардың бірі “бұлтты технология”. Ағылшынша “Cloud technology” немесе “Cloud computing”. Қазақстанның ақпараттық технологиялар саласындағы үлкен жетістіктері әлемдік деңгейде де атап өтілуде. Соңғы екі жылдың ішінде Қазақстан халықаралық рейтингте ІТ технологиялардың даму индексі бойынша 52 орындамыз. Халық игілігі үшін “Электрондық үкімет”, интернет банкінг және сандық қолтаңба сынды ірі жобалар іске асырылуда. Egov порталы 2016 жылы 10 жылдығын атап өтті Қазір «Электронды үкімет» порталы интерактивті түрде 100 аса қызмет пен 2 мыңнан астам ақпараттық қызмет түрін ұсына алады. «Болашақ» бағдарламасы 1993 жылдан бастап жұмыс жасай бастады. Қаншама жастар осы бағдарламаның арқасында алыс – жақын шет елдерден білім алды. Қазіргі кезде жоғары рейтингқа ие ІТ – мамандарды дайындап шығарды. Осы мамандар Қазақстанда ақпараттық технологияның дамуына өз үлестерін қосуда.

Елімізде “Цифрлық Қазақстан” бағдарламасы қарқынды түрде жүзеге асырылуда. Жоба 2022 жылға дейінгі аралықты қамтиды. Цифрлық технологияны қолдану, цифрлық экономиканы құру халықтық өмір сүру сапасын жақсартпақ. Бағдарлама 5 бағыттан, 17 міндеттен тұрады.

Тағы бір жобаларымыздың бірі электрондық гид елорда қонақтары үшін отандық туризмді дамыту саласында үздік ІТ- жұмысы болды. Астана қаласы туралы үш тілдегі ақпарат, атап айтқанда, қаланың көрінісі, картасы, қонақ үйлер, мейрамханалар, сауда ойын-сауық кешендері туралы ақпараттар, такси қызметі, басқа да қала қонақтарына пайдалы мәліметтер бар. Мұндай терминалдар туризм инфрақұрылымдары дамыған көптеген елдерде кеңінен пайдаланылады. Қазіргі сәтте интерактивтік дүңгіршектер тек Астаналық әуежай мен “Raddison” қонақ үйінде қойылған. Таяу уақытта электронды гидтерді қаланың басқа да кеңінен танымал туристік орындарына орнату жоспарлануда. Соңғы технологияларға Shamtauak – ты жатқызуға болады. Ол адамдарды жолдан өткен кезде оларды автоавариядан сақтандыру үшін арналған жылтыр қабаптет қапталған таяқша. Ecosocket- электр құралын зарядтауға арналған адаптер. Бұған Wi-fi және электр тоғын реттеп отыруға арналған датчик орнатылған. Инновациялық литий-ионды күкірт батареялары кәдімгі батареяларға қарағанда 10 есе күшті және табиғатты ластамайды. Қазақстанның ІТ технологиялары өте қарқынды дамуда.

М. Сейтжапарова

«№ 27 ЖОББМ» КММ, Семей қаласы

Ғылыми жетекшілері: Ж.К. Байғалиева, А.А. Елемесова, информатика пәнінің мұғалімдері

ИНФОГРАФИКА – БЕЙНЕЛЕНГЕН АҚПАРАТ

Инфографика – деректерді, тың идеяларды немесе ақпаратты визуалды бейнелер арқылы қабылдауға мүмкіндік беретін тиімді әдіс. Инфографиканың негізгі міндеті – ақпарат беру. Дизайн – тек ақпаратты жеткізу құралы.

Инфографиканың мақсаты: ақпаратты қабылдау үрдісін жетілдіру, күрделі ақпаратты қарапайым және түсінікті бейнелер арқылы түсіндіру, сондай-ақ жай мәтінді ықшамдап әрі қызықты хабарлама ретінде ұсыну.

Ақпараттық технологиялар дамыған сайын адам ақпаратты тез жинай алады және оны графикалық түрде көрсете алады, оның 90%-ын қабылдайды және есіне сақтайды, ақпарат визуалды қабылдауға негізделген.

Инфографика үнемі жетілдірілуде. Бірнеше жыл бұрын біз тек баспа және статикалық инфографиканы ғана көрдік. Қазір ғаламтор инфографиканың адамға әсер ету технологиясын дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер ашты. Инфографиканы статикалық ғана емес, сонымен қатар анимациялық және интерактивті бөле бастады.

Анимацияланған инфографика – анимациялық графикадағы ақпаратты сапалы баяндау. Әдетте иллюстрация, деректер визуализациясы және динамикалық мәтін бірге пайдаланылады.

Интерактивті инфографика – онлайн режимде сіздің деректеріңізді ғаламтор желісінде жинауға және өзгертуге мүмкіндік беретін графикалық ақпарат.

Инфографика қайда қолданылады? Инфографика – жаңа өнертабыс емес, бұл қазіргі заманғы коммуникацияға зор ықпалын тигізе алатын қызықты құрал. Қолдану аясы барынша кең. Ол әртүрлі салаларда белсенді қолданылады: ғылым және білім, медицина, журналистика, жарнама және т.б.

Инфографика түрлері:

- Аналитикалық – статистикалық және цифрлық көрсеткіштер беріледі;
- Жаңалықтық – жаңалық материалдарын көрнекі түсіндіруді қамтиды (жаңа және ескі, хронология, талдаулар мен олардың салдарын салыстыру)
- Қайта құру – процесті немесе оқиғаны хронологиялық қайта құруды қамтиды;
- Презентация – қандай да бір жарнаманың презентациясын инфографика түрінде жасайды.

Инфографика дәрежелері:

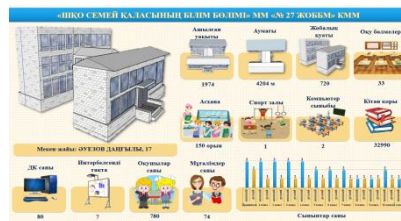
- Сандық – барлық сандық деректер графиктер, диаграммалар түрінде ұсынылған;
- Кеңейтілген – мақалада көрсетілген кез-келген жайт инфографикада бейнеленеді және сипаттамалардың (түсіндірмелердің) қысқаша ерекшеліктері береді;
- Егжей-тегжейлі – инфографика қадамдық нұсқауларды, әрекеттер жоспарын немесе процестің сипаттамасын графикалық түрде беріледі.

Инфографика заманауи рәсімделген дизайнмен ерекшеленеді және оны Adobe Photoshop, Corel Draw немесе басқа да кәсіби-бағдарламаларды пайдалана отырып дизайнер ғана жасай алатын сияқты жоқ, инфографиканы өзіңіз жасауға мүмкіндік беретін көптеген қызметтік программалар бар. Инфографика жасауға арналған онлайн-қызметтер: Piktochart.com, Easel.ly, Creately.com, Infogr.am.

Инфографиканы өзіңіз жасау үшін *үш әдісті қолдану* қажет:

- Интернеттің шетелдік сегментінен дайын инфографиканы алып, оны орыс тіліне аудару, қажетті тақырыпқа бейімдеу және деректеріңізді ұсыну;
- Инфографика жасау немесе дайын үлгісін алу үшін онлайн қызметтердің бірін пайдалану;
- Өзіңіздің инфографикаңызды басынан бастап жасау.

Бүгінгі таңда адам күнделікті өзіне әр түрлі әсер ететін

ақпараттың үлкен ауқымымен кезігеді. Инфографика арқылы ұсынылған деректер көне, адамның визуалды бейнелерді қабылдауына толық сәйкес келеді, сондықтан инфографика ақпарат берудің тиімді жүйесі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Мақала «10 советов по созданию качественной инфографики» CMS Magazine сайтында
2. Пример новостной инфографики мақаласы РИА сайтында
3. <http://infographicsmag.ru> «Инфографика» журналының ресми сайты

Д.Т. Насыров

«Индустрия – технология колледжі» Семей қаласы
Ғылыми жетекшісі: А.Б. Толеукасымова, информатика пәнінің оқытушысы.

БОЛАШАҚ ГРАФИКАСЫ

Ғылым мен техниканың дамуы, біздің өміріміздегі атқарылып жатқан жұмыстарымызды әлдеқайда жеңілдетті. Әсіресе, заман талабына сай тұрғызылып жатқан құрылыс саласы, зәулім үйлер, көз тартар ғимараттар салынуына байланысты архитектураның даму бағыты да сан өзгеріп келеді. Асқан шеберлікті қажет ететін сәулет өнері арнайы бағдарламалардың көмегімен оңай және жылдам түрде сызылып, бой көтеруде. Менің бүгінгі жобамның тақырыбы да осы сәулет өнерінде 3D модельдеуді жүзеге асыратын SketchUp бағдарламасының мүмкіншіліктерін зерттеу, мүмкіндігінше бағдарламаны өз тәжірибемде қолданып көру.

Менің қызығушылығымды арттырған бұл бағдарлама кез келген қолданушының пайдалануында өзінің интерфейсінің жеңіл, әрі түсініктілігімен танымал болды. SketchUp бағдарламасы үш өлшемді компьютерлік графика немесе 3d графикаға (3 Dimensional-3 өлшемді) арналған программалардың тобына жатады және шын мәнді өмірдегі немесе ойдан құрастырылған әлемдегі фотографикалық сипат және сапамен көрінетін, сондай-ақ анимация деп аталатын объектілердің қимыл әрекетін көрсететін көріністерді имитациялайтын бөлек-бөлек кескіндерді синтездеуге арналған. Негізінде, бұл үш өлшемді модельдеу және анимация бағдарламасы дүние жүзіндегі үйдегі қолданушылар мен кәсіпкерлердің киноиндустрия мамандарының арасында үлкен сұранысқа ие болды. Авторларының идеялары, практикада керемет іске асырылады. Сәулетшілік ішкі көріністерді және фасадтарды модельдеу, кейіпкерді анимациялау, Internet- ке арналған шындыққа негізделген фотолық 3D сахналар, физикалық процесстерді визуализациялау – бұлар бағдарлама мүмкіндіктерінің бірі ғана. Сонымен қатар, сіздің пәтеріңізде жиһазды қалай үйлесімді етіп орналастырып қоюды көрсетуге, құттықтауға арналған роликтер құруға, курстық немесе дипломдық проекттер жасауға, бүкіл интернет-сервердің коммерциялық орындауларын немесе ірі компанияның жарнамалық видеобейнесін жасауға болады. Масштабталуы және пакеттің модульдік құрылымына байланысты, 3D- ді өздігінен үйренуші бірнеше сағаттық жұмыстан кейін жақсы нәтижеге жетуіне болады.

SketchUp пакетінің даму тарихы. Бұл бағдарлама қарапайым үш өлшемді модельдерді жасауға арналған бағдарлама. Осы бағдарламаны тауып шығарған американдық @Last Software компаниясы болып келеді. 1999 жылдан бастап 2006 жылға дейін осы компания бағдарламаның бес түрлі нұсқаларын шығарды. Содан кейін 2006 жылы SketchUp бағдарламасын Google корпорациясы сатып алды. Сөйтіп 2007 жылы осы бағдарлама жаңа түрінде жаңа Google SketchUp атымен шығарылды. Google компаниясы бағдарламаның жаңа, тұңғыш 7 нұсқасын шығарды. Ал 2010 жылдың қыркүйек айында қазір қолданып жатқан түрінің тұңғыш 8 нұсқасын жарыққа шығарды.

Қазіргі уақытта бағдарлама екі нұсқада көрсетілген – кәсіби Google SketchUp Pro (оның ішіндегі базасында материалдар мен кітаптар болады) және тегін нұсқасы Google SketchUp бар. SketchUp Make бағдарламасының бір неше нұсқалары бар. Тегін Google SketchUp нұсқаларында файлдардың импорт, экспорт жасауға мүмкіншіліктері шектеулі. Мысалы: көп таралған CAD конструкторлы форматтарына импорт немесе экспорт жасауға мүмкіншілік жоқ. Ал ондай форматтар SketchUp Pro, SketchUp Make де жақсы дамыған.

Әрбір бағдарламаның өзінің артықшылығы мен бірге кемшіліктері де қатар жүреді. Google SketchUp бағдарламасының кемшілігіне келесілерді жатқыза аламыз:

- 3d модельдердің көптігіне байланысты бағдарлама қатып қалады немесе істен шығады;
- Объектіге түс беру кезінде, нүктелі түрде бояумен жұмыс істеу қабілеті жоқ;
- анимациялардың қозғалуын толыққанды қамтамасыз ете алмайды.

Бұл кемшіліктерді SketchUp құрастырушылары қазіргі таңда жоюды ұйымдастырып, қызмет етуде.

Қорыта келгенде Google SketchUp бағдарламасының мүмкіндіктерін 3D модельдеуде қолдануды жүзеге асырып, бағдарламаның артықшылықтары мен кемшіліктері айқындалды. Бұл бағдарлама қарапайым болса да түрлі архитектуралық мүмкіндіктерді атқаратынын өз жобамды орындау барысында көрдім.

СЕКЦИЯ № 6: ФИЗИКА-МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР

СЕКЦИЯ: ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ

А. Жұманов

Абай ауданы, М.Әуезов атындағы орта мектеп
Ғылыми жетекшісі: Л.Ш.Мухатова, физика пәнінің мұғалімі

КҮН. КҮНДЕГІ ТЕРМОЯДРОЛЫҚ ЭНЕРГИЯ

Күн – тіршілік көзі. Ол болмаса, тіршілік болуы мүмкін емес. Күннің жасы – бес миллиард жыл. Күннің жерден қашықтығы 149 млн.км. Орташа радиусы – 696 мың км. Жерден радиусынан 109 есе үлкен. Массасы – $2 \cdot 10^{30}$ кг, Жердің массасынан 333 000 есе көп. 90% -ы сутегі, 9,9%-ы гелий қалған бөлігі басқа элементтер. Күннің орташа температурасы $8 \cdot 10^6$ К-ге жақын, ал Күн бетінде 6000 К-ге тең. Күнде әрбір секунд сайын $6 \cdot 10^{23}$ кг сутегі гелиге айналып отырады. Күннің орташа тығыздығы $1,41 \cdot 10^3$ кг/м³. Күннің бетіндегі ауырлық күшінің үдеуі 27 998 м/с². Масса ақауы $4 \cdot 10^3$ кг құрайды, оны Эйнштейн теңдеуімен есептесек, $4 \cdot 10^{20}$ Дж энергия бөлініп шығады екен. Негізгі бөлініп шығатын энергия электромагниттік сәуле түрінде ультракүлгін сәуледен басталып, инфрақызыл сәуле аралығында таралады. Ол тағы да 10 млрд. (10^{10}) жыл тұрақты түрде энергия беріп тұра алады екен.

Жер атмосферасының беткі қабатына, күн радиациясының миллионнан бір бөлігінің жартысы ғана түседі, оның 40% -ы кері ғарыш кеңістігіне шағылады, ал қалған 60%-ы атмосферада шағыла отырып, жер бетіне келіп жетеді. Жер бетіндегі күн энергиясының қуаты 400-1000 Вт/м² болса, ғарышта (Жер орбитасында) 1,353 кВт/м² – қа жетеді. Жер бетіне түсетін күн энергиясының шамасы $58 \cdot 10^{16}$ кВт-сағатқа тең. Кестеде 1 м² жерге түсетін Күн энергиясы ккал – мен көрсетілген:

Бақылау орындары	Айлар											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ташкент	762	792	792	792	774	774	768	756	756	732	750	750
Самарканд	804	822	852	804	786	768	768	780	762	768	792	798
Алматы	738	732	774	780	762	768	744	732	720	744	732	714
Тбилиси	720	810	804	780	774	786	750	744	744	792	768	732
Ашхабад	774	774	780	762	708	708	702	708	720	738	726	744

Күннің бетінен әрбір минут сайын $5,3 \cdot 10^{27}$ калория жылу бөлініп, ал әрбір секунд сайын $4 \cdot 10^{26}$ Дж энергия бөлініп шығады екен. Жер бетіне тек қана оның $1/2 \cdot 10^9$ бөлігі жетеді. Жер Күннен жылына 10^{24} калория энергия алады, бұл жылу энергия бүкіл Жер қойнауындағы ядролық энергия қорынан 7 есе көп деген сөз. Күннің бетінен бөлініп шыққан энергия жер бетіне жеткенше космостық денелерге, атмосфералық қабаттардағы шаң-тозандарға, су буларына, көмірқышқыл газдарына, оттегіне, түтінге кездесіп, 14%-ы сонда жұтылады, 44%-ы жерге түседі екен. Ал қалған 42%-ы кері шағылады.

Күн радиациясы Жер бетіне екі түрлі жолмен жетеді екен:

1. Тік түскен күн радиациясы.
2. Шашырап түскен күн радиациясы.

Күннің көрініп тұрған дискісінен түскен күн сәулесінің энергиясын – тік түскен күн радиациясы деп атаймыз. Күннің радиациясы негізінде 0,29 мкм-ден 4 мкм ге дейінгі толқын ұзындығы аралығында болады.

Баяндамамды қорытындылай келе Қазақстанның климаттық жағдайы күн энергиясын пайдалануға қолайлы болып табылады. Күннің энергиясы табиғи энергия көзі. Жыл сайын күннің түсу ұзақтығы 2200-3000 сағат болса, күн энергиясының көлденең жазықтыққа түсірген қуаты 1280-1869 кВт сағ/м² екен. Мұнай, табиғи газ және де көмірді пайдаланатын дәстүрлі энергия көздері жанған кезде атмосфераға көмірқышқыл газын бөліп шығарады. Соның нәтижесінде ол парник газдарының эффектін және ғаламдық жылынуды тудырады. Ал, күн энергиясын пайдалану арқасында бұл кемшіліктерден құтыламыз. Тасымалдау шығыны жоқ, осы энергия түрі энергия көздеріне бағыныштылықты да жояды. Күнді аз немесе көп көретін аймақтарда өнімнің әртүрлі болады, таулардың шыңы мен сайларда осы

энергиядан пайдалану мүмкін. Сонымен қатар үнемділігі және экологияға қауіпсіздігі. Газ, тұман, шаң, көміртегі немесе күкірт сияқты зиянды заттар құрамында жоқ. Барша әлемнің қолданысына ашық энергия көзі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Балалар Энциклопедиясы”, V-том
2. Н. Көбенқұлұлы, Қ. Бақтыбаев, Ә. Әбілдаев Физика әлемі пәндік энциклопедия

А.С. Айтмуханбет

«М.Әуезов атындағы орта мектебі»КММ, Абай ауданы, ШҚО.

Ғылыми жетекшісі: Д.К. Мажиева, бірінші санатты математика пәнінің мұғалімі

ҒАЖАЙЫП СӘЙКЕСТІКТЕР МЕН СИҚЫРЛЫ САНДАР СЫРЫ

Өмірде адам миына қонбайтын неше түрлі таңғажайып сәйкестіктер кездеседі. Кейде оны материалистік тұрғыда түсіндіруге талпыныс білдіргенімен, ұғындыруға болмайтын өлшемнің алдында бәрібір дәрменсіз. Ал діни философиялық тұрғыдан алсақ, бұл өмірде ешқандай кездейсоқтық деген болмайды. Сондай-ақ әлемнің барлық халқы сандарға үлкен мағына, өзіндік мән берген. Оқымыстылар Санды – құдайлық тәртіп, ғарыштық үйлесімді түсінудің құпия кілті, өмірдің кез-келген формасы нақты бір өлшемді, Санды білдіреді деп біледі. Яғни **Сан – оқылмайтын сөз**. Сан – ешкім көрмейтін толқын мен жарық, ешкім естімейтін ырғақ пен әуен. Ендеше, ғажайып сәйкестіктер мен құпия сандар жөнінде аңызға бергісіз ақиқаттарды алға тартып көрелік.

Ажал да әзілдеседі. Әлемдегі бізге белгілі сәйкестіктердің ең сұмдығы XVII ғасырда Жапонияда болған. Ата-анасы бойжеткен қызына кимоно сыйлайды. Қызы оны 4 күннен соң болатын туған күнінде тұңғыш рет киетін болып, кенеттен келген кеселден қайтыс болады. Кимоно онан кейінгі қызға мұраға қалады. Олда кимононы киюге 4 күн қалғанда найзағай соғып өлтіреді. Үшінші кенже қызы да кимононы киіп үлгертпей, құтырған түлкі қауып өлтіреді. Осыдан кейін ата-анасы будда дінбасына жүгінеді. Ол кимонода қарғыс барын айтып, өртеуге кеңес береді, ерлі-зайыптылар мұны құп көреді. Бірақ кенеттен жалын атқан қатты дауыл тұрып, айналаның бәріне от ұшқындары шашырайды. Міне, 1657 жылы Токиода 300 храм, 500 сарай, 61 көпір, 9 мың дүңгіршек пен 10 мыңнан аса адам өмірін жалмаған сұрапыл өрт осылайша басталған.

Жер бетінде ғажайып сәйкестіктер өте көп. Әлемдік тарихты былай қойғанда, ғажайып сәйкестіктер іздеген жанға қазақ арасында да жетеді. Мәселен, сүйікті ұлы Мағауия қайтыс болғаннан кейін 40 күннен соң Абайдың, онан кейін араға тағы тұп тура 40 салып, Ақылбайдың қайтыс болуын қалайша хикмет емес дейсіз? Ал мынаған не дейсіз. Желтоқсан құрбаны Қайрат Рысқұлбековтың 21 жасында тұтқынға түсіп, 21 күн сот алдында жауап беріп, Семей түрмесіндегі 21-камерада 21 мамыр күні (1988) дүниеден өтіп, 21 ақпанда (1992) ақталғанын немен түсіндіруге болады?

«Қырықтың бесеуінде, ұйықтап кетсем болғаны төсегімде» деп жырлаған Мұқағалиды қайда қоямыз? Сол М.Мақатаев көз жұмарынан біраз бұрын Аян Нысаналинге кітабын сыйлағанда соңына тура өлген күнінің датасын қойып, қолтаңба жазып беріпті. Жалпы санға байланысты құпияларды айтып тауысу қиын. Не десек те, жоғарыдағы жаңағы сәйкестіктерді толық әрі дәл түсіну еш мүмкін емес. Бірақ осыған қарап, жаратушының жаратқан нәрселерінің бәрі белгілі бір өлшем, мөлшермен реттеліп, арнайы есеппен жүйеленгенін, таңғажайып бағдарламамен қамтылғанын байқаймыз.

Араб цифрларының сыры. 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 Араб цифрлары қайдан шыққан, шықса да – неге дәл қазіргі күйге түскен? Неге бір – ноль сияқты емес, неге тоғыз – бір сияқты емес? Сүйтсек, сыры бұрыштар санында екен: (суреттер) Негізінен көп кездесетін сандар: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 30, 40, 100, 1000 және олардың еселіктер. Осылардың ішіндегі алғашқы он санның әрқайсысының өзіндік сырлары мен маңызы бар, ал солардың ішіндегі ең жиі кездесетін сан – 7. Себебі жеті саны жердің саны болып табылады. Аптада 7 күн бар, аспан мен жер 7 қабаттан тұрады. Жердің жүзін мекендеген халықтардың көбісі ерте кезден-ақ жеті санында Сиқырлық күш бар деп санаған, оны киелі, қасиетті деп ұғатын да ұлттар бар.

Тағы бір қызық сандар-палиндромдар мен репьюниттер. Симметриялық сөздер деп сол және оң жағынан бірдей оқылатын сөздерді білеміз. Мұндай сөздер палиндромдар деп аталады. Палиндром – грек тіліндегі «palindromos» – «кері жүруші немесе артқа жүгіру», яғни екі бағытта бірдей оқылып, мағына беретін сөз не мәтін, сан. Айталық, қазақ тілінде «қазақ», «керек», «тағат», «кебек», «қабақ» – сөз болса, ал сандардың тіпті шегі жоқ: 565, 505, 23732, т.с.с. Әлемде қолданылатын ең ұзын палиндром сөзі- Орыс тіліндегі әзірге табылған ең ұзақ палиндром сөз – «наворован» болса, фин тілінде: «saipruakauprias» – «сабын сатушысы». Қазіргі өмір сүріп жатқан ұрпаққа бір емес екі палиндром жылда өмір сүру сәті бұйырды: 1991 жыл және 2002 жыл. Себебі өтіп кеткен палиндром жыл 1881 жыл, әрине бұл жылы біздің ата-бабаларымыз өмір сүрді, ал болашақ палиндром жыл – 2112 жыл, бұл жылы біздің ұрпақтарымыз өмір сүреді. **Репьюниттер** – тек қана бірліктерден яғни 1 цифрынан тұратын сандар. Сөз соңында Шәкәрім атамыздың сандар туралы жұмбағымен аяқтағым келіп тұр. (Шәкәрім, Қазақ айнасы, 176 бет 2-жұмбақ)

Әдебиеттер

1. С.Кенжеахметұлы «Жеті қазына»
2. «Математика және физика» ғылыми-әдістемелік журнал, № 4, 2005 жыл
3. Шәкәрім «Қазақ айнасы» Алматы, Атамұра, 2003 жыл
4. "Математикалық ойашар", "Қазақ энциклопедиясы" Алматы, 2009

А. Кеңесова

Абай ауданы, «М.Әуезов атындағы орта мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекеме
Ғылыми жетекшісі: М.Г. Мейрамбекқызы. Жоғары бірінші санатты физика пәнінің мұғалімі

ШӘКӘРІМ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ФИЗИКАЛЫҚ ҚҰБЫЛЫСТАРДЫҢ ТҮСІНДІРІЛУІ

Физиканың қызықты да қызғылықты жақтары көп. Физика – адамның табиғат заңдарын танып білуге деген табиғат ұмтылысын түсіндіретін табиғат жайлы ғылым. Ал әдебиет сол пайда болған құбылыстарды әсерлеп, суреттеп жеткізеді. Шәкәрім Құдайбердіұлының кез-келген өлеңдер шумағын алып, оның әрбір сөйлемінің әр сөзін талдасақ, олардың сыры физикалық тұрғыдан ашылмақ. Осы орайда мен көп жылдар бойы ескерусіз қалған Шәкәрім атамыздың өлеңдері бойынша өлеңнің физикалық тұрғысынан шешімін табуға тырыстым.

Жалпы алғанда нәрсенің бәрін екіге бөліп қарастырамыз: табиғи нәрсе және жасанды нәрсе. Табиғи нәрсенің бар болу белгісі қозғалыс болып табылады. Ал қозғалыс деп кез келген табиғи нәрсенің түрленуін, өзгеруін, орын ауыстыруын айтамыз. Оны Абайдың төл шәкірті, тікелей ізбасары және туыс інісі Шәкәрім дүниетану жайындағы толғаныстық өлеңдерінде қозғалыс және оның әлемтанудағы алатын орны туралы өз ойын «Тау басындағы ой» өлеңінде былай тұжырымдайды:

*Аспандағы ай, жұлдыз бәрі-айланды,
Жалғыз-ақ Теміқазық тапжылмайды-ау.
Күн батып, ай, жұлдыздың айналуы
Шынында дөңгеленген жер жүрісі-ау.*

[Шәкәрім. Шығармалары, Алматы, Жазушы-1988, 199-бет]

Шәкәрім осы өлең жолдарымен жұлдыздардың, планеталардың және басқа аспан денелерінің қозғалысын да, ондағы өзгерістер мен процестерді де бір өлең жолдарына сыйғызған ...

Шәкәрім атаның тағы бір өлеңінен үзінді келтірейін:

*Жаралыс басы- қозғалыс,
Қозғауға керек қолғабыс.
Жан да мейлің бір мән де
Сол қуатпен бол таныс.
Әлемді сол мән жаратқан.*

[Шәкәрім. Шығармалары, Алматы, Жазушы-1988, 230 бет]

Осы өлең шумағындағы: «Жаралыс», «қозғалыс», «қолғабыс», «жан», «мән», «қуат», «әлем» ұғымдарының білімі мағыналарын, олардың қолданыстарын мектепте физика пәнінен дәріс алған кезде

терең түсіне бастадым.Әлемдегі барлық нәрсе мен құбылыс тек қозғалыстан туады және қозғалыстан тұрады деген ғылыми тұжырымдық ой расталды. Бұл білімі ойды Шәкәрім: «Жаралыс басы-қозғалыс» деп анықтаған.Физика пәнінің кинематика және динамика саласы қозғалысты тудыратын және сақтайтын бас себепші ол – күш деп оқытады. Мұны Шәкәрім Құдайбердіұлының тілінде айтсақ қозғалысқа қолғабыс жасаушы басты себепші жанның немесе басқа бір мәннің қуаты болып саналады.Шәкәрім өзінің «Үш анық» атты дүниетанымдық шығармасында: «Нұр дегеніміз жарық» деп анықтаған. «Нұр – жарық» деп анықтағаннан кейін, Шәкәрім, өз ойын былайша өрістетеді: «Нұр Күннен не оттан шықса да, жан –жағының бәріне күлтеленіп шығады. Нұр бір секундта 300 мың шақырым жүреді. Күннің нұры жерге 8 минут 17 секундта келіп жетеді. Күннен де алыс кейбір планета – жұлдыздың нұры жерге 300 жылда жететіні бар деп келтірсе,ал жерлесіміз Шәкәрім Құдайбердіұлы жарықтың таралуы туралы өз ойын мына өлең жолдарымен Тау басындағы ой өлеңінде данышпандықпен жеткізе білген.

*Күннен неге түсіп тұр мұшиа жарық,
Сегіз минут, шерікте жерге барып
Әншейін құр жарқырап тұрып алмай,
Жылылық нұрмен бірге жүр қозғалып.*

Осы өлең жолдарын физикалық тұрғыдан дәлелдеу үшін мен Рымкеевич есептер жинағындағы №1005 есепке тоқталайын. Есептің берілуі :Жарық күннен жерге дейін қанша уақытта жетеді? .Есептің шарты бойынша уақытты табу үшін күн мен жердің арақашықтығын жарық жылдамдығына бөлеміз яғни, $t=l/c$, мұндағы: $c=3*10^8$ м/с жарық жылдамдығы, Жерден Күнге дейінгі орташа қашықтық $l=1,496*10^{11}$ м. Сан мәндерін формулаға қойып есептеймін.Сонда сегіз минут, жиырма секундта жарықтың күннен жерге түскенін көруге болады.Физиканың заңдары ашылмай тұрып жарық күннен сегіз минут,жиырма секундта түскенін өз заманында ойшыл ақын Шәкәрім өз өлең жолдары арқылы дәлелдеген.

А. Нурмухамбетова

Назарбаев интеллектуальная школа ФМН города Семей

Научный консультант: к.ф-м.н., ст. преп. КазАТУ им. С. Сейфуллина Аниязов А.А.

ПАРАДОКСЫ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ В ИЗБИРАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ

Одним из главных принципов демократического государство является возможность выбора последующего политического деятеля, который будет управлять страной, посредством всеобщего выбора. Выборы – оптимальное средство, позволяющее с максимальной вероятностью привести к власти наилучших представителей общества, которые в лучшей степени организуют общество построенного на уважении основных гражданских и личных свобод и прав человека [1].

Выбор избирательной системы является важным шагом для общества и государства, так как последующие политические деятели будут избираться только по этому методу. Поэтому каждая страна при выборе избирательной системы должна четко рассматривать все недостатки и достоинства каждой системы [2].

Целью исследовательской работы является – рассматривая все достоинства и недостатки избирательных систем и их методов, по заранее составленным критериям выбрать топ три самых честных и справедливых избирательных систем для государства. Для достижения цели были поставлены следующие задачи:

- поискать как можно больше информации об избирательных системах и их методах выбора победителя;
- оценить выбранную систему голосования и их методы критериям соответствия справедливости (монотонности, нейтральности, анонимность);
- сделать выводы о достоинствах и недостатках выбранных методов и провести математическую оценку каждого метода;

– выбрать три наиболее справедливых методов и создать автоматизированное программное приложение;

Рассматриваются избирательные системы, такие как, выборы президента стран ЕС, России, Казахстана и США, а также индивидуальные методы определения победителя на выборах. В работе показано, что ни одна избирательная система не является полностью справедливой, при этом приведены теорема Эрроу, Балинского-Янга [4]. К тому же в исследовательской работе замечены, что некоторые из систем голосования, отвечающие критериям справедливости, обладают некоторыми парадоксами с точки зрения математики.

В самом деле парадокс: каждый из кандидатов может считаться победителем, и в то же время ни одного нельзя объявить с полным основанием победителем, т.е. ни один из них не выражает волю избирателей.

Литература

1. Джонатан К.Х, Ричард Э.К. Независимый институт выборов. Москва: МЦМНО. 2007
2. К. Дж. Эрроу. Коллективный выбор и индивидуальные ценности. Москва: ГУ ВШЭ, 2004
3. Arrow K. J., Sen A. K., Suzumura K. Handbook of Social Choice and Welfare, Volume 19, 1st edition. Print: North Holland, 2002. P. 680, pp. 176-226.
4. Ричард Э.Клима, Джонатан К.Ходж. Математика выборов, 2007, М.: 600 с

И. Чегедекова, А. Фергатова

Назарбаев интеллектуальная школа ФМН города Семей

Научный консультант: к.ф-м.н., ст. преп. КазАТУ им. С.Сейфуллина Аниязов А.А.

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПРОЕКТА

Процесс инвестирования играет важную роль в экономике любой страны. Инвестирование в значительной степени определяет экономический рост предприятия и государства в целом, занятость населения, а также составляет существенный элемент базы, на которой основывается экономическое развитие общества. Поэтому проблема, связанная с эффективным осуществлением инвестирования, заслуживает серьёзного внимания.

Как не ошибиться и не только вернуть вложенные средства, но еще и получить прибыль от инвестиций? Инвестиций это очень протяжной процесс, поэтому при анализе инвестиционных проектов необходимо учитывать:

- привлекательность проектов по сравнению с альтернативными возможностями вложения средств с точки зрения максимизации доходов владельцев предприятия при приемлемой степени риска, т.к. именно эта цель является главной для финансового менеджмента;
- рискованность проекта, т.к. чем длительнее срок окупаемости, тем рискованней проект;
- временную стоимость денег, т.к. с течением времени деньги изменяют свою ценность [4].

Метод дисконтированных денежных потоков – основной инструмент финансовых аналитиков для оценки инвестиционных проектов. В неё входят: 1. Чистая приведенная стоимость (ЧПС), Net present value (NPV), 2. Индекс рентабельности инвестиции (ИРИ), Profitability Index (PI), 3. Внутренняя норма доходности (ВНД), Internal Rate of Return (IRR) [1].

В своем докладе на конференции мы покажем примеры, про исследовав в которых различные варианты и разные проекты придем к некоторым преимуществам и недостаткам внутренней нормы доходности (IRR).

Преимущества:

- возможность сравнения различных инвестиционных проектов между собой по степени привлекательности и эффективности использования капитала. К примеру, сравнение с доходностью по безрисковым активам.
- возможность сравнения различных инвестиционных проектов с разным горизонтом инвестирования.

Недостатки:

- сложности прогнозирования будущих денежных платежей. На размер планируемых платежей влияет множество факторов риска, влияние которые сложно объективно оценить.
- не способность отразить абсолютный размер полученных денежных средств от инвестиции.

За последние 20 лет были разработаны многочисленные альтернативные методы, частично устраняющие недостатки метода ДДП.

Метод дисконтированных денежных потоков дает удовлетворительные результаты, только если дискретные и непрерывные риски находятся на низком уровне. В случае наличия значительных дискретных рисков используется метод дерева решений. При значительной непрерывной неопределенности применяется компьютерное моделирование по методу Монте-Карло. Наконец, при наличии высокого уровня непрерывной неопределенности и значительных дискретных рисков применяется метод реальных опционов [1]. Наша цель изучить остальные три метода оценки инвестиционных проектов.

Литература

1. Лукашов А. В. Метод Монте Карло для финансовых аналитиков: краткий путеводитель. Управление корпоративными финансами, 01(19) 2007, с. 22-39.
2. <http://msfo-dipifr.ru/formula-rascheta-npv-investitsionnogo-proekta-eto-prosto/> [30.01.2017]
3. Красс М.С., Чупрынов Б.П. "Математика в экономике. Математические методы и модели". М., Финансы и статистика, 2007 г
4. Виленский П., Смоляк С., Лившиц В. Оценка эффективности инвестиционных проектов. Теория и практика, Изд: Дело, Академия народного хозяйства, 2008

Г.О. Ғабитова

Мукан Тулебаев атындағы музыкалық училищесі
Ғылыми жетекші: А.А. Қасымжанова, математика пәнінің мұғалімі

ФОРМУЛА МУЗЫКИ

*Музыку я разъял как труп,
Проверив алгеброй гармонию*

От этих слов, вложенных А.С. Пушкиным в уста Сальери, веет мертвящей пропастью между музыкой и математикой. Отравлен Моцарт - живое воплощение музыки, и сама музыка мертва под математическим скальпелем убийцы гения. Разве не отражают эти пушкинские строки мнение большинства людей, что между математикой и музыкой нет, и не может быть ничего общего? Вот поэтому хочу еще раз подтвердить что математика и музыка неразрывно связаны между собой. Между тем именно исследованию музыки посвящали свои работы многие величайшие математики: например крупная работа Леонарда Эйлера - "Диссертация о звуке". Лейбниц в письме Гольдбаху пишет: "Музыка есть скрытое арифметическое упражнение души, не умеющей считать". И.Гольдбах ему отвечает: "Музыка – это проявление скрытой математики".

Почему же скрытой? Ведь в Древней Греции музыка прямо считалась частью математики, а еще точнее, разделом теории чисел. Первым, кто попытался выразить красоту музыки с помощью чисел, был Пифагор.

Тогда получается, что математика и музыка – сёстры? Почему бы в этом не разобраться?

Для начала давайте разберемся, что такое математика. Слово «математика» произошло от древнегреческого, что означает изучение, знание, наука. Значит, основу математики составляют величины, количественные отношения, формулы, которые в свою очередь состоят из чисел.

А теперь давайте разберёмся, что же такое музыка и из чего она состоит:

«МУЗЫКА – искусство стройного и согласного сочетания звуков, как последовательных (мелодия, напев, голос), так и совместных (гармония, созвучие)».

Развитие музыки неотделимо от деятельного развития чувственных способностей человека – ход слухового освоения человеком музыкального материала в изменяющихся культурных условиях составляет наиболее фундаментальный уровень истории музыки.

Но неужели сходство есть только в утверждениях древних философов? Конечно, нет! Сходства можно увидеть в знакомом всем инструменте – фортепьяно. Расположение октав на этом инструменте можно сравнить с координатной прямой. Все мы знаем, что координатная прямая не имеет конца и начала, но имеет точку $O(0)$, которая делит её на равные части, Справа от точки O находятся положительные числа по порядку (1,2, 3, 4), а слева отрицательные в обратном порядке (-1, -2, -3, -4). На фортепьяно примерно так же: оно условно делится на равные части. Справа от середины октавы идут по порядку (1,2,3), а слева в обратном порядке (малая, большая, контроктава, субконтроктава). Между математикой и музыкой существуют многообразные связи. Они сложились исторически благодаря глубокой внутренней необходимости, которую можно объяснить тем, что математика – самая абстрактная из наук, а музыка – наиболее отвлеченный вид искусства. Эту связь не раз подчеркивали и математики, и музыканты. Вот что говорил далекий от математики человек – известный пианист Генрих Нейгауз: «Раздумывая об искусстве и науке, об их взаимных связях и противоречиях, я пришел к выводу, что математика и музыка находятся на крайних полюсах человеческого духа, что этими двумя антиподами ограничивается и определяется вся творческая духовная деятельность человека и что между ними размещается все, что человечество создало в области науки и искусства».

Таким образом, о взаимосвязях математики и музыки можно говорить бесконечно долго, открывая все новые и новые, неожиданные и часто странные, одинаковые определения, понятия и смыслы.

Литература

1. «Язык, музыка, математика», Б. Варга. Ю. Дюмень, Э. Лопариц.
2. Энциклопедический словарь юного математика. – М., 1985.
3. В.П. Ковалев "Математика в музыке".
4. О.Н.Макеева «Математическое представление музыки».
5. А. Устинов «Музыка и математика»
6. Ю.Тюлин «Музыкальная форма»

С.Д. Шалабаева

КМҚК «Электротехника колледжі»

Ғылыми жетекші: А.Б. Саньязова математика пәнінің мұғалімі

МАМАНДЫҚ ТАҢДАУДА МАТЕМАТИКАНЫҢ РӨЛІ

Көптеген адамдарда математика не үшін қажет деген сұрақ туындайды. Математика университеттер, колледждер мен мектептердің міндетті бағдарламалардың бір бөлігі болып табылады. Адамдар бұл математика ғылымын, тіпті қарапайым принциптерін меңгергенде, ешқандай пайдасы бар екендігін көрмейді. Бұл өте қате тұжырым. Математика маңызды да терең ғылымның саласы екенін бәрі түсіне бермейді. Математика ақыл ой қабілетін, сыни тұрғыдан ойлауға, шығармашылық ойды дамытуға, ой өрісін кеңейтуге, интеллект деңгейін өсіруге үлесі зор. Әсіресе математика баланың дамуы үшін маңызды. Баланың зияткерлік даму үшін үлкен серпін береді.

Математиканы зерттеп адамды адам ретінде дамытады, оны мақсатты, белсенді, тәуелсіз, еңбекқор, сабырлы және шыдамды етеді. Математика іргелі ғылым, оның әдістері физика, химия, биология сияқты көптеген пәндерінде белсенді қолданылады. Математика ғылымы өмірмен байланысты қиын және өте қызық пән екендігі анық. Математика – табиғатты оқып-зерттеудің құралы. Бұл пән – дәл пән, ешқандай бұрмалаушылықты көтермейді. Бұл математиканың өз ішіндегі тәртіп пен қатаң логиканың әсерлері. Сондықтан, математика заңдары мен заңдылықтарын көбірек білген сайын біз өзімізді қоршаған ортаны және ондағы заңдылықтарды көбірек байқап, түсінетін боламыз және табиғатты әрі қарай зерттеп, оның нәтижелерін адам игілігіне жарату үшін жаңа құралдар мен

құрылғылар жасап шығарудың мүмкіндіктері арта беретін болады. Әр түрлі әдіс-тәсілдермен, әрі кейінгі өміріне азық болар сөзсіз. Математикасыз бірде бір жаңа ашылулар, ешқандай өнертабыс жұмысы істелмейді. Ғалым Карл Фридрих Гаусс «математика ғылымның патшайымы» деп бекер айтпаған.

Математиканың көмегінсіз адам ештеңе шеше алмаушы еді. Математика бүкіл әлем бойынша кез келген маман иесіне, барлық жерде, күнделікті өмірде қажет. Математика мыңдаған мамандардың ішінде қалай қажет екені сөзсіз. Сонымен қатар кез келген жұмыс орындарында кестелер, диаграммалар мен графиктер түрінде ұсынылған ақпаратты, түрлі тапсырмаларды орындауға арналған алгоритм схемаларын түсінуді талап етеді. Мен «Автоматтандыру және басқару» мамандығын таңдауда математика ғылымы қажет және математикамен тікелей байланысты екенін түсіне отырып осы мамандықты таңдадым, өйткені осы мамандықта математиканы терең игеріп, байланысын білгім келді. Бүгінгі күнде 5, 10, 20 жылдан кейін қандай мамандықтар сұранысқа ие болатындығы жайлы белсенді пікірталас жүруде. Автоматтандырылған технологиялар мен робототехника әр сала бойынша барлық орындаушы мамандықтарды араластырады. Қазіргі заман жастарына өзі тәріздес түлектермен ғана емес, сонымен қатар жансыз роботтармен де бәсекеге түсуге тура келеді. Робототехника, автоматтандыру және басқару жаңа сұранысқа ие мамандыққа айналууда. Алдағы жылдары роботтарды бағдарламалайтын, оларды құрастыратын, олардың жағдайын жақсартып және олардың аккаунтингімен айналысатын, автоматтандырылған тораптар мен өнеркәсіпті жобалау, қаптамалау және монтаждаумен айналысатын адамдар сұранысқа ие болады. Өнеркәсіптік және тұрмыстық сандық автоматиканың кәсіпорында автоматтандырудың 2-3 деңгейлі жүйесін қолдану қажеттілігіне әкеліп соқты. Автоматтандырудың жүйелері (ERP және т.б.) әдеттегідей өндірісте қандай жағдай болып жатқандығын шынайы уақытта көрсетпейтін, ал ақпаратты кезеңдік жаңартулар арқылы алатын архитектураны қолданылады. Өндірісті автоматтандыру жүйесінің рөлі шынайы уақыт режимінде транзакцияларды өңдеу жағына қарай дамуына байланысты өзгереді, бұл толықтай синхрондалған операцияларға алып келеді. Барлық ақылды техниканы жасау және оған қызмет көрсету үшін автоматтандыру және ақпараттық жүйелер саласындағы мамандар сұранысқа ие болатындығы анық жағдай. Болашақ мамандығымда автоматтандыру жүйесі бойынша жоспарлы есеп жүргізу, сараптамалар жасау барысында әр түрлі математикалық әдістер пайдаланылады. Мысалы «Автоматты басқару теориясы» деген пәнді оқу барысында автоматтандырылған құрал жабдықтарға реттгіштерді таңдау барысында әр-түрлі математикалық есептеулер қолданылады. Яғни математика тек қана автоматтандыру және басқару мамандығына ғана емес, сонымен қатар басқа да көптеген маман иелерінің аз болса да тиетін үлесі өте зор!

Әдебиттер

1. Математика және физика журналдары -2005 ж
2. Республиканың баспа кабинеті- Алматы 1997 ж Әбдисов «Математиканы оқыту әдістемесі»

Ж.А. Габдуллин

КМҚК «Электротехника колледжі»

Ғылыми жетекші: А.Б. Саньязова математика пәнінің мұғалімі

МАТЕМАТИКА ПӘНІН МЕНГЕРУДЕ АКТ-НЫ ҚОЛДАНУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН КЕМШІЛІКТЕРІ

Қазіргі заман талабына сай адамдардың мәлімет алмасуына, қарым-қатынасына ақпараттық-коммуникативтік технологиялардың кеңінен қолданысқа еніп, жылдам дамып келе жатқан кезеңінде ақпараттық қоғамды қалыптастыру қажетті шартқа айналып отыр. Келешек қоғамымыздың мүшелері – жастардың бойында ақпараттық мәдениетті қалыптастыру қоғамның алдында тұрған ең басты міндет. Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен «XXI ғасыр – ақпараттандыру ғасыры» деп аталды. Қазақстан Республикасы да ғылыми-техникалық прогрестің негізгі белгісі – қоғамды ақпараттандыру болатын жаңа кезеңіне енді. Қоғамды ақпараттандыру – экономиканың, ғылымның, мәдениеттің дамуының негізгі шарттарының бірі. «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет» деп, Елбасы атап көрсеткендей, жас ұрпаққа білім беру жолында

ақпараттық технологияны оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор. Қазақстан Республикасының білім беруді 2020 жылға дейін дамытудың Мемлекеттік бағдарламасында оқу үдерісінде ақпараттық-қатынастық технологияларды кеңінен пайдалану жалпы білім беруді дамытудың басты бағдарының бірі делінген. Сапалы білім беру қазіргі уақытта, білім алушылардың жұмысын ұйымдастыруда жаңа әдістер мен технологияларды кеңінен пайдалануды, білім беруді ақпараттандыруды талап етеді. Ақпараттық-коммуникациялық технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді.

Математика пәні адамның ой-өрісін, ойлау, талдау қабілетін дамытады және білім қазынасын игеру, әсіресе математиканы оқыту, оқып –үйрену дәйектілікті, табандылықты, сонымен бірге қажырлы еңбекті талап етеді. Сондықтан, барлық оқушыларды жүйелі дайындықсыз жоғары нәтиже көрсету мүмкін емес.

Компьютерді оқытушы қосымша материалдар, әртүрлі анықтамалық мәліметтерден ақпараттар беру үшін көрнекі құрал ретінде пайдалана алады. Мұндай мәліметтерге математикалық формулалар, математикалық өлшем бірліктер, графиктер, сызбалар және суреттер т.б. жатқызуға болады. Мұғалім араласпай-ақ, оқушылар өздері меңгеруге тиісті ақпараттар беріледі. Қажетті ақпараттарды жинақтауда электрондық техникаларды енгізу уақыт үнемдейді, қарастырып отырған кезеңде ақпараттың толықтығын жоғарылатады, ақпараттық-анықтамалық жүйе құрамында электрондық құрырғылармен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыруға мүмкіндік туғызады.

Жаңа ақпараттық технология құралдарын математика пәні сабақтарында пайдалану, оқушының шығармашылық, интеллектуалдық қабілетінің дамуына, өз білімін өмірде пайдалана білу дағдыларының қалыптасуына әкеледі. Компьютерлік техниканың дидактикалық мүмкіндіктерін педагогикалық мақсаттарға қолдану, білім мазмұнын анықтауда, оқыту формалары мен әдістерін жетілдіруде жақсы әсерін тигізеді. Математика сабағында акт-ны қолданбай, дәстүрлі түрде өткізілсе мынадай кемшіліктерді кездестіруге болады-біріншіден: сабақ үш -төрт оқушыдан үй тапсырмасын сұраудан басталады. Сонымен бірге бір оқушы сабақ уақытының көп бөлігі кететін тапсырманы шешеді немесе үй тапсырмасының шығару жолын түсіндіреді, екіншіден: мұғалім жаңа тақырыпты түсіндіреді. Оқушылар жаңа тақырып бойынша бір немесе бірнеше тапсырма орындайды, үшіншіден: сабақтың ресми бөлігі – мұнда мұғалім жеке оқушыларға бағаларын айтады, үй тапсырмасын береді, төртіншіден: үлгерімі нашар оқушылардан жұмыс істелмей қалуы да мүмкін, өйткені олардың ойларын толық жеткізуі үшін бағалы минуттар қажет. Дәстүрлі сабақта сабақ соңында бағалау әр оқушыға тимейді, бесіншіден: сол сабақта өз ойын айтқысы келген оқушылардың жабулы қазаны жабулы күйінде қала береді. Мүмкін олардың ойын жеткізуіне, сабаққа қатысуына мұғалімнің мақсатқа жетуде жасаған жұмысының аздығы болуы мүмкін. Сабақтың мақсаты сабақ соңында барлық оқушылар жетуі тиіс мекен екенін есте сақтаған жөн деп ойлаймын.

Қорытындылай келе біздің мақсатымыз қазіргі заман талабына сай ұрпақ тәрбиелеу, оларды «оқи» білуге үйрету, стандартты емес жағдайлардан шыға білуге үйрету, қашықтан оқытуға үйрету, көп материалды аз уақытқа қабылдай білуге үйрету. Осылардың бәрін іске асыру үшін жаңа технологияларды сабақта қолдана білу әрбір оқушының міндеті.

Әдебиеттер

1. Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқына жолдауы. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан».
2. Б.Б. Аккуланова «Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы білім беру деңгейін көтеру».
3. Н. Исабек «Компьютерлік технологиясы пайдаланудың оңтайлы өлшемдері»

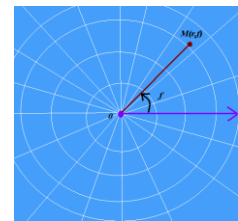
ТАБИҒАТТА КЕЗДЕСЕТІН ҚИСЫҚ СЫЗЫҚТАРДЫҢ ТАҢҒАЖАЙЫП ГРАФИКТЕРІ

Полярлық координаталар жүйесінде полярлық радиус полярлық осьпен бейнеленетін нүкте полярлық R радиуспен және бұрышпен анықталады. Полярлық координаталар жүйесі – бастапқы нүкте ретінде қабылданған бір нүкте арқылы анықтау үшін қолданылатын координаталар жүйесі. Нүктелердің жазықтықтағы орны қарастырылатын бұл жүйеде нүктенің орны екі координатамен; - полярлық осьпен анықталатын нүктеге қарай бағытталған кесіндінің арасындағы горизонталь бұрышпен; d – полюстен анықталатын нүктеге дейінгі горизонталь арақашықтықпен анықталады.

Полярлық координаталар жүйесін жазықтықтағы нүктенің орналасу бағытын келесі элементтер арқылы анықтайды:

- полюс деп аталатын P нүктесін;
- полярлық ось деп аталатын P нүктесінен таралған сәулелерді.

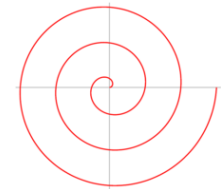
Полярлық координата жүйесінде координаталар сызығы $r = \text{const} = R$, R радиустың айналымы, ал $\varphi = \text{const}$ сәуле полюсімен сәйкес бағытталады. Егер Оху декарттық координаталар жүйесін енгізсек, мұндағы координаталар басының О нүктесі P полюсімен және Ох полюсі полярлық полюсімен сәйкес келсе, онда полярлық (r, φ) және декарттық (x, y) координаттары келесі теңдіктермен байланысады: $x = r \cos \varphi$, $y = r \sin \varphi$.

Қисық сызықтардың табиғатта кездесуі

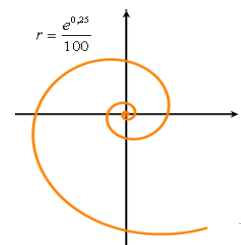
Математикада көптеген спиральдар кездеседі. Математикада спираль – орталық нүктесі немесе ось айналасында жүріп, қисықтың айналу бағытына қарай оған ақырындап жақындап немесе алшақтай түсе алатын қисық. Олардың бірнешеуіне тоқтала кетелік.

Архимед спиралі жазық трансценденттік қисық; О полюсінің маңайында бірқалыпты бұрыштық жылдамдықпен (ω) айналатын, түзудің бойымен тұрақты жылдамдықпен (v) қозғалатын М нүктесінің траекториясы. Архимед спиралі алгебралық спиральға жатады. Оны Архимед (б.з.б.3 ғ.) зерттеген.

Қолданылуы: Грампластинкадағы дыбыс жолдары Архимед спиралі бойынша жүргізіледі. Нығыз оралған қағаз бумасының пішімі де осы спиральдың құрылымы.

Логарифмдік спираль. Математика тарихында логарифмдік спираль 1638 жылы Декарттың Мерсенге жазған хатында алғаш рет айтылған және онда Декарт жаңа спиральды сызық ретінде айқындап доғаның ұзындығын радиус- векторға сәйкестігін тұрақты деп есептейді. Декарттың бұл еңбегіне тәуелсіз логарифмдік спиральды Торичелли ашқан. Керемет спираль деп атай отырып Я. Бернулли бұған ерекше көп көңіл бөлген. Логарифмдік спираль атауын Вариньон ұсынған.

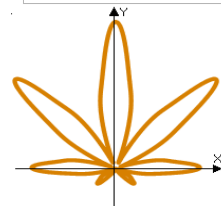
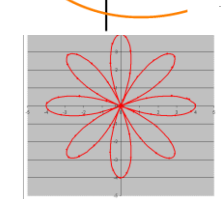
Логарифмдік спираль техникада көптеп қолданылады. Кәсіпорындардағы кесу станоктарында станоктың айналып тұрған пышағы спираль доғасына сәйкес профилге ие, сондықтан кесу бұрышы тұрақты болып қалады.

Гвидо Гранди раушан гүлі

Раушандарды зерттеумен алғаш рет итальяндық геометр Гвидо Гранди айналысқан. 1728 жылы бұл қисықтардың толық теориясын «Flores geometrici ex rhodanearum et claeiarum deskriptione resultants» еңбегінде жариялады.

Хабеннихта қисығы

Гүлдер мен жапырақтардың формаларын 19 ғасырдың геометрі Хабеннихт математикалық зерттеумен айналысқан. Үйеңкі, қымыздық және т.б. өсімдік жапырақтарының аналитикалық формаларын көрсететін бірқатар теңдеулер алған. Олар кейбіреулері төменде көрсетілген.

$$r = (1 + \sin t)(1 + 0,9 \cos 8t)(1 + 0,1 \cos 24t)$$

В.В. Баширова

«Пригород жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Ғылыми жетекшісі: А.С. Кырыкбаева, А.С. Калденова, математика пәні мұғалімі

СПИРОГРАФ: ОТ ИГРУШЕК ДО ЛАЗЕРНОГО ШОУ

Спирограф – это детская игрушка или объект математического исследования?

Соперничать человеку с природой сложно и трудно, но если я был бы мастером кривых линий, то стал бы изображать кривые с помощью несложного устройства – спирографа. Хотя спирограф продается в магазине детских игрушек, он интересен не только школьникам, но и людям постарше. Изобретен спирограф британским инженером Дэнисом Фишером в 1962 году во время работы над взрывателями для авиабомб. Изобретение не помогло продвинуться инженеру в работе, но члены семьи оценили эту игрушку, и уже в 1965 году была выпущена первая партия игрушек. С 1965 по 1969 год, т.е. четыре года подряд, спирограф был признан лучшей обучающей игрушкой. Спирограф был так же признан одной из самых высокоинтеллектуальных игр 20 века. Количество вычерчиваемых узоров ограничивается только фантазией и способностями самого человека, а точнее исчисляется числом с четырьмя нулями.

Стандартный спирограф состоит из набора колес и двух колец с зубцами одного размера. Они изготовлены из прозрачной пластмассы. Колеса имеют 24, 32, 52, 60, 63, 72 и 80 зубцов. На внутренней стороне одного кольца 96 зубцов, на внешней – 144; на другом кольце соответственно 105 и 150 зубцов. В полной комплектации есть трафареты, которые имеют формы геометрических фигур (ромб, треугольник, квадрат, звезда), так же трафареты в виде фигурок рыб, бабочек, бантика, крестик. В каждом колесе имеются несколько небольших отверстий. Чтобы привести спирограф в действие, надо одной рукой прижать кольцо к бумаге или закрепить его булавками на планшете, колесо поместить внутри кольца и совместить зубцы.

Затем следует укрепить острие шариковой ручки в одном из отверстий в колесе и вращать колесо без проскальзывания по кольцу. При этом острие ручки будет вычерчивать на бумаге некоторую кривую. После нескольких оборотов кривая замкнется, а на бумаге останется прекрасный рисунок.

Знакомство с кривыми, со способами их построения, изучением их свойств позволит расширить геометрические представления, что так же может помочь при изучении других наук, например: физики и биологии. Так, например, по дошедшей до нас легенде Архимедом были построены вогнутые зеркала, которые имели форму параболы. С помощью солнечных лучей, которые отражались от зеркал, были сожжены римские корабли. Одни ученые опровергают этот факт, обосновывая это тем, что такие зеркала должны быть огромными, что было невозможно при том уровне развития техники. Но если даже история о сожжении кораблей является легендой, то уничтожить римский флот при помощи параболических зеркал все-таки возможно.

При направлении такого параболического зеркала на Солнце, все отражаемые лучи пройдут через фокус параболы, при этом температура в фокусе окажется настолько большой, что с помощью солнечных лучей можно будет вскипятить воду и даже расплавить свинец. Слово «фокус», которое является основным понятием для описания параболы, произошло от латинского слова «очаг». В природе тоже можно найти примеры кривых линий. Автоподобные фигуры, т.е. фигуры, части которых подобны целому. Примером автоподобной фигуры является золотая или, как ее еще называют, логарифмическая спираль.

В форме золотой спирали закручиваются раковины многих моллюсков, улиток, рога архаров. Эпейра – один из наиболее распространенных пауков, сплетает паутину по золотой (логарифмической) спирали. Природа повторяет свои находки и в большом и в малом: семечки в подсолнухе располагаются по золотой спирали, точно так же, как закручиваются многие галактики во Вселенной.

С возникновением математической теории стало развиваться учение о линиях. Греческие ученые в III-II веке до н.э. изложили теорию о линиях второго порядка, которые почти целиком дошли до нас. Разнообразные проблемы механики, геодезии, астрономии, оптики, биологии в VII-VIII веках привели к открытию новых линий и изучению их геометрических свойств.

Литература

1. Берман Г.Н. Циклоида: учебник/Г.Н. Берман. – Москва: Наука, 1975-105 с.
2. Васильев Н.Б. Прямые и кривые / Н.Б. Васильев, В.Л. Гутен-махер. -3-е изд. Москва: МЦНМО

Д.Е. Набиев

Бескарагайский район, село Карагайлы, КГУ «средняя школа имени Н.Баймуратова»

Научный руководитель: З.Р. Ибраева, учитель математики

ФУНКЦИИ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА

Знание законов природы дало человеку возможность объяснять и предсказывать её разнообразнейшие явления. «Математическими портретами» закономерностей природы и служит функция.

В наши дни без функций невозможно не только рассчитать космические траектории, работу ядерных реакторов, бег океанской волны, но и экономично управлять производством, распределением ресурсов, организацией технологичных процессов, прогнозировать течение химических реакций или изменение численности различных взаимосвязанных в природе видов животных и растений, потому что всё это динамические процессы, которые описывают функцию.

Показательная функция. В природе, технике и экономике встречаются процессы, в ходе которых значение величины меняется в одно и то же число раз, то есть по закону показательной функции: рост бактерий в идеальных условиях, радиоактивный распад вещества, рост вклада в сберегательном банке, восстановление гемоглобина в крови у человека потерявшего много крови. В природе часто можно наблюдать процессы, которые подчиняются законом выравнивания, описываемые показательной функцией: температура чайника изменяется со временем, падении тела в воздухе с парашютом, при разрушении адреналина в крови.

Линейная функция. Графиком линейной функции является прямая. С ней мы встречаемся на уроках физики, химии, а также в повседневной жизни. Например, выход спутника на космическую орбиту, взлет ракеты, дверной замок, равномерное прямолинейное движение, зависимость силы тока от напряжения для резисторов. Линейная перспектива – это перспектива на вертикальной плоскости, которая является основой построения изображения на листе бумаги.

Квадратичная функция. Квадратичная функция является наиболее хорошо изученной функцией, она довольно часто встречается на практике. Графиком квадратичной функции является парабола. Хорошо известно, что траектория прыжков животных близка к параболе. Замечательное свойство параболы широко используется в науке и технике, например, параболическая арка, свод моста, линза, увеличительное стекло, фара автомобиля.

Логарифмическая функция. Логарифмическая функция крайне важна в экономике, физике, при проведении научных, экспериментальных расчетов, астрономии и др. форма логарифмической спирали присуща многим природным объектам. Например, интенсивность звука (децибелы), шкала яркости звезд, активность водородных ионов, сейсмология – шкала Рихтера.

Тригонометрическая функция. Различные колебания окружают нас на каждом шагу. Механические колебания применяются для скорейшей укладки бетона, даже для почти безболезненного высверливания отверстий в зубах. Движение рыбы в воде происходит по закону синуса или косинуса, если зафиксировать точку на хвосте, а потом рассмотреть траекторию движения. При плавании тело рыбы принимает форму кривой, которая напоминает график функции $y = tg x$.

Функция является неотъемлемой частью нашей жизни и наук в целом, так как функциональные зависимости, действительно, существуют во всех сферах жизни человека.

Литература

1. Есипенко Г.Е. Математика в жизни. Новосибирское книжное издательство, 1960. С.100
2. Виленкин Н.Я. Функции в природе и технике: Кн. Для внеклас. Чтения 9-10 кл. – 2-е изд., испр. – М.: Просвещение, 1985. – 192 с.

К.Л. Дядов, В.Л. Дядов
КГУ «СОШ №1 им. Н.Г. Чернышевского»
Научный руководитель: А.В. Полежаева, учитель физики

ПАРАБОЛИЧЕСКИЕ И ЯЩИЧНЫЕ СОЛНЕЧНЫЕ ПЕЧИ КАК АЛЬТЕРНАТИВНЫЙ ИСТОЧНИК ТЕПЛОВОЙ ЭНЕРГИИ

Энергия Солнца является источником жизни на нашей планете. Казахстан расположен в «солнечном поясе», число солнечных часов в году составляет 2200-3000. Этим и вызван интерес к данной работе. Разработка и применение солнечных печей позволило бы решить целый комплекс вопросов, связанных с энергосбережением.

Целью данной работы является:

1. анализ перспектив использования солнечной энергии,
2. изготовление «солнечной» печи и апробация ее действия.

Научная новизна работы состоит в следующем:

1. спроектирована и изготовлена «солнечная» печь
2. проведены испытания с использованием цифровой лаборатории, в ходе которых подтверждены данные о возможности ее использования в качестве дополнительного источника тепловой энергии.

Основные результаты работы состоят в следующем:

Первый этап работы заключался в изучении литературы с целью, в каких странах наиболее широко идет ее применение и что делается у нас в Казахстане в этом направлении. Вторым этапом моей работы была разработка чертежа для будущей солнечной печи и изготовление печи ящичного типа. Изучены преимущества и недостатки каждого типа печи. Я ставил своей целью нагревать воду и поддерживать ее в теплом виде. Для этого подходит печь ящичного типа, если бы моей целью было, например, пожарить яичницу, то более подошла бы печь зеркального типа, т.к. она дает более высокую температуру. В моих планах есть на следующий год сделать стационарную зеркальную печь у себя на даче. Первые опыты были проведены зимой на подоконнике с солнечной стороны, а остальные уже летом на даче и во время поездки за город на отдых. Измерения я проводил температурным датчиком при помощи цифровой лаборатории NOVA. Для эффективного использования солнечной печи важно правильно установить угол наклона зеркала. По результатам опыта угол наклона зеркала должен быть установлен на тот же угол, на каком градусе географической широты находится объект. Тогда угол падения солнечных лучей составит, 90° и количество падающего света будет максимальным. Город Семей располагается $50^{\circ}21'$ северной широты, следовательно, угол наклона должен составлять 50° . Мною проведены эксперименты по эффективности применения посуды разного цвета и доказано, что в посуде темного цвета пища готовится быстрее, чем в посуде белого цвета. Также проводились опыты по нагреванию воды в закрытом и открытом стаканах, с использованием двойного и одинарного стекол и была установлена обратная зависимость температуры воды от наличия конвекционных потоков. Хочу обратить внимание, что иметь воду данной температуры мы будем в течение всего светового дня, а именно в летнее время в течение 14-15 часов. Не затрачивая на это никаких денежных средств и не нанося природы совершенно никакого вреда. Я рассчитал, что если бы нагревали воду при помощи электрочайника (в большинстве случаев они имеют мощность 2 кВт/ч), то я бы затратил за один световой день 215 тенге. $2 \text{ кВт/ч} \cdot 15 \text{ часов работы} = 30 \text{ кВт/ч}$ (затраты энергии за один день). $30 \text{ кВт/ч} \cdot 7,155 \text{ тенге} = 214,65 \text{ тенге}$ (количество потраченных денег за один день). Если вычислить экономию денежных средств за период эксплуатации печи в летние месяцы с мая по сентябрь, то она составит 157123,8 тенге. $6 \text{ месяцев} = 183 \text{ дня} \cdot 858,6 \text{ тенге} = 157123,8 \text{ тенге}$ (такое количество денег сэкономила бы моя семья, используя солнечную печь для нагревания воды). И это затраты на поддержание в горячем виде только одного стакана воды. Срок окупаемости солнечной печи составляет 2 месяца. Проведя испытания в течение шести месяцев, я убедился в эффективной работе солнечной печи в разных условиях и в разное время года. Я бы рекомендовал использовать солнечную печь на даче, как стационарное оборудование.

Литература

1. «Стратегии эффективного использования энергии и возобновляемых ресурсов Республики Казахстан в целях устойчивого развития до 2024 года»
2. Сайт «Новые технологии»: [http:// www.sphelar.ru](http://www.sphelar.ru)
3. Сайт «СОЛНЕЧНАЯ ЭНЕРГИЯ»: <http://www.ecomuseum.kz>
4. Грилихес В.А. Солнечные космические энергостанции / В.А.Грилихес, – Наука ,1986

В.Э. Сайфутдинов

КГУ «СОШ№1 им. Н.Г. Чернышевского»

Научный руководитель: А.В. Полежаева, учитель физики

ЗАКОНЫ ФИЗИКИ, ЛЕЖАЩИЕ В ОСНОВЕ РАБОТЫ КАТАПУЛЬТЫ

Катапульта – одно из древнейших изобретений появившееся у римлян и стреляющее камнями или стрелами. Именно снарядом выпущенным из катапульти и пробившем щит и кольчугу был тяжело ранен Александр Македонский при осаде города Газы. Сам Александр применял катапульти в боях со скифами, т.к. они оказывали сильное психологическое воздействие на противника вселяя ужас и страх. Такие катапульти устанавливались на повозках. Интересен факт, что для тетивы использовался конский волос, но в случае крайней нужды тетиву плели из женских волос или кишок животных. В основном метательные машины применялись при осаде городов.

Кто же автор этого грозного оружия? Изобретение катапульти приписывают сиракузкому правителю Дионисию, который собрал ремесленников, чтобы они изготовили ему передовое оружие. Дионисий положил ремесленникам высокое жалование, щедро одаривал и приглашал к столу, а те в ответ создали катапульти разных видов и первое его использование произошло в сражении с Карфагеном.

Несмотря на схожесть, принцип действия катапульти отличается от действия лука. В луке – кинетическая энергия обеспечивается упругостью согнутых плеч лука, а в катапультах – энергия запасается в скрученных жгутах малоэластичных волокон. Рычаг, вставленный одним концом в закрученный жгут, стремится раскрутиться, разгоняя другой конец рычага до большой скорости. Таким образом, каждое плечо катапульти состоит из горизонтального рычага, вставленного в закрученный с определённым усилием жгут, а также основания или рамы, куда вертикально крепится жгут. Оба плеча катапульти соединены тетивой, оттянуть которую возможно только с помощью лебедки. Между рычагами установлена направляющая балка для направленного полета метательного снаряда: камня в баллисте и стрелы в катапульте.

В основе действия катапульти лежат основные законы физики. Во-первых: закон сохранения и превращения энергии. Потенциальная энергия упругодеформированной нити превращается в кинетическую энергию снаряда. Во-вторых: используется правило рычага. Чем длиннее «ложка», тем меньшая сила упругости. В-третьих: закон Гука. Дальность полета напрямую зависит от толщины, длины нити. Дальность полета зависит от формы снаряда зависящей от аэродинамического сопротивления среды.

Мною была сделана деревянная катапульта из сосны размерами 15x22 см укрепленная на колесах диаметром 7 см. В качестве метательного механизма сделана «ложка», а пусковым механизмом является натянутая многоволоконная тетива.

Проведены следующие опыты.

1. Исследование зависимости дальности полета от толщины и материала нити. Для исследования я взял пластиковую однородную нить, много волоконную синтетическую и хлопчатобумажную нити.

Вывод: Наибольшую дальность полета давала многоволоконная синтетическая нить, что согласуется с законом Гука.

2. Исследование зависимости дальности полета от массы шарика. Для исследования были взяты пластилиновые шарики массами 5,10,20,30 грамм.

Вывод: исследования показали, что, чем больше масса шарика, тем меньше его дальность полета. Опытные данные полностью согласуется с законом сохранения энергии.

3. Исследование зависимости дальности полета от формы «снаряда». Для исследования я брал одинаковые пластилиновые снаряды в форме шариков, кубиков и в форме пули.

Вывод: средний результат дальности полета шариков разной формы показал, что он не зависит от формы «снаряда». Но это связано с погрешностями данной конструкции.

4. Исследование зависимости полета от особенностей конструкции: использование пращи и «ложки».

Вывод: В результате проведенных исследований я пришел к выводу, что праща в отличии от «ложки» дает большую дальность полета, но не дает точности попадания.

Сделанную мною катапульти можно использовать для объяснения законов физики, а также для игры, например, в бумажные снежки.

А.М. Ахметқали

“Р. Байсейітов атындағы Семей қаржы-экономикалық колледжі” РМҚК
Ғылыми жетекшісі: А.Ж. Ықласова, математика пәнінің мұғалімі

КӨБЕЙТУ КЕСТЕСІНДЕГІ ҚҰПИЯЛАР

Математика пәнінің ешқандай курсынан сіз көбейту кестесінің “құпиялары” туралы түсінік ала алмайсыз. Неліктен “құпиялары”? Қарапайым көбейту кестесінен біз қандай құпияларды аша аламыз? Олай болса, құпияларды іздеуді 2-ден емес 9-дан бастаймыз. 9-ға көбейту кестесінен нені көруге болады?

9-ға көбейту кестесі. Ондық және бірлік сандар өспелі және кемімелі түрде болады. Ондық сандарды екінші көбейткішті бір бірлікке кеміту арқылы анықтауға болады. Ал бірліктер санын 9 санына дейін бір бірлікке арттыру арқылы анықтауға болады. Қызықтысы, өзара кері сандардың жиыны 99-ға тең болуында.

2-ге көбейту кестесі. Қарапайым 2-ге көбейту кестесінің қандай құпиясы бар? Мұқият қарасақ, бірліктер разрядында 0,2,4,6,8 сандарының ритмикалық қайталануын байқауға болады. Бұл жерде, жұп мәндердің мәні бірдей 22-ге тең. Бұл осы жұптардың екінші көбейткіштерінің мәні 11-ге тең болуында.

3-ке көбейту кестесі. Егер 3-ті жұп санға көбейткенде, көбейтіндінің мәні жұп сан болады. Егер 3-ті тақ санға көбейткенде, көбейтіндінің мәні тақ сан болады. Жұп мәндердің мәні 33-ге тең болады.

4-ке көбейту кестесі. Жұп мәндердің мәні 44-ке тең. Екінші көбейткіш мәні 11-ге тең болады. Барлық мәндер-жұп сандар. Бірліктер азиясында 0,4,8,2,6 сандарының ритмикалық қайталануы болады.

5-ке көбейту кестесі. Бұл кестенің өзіндік ерекшелігі бар. Бірліктер разрядында жұп және тақ сандардың кезекпен орналасқан, ритмикалық суретін байқауға болады. Ондық сандар жұп немесе тақ санға көбейтілген кезде натурал қатарын құрайды. Жұп мәндер 55-ге тең болады.

6-ға көбейту кестесі. Бірлік сандар 0,6,2,8,4 ритмикалық сурет құрайды. Егер екінші көбейткіш жұп сан болса, ол мәнің жұптылығын көрсетеді. Жұп мәндердің мәні 66-ға тең болады.

7-ге көбейту кестесі. Жұп мәндердің қосындысы 77-ге тең болады.

8-ге көбейту кестесі. Жұп мәндердің қосындысы 88-ге тең. Барлық мәндер жұп сандар. Бірліктер разрядында 0,8,6,4,2 сандарының ритмикалық қайталануы байқалады.

Әдебиеттер

1. Гетманова А.Д. Учебник по логике. М., 2007
2. Демидов Н.А. Логика. М., 2006
3. Доронин И.А. Логика. М., 2008
4. Ивин А.А. Логика. М., 2003
5. Ивлев Ю.В. Логика. М., 2004
6. Кирилов В.И., Старченко А.А. Логика. М., 2003

МОЛЕКУЛЯРНАЯ КУХНЯ

Любая наука не стоит на месте, вместе с ними и технологии. Сегодня инновации охватили все сферы жизни человека, не обошли вниманием и кулинарию. Кулинария – это деятельность, которую надо знать со всех сторон.

Молекулярная кухня – раздел трофологии, связанный с изучением физико-химических процессов, которые происходят при приготовлении пищи.

Термин «молекулярная гастрономия» был введен в употребление в 1969 году физиком Николасом Курти из Оксфордского университета и французским химиком Эрве ТисПервому из них приписывают изречение: «Беда нашей цивилизации в том, что мы в состоянии измерить температуру атмосферы Венеры, но не представляем, что творится внутри суфле на нашем столе»

Молекулярную кухню называют еще «вкусной провокацией», или, говоря современным языком, «разрывом шаблона». И неудивительно, ведь ее цель – не накормить, а удивить, восхитить, воздействовать как на органы чувств, так и на эмоции человека. Даже названия блюд молекулярной кухни впечатляют: кофе с чесноком, конфеты из печени, равиоли из банана.

Первым блюдом молекулярной кухни стал мусс из белого шоколада и икры, рецепт которого был создан в 1999 году. Уже через десяток лет рестораны молекулярной кухни открылись практически в любом крупном городе.

Основными способами приготовления блюд молекулярной кухни являются:

- 1) Эспумизация, или превращение продукта в пену. Этот эффект достигается при добавлении в продукт соевого лецитина, который, в свою очередь, берут из соевого масла. Эспумизация – очень распространенный способ, благодаря которому в воздушную пену можно превратить что угодно – фрукты и овощи, сыр и хлеб, мясо и рыбу. Текстуры продуктов для молекулярной кухни изменяются, становятся легкими, воздушными, невесомыми, при этом блюдо сохраняет вкусовые свойства.
- 2) Сферификация и желефикация – похожие процессы, которые подарили миру немало молекулярных рецептов. В основе этой техники лежит технология превращения продуктов в гель с помощью желатина и альгинатов.
- 3) Вакуумная технология – продукты, заранее уложенные в вакуумный пакет, долго-долго готовят на водяной бане, поддерживая постоянную температуру. После такого томления вкус продуктов не теряется, а наоборот, становится более ярким на радость гурманам
- 4) Низкотемпературная кухня. Низкая температура, которая достигается благодаря использованию жидкого азота и сухого льда. Жидкий азот, например, применяется при создании холодных муссов, похожих на мороженое. Также широко применяется запекание продуктов при минусовых температурах.

Есть и еще несколько правил, которые нужно знать при составлении молекулярного меню:

1. Время приготовления – зачастую измеряется часами, а то и сутками. Многие блюда, например, чай из говядины с трюфелями, надо готовить ни много ни мало два дня.
2. Точность – рецепты молекулярной кухни предполагают точное соблюдение пропорций. Даже лишняя капелька одного из ингредиентов может испортить или изменить оригинальный вкус блюда.
3. Высокая стоимость – увы, блюда умной кухни недешевы, в основном по причине дороговизны приборов и инструментов для их создания. Но какая молекулярная кухня без высокой цены? Гурманам ничего не остается, как смириться и копить деньги на рестораны или попробовать готовить простые рецепты в домашних условиях.

Рецепты: Молекулярное яйцо

С этим рецептом молекулярной кухни разберется даже ребенок. Несколько яиц (не больше трех) нужно положить в кастрюлю с водой. Вроде бы все как обычно, вот только ставить кастрюлю надо не на плиту, а в духовку. Готовить яйца нужно ровно два часа при температуре 64 градуса. Точная температура очень важна: при соблюдении этого условия содержимое яйца превратится в нечто необыкновенное – нежнейшую помадку.

Заключение. Цель креативных творцов молекулярной кухни - удивить потребителя, заставить его чувства работать интереснее, подарить удовольствие больше обычного. Повар – молекулярщик не скрывает, что намерен вас впечатлить: «Еда – это не то, что вы думали. Еда – это то, о чем вы могли бы подумать, если бы отпустили на волю свою фантазию.

СЕКЦИЯ № 7: ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР

СЕКЦИЯ: ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ (ЭКОНОМИКА, МЕНЕДЖМЕНТ, ЮРИСПРУДЕНЦИЯ)

А.Н.Танекенова

«Рымбек Байсейітов атындағы Семей қаржы-экономикалық колледжі» КМҚК

Ғылыми жетекшісі: А.Н. Исаков, тарих пәні мұғалімі

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі менеджментке қатысты көтеріліп отырған мәселелер ауқымы алуан түрлілігімен және көп қырлылығымен ерекшеленеді. Алайда осы уақытқа дейін Қазақстан экономикасының ерекшелігін ескеретін менеджмент әдісі бізде толық зерттелмей келеді. Сондықтан осы бағыттағы ізденістерді экономиканың нарықтық қатынастарға көшу кезеңінен бері қарай бірнеше жыл бойы жүргізіп келеміз. Менеджментті қолда бар ресурстарды ұтымды қолдану арқылы ұйымның мақсаттарын қалыптастырып, оған қол жеткізуді қамтамасыз етуге бағытталған білімдер мен кәсіби қызметтің саласы деп қарастырған ғалымдардың көзқарасын қолдаймыз. Қазақстанның басқару ойлары тарихының тамырлары ғасырлар қойнауынан бастау алады. Жүздеген жылдар бойы басқару ойы біртіндеп жетілдірілді. Менеджментке деген қажеттілік адамның және оның біріккен қызметінің пайда болуына байланысты туды. Мемлекетті басқару жөнінде біздің еліміздің дамуының әрқилы кезеңіндегі әртүрлі міндеттер өткенімізге үлкен әсер етті және бүгінгі күні де Қазақстанның басқару ойының қалыптасуы мен дамуына ықпалын тигізуде [1, 9].

Менеджер түсінігі – бұл тұрақты қызметте отыратын және фирма қызметінің нақты бір түрлері бойынша шешім қабылдау саласында өкілеттіліктерді жүктейтін жетекші немесе басқарушы. Менеджердің қабылдайтын шешімдері негізделген деп есептеледі. Тәуекел нарығына сипаттас, және жағдайдың белгісіздігі менеджерлерден қабылданатын шешімдерге жауапкершілік пен сезімдік жұмыс істеуін талап етеді. Жаңалық енгізуге қатысты оптималды ұйымдық және ғылыми-техникалық шешімдерді іздеуге мүмкіндік жасайды. Менеджерлер тек қана стандарттарды белгілеп, қорытындылауды өлшеп, мемлекет ішінде өзінің бизнесіне түзету іс-әректтерін жасап қана қоймайды, сонымен қатар өзінің халықаралық бизнесі үшін ұқсас операцияларды жүзеге асыру керек. Менеджердің қызметінде көп мақсатты сипаттама бар. Бағдарламалық мақсаттармен қатар олар ағымдағы және оперативті мәселелерді шешуі қажет. Экономикалық, мәселелерден басқа олардың алдында әлеуметтік, ұйымдық, ғылыми және техникалық мәселелер тұрады [2, 62].

Экономикасы нарықтық бағытқа бет алған Қазақстан үшін кәсіпкерлікті дамыту мәселесі – өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Өйткені нарықтық экономиканың өзі – кәсіпкерлік экономика. Кәсіпкерлікті дамыту – нарықтық экономиканы дамытудың кепілі. Сондықтан да, кәсіпкерлік төңірегіндегі көптеген мәселелердің көтеріліп жатуы да оның экономикадағы рөлінің маңыздылығын дәлелдейді. Жалпы өркениетті елдердің қай-қайсысын алсақ та, өздерінің экономикалық және әлеуметтік мәселелерін шешуде, кәсіпкерлікке арқа сүйейді. Себебі кәсіпкерлік халықтың әл-ауқатын артыруымен қатар, қосымша жұмыс орындарының ашылуына да себебін тигізеді. Кәсіпкерліктің осындай және басқа да экономикалық және әлеуметтік функциялары оны дамыту мәселесін маңызды мемлекеттік міндеттер қатарына жатқызуға және экономиканы реформалаудың ажырамас бөлігіне байланысты болады. Нарық жағдайында экономиканы басқару дегеніміз – қоғам алдында тұрған мақсаттарға бағытталған заңдар арқылы және экономикалық заңдарды жақсы пайдалану жағдайында қоғамдық қондырманың мейлінше ұтымды, экономикалық жағынан дұрыс ықпал жасауы болып табылады. Мұндай көзқарас ғылыми қағидаларға негізделеді, ал олардың болмауы ынталандырулар жоқжәне мақсатқа жету мүмкін емес екенін дәлелдейді [3, 53-79].

Қазақстан экономикасының нарықтық қатынастарға өтуіне байланысты біздің сөздік қорымызға “менеджер”, “менеджмент” ұғымдары тез енді. Менеджмент тиімділігі – басқару нысанындағы мақсатқа жетуде пайда болған тиімділікті, пайдаланған ресурстар мен шығындарды салыстыру арқылы анықталған әлеуметтік – экономикалық нәтижені қамтамасыз етуді білдіреді. Елбасының биылғы

Жолдауы төртінші өнеркәсіптік революцияға арналып отыр. Нұрсұлтан Назарбаев бұл дәуірге қадам басу үшін Қазақстанға қойылған міндеттерді атап өтті. Жолдау басты 10 бағыттан тұрады, оның 6 міндеті **Қаржы секторын «қайта жаңғырту»**. Қоғамда жүріп жатқан ақпараттық процестерді басқару мәселесімен байланыстыруға болады. Менеджмент сөзін қазақшаға дәл аударатын болсақ, онда “басқа біреу арқылы өз мақсатына жету” болып табылады, осыған орай менеджмент біздің еліміз экономикасы дамыған елдердің қатарына қосылуына көп үлес қосады. Мемлекетті басқару – экономикалық ахуалдың дамуымен байланысты.

Қорытындылай кетсек, елбасының Жолдауы - тарихи маңызды құжат. Себебі, Президент елімізді одан әрі дамытудың нақты бағдарламасын ұсынып, негізгі міндеттерді белгілеп берді. Мемлекет басшысының Жолдауы жастардың қоғамдық істерге еркін араласуына жол ашады. Жолдауда жүктелген міндеттерді іске асыру үшін жастар бірауыздан атсалысу қажет. Еліміздің жарқын болашағы білімді жастардың қолында!

Әдебиеттер

1. Қ.Ф. Ахметов «Менеджмент негіздері»
2. А.Б. Рахымбаев, Б.О. Сабатаева «Менеджмент»
3. Қ.Б. Бердалиев «Қазақстан экономикасын басқару негіздері»

А.Е. Тоқаева

«Рымбек Байсеитов атындағы Семей қаржы-экономикалық колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекші: А.Н. Исақов, тарих пәні мұғалімі

«АСТАНА» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАРЖЫ ОРТАЛЫҒЫНЫҢ ЖОЛДАУДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ ҮЛЕСІ

Қаңтардың 10-ында жазба нұсқасы толық жарияланған Қазақстан президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты жолдауында «алдыңғы қатарлы дамыған 30 елдің қатарына сенімді түрде кіруді қамтамасыз етеді» деген «10 міндет» көрсетілген. Сол міндеттердің 6-шысы «Қаржы секторын қайта жаңғырту» деп аталады. «– Назарбаев соңғы жолдауында «банктерді құтқаруды қою керек» деді. Бірақ президент бұлай деп 2009 жылғы дағдарыстан кейін де айтқан. Алайда артынша «Қазкомды» құтқарды, банктерге көмектесуге ақша бөлді. Яғни оның сөзі мен ісі қабыспайтынын көрдік.» [1] – деген сынды саясаттанушылардың пікірлері де аз емес. Бірақ, менің ойымша, осы жолғы жолдаудың ерекшелігі 6-шы міндетте атап көрсетілгендей: «...Инвестициялық ахуалдың одан әрі жақсаруы және қор нарығының дамуы маңызды болып саналады. Бұл – жұмысын бастаған "Астана" халықаралық қаржы орталығының негізгі міндеттерінің бірі. Ол халықаралық озық тәжірибені пайдаланып, ағылшын құқығы мен заманауи қаржы технологияларын қолданатын өңірлік хабқа айналуға тиіс...» [2] яғни, Парламент Сенатының жалпы отырысында палата депутаттары «Астана» халықаралық қаржы орталығы туралы» ҚР Конституциялық Заңын қабылдаған, және аталған Заң «100 нақты қадам» Ұлт жоспарын іске асыру және «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты жолдауы шеңберінде «Астана» халықаралық қаржы орталығын құру, капитал нарығын және исламдық қаржыландыруды дамыту жөніндегі Мемлекет басшысының тапсырмасын орындауды көздейді.«ТМД мен Орталық Азияда алғаш ашылатын қаржы орталығы Дубай үлгісінде жұмыс істейді. Негізі дүниенің бірқатар дамыған елдерінде сәтті жүзеге асқан алып жоба сәтін салса, біздің елде 2018 жылдан бастап жұмыс істейді. Арнайы экономикалық аймақтың дербес заң жүйесі болады. Онда әлемдегі инвестициялық банктер, қаржы саласына қызмет ететін мекемелер, сақтандыру компаниялары және өзге қызмет түрлері түгел шоғырландырылады. Халықаралық қаржы орталығы Дубай моделі бойынша жұмыс істейді.» [3] – деп, бұқаралық ақпарат құралдары жарыса жазуды. Дубай халықаралық қаржы орталығы инвесторларға бар жағдайды жасаған. Алдымен салықтан босатқан, сосын ағылшын үлгісіндегі құқық жүйесін енгізген. Бұл инвесторлардың сенімін арттырып, нәижесінде елге қаржы ағылған. Қазір әлемде 80 қаржы орталығы болса, бизнес алаң бүгінде әлем бойынша 17-орында. Бұл жаңадан бой көтеріп жатқан «Астана» халықаралық қаржы орталығы үшін зор жетістік, үлгі болып табылады. Соған сәйкес, Орталықтың ресми

тілі ретінде ағылшын тілі қабылданған, ал салық салу бөлігінде Орталықтың органдары мен қатысушыларын 2066 жылғы 1 қаңтарға дейін корпоративтік табыс салығын, мүлік салығын және жер салығын төлеуден босату белгіленген. Ерекше тартымды жағдайлар жасау мақсатында Орталықта өзгеше салықтық, валюталық, визалық режим, сондай-ақ шетелдік жұмыс күшін тартудың режимі көзделген.[4] Қазақстанның БАӘ Төтенше және өкілетті елшісі Қайрат Лама Шарифтің айтуынша: Дубай халықаралық қаржы орталығы қызметінің тәжірибесі Астана қаржы орталығын дамытуға қуатты серпін береді деп күтілуде және Қазақстан экономикасына 350 миллиард АҚШ долларына жетуі мүмкін. Исламдық қаржыландырудың өзі 40 миллиард теңгені құрауы мүмкін. Айта кететін жайт, мұндай жоспар өткен жылдарда «Алматы» халықаралық қаржы орталығы үшін де жасалған болатын, бірақ жоспар сәтсіз аяқталды десе де болады. Қазіргі жоспар қалай да болсын іске асады дегенге сеніп, қолдауымыз керек деп білемін, өйткені бұл Қазақстан үшін тың жаңалық әрі жақсы мүмкіндік болмақ.

Әдебиеттер

1. «Азаттық радиосы» сайты <https://www.azattyq.org/>
2. Елбасының «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты жолдауы «6-міндет»
3. «Қазақстан» арнасы сайты <http://kaztrk.kz>
4. Kazinform сайты <http://www.inform.kz>

А. Серик

Семей қаласындағы НЗМ

Ғылыми жетекшісі: А.М. Сексенбаева, педагог-ұйымдастырушы-куратор

ЖЕКЕ КӘСІПкерлік пен тауарды сатуды интернет арқылы жүргізудің жаңа тәсілдері

Бұл тақырыпты менің зерттеуіме арқау болған мәселе ол нағашы әпкемнің үйде отырып инстаграм арқылы қолдан жасалған ешекей бұйымдарды сатуы болды. Бұл нарықтың түрінде де бәсекенің өте жоғары болатыны анықталды. Мен өз тарапымнан бұл әрекеттердің қаншалықты заңды екеніне көз жеткізім келді. Ең бірінші мәселе ол республикамыздағы жеке кәсіпкерліктің дамуы. Мәселен, міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесін енгізуді жоспарлаған уақытта мемлекетіміздегі халықтың басым бөлігі өзіне өзі қызмет жасайтындығы анықталған. Қазіргі уақытта көптеген азаматтар жұмыссыз қалған кезде немесе қосымша бос уақыты пайда болған кезде, мәселен декретте отырған әйелдер, қосымша пайда табудың көзін іздей бастайды. Сондай пайда табудың бір жолы, ол интернет желісі арқылы жұмыс. Алайда, бұл салада, алаяқтық жасайтын азаматтар да аз емес. Сол себептен мұқият болу қажет, ең бірінші, қандай да бір қомақты қаржы салуды қажет ететін жұмыстарға алданбаңыздар. Сонымен қатар биржада ақша табу мен онлайн казинолардан аулақ жүрген абзал. Онлайн жұмыс істеу барысында интернет желісіне қосылған ұялы телефоныңыздың болуы жеткілікті. Интернет арқылы пайда табудың келесі тәсілі, ол **әлеуметтік желілер**. Ол жерде өз аккаунттарыңыздан ешқандай шықпай, лүпіл басып, өз ойларыңызды жазу арқылы пайда табасыз. Бұл жұмыстың қиындығы, ол коммерциялық топтарға жазылу, арнайы тапсырыспен лүпіл жинау, жазылғандарды репосттау, кликтер мен басқа да көптеген тапсырмаларды орындау. Сіздің аккаунта жазылғандардың саны көп болған маңызды. Мысал, келтіретін болсақ, инстамама 2017. @Титулованная инста мама. Келесі түрі, ол ешбір салым салмай **файлалмасу** арқылы пайда табу. Интернет желісінде файлалмасудың көптеген түрлері кездеседі, оларда жұмыс істеудің ережелері де әр түрлі. Ең оңайлары, әрі кең таралғандары Rapidshare, Letitbit, Depositfiles. Файлалмасуға барлығының қызығушылықтарын тудыратын ақпарат орналастырасыз және ол ақпаратты көшіріп алған сайын, сізге ақша түсіп отырады. **Видеохостингтар арқылы ақша табу**. Ең танымалы ол әрине Youtube. Ол үшін сіздер кез келген бейнетаспаны плейпарақшаңызға қосасыз және ол барша жұртты қызықтырған болғаны абзал, оған қоса сіздер, қасына жарнаманы орналастырасыз, әр адам сол жарнаманы көрген сайын сізге ақша түсіп отырады. Мысалы, өте кең таралған әндерге түсірілген клиптерден қазіргі уақытта пайда тауып отырған адам сандары көп. Сонымен қатар көп қызығушылық тудыратын видеолар мен каналдар, балаларға

арналған каналдар екені дәлелденген. **Рерайтинг пен копирайтинг арқылы ақша табу.** Бұл тәсіл жоғары аталғандардан қарағанда қиындау және шығармашылық қабілеттерді қажет етеді. Ол үшін контент болуы қажет. Осы контенттер үшін копирайтер мен рерайтерлердің қызметтеріне сұраныс артады. Аталған мамандар өте қызықты жарнама тәрізді мәтін жазумен айналысады.

Ойын ойнау арқылы пайда табу. Бұл жерде сіздер ойынға көптеген адамдарды шақырып, көп уақытты осы ойын ойнап өткізіп, әлеуметтік желілерде жарнамалау арқылы пайда табасыз.

Әдебиеттер

1. А.М. Джулаева. Экономика. Журнал «Вестник КазНУ» 2014. А.
2. Экономика. Апрель 03.2017

Н. Таурбаева, А. Тулюғалиева

КГУ «Средняя общеобразовательная школа-лицей № 38», г. Семей
Научные руководители: М.Н. Борлукова., О.П. Линник, учителя информатики и математики

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИЧНОЙ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Актуальность повышения финансовой грамотности населения продиктована недостаточно высокой осведомленностью населения об основах финансовой системы и управления собственными средствами. Кроме того, разнообразие и сложность финансовых продуктов, а также распространение мошеннических псевдоинвестиционных схем, финансовых пирамид диктует необходимость устранения пробелов в области финансовой грамотности населения. В последнее время происходит повышение роли личной ответственности за финансовые решения на фоне расширения предложений финансового рынка, общего роста доходов и сбережений населения, что делает проблему повышения финансовой грамотности еще более *актуальной*.

Достаточно высокий уровень финансовой грамотности, с одной стороны, способствует притоку денежных средств в экономику страны, что укрепляет ее финансовую стабильность. С другой стороны, грамотный потребитель финансовых услуг лучше защищен от мошенничества в области финансов, так как хорошо разбирается в особенностях, предлагаемых на финансовом рынке продуктов.

Казахстан принял программу повышения финансовой грамотности населения в 2007 г. и в период с 2007 по 2011 годы в Казахстане реализовывалась Государственная Программа повышения инвестиционной культуры, цель которой: предоставление гражданам базовых знаний в области использования различных финансовых инструментов. В данный момент Национальным Банком РК реализуется «Программа повышения финансовой грамотности населения на 2016-2018 годы». Однако, как показывает проведенные опросы и результаты исследования, уровень финансовой грамотности населения оставляет желать лучшего. Многие граждане просто не доверяют финансовым структурам, предпочитая иметь дело, например, с займами от знакомых или выбирая банк по совету «знающего» соседа. То, что они несут значительные финансовые траты, теряют свои накопления, является результатом общей нехватки информации и неграмотности населения в простейших вопросах. Финансовая грамотность позволяет человеку принимать верные решения относительно использования финансов, управлять семейным бюджетом, вести учет доходной и расходной части, правильно планировать расходы, избегая задолженностей, а также копить сбережения.

Используя результаты опроса и базируясь на международной методологии был проведен расчет уровня финансовой грамотности населения. Результаты показали, что в регионе только 32% населения в возрасте 16 лет и старше являются финансово грамотными. Организация социального мониторинга преследует определенные цели и задачи, и имеет большое значение. Чтобы получить такую детальную картину сегодняшнего состояния регионального сообщества, и необходимо внедрение мониторинга и его регулярное проведение. Для оценки уровня финансовой грамотности населения использован интегральный показатель, характеризующий уровень знаний в данной области. Интегральный показатель «Средняя оценка декларируемой финансовой грамотности» населения региона по 5-балльной шкале составила 1,97 балла, что соответствует низкому уровню и свидетельствует о неэффективности проводимых программ повышения финансовой грамотности населения региона.

Результаты социологического мониторинга могут служить базой для создания плана по повышению финансовой грамотности, который охватывает все структурные элементы региона в их взаимосвязи, предусматривает поэтапное решение поставленных задач. В связи с этим, данные социологического исследования были опубликованы в СМИ. Для проведения социального опроса использовали возможности социальных сетей, что значительно увеличило число респондентов и сократило время обработки данных. Исследования в этом направлении могут быть продолжены для рассмотрения данной проблемы в динамике, что может служить оценкой эффективности программ по повышению финансовой грамотности.

Литература

1. Озерова И., Гольдберг Л. «Дети и деньги». – М., 2008.
2. Нидхэм Н., Баркер-Бенфилд С. «Управление личными финансами». – М., 2003.
3. Горяев А., Чумаченко В. «Финансовая грамота». – М., 2013.
4. Овчинников М. Обзор международной практики реализации стратегий и программ в области финансовой грамотности, 2008
5. URL: <https://www.mikrozajm.kz/kto-v-kazaxstane-mozhet-obyavit-bankrotom.html> (дата обращения 3.09.2017г)

СЕКЦИЯ № 8: ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР (ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ, МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ОҚЫТУ, МУЗЫКА, БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ, ЕҢБЕККЕ БАУЛУ)

СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ (ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ, ДОШКОЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ, ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО, МУЗЫКА, ТРУДОВОЕ ОБУЧЕНИЕ)

А. Қанатқызы

«Бизнес және сервис колледжі» КМҚМ
Ғылыми жетекшісі: М.Е. Мусатаева, дизайн пәнінің мұғалімі

АДАМ ӨМІРІНДЕГІ - БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ

Бейнелеу өнері – дүниені көзбен көріп, түйсіну негізінде бейнелейтін пластикалық өнердің бір саласы. Бейнелеу өнеріне негізінен кескіндеме мүсін, графика жатады. Бейнелеу өнерінің белгілері архитектура, безендіру және қолданбалы өнерде көрініс табуы мүмкін. Сондықтан шартты түрде оларды да бейнелеу өнері қатарына жатқызады. Театр, кино, теледидардағы безендіруді, көркем дизайнды да бейнелеу өнері ретінде таниды. Бұл өнердің де негізінде адам, табиғат және заттық әлемді тұтастықта, бірлікте қарастыру жатыр. Бейнелеу өнері дүниені байқау, бақылау, көру нәтижесінде оның көркем бейнесін жасайды. Әр ғасыр, дәуір, кезеңде пайда болған Бейнелеу өнерінің туындылары өзіндік бейнелеу жүйесі мен көркемдік үндесудің түрлі типтерін құрайды. Бұл өнер танымдық, құндылық және қарым-қатынастық қызметімен де ерекшеленеді. Уақыттық даму процесі басқа өнер түрлеріне (әдебиет, музыка, театр, кино) қарағанда бейнелеу өнерінде шектеулі, ол негізінен кеңістіктік ауқымымен ерекшеленеді. Суретші өз көзімен көріп, түйсінген шындығын сол сәттегі қалпымен көрсетуге ұмтылады [1].

Өмір құбылыстары типтік жағынан таңдап алынып, заманның тірлік-тынысы жан-жақты көркемдік қуатпен беріледі. Бейнелеу өнерінің көркемдеу құралдарына сурет, түрлі түс, пластика, жарық пен көлеңке, композиция, ырғақ жатады. Шығармалар заттық материалдан дайындалатындықтан оған пәндік, заттық болмыс тән. Бейнелеу өнерінің әр жанры қоршаған әлемнің бейнесін түрліше береді: кескіндеме түрлі түрлі-түсті бояуды, графика түрлі сызықтардың қиылысуын, көлеңке мен жарықтың астауын, мүсін пластикалық үш өлшемді (биіктік, ендік және аумақтық) пайдаланады.

Бейнелеу өнерінің барлық жанрындағы шығармалары мазмұнына қарай монументальді-сәндік және қондырмалы болып екіге бөлінеді. Қондырмалы шығармалар негізінен музейлер, галереялар немесе үй интерьерлерін безендіріп, сол жерлерде орналасады. Монументальді кескіндеме ғимараттардың ішкі қабырғаларында, интерьерде және экстерьерде жазылады. Монументальді мүсін сәулет кешендерде, қала көшелері мен алаңдарда, мекеме ғимараттарының қасбеті мен интерьерлерінде орналасады. Шығыс және батыс бейнелеу өнеріне тарихи даму процесі барысында қалыптасқан портрет, пейзаж, натюрморт сияқты жанрлар ортақ.

Бейнелеу өнері тарихы адамзат тарихымен қатар басталған. Көне дәуірден біздің заманымызға дейінгі жер бетінде болған небір өркениет пен мәдениеттің іздері осы өнер арқылы таңбаланып, бізге жеткен. Бейнелеу өнерінің даму жолы шартты түрде бірнеше кезеңге бөлінеді: алғашқы қауымдық өнер, ежелгі дәуір өнері, орта ғасыр өнері, қайта өркендеу дәуірі, жаңа дәуір өнері, қазіргі заманғы өнер. Жер шарының әр аймағындағы ежелгі адамдар тұрағынан бейнелеу өнерінің алғашқы үлгілері табылған. Қазақстан аумағындағы алғашқы қауымдық өнердің ірі-ірі кешенді түрлері Тамғалыда, Ертіс аңғарында, Орталық Қазақстанда сақталған.

Адамзат мәдениетінің ең бір ежелгі ошақтарының бірі – Ежелгі Қытай өнері (б.з.б. 3 ғ-ға дейін). Бұл дәуірдегі өнердің дамуы қалалардың пайда болуымен тығыз байланысты: ғибадатханалар, билеушілер сарайларының құрылысы, т.б. Ортағасырлық Үндістан, Индонезия, Қытай, Камбоджа ғибадатханалары, Түркия мен Орта Шығыстың мешіттері еуропалық ғибадатханалардан кем түспейді. Месопатамия, Иран, Үндістан, Орта Азия, Әзірбайжан, Түркияда миниатюра жанры қарқынды дамыды, хұснихат жазу өнері шеберліктің биігіне жетті. Шығыстық миниатюраға нәзік те ашық бояу, ою-өрнектің әсемдігі, өмірлік тәжірибеден туған пайымдаулардың айқындылығы, терең діни-философиялық

тұспалдау тән. Түрік миниатюрасының өзіндік стилін Сефи, Жәми, Нақши Ахмед, Мұстафа Шелеби секілді шеберлер қалыптастырды. Қолөнер түрлері – өрнекті кілемдер, мата тоқу, металдан жасалған ою-өрнекті бұйымдар жасау, қыш құю, ойылып, шекіліп өрнектелген қару-жарақтар жасау өнері қарқын алды.

Қазақстанның орта ғасырлардағы өнері өзіндік өрнегімен ерекшеленеді. Бұл кезеңдегі өнер тәңіршілдікпен, түркілердің қуатты саясатымен, қалалардың салынып, сауда мен қолөнердің дамуымен үндесті. Балбал тастар мен құлыптастар да осы кезеңнің туындылары. Зергерлік өнер, тері илеу, қыш құю, тоқыма өнері дамыды. Қазақ халқының көркемдік ойлау жүйесі мен бейнелеу тілінің байлығы ою-өрнек өнерінде, белгі, таңба жүйесінде айқын ізін қалдырған. Адам мен табиғатты тұтас бірлікте қарастыратын қазақтың дәстүрлі дүниетанымы мен өнері киіз үйдің құрылысынан өз көрінісін тапқан. 18 – 19 ғ-лар мен 20 ғ-дың басында қазақ халқының дәстүрлі өмір салтын Еуропа және орыс ориенталистері өз туындыларында (Т. Аткинсон, Б. Залесский, А. Горонович, В. Штернберг, Т. Шевченко, П. Кузнецов, Г. Хлудов) қызығушылықпен бейнеледі. Қазақтың дарынды ұлдарының бірі Ш. Уәлихановтың суреттері 19 ғ-дың 2-жартысындағы графикалық туындылардың Қазақстандағы алғашқы құнды үлгілері болып саналады. 20 ғ-дың басында Қазақстанда кәсіби кескіндеме, мүсін, графика жанрлары қалыптаса бастады. Оның негізін қалаушылар – Ә. Қастеев, Ә.Ысмайылов, Х.Наурызбаев, т.б. Ұлттық кәсіби Б. ө. алғаш еуропалық көркемдік дәстүр арнасында дамығанмен, кейіннен ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық дәстүр негізінде өзіндік стильмен даралана бастады [2].

Әдебиеттер

1. Ералин Қ., Халмұратов Ж. Қазақстан бейнелеу өнерінің шеберлері. Алматы. М-Талант фирмасы. 1997.
2. «Советтік Қазақстанның бейнелеу өнері» Алматы. Өнер. 1990ж.

Е.В. Степанова

КГКП «Педагогический колледж имени М.О. Ауэзова» г. Семей
Научный руководитель: М.Б. Гельмендинова, преподаватель истории

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ МЫСЛЬ ШАКАРИМА

Шакарим Кудайбердиев занимает особое место в истории педагогической мысли Казахстана. Его философско-педагогические воззрения основываются на глубоком понимании им биологической и духовной сущности человека, необходимости совершенствования личности и общества. По мнению Шакарима, достижение казахским народом высокой культуры, нравственности, материального благополучия зависит от воспитания и образования. Формирование духовно – нравственных качеств у подрастающего поколения должно быть главной задачей. Основой для этого должны быть: любовь к Родине, искренняя вера в Бога-Создателя, гуманность, справедливость и достоинство. В воспитании детей и молодежи должно быть тесное взаимодействие семьи и общества. Педагогические мысли он стремился передать через своё творчество. В стихотворениях "Арман", "Дуние мен омир" и многих других поэт, осуждая алчность, нечистоплотность, беззаконие, призывает молодежь к овладению знаниями, предостерегает их от хитрости, лицемерия и обмана. Первостепенное значение Шакарим придавал трудовому воспитанию, приучению к труду, трудовой деятельности как основе добродетельной жизни и материального благосостояния [3].

Человек должен стремиться ко всему хорошему, должен себя воспитывать, честно трудиться, исправлять и искоренять свои недостатки.

Сердцевина идей Шакарима – духовно - нравственное воспитание подрастающего поколения. Он был убеждён в необходимости нравственного очищения людей для построения нового общества. Задача родителей и педагогов, по мнению Шакарима, – уберечь юные души от дурных влияний. Плохие привычки легко закрепляются и от них трудно избавиться, поэтому с раннего детства надо прививать человеку правила нравственного поведения. "Неискушённость, малый жизненный опыт подталкивает молодежь идти на поводу у чувственных влечений и предпочитать эгоистические желания общественному долгу", – писал Шакарим в философских думках "Сад подснежников». Произведение Шакарима – «Сад подснежников» – состоит из притч. Главная идея – уберечь людей от дурных поступков, призыв к

высокому, осуждение низости. Писатель считал, что если слушающий имеет чуткие уши и справедливое сердце, то умные советы как своевременно принятое лекарство избавляют его от дурных наклонностей. Его поучительные истории ориентируют людей на нравственное самосовершенствование. Внутренний моральный закон должен руководить поступками людей – такова основная мысль его притчей [1].

Стихи Шакарима несут в себе нравственные поиски автора, его благие призывы к людям оставаться разумными, возрождать в себе человечность, быть творцами.

Шакарим вслед за Абаем призывал молодежь овладеть знаниями, ремеслами, воспитывая в них человеколюбие, гуманизм. В своем стихотворении «Жастар» он советует подрастающему поколению не отставать от своих сверстников, не лгать, не воровать, не сквернословить, не лениться, учиться всему хорошему у молодежи передовых стран.

В своих произведениях он призывает казахскую молодежь быть в передовых рядах прогрессивной части общества, на недостойное поведение некоторых молодых людей во взаимоотношениях со взрослыми, на пренебрежительное отношение молодежи к традициям, обычаям казахского народа. При этом он часто напоминает о том, что плохие дела людей никогда незамеченными не останутся. Шакарим указывает на необходимость справедливости и милосердия между людьми [2].

Ученый призывает молодежь изучать, понимать и применять в жизни богатое наследие казахского народа. Указывает на то, что наследие прошлых – это великое богатство, оно неисчерпаемая духовная пища для многих поколений. Шакарим дает наставления молодежи о необходимости соблюдения норм поведения народных традиций и обычаев, сохранять спокойствие, уравновешенность. В жизни все происходит честным трудом: и богатство, и счастье, для чего нужно не бояться труда. Единственный нравственный путь, указанный поэтом молодежи – это путь справедливости и овладения знаниями. Именно такой путь спасет человека от трудностей, избавит от невежества, приведет к вершинам нравственности.

Литература

1. Баймурзина Г. Вечное слово Шакарима. Атырау. 2014
2. Кудайбердиев Шакарим. Биография. 2010
3. Педагогическая мысль и образовательная система Казахстана в 20-е -50-е годы XX века. Шакарим
4. Кудайбердиев. Учебное пособие Усть-Каменогорск Издательство ВКГУ им. С. Аманжолова. 2004

К. Еспаева

Пригород жапы орта білім беретін мектебі, Семей қ.
Ғылыми жетекшісі: С.М. Сайфулин, бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі

СЕМЕЙДІҢ МҮСІН ТУЫНДЫЛАРЫНДАҒЫ «ОТАН-АНА», «ЖЕР-АНА» БЕЙНЕСІ

Әлем жылдам өзгеруде. Білім мен тәрбие беру жүйесі өзгерісті талап етуде. Осы негіздер арқылы біздер, шәкірттер, жас ұрпақ алған білімдерімізді, тәрбие-өнегемізді шынайы өмірде тиімді қолдана алып, тез өзгеріп жатқан жаһандану заманында рухани бай, бәсекеге қабілетті болуға тиіспіз. Елбасымыздың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласы осы бағытқа негізделген. Мақалада Рухани жаңғыру процесінің нақты мақсат-міндеттері, басымдықтары мен оған жеткізетін жолдары атап көрсетілген. Қазақ елінің абыройын асырып, мерейін үстем етер, әлем таңғалар, талай-талай жаңалық ашар білімді де тәрбиелі ұрпақ керек [1]. Осы мақсат-міндеттерге сай баяндамамды арнап, өз үлесімді қосқым келеді.

Елбасымыздың мақаласында межеленген мақсат-міндеттерге жетуді Семей қаламыздағы мүсін туындыларын тани, зерделеу арқылы да рухани құндылықтарды бойымызға дарыта алатынымызға көзім жетті. Қаламыздағы бірнеше мүсіндік топтамаларға зер салып, өз деңгейінде дәріптесек жоғарыда аталған мақсаттарға жететініміз кәміл. Атап айтсам, «Өлімнен де күшті» монументі, «Жеңіс мемориалы» және «Ауған соғысы жауынгерлеріне арналған ескерткіш». Осы мүсін туындыларындағы «Отан-Ана», «Жер-Ана» бейнесін жас ұрпақтың бойына сіңіре берсек, тәрбиелі де білімді, отансүйгіш тұлға қалыптасар еді.

Жерлестеріміз осы туындыларды күнде көріп жүргенімен, байыбына көп бара бермейтін сияқты. Мектебінде жүргізілген сауалнама барысында осыған көзім жетті. Қаламыздағы басқа мектептердегі ақуал одан ары емес екеніне сенімдімін.

Солардың бірі- суретшілер Одағының мүшесі, мүсінші Мұратбек Жанболатов авторлық еткен «Ауған соғысы жауынгерлеріне арналған ескерткіш». Ескерткіш екі бөліктен тұрады. Олар атып түсірілген құстың қанатын бейнелейтін екі стелла мен жылтырлатылған қара гранит. Мүсіндік композициясы екі фигурадан тұрады: Отан-Ана мен оның алдында бас иіп тұрған жауынгер. Оның жанында құстың екі сынған қанатын бейнелейтін гранит жартас тұр [2]. Атып түсірілген жас қанаттың, Отан-Ананың үнін барлығымыз ести бермейміз.

Халқымыз ғасырлар бойы туған жердің табиғатын көздің қарашығындай сақтап, оның байлығын үнемді, әрі орынды жұмсайтын теңдесі жоқ экологиялық өмір салтын ұстанып келді. Жер-Ана зардап шекті. Біз жаңғыру жолында бабалардан мирас болып, қанымызға сіңген, бүгінде тамырымызда бүлкілдеп жатқан ізгі қасиеттерді қайта түлетуіміз керек [1]. Осы бағытта бізге өнеге - «Өлімнен де күшті» монументі». Құлыптаста атом саңырауқұлағы бейнеленген. Монументтің төменгі тұсында қаршадай сәбиін қауіп-қатерден көлекейлеген ақ мәрмәр тастан жасалған Ана бейнесі бар. Рухтың өлімнен де күшті екенін дәлелдеп тұр. [2] Құлыптастың төменгі бөлігінде мынадай мазмұнды үндеу жазылды: «Уа, жаратқан ие, біз көрген зұлматты енді ешкімнің басына бере көрме! Қасиетті Жер-Ананың қасіретті азалы үні әлі естіліп тұр!». «Жер-Ананың» зарын әр оқушы өз жүрегінен өткізе білсе, мақсатымыздың орындалғаны [3].

Біздің бабаларымыз ғасырлар бойы ұшқан құстың қанаты талып, жүгірген аңның тұяғы тозатын ұлан-ғайыр аумақты ғана қорғаған жоқ. Олар ұлттың болашағын, келер ұрпағын, бізді қорғады. Сан тараптан сұқтанған жат жұртқа Атамекеннің қарыс қадамын да бермей, ұрпағына мирас етті [1]. Осы бабалар ерлігі мен елдігінің бір куәсі - «Жеңіс мемориалы». Монументтің бір бөлігі жауынгер-батыр образы – ол біреудің ұлы, біреудің әкесі, біреудің ағасы не бауыры, яғни мыңдаған қайғының жиынтығы деуге болады. Қазақ қызы – Жеңістің хабаршысы бейнеленген. Төменде үш тостаған қойылған, олар аналардың, әйелдердің және балалардың көз жастарын бейнелейді. Мені де қатты толғандырған осы үш тостаған [2].

Бар ауыртпалық пен ауыр жүкті мойнына алатын, не нәрсенің зардабына төтеп беретін Ана ғой. Шәкәрім шығармаларындағы Ана бейнесінің барлық құндылықтарын алысқа бармай-ақ, осы мүсін туындыларынан танимыз. «Отан-Ана», «Жер-Ана» қасиетін өн бойынан өткізген ұрпақ қана Елбасымыздың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында межелеген рухани бай, елжанды және бәсекеге қабілетті тұлға болып қалыптаса алады.

Әдебиеттер

1. Нұрсұлтан Назарбаев «Егемен Қазақстан» №70 (29051) «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру»
2. Тусупбеков. «Шығыс Қазақстан облысы сәулет өнері және монументальді ескерткіштер тізбесі» Өскемен
3. Т. Төленбаев Отан-ана, Жер-Ана жайлы аңыздар 2011ж.

Г.Б. Омарова

«М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК., Семей қ.
Ғылыми жетекшісі: А.К. Кабимолдина, педагогика пәнінің мұғалімі

МҰСАҰЛЫ ТӨЛЕУЖАН МУСИННИҢ ӨНЕГЕЛІ ӨМІРІ

*Адамдық борышың – Халқыңа еңбек қыл.
Ақ жолдан айнымай ар сақта, оны біл.
Талаптан да білім мен өнер үйрен,
Білімсіз, өнерсіз, болады ақыл тұл.
Мақтанға салынба мансаптың тағы үшін.
Нәпсіңе билетпе басыңның бағы үшін.
Өміріңді сарп қыл өлгеніңше, жоба тап,
Жол көрсет, келешек қамы үшін.
Қайтадан қайрылып қауымға келмейсің.
Барыңды, нәріңді тірлікте бергейсің.
Ғибрат алар артыңа із қалдырсаң – шын бақыт, осыны ұқ,
Мәңгілік өлмейсің!*

Шәкәрім Құдайбердіұлы айтқандай, қазіргі уақытта 114 жыл тарихы бар ШҚО., Семей қаласындағы М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжінің № 206 оқу кабинетін Мұсаұлы Төлеужан Мусин пен Халитова Фарида Ғабсадыққызының атындағы атаулы кабиенеттердің бірі. Колледжде білім алып жатқан болашақ педагогикалық маман иелеріне осы қара шаңырақта білім алған, еңбегі орасан зор ұлы адамдарды нәсихаттау мақсатында әр түрлі шаралар өтіліп тұрады. Соның бірі формасы атаулы кабиенеттер арқылы насихатталуда. Осы мақсатты негізге ала отырып, 2017-2018 оқу жылындағы «Музыкалық білім беру» мамандығы, «Мектепке дейінгі және негізгі орта білім беру ұжымдарындағы музыка пәнінің мұғалімі» біліктілігі бойынша 42 топ білім алушыларына «Ғибратты ғұмыр» тақырыбында Мұсаұлы Төлеужан Мусин және Халитова Фарида Ғабсадыққызының өмір жолдары мен еңбегі жайлы тәрбие сағаты өткізілді. Сол тәрбие сағатына топ ішінен құрылған шығармашылық топ мүшелері белсене қатысып, топ білім алушыларына кабинеттің атауы берілген Мұсаұлы Төлеужан өмір жолы мен еңбегі жайлы ақпарат беріп өтті.

Семей қазақ педагогикалық техникумының түлегі. 1921-1928 жж Семейдің педагогикалық техникумында оқиды. Педагогикалық техникумында оқып жүргенде қоғамдық жұмыстарда белсенділік көрсетіп, алғашқылардың бірі болып комсомол қатарына қабылданды. Батыс-Сібір геология басқармасында технолог, экономист, аудандық тұтынушылар одағының есепшісі, білім бөлімінің инструкторы, Қайнар орта мектебінің оқу ісі жөніндегі меңгерушісі, Шар ауданындағы Октябрь және Абай орта мектептерінің директоры, Қазақстан коммунистік партиясының Шар және Жарма аудандық комиссиясының Семей облыстық партия комитетінің инструкторы, Семей қаржы-экономика техникумының директоры, Семей қаласының ардагерлер кеңесінің аудандық және қалалық кеңестерінің төрағасы болып қызмет атқарды. 1937-1941 жж аралығында Семейдің Абай атындағы қазақ педагогикалық училищесінде оқу ісінің меңгерушісі, директорлық қызмет атқарған. Төлеужан Мусиннің еңбектері Отан алдында жоғары бағаланды. Т.М. Мусин көптеген медальдармен, төсбелгілермен және Құрмет грамоталарымен марапатталып, Отан алдындағы ерен еңбегі үшін “Қазақ ССР-інің еңбек сіңірген зоотехнигі” атағы берілген. Воронеж, Сталинград майдандарында рота командирі дәрежесінде соғысқа қатысқан. Ауыр жаралы болған. Шығыс Қазақстан облысы мен Семей қаласының ақсақалдар алқасының мүшесі. Шығыс Қазақстан облысының Кіші Ассамблясына мүше болып сайланған. Семей облысы мүгедектер қоғамының сайланылған төрағасы. «Қазақ КСР-іне еңбек сіңірген мұғалім», «КСРО қаржы қызметінің Үздігі». Семей қаласының құрметті азаматы. “Қазақ ССР-інің еңбек сіңірген зоотехнигі”, еңбек және соғыс ардагері. «I дәрежелі Ұлы Отан соғысы» орденімен екі мәрте «Құрмет белгісі», «Құрмет», «Әскери қызметі үшін» КСРО 18 медальдарымен марапатталған.

Міне, оқу орнымыздың танымал түлегі Төлеужан Мусиннің өмірі мен шығармашылығы ғибратты ғұмыр десек қателеспейміз. Өмірдің қаншама қиыншылығын бастан кешірсе де, оған мойынсынбай, ерен еңбегімен елі үшін еңбек еткен жандарды қадыр тұту, баршамыздың парызымыз.

«Өзімнің жанымды жылытып, жүрегімді тербеген олардың өнегелері жас ұрпаққа жанына нұр құйса, менің мақсатыма жеткенім» Т. Мусин

М.С. Мұқтаров

«М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК., Семей қ.
Ғылыми жетекшісі: А.К. Кабимолдина, педагогика пәнінің мұғалімі

ЖАҢА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҚТАРЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

*Ақыл деген өлшеусіз бір жарық нұр,
Сол нұрды тән қамы үшін жан сұмсап жүр.
Тағдыр қиын, сырлы сиқырымен
Жан тәнге, ақыл жанға матаулы тұр – деп*

Шәкәрім ойлау, ойлану деген ұғымға үлкен мән береді, оны өмір-болмыстын, дүниенің ғажап сырларына терең бойлау, не нәрсені болсын ақылмен сынап, ұғып-түсіну мағынасында алып қарайды. Адамдардың қоғамдық өмірдегі қарым-қатынасын, жеке адамның мінезін, іс-әрекетін бағалағанда да Шәкәрім ақыл-ой талабын, ақыл-парасаттылықты қандай да іс-әрекетті ақылмен сынауды басты принцип етіп қояды.

Осы орайда бүгінгі күндегі басты мәселеміз – білім сапасы десек, осы білім сапасын арттырудың тиімді жолы – білім беру жүйесінде түрлі ақпараттық технологияларды қолдану. Жаңа ақпараттық технологияның негізгі ерекшелігі – бұл оқушыларға өз бетімен немесе бірлескен түрде шығармашылық жұмыспен шұғылдануға, ізденуге, өз жұмысының нәтижесін көріп, өз өзіне сын көзбен қарауына және жеткен жетістігінен ләззат алуға мүмкіндік береді. Келешек қоғамымыздың мүшелері-жастардың бойында ақпараттық мәдениетті қалыптастыру қоғамның алдында тұрған ең басты міндет. Биылғы Елбасымыздың халыққа жолдауында айтып өткендей: «жоғары білім беру ісінде жасанды интеллектпен және «үлкен деректермен» жұмыс істеу үшін ақпараттық технологиялар бойынша білім алған түлектер санын көбейту керек» деп басты назарды білім беруге аударуда.

Осыған сәйкес өзім білім алып жүрген М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжде жаңа ақпараттық технологияларды (интерактивтік тақта, мультимедиялық және онлайн сабақтары) қолдану кеңінен қарастырылып, колледж білім алушыларының жан-жақты білім алуға жағдайлар қарастырылған. Қазіргі уақытта Шәкәрім атындағы үш тілде оқытылатын көп бейінді гимназиясында дене тәрбиесі сабағынан мемлекеттік іс-тәжірибеден өтіп жүрмін. Тәжірибе барысында әр сабағымды қызықты өткізуді ойластырып, жоспарлап, жүзеге асыруға тырысып келемін. Болашақ маман ретіндегі осындай тәжірибе жинақтау арқылы жаңа заман технологиясымен жұмыс жасауға үйренеміз деп ойлаймын.

«Орта білім беру саласында жаңартылған мазмұнға көшу басталды, ол 2021 жылы аяқталатын болады» жолдауда бүгінгі таңда жаңартылған білім берудің әр түрлі нұсқадағы мазмұны, құрылымы, ғылымға және тәжірибеге негізделген жаңа идеялар, жаңа технологиялар бар. Сондықтан әр түрлі оқыту технологияларын оқу мазмұны мен оқушылардың жас және психологиялық ерекшеліктеріне орай таңдап, оқытудың технологиялардың элементтерін қолданудың маңызы зор.

«Халық пен халықты теңестіретін – білім» – деп қазақтың заңғар жазушысы Мұхтар Әуезов айтқандай, білім бәсекесіне бейім шәкірт тәрбиелеу – біздің мақсатымыз. Инновациялық технологияларды қолдана отырып оқыту – таным әрекетін ұйымдастырудың ұтымды формасы, оқу үрдісінің өнімділігін арттыру. Педагогика ғылымында баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын шығаруға ұмтылыс көбеюде. Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгерудің маңызы – оқушылардың ой-өрісін ұлттық мәдениетін, ұлттық рух пен сана-сезімін дамытып, алғыр тұлғаны қалыптастыруда тәрбие жүйесіндегі инновациялық іс-әрекеттердің ендірілуі үлкен жетістіктерге жетелейтіні сөзсіз. Қазіргі инновациялық оқыту технологиясының қарыштап өмірге енуі жағдайында салауаттылық пен денсаулықты сақтау қағидаларын бұқараға кең тарату мақсатында бұл мәселе үлкен тәжірибелік маңыздылыққа ие.

Дене шынықтыру сабағында алдымен оқушыларға өткен тақырыптарға байланысты сұрақтар бере отырып, бүгінгі жаңа сабақтың қандай тақырыпта өткелі тұрғанын ашып алу керек. Сабақ барысында оқушыларға жеңілдетілген логикалық сұрақтар беріп, кейін күрделі сұрақтарды тапсырма ретінде беріп отыру қажет. Сұрақтарға байланысты жауабын тапқан оқушы, сол жерде практикалық түрде орындап

көрсетеді. Сабақ кезінде оқушының ішкі позициялық көз қарасы мен бағыты айқын көрініс бере алады. Сонда ғана сабақ нәтижелі болып, білім сапасы артады.

Оқытудың мазмұндылығы заманауи техникалық тұрғыдан қолдау көрсету арқылы үйлесімді түрде толықтырылуға тиіс. Мультимедиалық оқулықтар біріншіден оқушылардың қызығушылығын арттырады, екіншіден зейін қойып көрумен қатар түсінбеген жерлерін қайта көруге, тыңдауға және алған мағлұматты нақтылауға мүмкіндік береді, сонымен қатар оқушының білім алу кезеңінде оқу іс-әрекетіне белсенділігін арттыра түседі. Оқушылардың өз бетімен ізденісі, пәнге деген қызығушылығын арттырып, шығармашылығын дамытуға, оқу қызметінің мәдениетін қалыптастыруға, дербес жұмыстарын ұйымдастыруға ерекше қолайлы жағдай туғызып отыр.

Ақпараттық технологияларды педагогикалық тұрғыдан дұрыс пайдалана білу оқушының сабаққа деген қызығушылығы артып, сабаққа деген ынтасы оянады, өз бетімен жұмыс істеуге, дебат ұйымдастыруға, проблемалық сұрақтарға жауап беруге, өмірмен байланыстыруға еркін де кең мүмкіндік береді.

Ал, оқытушы үшін де маңызы өте зор, ол мына жетістіктермен ерекшеленді: оқытушы үздіксіз ізденіс үстінде жүреді, жеке тұлғаны қалыптастырудағы жауапкершілігі артады, инновациялық технологияларды қолдану іскерлігі, әдіс- тәсілі артады, жас мамандардың қызығушылығын туындатады, интернетке кіру жүйесі арқылы әлемдік деңгейде іс - тәжірибе алмасуды қалыптастырады және оқытудың түрлі әдіс тәсілдерін игеруге қолы жетеді, оқытушының сабақты қызықты, жүйелі түрлендіріп өткізуге машықтанады. Ақпараттық ортада жұмыс жасау үшін кез келген педагог өз ойын жүйелі түрде жеткізе алатындай, коммуникативті және ақпараттық мәдениеті дамыған, интерактивтік тақтаны пайдалана алатын, онлайн режимінде жұмыс жасау әдістерін меңгерген мұғалім болуы тиіс. «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет» деп, Елбасы атап көрсеткендей, жас ұрпаққа білім беру жолында ақпараттық технологияны оқу үрдісінде оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы зор.

Қортынды: Ұлттың әлеуетін арттыру үшін мәдениетіміз бен идеологиямызды одан әрі дамытуымыз керек.

«Рухани жаңғырудың» мән-маңызы да нақ осында.

Өзінің тарихын, тілін, мәдениетін білетін, сондай-ақ заманына лайық, шет тілдерін меңгерген, озық әрі жаһандық көзқарасы бар қазақстандық біздің қоғамымыздың идеалына айналуға тиіс.

А.Б. Бокешова

«М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК., Семей қ.
Ғылыми жетекшісі: А.К. Кабимолдина, педагогика пәнінің мұғалімі

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР-ТӘРБИЕНІҢ ТҮП ҚАЗЫҒЫ

Құр білген керек емес - білгенді іс қылған керек-деп Ш.Құдайбердіұлы атамыз айтқандай қазіргі күнде білген оқыған адамдар ғана білу міндетті емес, сол білгенді іс қылып, жас ұрпаққа жаңартылған білім жүйесімен мазмұнды жұмыс істеу педагогтың міндеті. Соның ішінде біз қазіргі машықкер, студент келешекте маман иесіміз. Оқып отырған мамандығым-шет тілі мұғалімі. Менің шет тілі мамандығын оқу себебім болашақта елімнің нығаюына ықпал ету ғана емес, сол ұрпақтарды, яғни оқушыларды ұлттық құндылықтарды сіңірте отырып тәрбиелеу. Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» Стратегиясында: “Еліміздің болашақта қандай болатыны балалаларымыздың бойына қандай тәрбиені сіңіретіңізге тікелей байланысты.” – деп ерекше мән беру керек екендігін атап айтты.

Жеке тұлғаны бала кезінен бастап ең маңызды адамзаттық құндылықтарды - адамгершілікті, жанашырлықты және басқа да асыл қасиеттерді дамыту керек. Қазіргі жағдайда бұл талаптарды жүзеге асырудың мынандай мүмкіндіктері бар:

1) Рухани адамгершілік құндылықтарды кез-келген пәнді оқытудың мазмұнына енгізу.

«Қиянат жасау» құндылығына орай Шәкәрім “қиянатсыз надандар әулиеден кем емес” деу арқылы адамшылықтың ең алдымен білім арқылы емес, қиянатсыздық арқылы қалыптасатынын айтып, қиянатсыз-дықты білімнен жоғары қойған. Ар білімнің алдында тұрса, білімді адамзат игілігі үшін

қызмет еткізуге болады. “Қиянатың бар болса иманың жоқ” деген Шәкәрім. Қиянатсыз ой ойлау, қиянатсыз сөз сөйлеу, қиянатсыз әрекет ету адамды жарыққа, тазалыққа бастайды. Арлы ақыл, ар білімі деу арқылы Шәкәрім үнемі арды алға қойып отырған. Арсыз білім, арсыз ақыл адамзатты адастырмақ. Шәкірім адам баласының қалыптасуы мен өмірге бейімделіп дамуы үшін ол адамға ең басты тәрбие қажет болмақ. Әр баланың қоғамда өз орнын тауып адам болып қалыптасуы үшін ата – ана мен ұстаз оқушының бойына адамгершілік, патриоттық тәрбиені сіңіре білуі қажет. Өйткені адамгершіліктің ақ туын жоғары ұстаған Шәкәрімнің тәлім – тәрбиесінің, ұстаған қағидаларының жас ұрпаққа берері мол. Сонау атадан келе жатқан ұлттық құндылығымыз.

Шәкәрім жырлары бүгінгі ұрпақтың бойтұмары болмақ. Шәкәрім өлеңдерінің жас ұрпаққа берер тәрбиелік маңызы зор. Сонымен қатар өлеңдерінің тақырыптық ауқымы өте кең. Соның ішінде ойып орын алар тақырып – рухани адамгершілік тәрбиесіне қатысты ойлары. Ол адамгершілік, ар – ұятты жоғары қояды.

2) Сыныптан тыс сабақтарды баланың адамдық асыл қасиеттерді игеруіне ықпал ететіндей бағытта ұйымдастыр дейтін болсақ, менің алғашқы іс-тәжірибем «Сыныптан тыс технологиясы» болды. Сыныптан тыс тәжірибемнің басты мақсаты сынып жетекшінің оқушылармен жақын қарым-қатынас орнату, тек қана сабағын емес, психологиялық жай күйін білу оның ішінде адамның құндылықтарын, қарым-қатынасын сүйіспеншілігін, ішкі тыныштығын, ақиқатын нығайту. Осы орайда «Патриотизм-ұлттық рухтың асқақ белгісі» атты тәрбие сағатын – өкізген болатынмын. Негізгі мақсатым патриоттық тәрбие бере отырып, ұлттық құндылықтарды сіңіруге тырыстым.

Осының бәрін негізге ала отырып ұлтымыздың ұлт екенің ұмытпай, бірақ қазіргі заманға қарай баулуымыз керек. Жанартылған білім жүйесінің әдістерін қолдана отырып сабақта және тәрбие жұмыстарында жүзеге асыруымыз міндет болып табылады. Яғни осы міндет жүйесінде биылғы Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың жолдауында айтып кеткендей үш тілдік бұл кез келген ұрпақ үшін мұғалім үшін өте қажетті. «Қазақстан бүкіл әлемде үш тілді пайдаланып жоғары білімді ел ретінде танылуға тиіс. Бұлар, қазақ тілі-мемлекеттік тіл, орыс тілі - ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі – жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі» - деп Елбасымыз өз жолдауында айтып кеткендей, қазіргі заман ағылшын тілін талап етуде. Осыған орай мен үш тілділікті қолдау мақсатында сыныптан тыс жұмыс технологиясынан өткен кезімде «Тілі басқа тілегі бір» атты тәрбие сағатын өткізген болатынмын. Тәрбие сағаты 3 тілде өтті. Бұл оқушылардың өзге тілге деген қызығушылығын арттыру барысында жасалды.

Ойымды аяқтай келе: «Еліміздің ертеңі бүгінгі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақтың тағдыры ұстаздардың қолында» – дегім келеді.

Д.А. Әскербек

М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледж, Семей қ.

Ғылыми жетекшісі: М.С. Комаева, мектепке дейінгі педагогика пәнінің оқытушысы

АБАЙ ҚҰНАНБАЕВ, ШӘКӘРІМ ҚҰДАЙБЕРДИЕВ, МҰХТАР ӘУЕЗОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИДЕЯЛАРДЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫН МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕНІҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮРДСІНЕ ЕНДІРУ

Абай Құнанбаев, Шәкәрім Құдайбердиев, Мұхтар Әуезов – қазақтың қоғамдық рухани, мәдени, әдеби өміріне белсене араласып, гуманистік, адамгершілік, педагогикалық идеяларды уағыздаған.

Абай Құнанбаев, Шәкәрім Құдайбердиев, Мұхтар Әуезовтың шығармаларымен балабақшадан бастап таныстыру керек деп ойлаймын. Себебі, кішкентай кезінен ақылды сөз ұғып өскен балада ғана өмірге, дүниеге басқаша көзқарасы қалыптасады. Мектепке дейінгі кезеңнен бастап бала кезіндегі Абай, Шәкәрім, Мұхтардың бейнелерін, сол кездегі суретін көрсете отырып, бала шағынан бірер мысал келтіріп, қара сөздерінен бір-екі сөйлемдік үзінділер мен тақпақтарын беруге болады. Көлемді өлеңдерін жаттату балаға қиын болады. Сондықтан да, рөлдерге бөліп жаттатса, оңай әрі қызықты болады. Мысалға, Абайдың он жетінші қара сөзін келтіруге болады. Ақыл, қайрат, жүрек айтысып, таласып келіп, ғылымға жүгінеді. Бала өзіндік пікірін жеткізе біледі, бойында «Мен тұжырымдамасы» қалыптасады, жолдастарының алдында сөз сөйлеп үйренеді.

Осының барлығын бала бойына сіңіру үшін, тәрбиешілер өз ісінің маманы болуы керек. Өз ісінің маманы болу үшін әрине білім қажет, бірақта, ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүректің болуы міндетті. Ол дегеніміз – балаларға, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі.

Педагогикалық колледжде болашақ мамандардың танымдық белсенділіктерін арттыру мақсатында «Абай, Шәкәрім, Мұхтардың педагогикалық идеяларының сабақтастығы» тақырыбында тәрбие сағаты өткізілді. Сонымен қатар әдіскер-оқытушыларымыз да «Заманауи балабақшада Абай өсиеттерін қолдану» атты облыстық онлайн-шеберлік сыныбына қатысып, тәжірибе бөлісті. Оқытушылармен бірлесіп, Ұлылар мекені - Абайдың Жидебайдағы, Мұхатр Әуезовтың Бөрлідегі мұражайларына экскурсияға шығу дәстүрге айналған.

Балабақшада іс-тәжірибе кезінде ата-аналармен де жұмыс жүргіземіз. Ата-аналармен кездесуде Абай, Шәкәрім, Мұхтардың отбасы қарым-қатынасы жайлы ойлар сабақтастығын ортаға салып, пікір алмасамыз.

Жүргізілген жұмыстардың нәтижелерін талдау А. Құнанбаев, Ш. Құдайбердиев, М. Әуезов шығармаларындағы педагогикалық идеяларының өзара сабақтастығын мектепке дейінгі мекеменің оқу-тәрбие үрдісіне ендірілудің тиімділігін көрсетіп, біздің жұмыс бағытымыздың дұрыстығын дәлелдейді.

Әдебиеттер

1. Султанова Н. А. Құнанбаев, Ш. Құдайбердиев, М. Әуезов шығармаларындағы педагогикалық идеялар. – Семей, 2009
2. Тәжібаев Т. Абай Құнанбаевтың психология және педагогикалық көзқарастары. Жинақ. – Алматы. 1954
3. Құдайбердиев Ш. Шығармалары. – Алматы: Жалын, 1988
4. Әуезов М. Мысли-разных лет.-Алматы, 1959
5. Халитова И. Абай Құнанбаев мұрасын оқу-тәрбие процесіне ендірудің педагогикалық негіздері. - Алматы, 1997

А.К. Айдарханова, А.А. Совет

КГКП «Государственный медицинский колледж имени Д.Калматаева города Семей»
Научный руководитель: С.Б. Молдағалиева, преподаватель дисциплины «Основы психологии и коммуникативные навыки»

ВЗАИМОСВЯЗЬ СНА И ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ ПЕРВОКУРСНИКА

Сон – физиологическое явление, присущее многим живым существам, во время которого мозговая и двигательная активность понижены, замедляется реакция на внешние раздражители. А.И.Павлов утверждал: правильный здоровый сон-состояние особой активности человека. Здоровый сон человека - биологическая необходимость. Сон состоит из двух больших стадий, которые закономерно и циклически сменяют друг друга: 1) сон медленный длительностью 60 – 90 минут и сон быстрый – 10 20 минут Средняя продолжительность сна человека обычно зависит от многочисленных факторов: начиная от возраста, пола, образа жизни, состояния здоровья, питания и степени усталости, до внешних факторов (общий уровень шума, местонахождение и т. д.). Нарушение физиологической структуры сна считается фактором риска, который может приводить к бессоннице [1].

Мы провели небольшое исследование со студентами нашего колледжа, чтобы понять какое же влияние на них оказывает сон. Результаты анкетирования показали, что у большинства студентов наблюдались отклонения в режиме сна и бодрствования. Так, на вопрос «В какое время Вы ложитесь спать?» большинство студентов (38%) склонились к ответу «01:00». 20 % из всех опрошенных засыпают в 02:00, 22% – в полночь, а 15% – в 23:00. И лишь 5 % студентов – в 10:00. Следует подчеркнуть, что сон оказывает большое влияние на успеваемость студентов, поэтому нами был задан следующий вопрос: 68% отметили, что сон влияет на успеваемость, 32% - отрицали данный факт. Мы решили продолжить свое исследование и из этой группы студентов мы выделили для себя 20 первокурсников, которые спят не более 5 часов. Каждый день студенты отвечали на ряд вопросов, которые должны были выявить их психологическое, физиологическое состояние, изменения в их настроении и эмоциях. За основу была

взята анкета, состоящая из 2-х частей. Первая часть включала в себя: общие данные студента; продолжительность сна ночью и днём; наличие неврологических симптомов; его социальную активность и смену настроения. Вторая часть представляла собой тест для установления степени невротизации по В.В. Бойко, состоящий из 40 вопросов [2]. Наличие определённых симптомов у опрошенных: Чувство недосыпания – 82 %; Беспокойство – 35 %; Раздражительность, Головная боль – 55%; Снижение памяти – 45 %; Шум в ушах – 5 %; Апатия – 32 %; Быстрая утомляемость – 52 %; Снижение внимания – 49 %; Диарея – 10 %; Агрессия – 12 %. С данными студентами была проведена акция и семинар – тренинг о значении и важности сна, были даны советы и рекомендации. По результатам исследования мы выявили, что нарушения в режиме сна и бодрствования имеет огромное влияние на физиологическое и психическое состояние студентов.

Таким образом, сон является незаменимым аспектом жизни, а его длительность играет важную роль в развитии и становлении организма. Осознанное нарушение сна, замеченное среди студентов, ослабляет их мозговую активность и приводит к потере тонуса организма.

Мы как будущие медицинские работники понимаем важность сна и хотим привести следующие рекомендации, которые могли бы улучшить качество сна: 1. желательно всегда ложиться спать и вставать в определенное время; 2. последний прием пищи должен быть за три-четыре часа до сна; 3.самое лучшее время для засыпания – с 22.00 до 23.00; 4. не принимайте на ночь душ, особенно контрастный, его лучше оставить на утро; 5. просмотр фильмов и телепередач, компьютерные игры перед сном перевозбуждают нервную систему и затрудняют фазу засыпания [3]. В заключении всего сказанного нами, можно сделать вывод, что сон- неотъемлемая часть жизни человека. Недосыпание и отсутствие качественного сна вредит нашему здоровью больше, чем мы представляем.

Литература

1. Давиденко Д.Н. Психофизиологические основы функциональных состояний: учеб. пособие /Д.Н. Давиденко. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2005. – 242 с.
2. Евсеенко Л.Н., Харитоновна Л.Г., Биологические основы жизнедеятельности человека [учеб. пособие/ Л.Н. Евсеенко, Л.Г. Харитоновна. Омск: СибГАФК, 2002. – 168 с.
- 3.Институт сна: <http://www.sleepmed.ru/about.htm>

Д.Е. Елемесова, Қ.А. Есімбекова

«Семей қаласының Д.Қалматаев атындағы мемлекеттік медицина колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: Р.К. Мусатаева, «Психология негіздері және коммуникативті дағдылар»
пәнінің оқытушысы

ТЕМПЕРАМЕНТ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЕСКЕРЕ ОТЫРЫП ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ОРНАТА БІЛУ

Баяндаманың мақсаты: Темпераменттің ерекшеліктерін анықтап, студенттер арасындағы қарым-қатынасты нығайту.

Бұл тақырыпты алған себебіміз, біз колледждің «Ақниет» психологиялық үйірмесінің мүшелері болып табыламыз. Үйірмеміз көптеген психологиялық бағыттағы ғылыми зерттеулермен айналысады, сондағы зерттелеулеріміздің бір бағыты ол темперамент ерекшеліктерін анықтау.

Темперамент – дегеніміз нерв жүйесінің тума қасиеттерінен туындайтын адамның жеке өзгешеліктерінің бірі. Темперамент адамның жалпы қозғалысынан психиканың күшімен тереңдігімен адамның көңіл күйінің ерекшеліктерінен, эмоция сезімдерінен жақсы байқалып отырады [2].

Темпераментті негізгі 4 топқа бөлінеді: сангвиник – қызу қанды, іскер адам; меланхолик – аса сезімтал, тез жылағыш, оқшау жүргенді жақсы көреді; холерик – аса қозғалғыш, ұшқалақ, қарым-қатынаста күйгелек; флегматик – салмақты, ұстамды, бірқалыпты, бастаған ісін аяқтайды [1].

Темпераменттің ерекшеліктерін анықтау үшін колледж студенттерінің арасында зерттеу жұмыстарын жүргіздік. Зерттеу барысында студенттердің жүйке қызметі мен темпераменттің типтерін

анықтадық, сонымен қатар қарым-қатынас орнату деңгейіне зейін аудардық. Зерттеулер барысында темпераментті анықтауға арналған А.Белова, Г. Айзенк, «Тұлға-аралық қарым-қатынасты анықтау» Т.Лиридың әдісін қолданып студенттердің темперамент ерекшеліктерін және қарым-қатынас деңгейін белгіледік. Зерттеу жұмысы екі апта ішінде өткізілді, қатысқан студенттер саны – 51. Зерттеу қорытындысында студенттер арасында басым көпшілігі-сангвиниктер мен флегматиктер, ал меланхоликтер пен холериктердің пайыздық көрсеткіштері орташа деңгейде екені анықтадық. Яғни сангвиниктер үлесі-37%,холерик-22%,флегматик-25%,меланхолик-16%.Осындай көрсеткіштер бізге студенттердің көпшілігінде темпераменттің типтік бітімі анық, айқын болатынын көрсетеді. Бір-біріне үйлеспейтін темпераменттер арасында қарым-қатынас болу үшін темперамент иелері ұстамдық көрсетуі қажет. Мысалға холерик пен меланхолик. Холерик ұстамды болу қажет. Ал,меланхолик жүрекке жақын қабылдамауы керек,бірақ бұл екеуіне де оңайға түспейді.Екеуінің де ренжуі тез болып келеді.Осы зерттеудің қорытындысы негізінде біз студенттермен қарым-қатынасқа арналған тренингтерді ұйымдастырдық. Тренинг барысында темпераментке байланысты адамның табиғи көріністері оның басқалармен қарым-қатынасқа бейімделуі көрінеді. Тренингте студенттер өз ойларымен бөлісіп, темпераменттің маңыздылығын түсініп, топтың басқа мүшелерімен өзара әрекеттесу арқылы әр түрлі байланысты сезінді.

Біз болашақ медицина қызметкерлері болғандықтан өзіміздің негізгі қырларымызды жеке қарым-қатынас тәжірибемизді әрі қарай дамытып, жетік қолдана біліміз керек. Оны біз жанұямыздағы, студенттік топтағы, достар арасындағы тікелей қатынастар арқылы игере аламыз.

Сонымен қатар, зерттеу барысында біз темпераменттің келесі ерекшеліктерін анықтадық. Темпераменттің қарым-қатынастағы рөлін келесідей анықтауға болады: флегматик- тыныш,пайымдаушы; холерик – бағындыру, қайтпау,өктем; сангвиник – сауық құрғыш; меланхолик – қамқорлық, қорғансыз.Темпераментке байланысты өзін-өзі бағалау деңгейі осындай: сангвиник – өзің-өзі жоғары бағалайды, өзінің табыстарытуралы барлығына жария етеді; холерик – жоғары , әрқашанда бірінші болуға ұмтылады, қарсылас; флегматик- өзін-өзі төмендеу бағалайды, сыпайы, көп көрінбейді; меланхолик – өте төмен, ұялшақ, топта көлеңкеде жүреді [3].

Қорытындылай кетсек, адамның қай мазмұнда болмасын өз іс-әрекетін жүзеге келтіруі тікелей темпераментке байланысты. Темперамент психикалық процестердің желісінде көріне отырып, еске түсіру, қабылдағанды бекіту жылдамдығына ықпалын тигізеді, ой жүйріктігі мен зейін тұрақтылығын және оның ауыспалығын айқындап береді. Темпераментті тәрбиелеуде адамдардың ерік-жігерін, мінез бітісін, сезім эмоцияларын тәрбиелеумен ұштастыруға жүргізілгені дұрыс.

Әдебиеттер

1. Бап – баба С.Б.. Жантану негіздері: Алматы, Заң әдебиеті, 2003.– 306 б.
2. Жарықбаев Қ. Жалпы психология. – Алматы, 2004. – 377 б.
3. Жарықбаев Қ. Жантануға кіріспе, Алматы, 2004

Р.А. Қапенов

«Семей қаласының Д.Қалматаев атындағы мемлекеттік медицина колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: Р.К. Мусатаева, «Психология негіздері және коммуникативті дағдылар»
пәнінің оқытушысы

СТРЕСС. СТРЕССЕН ТУЫНДАЙТЫН ПСИХОСОМАТИКАЛЫҚ АУРУЛАР

Мақсаты: стресс туралы анықтама беру және стресстен туындайтын психосоматикалық ауруларды анықтау.

Менің осы тақырыпты алған себебім, қазіргі таңда стресс қоғамда өте өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Стресс дегеніміз қатты күйзелу, абыржу, мөлшерден тыс ширақтылық деген сияқты бірнеше мағынаны қамтитын жалпылама сөзбен айтылған адамның ерекше күйі. Ғылымға ең алғаш осы ұғымды енгізген канадалық физиолог Ганс Селье.

Стресс үш кезеңнен тұрады:

1) үрейлену - жағымсыз тітіркендіргіш әсер еткен сәтте туатын жауаптың алғашқы кезеңі; 2) төзімділік – жағымсыз тітіркендіргіш әсеріне беріліп кетпей, оған төзу реакциясы туады; 3) әлсіреу – бейімделу қорының мүмкіндігі азайып, таусылады, сондықтан психологияда дезадаптация пайда болады [1]. Стресті тудыратын әсерлерге қарай *физиологиялық және психологиялық стресс* деп екіге бөледі. Студенттерге ең керекті сәтті жағдай, сабақтағы және колледждегі жағымды көңіл-күй болып табылады. I курс студентінің ұжымға сіңісуі, тұлғаның кәсіби маңызы бар қасиеттері бейімделу кезеңінде қалыптасады. Әсіресе осы бейімделу кезеңінде студенттер күйзеліске көп ұшырайды. Осыған байланысты біз I курс студенттерінен психологиялық күйзеліске төзімділігін қаншалықты деңгейде екенін анықтау үшін зерттеу жүргіздік. Осы зерттеу жұмыстарымызға жеке тоқталып кетсем Бостон университетінің медициналық орталығының психолог-ғалымы ұсынған «Күйзеліске бейімсізба» атты 15 сұрақтан тұратын сауалнама жүргізілді.

Сауалнама қортындысы бойынша:

- 3,5 % студент күйзеліске өте сезімтал;
- 32,8 % студент күйзеліске төзімді;
- 63,7 % студент күйзеліске аздап шалдығады.

Осыған байланысты біз психопрофилактикалық жұмыстарды жүргіздік. Оның ішінде тренинг жаттығулары, психологиялық акциялар.

Қазіргі таңда күйзелістен қашып құтылу мүмкін емес. Себебі ғаламдағы түрлі ақпараттар ағымы жүйкеге салмақ түсіреді. Барлық аурулар жүйке бұзылыстарынан пайда болады.

Психосоматика – медициналық психологияның бір саласы, әртүрлі психологиялық факторлардың арқасында пайда болатын соматикалық ауруларды зерттейді. Психосоматикалық аурулар дегеніміз өткір және созылмалы сипаттағы психотравматикалық уайымдар: бронхты астма, гипертония, стенокардия, язвенный колит және т.б. Негізгі себебі – стресс. Психикалық стресс фактор аффективті қысымға әкеледі, нейроэндокриндік және вегетивті жоғарғы жүйке мөлшерден тыс белсендіреді, ал осы белсенділік ішкі ағзалар мен қан жүйесіндегі өзгерістерге әкеледі [3].

Мысалы, күйзеліс теориясының негізін қалаушы – Ганс Селье өз зерттеу нәтижесінде мынандай қорытынды жасаған: күйзеліс кезінде адамның жүйке жүйесінің қызметі бұзылып, ағзаның қоректенуі нашарлайды, нәтижесінде ішкі ағзаларда физиологиялық және органикалық бұзылулар пайда болады, яғни түрлі аурулардың дамуына әкеп соғады [2].

Күйзелістің салдарынан болатын аурулар: әртүрлі деңгейдегі ұйқысыздық; қатерлі ісік ауруы; ми қызметінің бұзылуы; жүрек қан-тамыр жүйесінің бұзылыстары; ұйқы және қалқанша бездерінің қызметінің бұзылуы; асқазан-ішек жолдарының бұзылыстары; бұлшық еттердің дистрофиясы; инконтиненция; ерте қартаю [4].

Тұжырым: Адам қандай жағдай болмасын өзін-өзі басқара біліп, түрлі күйзеліс жағдайларына түсуден сақтанып, салауатты өмір салтын ұстанып, дұрыс тамақтануды жолға қоюы керек. Сонымен қатар, әрқашан ойлап, бұл күйзелістің уақытша екеніне өзін-өзі сендіре білуі керек.

Әдебиеттер

1. К.С. Жумасова «Психология»
2. Р.Г. Илешева «Медициналық психология»
3. Франц Александер «Психосоматическая медицина»
4. Ю.А. Юдич «Психология в медицине»

В.Ю. Ковис

КГКП «Колледж бизнеса и сервиса»

Научный руководитель: М.Е. Мусатаева, преподаватель дизайна

ДЕКОРАТИВНОЕ ИСКУССТВО В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Декоративно-прикладное искусство – широкий раздел изобразительного искусства, который охватывает различные отрасли творческой деятельности, направленной на создание художественных изделий с утилитарными и художественными функциями. СобираТЕЛЬНЫЙ термин, условно объединяет два обширных рода искусств: декоративное и прикладное. В отличие от произведений изящного искусства, предназначенных для эстетического наслаждения и относящихся к чистому искусству, многочисленные проявления декоративно-прикладного творчества могут иметь практическое употребление в повседневной жизни. Произведения декоративно-прикладного искусства отвечают нескольким характеристикам: обладают эстетическим качеством; рассчитаны на художественный эффект; служат для оформления быта и интерьера. Такими произведениями являются: плательные и декоративные ткани, мебель, художественное стекло, фарфор, фаянс, ювелирные и другие художественные изделия.

В академической литературе со второй половины XIX века утвердилась классификация отраслей декоративно-прикладного искусства по материалу (металл, керамика, текстиль, дерево), по технике выполнения (резьба, роспись, вышивка, набойка, литьё, чеканка, и т. д.) и по функциональным признакам использования предмета (мебель, игрушки). Эта классификация обусловлена важной ролью конструктивно-технологического начала в декоративно-прикладном искусстве и его непосредственной связью с производством [1].

Современная культура 1990–2000-е годов сформировала и поставила в один ряд с общепризнанными сложившимися областями декоративного искусства XX столетия, такими как роспись по ткани, набойка, гобелен, художественная керамика, стекло, ювелирное искусство, художественная эмаль, лаковая миниатюрная живопись и художественная роспись по дереву и металлу, направления творчества, лежащие ранее на периферии «высокого» декоративного искусства – в сфере традиционных ремесел и рукоделия, однако имеющие многолетний опыт в непрофессиональном самостоятельном искусстве и художественном ремесле, как в нашей стране, так и за рубежом. Широкую популярность приобрели пэчворк, или лоскутное шитье, бисероплетение, художественное шитье (в том числе – золотное и лицевое), петельная (ковровая) вышивка, нетканый гобелен, исполненный в прошивной и иглопробивальной техниках, иконопись, роспись пасхальных яиц и матрешек и художественная кукла. Однако одновременно и ведущие направления декоративного искусства подверглись серьезной эволюции, а творческий спектр их расширился как за счет участия в художественных процессах значительного числа непрофессиональных исполнителей, так и по причине переориентации профессионалов с выставочных и музейно-эксклюзивных образцов на салонные изделия, предметы для частного интерьера и арт-дизайн. В 2010-е годы с распространением цифровых технологий и появлением новых красочных и пластических материалов, в том числе – полимерных, области декоративного искусства стали тесно взаимодействовать друг с другом, объединяться со скульптурой и графикой. Авторы в качестве художественных элементов начали использовать фотографические изображения и опираться при создании декоративных изделий на высокотехнологичные машинные процессы [2].

Художественные ткани с авторской росписью продолжают оставаться востребованными. Они находят применения в авторском моделировании и отделке интерьеров, костюмных аксессуарах, текстильных украшениях, а студийные тематические и абстрактные композиции реализуются в декоративных панно или облекаются в станковые произведения среднего и малого формата. Лучшие творческие образцы ежегодно представляются на международных текстильных смотрах.

В начале 2000-х годов художники приступили к освоению технологии выполнения нетканых декоративных композиций, используя в качестве материала непряденую шерсть, окрашенную в различные цвета, получивших название «войлочных гобеленов» или «войлочных картин».

Принципиально новым высокотехнологичным направлением в декоративном текстиле последних лет стало малотиражное изготовление гобеленных композиций на компьютеризированных ковроткацких станках. В отличие от серийных машинных ковров со стриженным ворсом, эти работы не носят

орнаментальный характер, и являются вполне законченными авторскими произведениями. Данная технология позволяет исполнить работы, размеры которых достигают размеров классических гобеленов. Аналогичная компьютерная технология используется и для создания оригинальных текстильных большеформатных композиций, вытканых из шерстяных, шелковых и синтетических нитей, в основе которых лежат авторские проекты, использующие графические и живописные изображения, фотографии и цифровой монтаж. Эти композиции, близкие технике исполнения к машинным жаккардовым гобеленам и тканям, не получили еще своего окончательного определения и носят условное наименование «компьютерных гобеленов».

Однако по-прежнему остается востребованным выполнение художниками оригинальных авторских настольных композиций, елочных украшений, бижутерии и сувенирной продукции из стеклянных трубок, стержней и струнгов, при помощи высокотемпературной газовой горелки, которое получило современное название лэмпворк. Самым молодым направлением декоративного искусства стала художественная кукла. До конца 1980-х годов кукла изготавливалась массовым тиражом и была игровой или сувенирной, а авторами ее выступали художники, работающие на фабриках игрушки и на предприятиях народных художественных промыслов. На рубеже 80-х–90-х годов в эту область пришли скульпторы, театральные художники и модельеры. Их усилиями в декоративном искусстве сформировалось самостоятельное направление, которое в настоящее время представлено оригинальными авторскими работами из фарфора или специального пластика и текстиля, имеющими преимущественно выставочно-коллекционный характер, разнообразными текстильными (тряпичными) куклами и куклами из папье-маше. Последние являются расписной скульптурой малых форм и имеют ярко выраженный декоративный характер.

История последних десятилетий показала, что современное декоративно-прикладное искусство находится в постоянном развитии. Художественное наследие во всем его многообразии органично обогащает новые декоративные формы, вызванные широким проникновением технологий XXI века. Под влиянием различных этнокультур и в результате глобализации происходит переосмысление национальных традиций при сохранении сложившихся культурных приоритетов различных стран.

Литература

1. Врубель Михаил Александрович. Живопись. Декоративно-прикладное искусство. Театр. – М.: Белый город, Воскресный день, 2014. - 192 с.
2. Басова М.В. В.М. Васнецов и его последователи. Живопись, графика, декоративно-прикладное искусство конца XIX - начала XX века из собрания ГМИР. Каталог / М.В. Басова. – М.: СПбГУТД, 2013. – 116 с.

Н.В. Червякова

КГКП «Колледж бизнеса и сервиса»

Научный руководитель: М.Е. Мусатаева, преподаватель дизайна

АКТУАЛЬНЫЕ ФОРМЫ СОВРЕМЕННОГО ИСКУССТВА

Современное искусство (англ. contemporary art; в 1990-х годах в ходу был перевод «актуальное искусство») – совокупность художественных практик, сложившихся во второй половине XX века. Обычно под современным искусством понимают искусство, восходящее к модернизму, или находящееся в противоречии с этим явлением. Не случайно, что существуют Museums of Modern Art и Museums of Contemporary Art, в коллекциях, которых часто можно обнаружить работы одних и тех же авторов. Это термин исторически укорененный – им обозначается передовое искусство со времени окончания Второй мировой войны до настоящего. Оно генетически связано с искусством авангарда или – шире – модернизма, но представляет собой новый виток изобразительных языков, с акцентом на собственно языковые модели. Оно включает в себя все больший спектр техник, обусловленный как развитием технологий, так и познанием человеком собственного тела и своего места в мире. Тематический спектр современного искусства безгранично широк, оно реагирует на любые проявления человеческой деятельности [1].

Во все времена искусство было зеркалом общества. С развитием общества искусство тоже претерпевало изменения. Во все времена существовало множество видов искусства. Наши предки и представить себе не могли, какие формы примет искусство в наши дни. С развитием современного искусства появилось множество видов и направлений.

Основные направления и приемы современного искусства: абстрагирование, реализм, авангардизм, андерградизм, модернизм, поп-арт, оп-арт, кинетическое искусство, геперриализм, реди-мейд, инсталляция, перформанс, хепенинг, энвайронмент.

Инсталляция в современном изобразительном искусстве – это объёмно-пространственная композиция из разнообразных реальных предметов, объединённых единым художественным замыслом.

Хепенинг – форма современного искусства, представляющая собой действия, события или ситуации, происходящие при участии художника, но не контролируемые им полностью. Хепенинг обычно включает в себя импровизацию и не имеет, в отличие от перформанса, чёткого сценария. Одна из задач хепенинга – преодоление границ между художником и зрителем. Основоположником хепенинга как представления с элементами случайности является Джон Кейдж, который осуществил первый хепенинг в 1952 году. В соответствии с его представлениями о значении случая в художественном творчестве, хепенинги иногда называют «спонтанными бессюжетными театральными событиями».

Перформанс (англ. Performance – исполнение, представление, выступление) – форма современного искусства, в которой произведение составляют действия художника или группы в определённом месте и время. К перформансу можно отнести любую ситуацию, включающую четыре базовых элемента: время, место, тело художника и отношения художника и зрителя. В этом заключается отличие перформанса от таких форм изобразительного искусства, как картина или скульптура, где произведение определяется выставленным объектом. Иногда перформансом называют такие традиционные формы художественной деятельности, как театр, танец, музыка, цирковые выступления и т. п., однако в современном искусстве термин «перформанс» относится обычно к формам авангардного или концептуального искусства, наследующим традицию изобразительного искусства.

Появление перформанса связано с проблемами живописи авангарда: преодоление живописного пространства картины, выход к конструкции как основная тенденция авангардного искусства. Истоки перформанса восходят к практикам уличных выступлений футуристов, клоунады дадаистов, театру Баухауза. Впервые слово «перформанс» было применено к своему произведению-действию композитором Дж. Кейджем в 1952 году, исполнившим на сцене «4'33”».

Попытки непосредственно интегрироваться в систему современного искусства предпринимают коммерческие корпорации: проводят выставки современного искусства на своей территории, организуют и спонсируют премии в области современного искусства и приобретают работы художников, формируют большие коллекции. Институты современного искусства нередко выступают объектом критики со стороны художников и независимых арт-критиков. Такой вид деятельности называется институциональная критика.

Задача искусства сегодня – не только создание инновационного актуального арт-языка, но и «война с социально-политическим мракобесием и право-радикальной реакцией за свободу современного искусства; ниспровержение и уничтожение устаревших репрессивно-патриархальных общественно-политических символов и идеологий; арт-война со всем глобальным миром за полное торжество справедливости на Арт-Земле» [2]. Эти и другие глобальные задачи актуального искусства предполагают построение диалога либо средств коммуникации: со зрителем, событием, эпохой.

Литература

1. Лифшиц Мих. Искусство и современный мир / Мих. Лифшиц. – Изд. 2-е, доп. – М.: Изобразительное искусство, 1978. - 384 с.
2. Воротников О. Погиб Леонид Николаев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://freevoina.org/post/129773489289/>. – Дата доступа: 25.11.2015

СЕКЦИЯ № 9: ИНЖЕНЕРЛІК ҒЫЛЫМДАР

СЕКЦИЯ: ИНЖЕНЕРНЫЕ НАУКИ

Д.Н. Молдабаева

КҚМК Геологиялық барлау колледжі Семей қ.

Ғылыми жетекшісі: Ш.А.Касымжанова, биология пәнінің мұғалімі

ҚОЛДАНЫЛЫМДАҒЫ СҮТ ӨНІМДЕРІНІҢ САПАСЫН АНЫҚТАУ

Сүт – басқа ешқандай азық-түлік тең келмейтін аса бағалы тағамдық өнім Адамзат баласы сүтті сол күйінде де, өнеркәсіп орындары өңдеп шығаратын өнімдері күйінде де іше алады.

100 грамм сүтте 3 граммға жуық ақуыз, 3,2 грамм эмульгацияланған оңай сіңетін май, көптеген мөлшерде оңай сіңірілген кальций мен фосфор қосындылары, сондай-ақ белгілі мөлшерде А1, В2, Д витаминдері бар. Минералдық заттар сүтте органикалық тұз және органикалық емес қышқылдар түрінде кездеседі. Сүттің құрамында өлшемді мөлшерде кальций, фосфор, калий, натрий, магний, марганец, темір, мырыш, мыс, кобальт, стронций, күкірт, йод және көптеген басқа металдар мен металлоидтардың шашырындары бар.

Кальций сүттің құрамындағы ең маңызды макроэлементтің бірі болып табылады. Негізгі сүт құрамында кальцийдің мөлшері 100-ден 140 мг болуы тиіс. Кальций адам ағзасын әртүрлі жұқпалы және токсиканттардан қорғайды және де қабынуға қарсы әсері күшті. Магний да кальций сияқты сүттің құрамындағы маңызды макроэлемент. Сүтте магний мөлшері 12-14мг. Тез шаршау, шаш түсуі, бас айналу, әлсіздік, көздің қарауытуы, тісжегі, ұйқысыздық және тағы да басқа белгілер. Бәрі әртүрлі белгілер сияқты алайда олардың бір ғана магнийдің жетіспеушілігінен туындайды. Магний барлық ағзадағы үрдістерге қатысады, қауіп төнген жағдайда өзінің қорғаныштығын көрсете алады. Магний көп ауруларға ем бола алады: склероз (ұмытшақты), инфаркт миокард, жүйке жүйе ауруларына және тағы да басқа да, сонымен қатар лейкомия (ақ қан ауруы) ауруына төтеп бере алады.

Зерттеу бөлімі

Сүттің құрамындағы Ca^{2+} анықтау

Сүттің құрамындағы кальцийді анықтау үшін химиялық талдау жүргіздім. Ең алдымен жеке-жеке колбаға «Новый день» сүт өнімі мен табиғи сиыр сүтін алдым. Зерттелетін ертіндіден 5 мл пипеткамен өлшеп колбаға құямын. Үстінен дистилденген судан 190 мл арнайы химиялық стаканмен өлшеп құямыз. Осы ертіндіге 2 мл NaOH 1 н ертіндісін және 3,5 мл Трилон Б құйып араластырамыз. Оны 2-3 минут қоя тұрамыз. Содан кейін осы ертіндіге 0,04г құрғақ мурексидті қосамыз. Сол кезде ашық көгілдір түс пайда болуы тиіс. Дайындалған ертіндіні бюреткадағы титрантпен, яғни CaCl_2 -мен титрлеймін. Титрленгенде ашық қызғылт түс шығуы қажет.

Сүттің құрамындағы Mg^{2+} анықтау

Зерттелетін ертіндіден 5мл алып, 190 мл дистелденген су құямыз. Артынан 5 мл аммиакты-аммоний ертіндісінен және 0,04 г құрғақ қара хромоген қостым. 1н NaCl ертіндісіне 5 мл, Трилон Б-дан 5 мл бюретка арқылы құямыз. Ашық көгілдір түс пайда болу қажет. Ертіндіні титрлейміз, титрант ретінде Mg Cl_2 аламыз. Титрленген кезде қызыл түс пайда болу қажет, бұл с.т құрамында магний тұздары бар екендігін көрсетеді.

Кальцийдің массалық үлесін анықтау мына формула арқылы жүзеге асады:

$$M_{\text{Ca}} = \frac{2 \cdot (V - V_1)}{V_m \cdot \rho} \cdot 100$$

«Новый день» сүтінде кальций жоқ

$$M_{\text{Ca}} = \frac{2 \cdot (V - V_1)}{V_m \cdot \rho} \cdot 100 = \frac{2 \cdot (13,3 - 12,8)}{5 \cdot 1027} \cdot 100 = 0,019\text{г (табиғи сиыр сүті)}$$

Магнийдің массалық үлесін анықтау:

$$M_{\text{Mg}} = \frac{1,2 \cdot (V - V_1)}{V_m \cdot \rho} \cdot 100$$

$$M_{\text{Mg}} = \frac{1,2 \cdot (V - V_1)}{V_m \cdot \rho} \cdot 100 = \frac{1,2 \cdot (10,5 - 9,9)}{5 \cdot 1027} \cdot 100 = 0,014\text{г («Новый день» сүті)}$$

$$M_{Mg} = \frac{1,2 \cdot (V - V_1)}{V_m \cdot \rho} \cdot 100 = \frac{1,2(10,8 - 9,4)}{5 \cdot 1027} \cdot 100 = 0,032\text{г (табиғи сиыр сүті)}$$

Қорытынды: Бұл сандық талдау әдісін жүргізе сүттің құрамындағы магний және кальций тұздарының массалық үлесін анықтадым. Дүкендегі сүтке қарағанда табиғи сүт құрамында ең маңызды басты екі макроэлемент мөлшері бірнеше есе артық болды.

Әдебиеттер

1. Баракбаев Б. Сүт және сүт тағамдары. Алматы, «Қайнар», 1989ж. 6 б.
2. Елеуов Б., Жамалов Б., Мендебаев Х., Нурушев М. Сағындықов Қ. Зоотехниктің анықтамалығы. Алматы, «Қайнар», 1970ж. 242 б.
3. Ивашура А.И. Сүт тіршілік тірегі. Алматы, «Қайнар», 1979ж. 115б.
4. Теппер Е.З. и др. Практикум по микробиологии. Под редакцией Шильниковой. Москва, 2004г. 54б

А.С. Пелюх

Учреждение «Технологический колледж города Семей»

Научный руководитель: Е.В. Григорьева, мастер производственного обучения

МОЛОКО В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Цель работы: исследовать качество молока поступающего в торговые сети города Семей.

Гипотеза: я предполагаю, что всё молоко, предлагаемое нам в магазинах одинаково полезно для здоровья человека, независимо от срока его хранения.

С самого рождения молоко является основной пищей человека.

Молоко – это идеальный источник множества питательных веществ, таких как витамин А и В, кальций, углеводы, фосфор, магний, белок, цинк и рибофлавин. Словом, полезные свойства молока очевидны и неоспоримы.

В настоящее время на прилавках магазинов появилось большое количество молочных продуктов, в различных упаковках от разных производителей. Все ли молоко, полезно предлагаемое нам производителями? Задавшись этим вопросом, я решила провести исследовательскую работу.

По результатам исследовательской работы было выявлено, что в продаже всех обследуемых магазинов города Семей большой ассортимент молока таких производителей как компания «Эмил», «Масло-дел», АО «Raimbek-GROUP», ТОО «Милх», ООО «Данон Трейд», ТОО «ЛВП», ТОО «Восток-молоко», ТОО Калихан улы» и др.

Все 50 потребителей, принимающие участие в анкетировании, отметили, что постоянно приобретают молоко. Большая часть опрошенных покупают молоко по необходимости, но не меньше 1 литра в неделю. 50% респондентов предпочли бы покупать домашнее натуральное молоко, но его нет на прилавках магазинов и наоборот 50% не желают его покупать, утверждая, что никто им не дает гарантию, что животное дающее это молоко здорово. Большинство потребителей предпочитают покупать молоко «подешевле». В целом участники опроса считают, что цена на молоко могла бы быть ниже. 70% участников опроса предпочитают покупать молоко с жирностью 3,2%, а 30% -молоко с более высоким содержанием жира. Состав молока интересует только 16% опрошенных, на сроки хранения обращают внимание 25%. Свое предпочтение участники социологического опроса отдают торговым маркам «Эмил», «Айналайын», «Петропавловское», «Новый день», именно их я взяла как образцы для исследования качества молока, с содержанием жира 2,5%

В ходе первого опыта были исследованы органолептические качества молока. В этом испытании образец №4 –молоко «Эмил» превзошел своих соперников по всем признакам. В результате второго опыта было выявлено, отсутствие посторонних примесей, но молоко торговой марки «Петропавловское» от производителя компании «Масло-дел» содержало хлопья. При проверке молока на жирность наибольшее количество жира содержит образец №1 – молоко «Айналайын», хотя на этикетках всех образцов заявлено 2,5% жирности.

Разбавлено ли молоко водой, я определила при помощи спирта, молоко «Новый день» оказалось самым качественным, а вот молоко «Петропавловское» и «Эмил» разбавлено водой на 40-50%. Помимо

разбавления молока водой к молоку нередко подмешивают крахмал, гипс, мел, мыло, соду, поташ, буру, известь. В представленных образцах наличие крахмальных добавок не обнаружено, что говорит о качестве продукции.

Еще один из способов определения качества молока это тест на скисание. Натуральное и без добавок молоко должно скиснуть при комнатной температуре за сутки, образовав сверху слой сливок. Если сливок не образуется, то молоко обезжирили. Если молоко не скисло, то в нем есть что-то лишнее – возможно антибиотик, который замедляет рост молочнокислых бактерий или оно сделано из молочного порошка. Если молоко скиснет, но станет неоднородной консистенции, значит разбавлено водой. Пастеризованное молоко скисает на 2-3 день, ультрапастеризованное и стерилизованное может не скисать достаточно длительный срок, это такое молоко как «Айналайын» и «Петропавловское». Результаты теста: ни один испытуемый за сутки не скис.

В заключении хочу сказать, что моя гипотеза не подтвердилась. Не все виды молока, предлагаемые в магазинах, одинаково полезны. Молоко остается свежим совсем недолго, поэтому в современном мире для сохранения молока хотя бы на несколько дней производители подвергают его различным процессам обработки. Чем больше срок хранения, тем менее натуральным является продукт. Лучше отказаться от покупки молока со сроком годности более 5 дней. Рекомендую молоко с содержанием жира до 4% , более высокое содержание жира говорит о наличии жирозаменителей.

В результате исследований свое предпочтение отдаю молоку торговых марок «Айналайын» и «Эмил».

М.Ж. Сарсембекова

Учреждение «Технологический колледж города Семей»

Научный руководитель: О.И. Клименкова, мастер производственного обучения

ГЕНЕТИЧЕСКИ МОДИФИЦИРОВАННЫЕ ПРОДУКТЫ. ИХ ВЛИЯНИЕ НА ОРГАНИЗМ ЧЕЛОВЕКА

Цель работы: 1) Изучить влияние ГМП на организм человека, 2) Найти перечень генетически модифицированных продуктов

ГМО – генетически модифицированные организмы, существуют такие понятия, как ГМП – генетически модифицированные продукты. Подобные организмы, это организмы, в которых существует чужеродный ген. Например, помидоры скрестили с геном рыбы для морозоустойчивости. Самые распространенные ГМП это соя, пшеница, кукуруза, свекла, хлопок и прочие овощи.

Причины возникновения ГМО:

- 1 Резко возросшее количество людей на планете
- 2 С помощью ГМО ученые стараются победить проблему голода для всех этих людей
- 3 Выгода (продукты не портятся, вредители не наносят вред урожаю).

Ученые провели ряд независимых исследований с использованием кормов, в которых содержится ГМО, они кормили животных подобными веществами и выяснилось, что большая часть животных не может иметь потомства и у них начали появляться опухоли. Бесплодие – вот, что вызывает ГМП при частом употреблении. Мало того, те животные, которые все же родились, имели явные мутации, отторжение конечностей, волосяной покров там, где его не должно быть, атрофированные мышцы и прочее. После чего, у этих мутированных животных вовсе не было потомств. Также неизвестно, как модифицированные продукты влияют на наш организм. Возможно через несколько десятков лет, люди будут рождаться с отклонениями, явными мутациями и численность населения резко снизится.

Перечень продуктов где может содержаться ГМО:

- 1 Соя и ее формы (бобы, мука, молоко и т.д)
- 2 Кукуруза и ее формы (мука, крупа, консервы, масло, чипсы, крахмал и т.д.)
- 3 Картофель и его формы (полуфабрикаты, сухое пюре, чипсы, мука)
- 4 Томаты и его формы (паста, пюре, соусы, кетчуп и т.д.)
- 5 Кабачки и продукты произведенные с их использованием

6 Сахарная свекла, свекла столовая, сахар, произведенный от сахарной свеклы.

7 Пшеница и продукты, произведенные с ее использованием, в том числе хлеб и хлебобулочные изделия.

8 Масло подсолнечное

9 Рис и продукты, его содержащие (мука, хлопья, чипсы)

10 Морковь и продукты ее содержащие

11 Лук репчатый, шалот, порей и прочие луковичные овощи.

12 Nestle (шоколад, кофе, детское питание)

13 Coca-Cola (кока-кола, спрайт, фанта)

ГМО в Казахстане.

Генетически модифицированная продукция может стать для Казахстана необходимостью. Так считает генеральный директор Национального центра биотехнологии Ерлан Раманкулов. По его словам в Казахстане официально не зарегистрирован ни один вид ГМО, но, по его информации, генетически измененные продукты в страну уже поставляются, причем их поток возрастает с каждым годом. Мы не против ГМО, но не в пищевых целях, например для выращивания хлопка.

Мой взгляд на эту проблему таков:

1 Как можно меньше употреблять модифицированные продукты.

2 Тщательно изучать состав продуктов.

Я отношусь к генетически модифицированным продуктам крайне негативно.

Н. Кеңесханов

«№34 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, Семей қаласы
Ғылыми жетекшісі: Ж.Т. Ошакбаева физика пәнінің мұғалімі

ЖЕЛ ЭНЕРГИЯСЫН БАЛАМАЛЫ ЭНЕРГИЯ КӨЗІ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУ

Альтернативті энергетика көздерін табу қазіргі заманауи өркениеттің алдында тұрған ең өзекті энергетикалық, экономикалық, экологиялық тұрғыдағы мәселе болып табылады. Адамзат баласы өзі үшін әрі тиімді, әрі қауіпсіз энергия көзін сан ғасырлар бойы іздеп келе жатыр. Осы уақытқа дейін бұл мәселенің ақырғы шешімі табылған жоқ. Алайда осыған қарамастан адамзат баласы өзінің ізденушілік әрекетін тоқтатқан емес. Соның арқасында қазіргі заманғы энергия алу көздері мен жолдары пайда болды.

Зерттеудің мақсаты: Адамдардың күнделікті өміріндегі техникалық құралдар мен жабдықтардың алатын орнын, маңызын, қолданылу және даму жағдайларын анықтау. Оқырмандарды техникалық саладағы жетістіктермен таныстыру.

Зерттеудің өзектілігі – еліміз үшін табиғи географиялық тұрғыдан мол берілген жел энергиясының байлығын шектеусіз пайдалану мүмкіндігін іздестіру.

Қазақстан аса ірі энергетикалық қорларға (мұнай, газ, көмір, уран) ие және шикізат өндіруші (шикізат 80% экспортталады, өндірістік экспорт қалғанын құрайды). 2010 жылға дейін Қазақстан электр энергиясының нетто-экспортёры болса, 2010 жылдан бастап нетто-импортер болып табылады, яғни электр энергиясын өзінің өндіргенінен артық пайдаланады.

Қазақстанның барлық электростанцияларының жиынтық қуаты 20 мың МВт, ал нақты қуаты – 15 мың МВт құрайды. Қазақстан жылына 100,9 млрд. КВт-сағат электр энергиясын өндірсе (салыстырсақ Ресей 1045 млрд. КВт-сағат, АҚШ - 4058 млрд. КВт-сағат, Қытай – 5320 млрд. КВт-сағат өндіреді). Жыл сайын электр энергиясын өндіру шамамен 5-8 млрд. КВт-сағатқа ұлғайып отыр. Жан басына шаққанда Қазақстанда бір адамға жылына 4,0 МВт-сағат/адам Ресейде - 6,7 МВт-сағат/адам, АҚШ – 14 МВт-сағат/адам, Қытай – 3,5 МВт-сағат/адам электр энергиясы өндіріледі. Өкінішке орай электр станцияларының басым бөлігі өз қуат мүмкіндігін толық өндірмейді. Тек 2012 жылы ғана Қазақстан электр энергиясын өндірудің 1991 жылғы деңгейіне қол жеткізді (87,4 млрд. КВт-сағат).

Қазақстандағы электр энергиясының 72% жуығы көмірден, 12,3% – гидроресурстардан, 10,6% – газдан және 4,9% – мұнайдан алынады. Осылайша электростанциялардың негізгі төрт түрімен электр

энергиясының 99,8%, ал баламалы көздермен 0,2% жуығы өндіріледі. Электр энергиясын тұтынушылар: өндіріс – 68, 7 % үй шаруашылығы – 9,3 %

қызмет көрсету секторы - 8 % транспорт – 5,6 % ауыл шаруашылығы – 1,2 %.

ҚР жалпы пайдаланылатын электр желілерінің жалпы ұзақтығы:

1150 кВ кернеудегі желілер – 1,4 мың км (қазіргі уақытта 500 кВ кернеу пайдаланылады)

500 кВ кернеудегі желілер – 5,5 мың км-ден астам

220 кВ кернеудегі желілер – 20,2 мың км-ден астам

110 кВ кернеудегі желілер – 44,5 мың км шамасында

35 кВ кернеудегі желілер – 62 мың км-ден астам

6-10 кВ кернеудегі желілер – 204 мың км шамасында

Электр энергиясын беру мен таратуда 21,5% жететін үлкен шығындар бар, ал ауылды желілерде ол 25 – 50% шығынды құрайды.

ЖЭО-да өндірілген 1 кВт/сағ электрэнергиясынан басқа энергия көздерімен салыстырғанда парникті газдардың біршама көп мөлшердегі эмиссиясы бөлінеді. Осылайша, көмірден 1 ГДж жылу алу кезінде 90 кг СО² түзілсе, ал мұнай мен табиғи газдан – сәйкесінше 73 және 55 кг СО² түзіледі. Бұдан басқа, көмірді жағу кезінде атмосфераға бөлінетін күлдің құрамында қорғасын, сынап, кадмий секілді ауыр металдардың көп мөлшері болады. Көмірді жағу кезінде түзілетін қалдықтар ауқымды жер ресурстарының ауданын алып жатыр және ауа бассейнінің ластану көзі болып табылады. Ауада қатты дисперсиялық бөлшектердің, әсіресе, 10 және 2,5 микроннан кішкене мөлшердегі бөлшектердің болуы тұрғын үйлерге күйе мен күлдердің таралуы секілді жеке тұрмыстық қолайсыздықтардан бөлек адамдардың тыныс алу жолдарының ауруларын да тудырады. Техникалық құралдарды пайдалану адамның өмір сүруіне қолайлы жағдайлар тудырды. Қазақстандық жастар техникалық ғылым-білімді игеруге талпыныс жасауда және болашақта әлемдік техникалық ортада лайықты орын алуға мақсат етуде. Алдағы уақытта баламалы энергия көздері адамзат баласының тұрмыс-тіршілігіне қажеттіліктердің барлығын қамтамасыз ететін энергия көзіне айналып, пайдасын әкеле берсе деген ниетпен осы жұмысты сіздердің назарларыңызға ұсынып отырмыз.

М. Кожбантаева

КГУ « Индустриально-технологический колледж»

Руководитель: А.Р. Садуақасова

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ ГОРОДА СЕМЕЙ

Как известно, стабильные доходы дает такая благодатная сфера деятельности, как предприятия общественного питания. В городе Семей широко развиты сети предприятий общественного питания, например, если взять «Кен-Сарай», «Кофеман», «Реррегопi». На сегодняшний день эти предприятия создали у себя систему управления, обеспечивающую высокую эффективность, конкурентоспособность и устойчивое положение. По городу Семей мы провели исследования с целью узнать перспективы развития организации малого бизнеса в сфере общественного питания. Были заданы ряд вопросов:

- 1) С чего вы начинали свой бизнес?
- 2) С какими трудностями вы столкнулись?
- 3) Что вы делали для того, чтобы ваши рестораны были актуальны?
- 4) Какие требования предъявляются работникам вашего ресторана?
- 5) В чем изюминка вашего предприятия по сравнению с предприятиями общественного питания города? По итогам опроса было выявлено следующее:

В ресторане «Кен-сарай» (директором является Жакупбекова Галия Тулеугазиевна) беседовала с администратором. «1997 году выкупили здание Дома культуры железнодорожников и открыли ресторан. За эти 20 лет ресторан «Кен-Сарай» развивается, воображение и гибкость позволяет им быстро и успешно реагировать на изменяющие условия. На сегодняшний день ресторан «Кен-Сарай» имеет «Летнее кафе», представлена кухня европейская, казахская, восточная, узбекская.. Обслуживают на дому т. е. развита выездная работа поваров. Повара обучаются в городе Алматы, также специально приглашают шеф-повара из Турции, Кореи, России, которые обеспечиваются бесплатным жильем и

питанием. Оборудование современное, посуда высокого качества соответствует высокому уровню. Изюминкой ресторана по сравнению с другими предприятиями общественного питания является «Халал» И в заключений хочется сказать, что мы гордимся нашим руководителем».

Следующий вид вояжа по городу Семей – для любителей чинно-семейного отдыха. При интервью с директором парка семейного отдыха и сети кафе Филипповым Валерием Анатольевичем, он отметил: «свой бизнес Валерий Анатольевич директор парка семейного отдыха начинал развивать после перестройки. Выбрал наиболее рациональную и эффективную структуру организации, умение оптимально распределять полномочия и ответственность, реализовал грамотную кадровую политику при формировании коллектива предприятий питания, и так появился кондитерский цех с пунктом реализации продажи, которую называют «Выпекай-ка». Полученный доход руководитель предприятия рассказывает зам. директора реализовали в расширение своего бизнеса в 2005 году появилось кафе «Кофеман» для истинных гурманов кофе. И как результатом правильной организации бизнеса дальнейшее расширение бизнеса было открытие ресторана «Perregoni», здесь можно окунуться в теплую Италию и отведать вкус настоящей пасты. Необходимо учесть тот факт, что им готов резерв из числа выпускников «ИТК». А нам есть кем гордиться выпускник нашего колледжа Нуркасов Ринат работает в «Назарбаев холдинг» шеф-поваром, является победителем международного конкурса.

Вывод: При всем уважении к личным способностям деловой хватки работ в сфере общественного питания в городе Семей их бизнес не был бы так успешен, если бы не государственная программа поддержки малого и среднего бизнеса. Пока будут такие учебные заведения как наши и предприниматели и такая степень поддержки малого и среднего бизнеса у предприятий общественного питания города Семей видятся большие перспективы.

Литература

1. Рахимжанова Н.И., Попкова Е.Б., Стельникова Т.П. Основы рыночной экономики: Учебник. – Астана: Фолиант, 2007
2. Бабенко Р.Я., Иванова Н.Б., Плетень Е.В. Менеджмент в сфере общественного питания: Учебник – Астана: Фолиант, 2007.
3. 3.Сведения информаторов – предприниматели г. Семей

МАЗМУНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

СЕКЦИЯ № 1: ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫ (ГЕОГРАФИЯ, БИОЛОГИЯ, ЭКОЛОГИЯ, ХИМИЯ)

СЕКЦИЯ: ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ (ГЕОГРАФИЯ, БИОЛОГИЯ, ЭКОЛОГИЯ, ХИМИЯ)

Д.С. Байбуганова, К.Д. Келенцева ПОЛУЧЕНИЕ И СВОЙСТВА ПОЛИАНИЛИНА.....	3
С.В. Захарова КАЗАХСТАН – ПУТИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ СНАБЖЕНИЯ ПРЕСНОЙ ВОДОЙ.....	4
Ө. Қанат АҒЫНДЫ СУЛАРДЫ ТАЗАЛАУ ӘДІСТЕРІ.....	5
Д.Е. Такеева ЙОД ЖӘНЕ ТАМАҚТАНУ.....	6
Г.Т. Қылычжанова, А.Е. Сламшайқов НАН-КҮШ ҚУАТ КӨЗІ!.....	7
А. Акембаева, М. Төлегенқызы СҮЛІК – СИҚЫРЛЫ ЕМШІ.....	8
М.М. Мақсатова, А.С. Тлеутаева ҮЙ ЖАҒДАЙЫНДА ҰЛУДЫ ӨСІРУДІҢ ПАЙДАСЫ.....	9
М.Р. Балгачёва ВИТАМИНОСНЫЕ РАСТЕНИЯ СЕМЕЙСКОГО РЕГИОНА.....	10
Д.С. Капезова ИССЛЕДОВАНИЕ PH СРЕДЫ ПИЩЕВОГО РАЦИОНА КАК ПОТЕНЦИАЛЬНОГО ИНДИКАТОРА ФОРМИРОВАНИЯ РАКОВЫХ ЗАБОЛЕВАНИЙ.....	11
М. Нұрланқызы ҚИЯРДЫҢ ӨСУІНЕ МАКРОЭЛЕМЕНТТЕРДІҢ ӘСЕРІ.....	12
А. Сырымова «АҚЫЛДЫ ҚАЛА» – БОЛАШАҚ КЕПІЛІ.....	14
Ә. Бөкебаев ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДАҒЫ ТУРИЗМ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	15
Д.Е. Советбекова ОҚУШЫЛАРҒА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ МЕН ТАБИҒАТТЫ БЕЛСЕНДІ ҚОРҒАУҒА ТӘРБИЕЛЕУ.....	16

А.Серикова, А. Балтабекова «КОКА-КОЛА» СУСЫНЫҢ ЗИЯНЫ МЕН ПАЙДАСЫ.....	17
С. Тоқанова, Е. Аметқан АДАМ ТІРШІЛІГІНІҢ ӘР ТҮРЛІ САЛАЛАРЫНДАҒЫ ТОПЫРАҚТЫҢ РӨЛІ.....	18
Д.Ж. Мусанова ВИТАМИНЫ И ИХ РОЛЬ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА.....	19
А. Токаева, Ш. Мауытайұлы БАЛДАЙ ТӨТТІ БАЛМҰЗДАҚ – АҒЗАҒА БАЛДАЙ СІҢЕ МЕ?.....	20
Т.А. Слямханов САРЫАРҚА ШЫҢЫ -ШЫҢҒЫСТАУ АТАУЫНЫҢ ШЫҒУ ТАРИХЫ.....	21
Д. Алмасқызы АДАМ ОРГАНИЗМІНДЕГІ КАЛЬЦИЙДІҢ РӨЛІ.....	23
Д.Н. Ериманов СЕМЕЙДІҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АХУАЛЫ.....	24
Е.С. Сәлімов ҚАЛА БАР СЕМЕЙ ДЕГЕН.....	25
А.О. Юрковский ОСТЕОПЕНИЧЕСКИЙ СИНДРОМ У ДЕТЕЙ ГОРОДА СЕМЕЙ.....	26
Е.К. Боброва НАНОМАТЕРИАЛЫ В МЕДИЦИНЕ И БИОЛОГИИ.....	27

**СЕКЦИЯ № 2: ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
(ФИЛОСОФИЯ, САЯСАТТАНУ, ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ)**

**СЕКЦИЯ: ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ
(ФИЛОСОФИЯ, ПОЛИТОЛОГИЯ, ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА)**

А.Қ. Сепбосынова ШӘКӘРІМНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ.....	30
Ә. Айдар ШӘКӘРІМНІҢ ДІНИ КӨЗҚАРАСТАРЫ.....	31
Д.Б. Сарсенбина СЕМЕЙ – КАК СТОЛИЦА «АЛАШ-ОРДЫ».....	32
Т. Болатов, А. Сыдықова ҚАЗАҚСТАНДА «ҰЛТТЫҚ ЗЕРГЕРЛІК» САЛАНЫ ДАМЫТУДЫҢ АЛҒЫШАРТТАРЫ	33
А. Ербол, А. Алтаева ҚАЗАҚ ТАРИХЫНДАҒЫ ҚЫЗДАР БОЛМЫСЫ (ЖАҢА ЗАМАН ТАРИХЫ КЕЗЕҢІ).....	34

А.С. Тагибаев МИРОВОЗЗРЕНИЕ ШАКАРИМА.....	35
А.С. Садвакасова ФИЛОСОФСКОЕ МЫСЛЬ ШАКАРИМА.....	37
А.Б. Жапаева ЖЕРЛЕС АҚЫНЫМЫЗДЫҢ ТАҒЫЛЫМЫ.....	38
Е.М. Карпенко, В.Ю. Крамер, А.Г.Шагаева ЭЛЕКТРОННОЕ ДАКТИЛОСКОПИРОВАНИЕ КАК СОВРЕМЕННЫЙ СПОСОБ ДОКУМЕНТИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИИ.....	39
С.Е. Еремин, Д.С.Тлеубаев РОЛЬ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ.....	40
М.В. Пляскина, Д.А. Пашкевич ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДОПРОСА МАЛОЛЕТНИХ СВИДЕТЕЛЕЙ.....	41
Ә.Т. Әлібек ҰЛТТЫҚ САНА ЖӘНЕ АЛАШ АРЫСТАРЫ.....	42
А.Е. Жұмағаділова «АБАЙ» ЖУРНАЛЫ — АЛАШ ИДЕЯСЫНЫҢ ЖАРШЫСЫНЫҢ БІРІ.....	43
Ш.Б. Шаданова ШӘКӘРІМ ҚҰДАЙБЕРДІҰЛЫНЫҢ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСЫ.....	44
Г.А. Қанағатова ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТАРИХИ ЕСКЕРТКІШТЕРІ.....	45
Е.Е. Амангельдина ЛЮБИМОЕ КАФЕ В ГОРОДЕ, В КОТОРОМ КОМФОРТНО ЖИТЬ И РАБОТАТЬ.....	46
В.В. Полевик РОЛЬ ШЕЖИРЕ В КАЗАХСКОЙ КУЛЬТУРНО - ИСТОРИЧЕСКОЙ ТРАДИЦИИ.....	47

СЕКЦИЯ № 3: ОРЫС ЖӘНЕ ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫ

СЕКЦИЯ: РУССКАЯ И ИНОСТРАННАЯ ФИЛОЛОГИЯ

М.К. Salmenbayeva THE USAGE AND TYPES OF ENGLISH IRONY.....	49
Г.К. Salmenbayeva THE USAGE OF ENGLISH OXYMORON.....	50
Н.К. Кадырова ФУНКЦИИ ОККАЗИОНАЛИЗМОВ В СОВРЕМЕННОЙ КАЗАХСТАНСКОЙ ПРЕССЕ.....	51

М.М. Мушекенова ТАЙНЫЙ СМЫСЛЪ РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК.....	52
А.С. Сарбиева ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА ПРОЦЕСС ЗАИМСТВОВАНИЯ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ В СФЕРЕ МАРКЕТИНГА (НА ПРИМЕРЕ НИШ ФМН Г. СЕМЕЙ).....	54
Р.А. Кабиев ENGLISH CUISINE.....	56
М.М. Сазанова Л.Н.ТОЛСТОЙ. СЕМЬЯ РОСТОВЫХ В РОМАНЕ «ВОЙНА И МИР».....	57

СЕКЦИЯ № 4: ҚАЗАҚ ТІЛІ, ӘДЕБИЕТІ ЖӘНЕ ЖУРНАЛИСТИКА

СЕКЦИЯ: КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА И ЖУРНАЛИСТИКА

С. Жеңісқазина, А. Болатқызы АЛАШТЫҢ АСЫЛ АРЫСЫ – АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВ.....	58
А.Б. Мұбарак ӘДЕБИ МӘТІНДЕ КЕЗДЕСЕТІН КҮРДЕЛІ СӨЗДЕРДІ КОНЦЕПТУАЛДЫ ТҮРДЕ ЕСТЕ САҚТАУ АРҚЫЛЫ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ.....	59
Г.Ж. Жарқынбекова ӘЗІЛХАН НҮРШАЙЫҚОВТЫҢ ӨСИЕТ ӨЛЕНДЕРІНІҢ ӘДЕБИ-ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ СИПАТЫ....	60
А.А. Қуанышева ШӘКӨРІМ ӨЛЕНДЕРІНДЕГІ РУХАНИ-АДАМГЕРШЛІК ҚАҒИДАЛАРЫНЫҢ ЖАСТАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ОРНЫ.....	61
М.Е. Еркын ҚАЗАҚ МАҚАЛЫ - ТӘРБИЕ КӨЗІ.....	62
С. Қуанышбаев МАҚАЛ – МӘТЕЛДЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ.....	63
А.Ж. Сексенова ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ОРЫС ТІЛДЕРІНДЕГІ СЫН ЕСІМНІҢ ШЫРАЙ КАТЕГОРИЯСЫ.....	64
Г. Ақанқызы ҚАЗАҚ ТІЛІ ОРЫС ТІЛІНІҢ АУДАРМАСЫ СТАТУСЫНДА ҚАЛЫП КЕЛЕДІ.....	65
Е.М. Краснобородкина КАК ВЫУЧИТЬ КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК В ДОМАШНИХ УСЛОВИЯХ?.....	66
А. Нұрсағатова, Ш. Таңатқызы ШӘКӨРІМ ҚҰДАЙБЕРДІҰЛЫНЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ ЖАСТАРДЫ ЗЕРДЕЛІККЕ БАУЛУДАҒЫ МАҢЫЗЫ.....	67

А. Маулетқазина ШӘКӘРІМ ӨЛЕНДЕРІНІҢ ОРТА МЕКТЕПТЕРДЕ ОҚЫТЫЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	68
А. Оспанова ШӘКӘРІМ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ АБАЙ ӨЛЕНДЕРІМЕН ҮНДЕСТІГІ.....	70
А. Токанова Ш.ҚҰДАЙБЕРДІҰЛЫНЫҢ «ҚАЛҚАМАН-МАМЫР» ПОЭМАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР.....	71

СЕКЦИЯ № 5: ИНФОРМАТИКА ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

СЕКЦИЯ: ИНФОРМАТИКА И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Г.М. Мырзабекова, Г.М. Советова СОВРЕМЕННЫЕ IT-ТЕХНОЛОГИИ И РОЛЬ ИНТЕРНЕТА В ОБРАЗОВАНИИ.....	73
А.Е. Макашев КИБЕРЩИТ КАЗАХСТАНА.....	74
Е.Қ. Улықбекова РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ В ОБРАЗОВАНИИ.....	75
Д. Ильдартгов, Т. Касенов СЕМЕЙ ҚАЛАСЫНЫҢ ТУРИСТІК МАРШРУТЫН АНЫҚТАУҒА КӨМЕКТЕСЕТІН МОБИЛЬДІК ҚОСЫМША ҚҰРУ.....	76
Т.А. Захаревич, М.К. Бекеева, А.Ж. Кабенова ПРОФИЛАКТИКА ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЧЕЛОВЕКА И ОБЩЕСТВА.....	77
А.Ә. Құрманғазы МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР.....	78
Е.Е. Құсманов АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МЕДИЦИНАДА АЛАТЫН ОРНЫ.....	79
Т.С. Серікқазыева МЕДИЦИНАЛЫҚ ИНФОРМАТИКАНЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ МӘНІ.....	81
А.Р. Мазанбекова ПЕРСПЕКТИВЫ МЕДИЦИНСКОЙ ИНФОРМАТИКИ И МЕДИЦИНСКИХ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ РК.....	82
Е.Қ. Садвақасов «ANDROID» ОПЕРАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ.....	83
А.К. Нургазина ҚАЗАҚСТАННЫҢ ІТ КЕЛЕШЕГІ.....	84

М. Сейтжапарова ИНФОГРАФИКА – БЕЙНЕЛЕНГЕН АҚПАРАТ.....	85

Д.Т. Насыров БОЛАШАҚ ГРАФИКАСЫ.....	86

СЕКЦИЯ № 6: ФИЗИКА-МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР

СЕКЦИЯ: ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ

А. Жұманов КҮН. КҮНДЕГІ ТЕРМОЯДРОЛЫҚ ЭНЕРГИЯ.....	88

А.С. Айтмуханбет ҒАЖАЙЫП СӘЙКЕСТІКТЕР МЕН СИҚЫРЛЫ САНДАР СЫРЫ.....	89

А.Кеңесова ШӘКӘРІМ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ФИЗИКАЛЫҚ ҚҰБЫЛЫСТАРДЫҢ ТҮСІНДІРІЛУІ.....	90

А. Нурмухамбетова ПАРАДОКСЫ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ В ИЗБИРАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ.....	91

І. Чегедекова, А. Фергатов ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПРОЕКТА.....	92

Г.О. Ғабитова ФОРМУЛА МУЗЫКИ.....	93

С.Д. Шалабаева МАМАНДЫҚ ТАҢДАУДА МАТЕМАТИКАНЫҢ РӨЛІ.....	94

Ж.А. Габдуллин МАТЕМАТИКА ПӘНІН МЕНГЕРУДЕ АКТ-НЫ ҚОЛДАНУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН КЕМШІЛІКТЕРІ.....	95

Д.С. Мухалиева ТАБИҒАТТА КЕЗДЕСЕТІН ҚИСЫҚ СЫЗЫҚТАРДЫҢ ТАҢҒАЖАЙЫП ГРАФИКТЕРІ.....	97

В.В. Баширова СПИРОГРАФ: ОТ ИГРУШЕК ДО ЛАЗЕРНОГО ШОУ.....	98

Д.Е. Набиев ФУНКЦИИ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА.....	99

К.Л. Дядов, В.Л. Дядов ПАРАБОЛИЧЕСКИЕ И ЯЩИЧНЫЕ СОЛНЕЧНЫЕ ПЕЧИ КАК АЛЬТЕРНАТИВНЫЙ ИСТОЧНИК ТЕПЛОВОЙ ЭНЕРГИИ.....	100

В.Э. Сайфутдинов ЗАКОНЫ ФИЗИКИ ЛЕЖАЩИЕ В ОСНОВЕ РАБОТЫ КАТАПУЛЬТЫ.....	101

А.М. Ахметқали КӨБЕЙТУ КЕСТЕСІНДЕГІ ҚҰПИЯЛАР.....	102

В.Д. Карлсон, В.А. Калашникова МОЛЕКУЛЯРНАЯ КУХНЯ.....	103

СЕКЦИЯ № 7: ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР

СЕКЦИЯ: ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ (ЭКОНОМИКА, МЕНЕДЖМЕНТ, ЮРИСПРУДЕНЦИЯ)

А.Н.Танекенова ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	104

А.Е. Тоқаева «АСТАНА» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАРЖЫ ОРТАЛЫҒЫНЫҢ ЖОЛДАУДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ ҮЛЕСІ.....	105

А. Серик ЖЕКЕ КӘСІПКЕРЛІК ПЕН ТАУАРДЫ САТУДЫ ИНТЕРНЕТ АРҚЫЛЫ ЖҮРГІЗУДІҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ.....	106

Н. Таурбаева, А. Тулюғалиева АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИЧНОЙ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ.....	107

СЕКЦИЯ № 8: ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР (ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ, МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ОҚЫТУ, МУЗЫКА, БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ, ЕҢБЕККЕ БАУЛУ)

СЕКЦИЯ: ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ (ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ, ДОШКОЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ, ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО, МУЗЫКА, ТРУДОВОЕ ОБУЧЕНИЕ)

А. Қанатқызы АДАМ ӨМІРІНДЕГІ - БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ.....	109

Е.В. Степанова ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ МЫСЛЬ ШАКАРИМА.....	110

К. Еспаева СЕМЕЙДІҢ МҮСІН ТҮЫНДЫЛАРЫНДАҒЫ «ОТАН-АНА», «ЖЕР-АНА» БЕЙНЕСІ.....	111

Г.Б. Омарова МҮСАҰЛЫ ТӨЛЕУЖАН МУСИННІҢ ӨНЕГЕЛІ ӨМІРІ.....	113

М.С. Мұқтаров ЖАҢА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҚТАРЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ.....	114

А.Б. Бокешова ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР-ТӘРБИЕНІҢ ТҮП ҚАЗЫҒЫ.....	115
Д.А. Әскербек АБАЙ ҚҰНАНБАЕВ, ШӘКӘРІМ ҚҰДАЙБЕРДИЕВ, МҰХТАР ӘУЕЗОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИДЕЯЛАРДЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫН МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕНІҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮРДІСІНЕ ЕНДІРУ.....	116
А.К. Айдарханова, А.А.Совет ВЗАИМОСВЯЗЬ СНА И ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ ПЕРВОКУРСНИКА.....	117
Д.Е. Елемесова, Қ.А. Есімбекова ТЕМПЕРАМЕНТ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЕСКЕРЕ ОТЫРЫП ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ОРНАТА БІЛУ....	118
Р.А. Қапен СТРЕСС. СТРЕССЕН ТУЫНДАЙТЫН ПСИХОСОМАТИКАЛЫҚ АУРУЛАР.....	119
В.Ю. Ковис ДЕКОРАТИВНОЕ ИСКУССТВО В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ.....	121
Н.В. Червякова АКТУАЛЬНЫЕ ФОРМЫ СОВРЕМЕННОГО ИСКУССТВА.....	122

СЕКЦИЯ № 9: ИНЖЕНЕРЛІК ҒЫЛЫМДАР

СЕКЦИЯ: ИНЖЕНЕРНЫЕ НАУКИ

Д.Н. Молдабаева ҚОЛДАНЫЛЫМДАҒЫ СҰТ ӨНІМДЕРІНІҢ САПАСЫН АНЫҚТАУ.....	124
А.С. Пелюх МОЛОКО В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ.....	125
М.Ж. Сарсембекова ГЕНЕТИЧЕСКИ МОДИФИЦИРОВАННЫЕ ПРОДУКТЫ. ИХ ВЛИЯНИЕ НА ОРГАНИЗМ ЧЕЛОВЕКА.....	126
Н. Кеңесханов ЖЕЛ ЭНЕРГИЯСЫН БАЛАМАЛЫ ЭНЕРГИЯ КӨЗІ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУ.....	127
М. Кожбантаева ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ ГОРОДА СЕМЕЙ.....	128

**МЕКТЕП ЖӘНЕ КОЛЛЕДЖ ОҚУШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН «ШӘКӘРІМ ОҚУЛАРЫ»
ІІІ ҚАЛАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ КОНФЕРЕНЦИЯ**

**ІІІ ГОРОДСКАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ «ШАКАРИМОВСКИЕ ЧТЕНИЯ» ДЛЯ
УЧАЩИХСЯ ШКОЛ И КОЛЛЕДЖЕЙ**

**Адрес редакции: 071410, Республика Казахстан, г. Семей, пр. Шакарима, 42 а
РГП на ПХВ «Государственный университет имени Шакарима города Семей»**

**«Научная библиотека», каб. 1, тел: +7(7222) 56-70-83
E-mail: rio@semgu.kz**